

247222

Országos Széchényi Könyvtár

AZ ATHENAEUM R.T. KIADÁSA

Országos Széchényi Könyvtár

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

A MAGYAR VADÁSZ
KÉZIKÖNYVE

Országos Széchényi Könyvtár

A MAGYAR VADÁSZ KÉZIKÖNYVE

BÁRSONY ISTVÁN ELŐSZAVÁVAL

ÍRTA

KÉKESSY LÁSZLÓ

40 SZÖVEGKÉPPEL ÉS TÁBLÁZATTAL

BUDAPEST
AZ ATHENAEUM IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZVÉNYTÁRSULAT
KIADÁSA

A MAGYAR VADASZ
KEZIKÖNYV

ELŐSZÓ

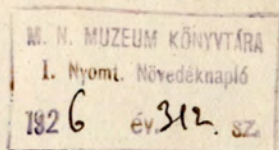

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár

247222

Ajánlás.

IRTA: BÁRSONY ISTVÁN.

Akik a vadászban felületesen csak amolyan vérengző kedvű barbárt látnak, akinek egyetlen célja az öldöklés, azoknak egyáltalában még csak fogalmuk sincs arról, hogy mennyire kimagaslík ez a legférfiasabb szórakozás minden más, úgynevezett »sport« felett abban, hogy minden tekintetben, testileg-lelkileg, egész embert kíván és ilyet nevel. A vadászatot én nem is akarom sportnak nevezni, olyannyira egyedülálló időtöltés a maga nemében, telítve a változatosság minden árnyalatával; bővítve azzal, hogy egyképpen tökéletes lehet az élvezete a magányosságot, meg a társaságot kedvelő vérmérsékletűek számára; hogy továbbá elfogyhatatlan tanulmányává válik a ráhivatottaknak, attól kezdve, hogy megösmernednek az örömeivel, mindaddig, amíg a késő öregség, a fizikai erők elfogyásával gátat nem vet a gyakorlásának.

Minden más sport többé-kevésbé egyoldalú. Mindenesetre összehasonlíthatatlanul szűkebb körletben mozog gyakorlati tevékenysége természetével, mint a vadászat, amely sok ágazatra oszolva, ezek mindegyikében csak alapos tudás és minél több gyakorlat révén fejlődhetik azzá, aminek mink, igazi vadászok ösmerjük, s amivé fejleszteni törekszünk.

Viszont az is igaz, hogy ennek a minden ízében elsőrendű férfias szórakozásnak meg van az a veszedelme, hogy a kontárok seregét is magához vonzza, akik azután léha dilettantizmusukkal, vadásziatlan viselkedésükkel, tudatlanságukkal és lelkiismeretlenségükkel, prepotenciájukkal, mohóságukkal, egész valójukkal, sőt még vadász-erkölcsi érzetük hiányosságával is éppen ellentétei a tisztességes vadásznak, akinek nemes fogalmát a saját hitványságukkal diszkreditálják. Ezt azután a tisztességes vadászat sínyli meg, mert a tolakodó puskáshad, amely a »vadász« névre nem méltó, a saját hitelrontó szereplésével megfertőzi a laikus társadalomban a vadászatról kialakuló közvéleményt.

Mindenesetre nagy baja a vadászatnak, hogy boldog-boldogtalan rászabadulhat, olyan is, akinek semmi rátermettsége sincsen; sőt olyan is, aki egyenesen antitalentuma még a lövésbeli jártasságnak is, amivel kész veszedelmévé válhatik nemcsak a vele együtt vadászóknak, hanem a vadászterületen a puskája elé kerülő bárkinek. Míg minden más

sporthoz feltétlenül kell előkészültség, hogy valaki foglalkozni merjen vele: a vadászat ki van szolgáltatva a legdilettánsabb kezdőknek is, amiben nem a kezdet nehézségei okozzák az igazi bajt, hanem az, hogy aki ma vett a kezébe puskát először életében, az is olyan merészen bánik vele, mintha tizenhárom próbás vadász volna, s ezt a legtermészetesebbnek találja.

Pedig a vadászat egyike a legteljesebb kiforrottságot, sok tudást, még több önuralmat, megbízható erkölcsi érzületet és a vadászati szabályoknak a törvény ösmeretén és követésén kívül is szigorú megtartását követelő komoly stúdiumnak, amelyben a minden irányú teljes jártasság megszerzésére a leghosszabb emberélet is kevés. Hisz az igazi vadászembernek nemcsak a vadászata médiumait, a különféle vadállatokat kell természetrajzi és biológiai vonatkozásokban alaposan ismernie, hanem magát a nagy természetet is, legyen az erdő, vagy pusztaság, tó, vagy nádas, síkság, vagy hegy és legyen bármely szaka az esztendőnek s a napnak. Így nézve a nemes vadászatot, merem mondani, hogy egyetlen más sport sincs, amely annyiféle tudást követelne, mint az a vadászat, amely erre a névre méltó.

A tudnivalók között nem utolsó hely illeti meg a vadászat terminológiájának a tudományját, amelyre minden vadásznak komoly szüksége van, aki nem akarja magát szakemberek közt dadogásra kárhoztatni, elárulva ezzel, hogy csak betévedt közéjük, anélkül, hogy odavalónak el is ösmertessék. Minden művészetnek, minden mesterségnek, minden sportnak, még a játékoknak is meg vannak a maguk műszavai, amelyeket nem mellőzhet az, aki velők, bárha csak dilettáns módra is, foglalkozik. A szakemberek közt pedig ezek ismerete egyenesen kötelező. Aki vadászati szakdolgozokról hétköznapi konyhanyelven beszél, elárulja vele, hogy nem szakember. Vét a szakiség egyik velejárója ellen, ami nem kis szépséghiba; mindenesetre olyan, amely sejteti, hogy még ha jó lövő is az ipse, nem igazán otthonos a nemes vadászat berkeiben.

Kékessy László »A magyar vadász kézikönyve« című műve azok számára való, akik megértik a vadásznyelvben kötelező jártasság etikáját és el akarják sajátítani ezt a külön vadásznyelvet, amely nélkül lépten-nyomon elárulnák laicitásukat.

Nagy szorgalomnak, kiváló lelkiismeretességnek, sok bűvárkodásnak és tiszteletreméltó tudásnak az eredménye ez a könyv, amelyben vadászati irodalmunk egyik komoly értékét láthatjuk.

Sem a kritikának nem vágok eléje ezzel a megállapítással, sem magának a szerzőnek, aki saját előszavában beszámol arról, hogy mit akart alkotni.

Az én számomra ennek az értékes műnek a forgatása alkalom arra, hogy magáról a vadászat lényegéről, lelkéről, sokféle értékéről mondjak el egyet-mást a nagy vadászközöntségnek, buzdításképpen arra, hogy igaz vadásszá nevelje önmagát; olyanná, aki nem éri be azzal, hogy kellemes szórakozást talál a vadászatban, hanem belemélyed a vadászat erkölcsi értékelésébe is, amihez a vadászathoz tartozó mindenféle készültsége szerint kaphatja meg a legjobb alapot.

Gondoljon arra mindenki, aki magyar vadász, hogy ezzel a vadászlelkületével együtt jár a természetnek, különösen a magyar égnek és a magyar földnek imádatos szeretete, ami sok magányos szemlélődés közben erősödik meg bennünk. Nemcsak meghittjévé válunk ilyenkor a mi istenségünknek, hanem önmagunkból sugározzuk ki az isteni alkotások tündéri tájainak fényét és melegét, amelyekkel elmélkedésünk folyamán megtelünk.

Az ilyen átszellemült órák elvonultatják előttünk gondolataink legbensőségeiből s amikor bárhol is leborulunk magyar hazánk keblére, Antheusokká válunk, akik ennek a magyar földnek a szerelmét érezve ébredünk magyarságunk édesbús tudatára. Csonka hazánkban ma még százezrek inkább, mint valaha. Az egész mindenség sem érné fel nekünk azt a rögtöt, amelyre itt ledőlünk.

Az igazi vadásszá nevelés ezzé teszi a magyar vadásztársadalmat. A nemes vadászat értékeit nem a zagyván egymásba botló puskáshad hibái alapján kell megítélnünk, hanem a vadászok elitjéhez mérten.

Az így nevelt vadásztársadalom a nemzet egyik legmegbízhatóbb erőssége. Hogy azzá lehessen, férfiakat kell kirajzania; erőseket, bátrakat, éretteket, egészségeseket és önzetleneket, akik ehhez a földhöz az egész lelkükkel ragaszkodnak s a szívük minden dobbanásával hozzátapadnak a magyar eszményhez.

De ez a magyar eszmény nemcsak plátói érzület, hanem valóságos kultúra egyszersmind. A felvilágosodásnak, a tudásnak, a haladásnak egységes kultúrája. Minden, ami bennünk a kultúrát jelenti, erőssége nemzetünknek. A régi »barbár« vadászból, aki csak ölt, a kultúra emlőin önuralmas, erős akarátú, fegyelmezett vadászutód sarjadzott, aki sem feleslegesen nem olt ki életeket, sem elkerülhető szenvedést a vadaknak nem okoz; sőt óvja, védi, kíméli és tenyészti a vadját.

Ha már a vadászat módozatait is kultúráltakká tenni igyekszünk s ha a vadállomány érdekében valóságos komoly tanulmánnyal biztosítjuk a legesszzerűbb eljárásokat: illő, hogy nevén nevezzük a gyermekket, amikor róla beszélünk, s hogy a vadra magára vonatkozó, meg a vadászatával kapcsolatos műszavak alkalmazásában megszerezzük a kellő jártasságot.

Ezt a lehetőséget adja meg Kékessy László könyve, amely gazdag gyűjteménye a vadászati terminologia körébe eső tudnivalóknak. — Hogy ez a terminologia máig sem kiforrott és nem mindenben megállapodott, — hogy például még ma is van olyan vadászember, aki tudatosan mondja a szarvassutát tehénnek, azért, mert a szarvasbika is »lesutult,« amikor az agancsát elhányja, öneki tehát olyankor a bika is suta — ez csak annál szükségesebbé teszi Kékessy László könyvét, amelynek már az is nagy érdeme, hogy egyáltalában van.

A magam részéről melegen üdvözlöm a derék szerzőt ezért a vállalkozásáért.

Budapest, 1925 nyarán.

A SZERZŐ ELŐSZAVA.

A magyar vadász-szaklapokban évről-évre ismétlődik a panasz, hogy nincs magyar szakirodalmunk. Általánosságban két okra vezetik vissza. Először a magyar úr írásiszonyára, de legfőképpen a magyar vadászterminológia hiányára. Ezt magam is számtalanszor tapasztaltam. Fiatalabb koromban nem annyira a nyomdafesték miatt, mint inkább a magam szórakozására szerettem irkálni. Vadászat közben is gyakran akadt olyasmi, amit szerettem volna leírni, de hozzákezdve, a negyedik sornál elakadtam, mert nem tudtam, hogy ennek vagy annak a vadnak valamely testrészét a terminológia milyen kifejezéssel illeti és — semhogy badarságot írjak — inkább nem írtam semmit.

Azt hiszem, nagyon sokan vannak így.

Hogy a háború vihara végiggázolt rajtam és kicsavarta kezemből a harminc esztendeig szeretettel dédelgetett puskát, figyelmem mindinkább ráterelődött a magyar vadászirodalom és a magyar vadásznyelv kérdésére.

Mai csekélyke vadászirodalmunkat áttanulmányozva, feltűnt, hogy a vadász-szakkifejezések használatában óriási káosz van s azoknak legnagyobb része a német vadásznyelv szolgai és legtöbb esetben csapnivaló rossz fordítása. Ezen igazán megütköztem. Hiszen a magyarok ősfoglalkozása a halászat és a vadászat volt s azt lépten-nyomon látjuk, hogy a magyar nép olyan megdöbbenően találó jelzéseket tud alkalmazni, — hát csak a legkedvesebb foglalkozására ne talált volna és ne lenne szava?

Irigykedve olvastam Herman Ottó remek írásait a halászatról, és akkor érlelődött meg bennem azon elhatározás, hogy nagyon is hiányos emberi erőmmel kutatására induljak: van-e nekünk ősi vadásznyelvünk?

Éveken keresztül múzeumokban, könyvtárakban, levéltárakban kerestem, kutattam; de azt, amit olyan óhajtvá óhajtottam, nem találtam meg.

A halászat nemes mesterségét ma is ugyanazok az emberek végzik, mint ezer esztendővel ezelőtt, ugyanazzal a vejszével, vatrával, varsával halásznak s a mai halászszerber hetedik ükapja is vízjáró, rétbúvó ember volt. Így maradt fenn minden kifejezés, minden fogalom apáról fiúra szállva s a halászság szókincsét össze lehetett szedni.

De milyen másképpen van ez a vadászatnál! Az ősi vadásznép apránként kiszorult a vadászatból, mely mindinkább a nagyurak kezébe került, akik a régebbi világban alig beszéltek a mi szép magyar nyelvünket, a köznép pedig lassanként elfelejtette a vadászatra s a vad életmódjára vonatkozó kifejezéseket.

Az Anjouk korában főuraink német, cseh jágerokat hozattak be, akik magukkal hozták a német vadásznyelvet, amit mi most jól-rosszul fordítgatunk.

És hogy változott a vadászat módja? Őseink lóháton, íjjal, nyíllal, kelevézzel üldözték a büszke szarvast, vagy gerellyel, dákossal támadtak az agyarsattogtató vadkanra, bannyas medvére. És ma? Cserkészmesgyén, gummitalpú cipőben, kilométerre látó távcsővel, kilométerre hordó gyorstüzelő kézi-ágyúval felszerelve lopakodik a szerelmi lázban égő

szarvasbika nyomába a modern vadász. Ezekre a vadászkellékekre, az új vadászati módszerekre újabb és újabb megjelölések kellettek, melyek rendszerint Németországból származtak s a német megnevezéseket kellett magyarra fordítani.

Be kellett tehát hamarosan látnom, hogy az én kitűzött célom a ködbe veszett. De láttam azt is, hogy a ma használt kifejezések helyett a régebbi zoológiai és vadászművekben tömördek jó tősgyökeres magyar szó és kifejezés van, amely elfelejtődött, kiment a forgalomból. Ezt érdemes a feledés homályából ismét napfényre hozni és használatba venni.

Mint manapság minden, úgy az én szép ideálom és nagy célom is devalválódott. Főcélom most már az lett, hogy magyar vadásztársaim kezébe egy oly könyvet adjak, melyben az első pillanatra minden adatot megtalálnak, amire szükségük van, ha rázánják magukat az írásra. Szeretném ezzel a mi szegényes vadászirodalmunkat előbbrevinni, hogy szaklapjainkban növekedjék a komoly szakcikkek száma.

A magyar vadásznyelv nem »csinált« nyelv. Aminthogy a magyar ember háziállatainak úgyszólván minden mozdulatára külön kifejezést talált, épúgy a vadász az ő vadjainak testrészeit, járás-kelését, szokásait, szaporodását más-más fogalmakkal jelöli meg. Tehát nem valami jassz-nyelv, vagy egy elkülönített társaság titkos beszéde, hanem a művelt, képzett vadász szabatos, célszerű kifejezési módja. És mégis, ha összehasonlítjuk a német vadász büszkeségét képező vadásznyelvvél, ahol a vad minden testrészére a nem-vadász német előtt is ismeretlen kifejezések vannak, egy negyedrésznanyi szavuk nincs, mint én itt éppen a szarvasnál tősgyökeres magyar kifejezést összeszedtem.

Magában ez a nyelvészeti anyag — ha némi érdekessége van is — száraz olvasmány. Arra törekedtem tehát, hogy a nagy anyag csoportosításával némi kis színnel élénkítsem a szürkéséget és belevegyek a könyvbe minden olyan adatot, amire a vadásznak pillanatnyilag szüksége van. Egészen röviden érintek minden — a vadászat körébe tartozó — fogalmat, mert a könyv terjedelme még a lexikonszerűséget sem engedte meg. Meg akarom azonban vetni a magyar vadász-lexikon alapját, melyet jobb idők felvirradtával — ha az Isten éltet — én magam, vagy utánam valaki a taposott nyomon megszerkeszthet.

Nagy összevisszaságot találtam még a vadak elnevezése körül is, különösen a madaraknál. Itt mindig a legutolsó ornitológiai kongresszuson elfogadott nomenklaturát vettem alapul. A könnyebb áttekinthetőség szempontjából eltértem némileg az ornitológiai rendszertől és a hasonnevé ragadozókat összevettem. Így például a rétisast, rárót a sasokhoz, a gatyásölyvet, darázsölyvet az ölyvekhez soroztam, a hivatalos elnevezésnél azonban mindig jelzem, hogy a keresett madár milyen csoport-név alatt található. Mivel a könyv terjedelme nem engedte meg, hogy minden egyes madárral, állattal behatóbban foglalkozzam, annak csak legkarakterisztikusabb ismertetőjeleit és méreteit vettem fel. Tapasztalatom szerint a mi jó vadásznépünk körében a ragadozó madarak iránt igen nagy az érdeklődés, de annál kevesebb a tudás. E madarak felismerésére és könnyű meghatározására felvettem dr. Schäff Ernő német ornitológus »Madarász-zsebkönyv«-éből egy kitűnő táblázatot, mely sokban segítségére lesz t. vadásztársaimnak.

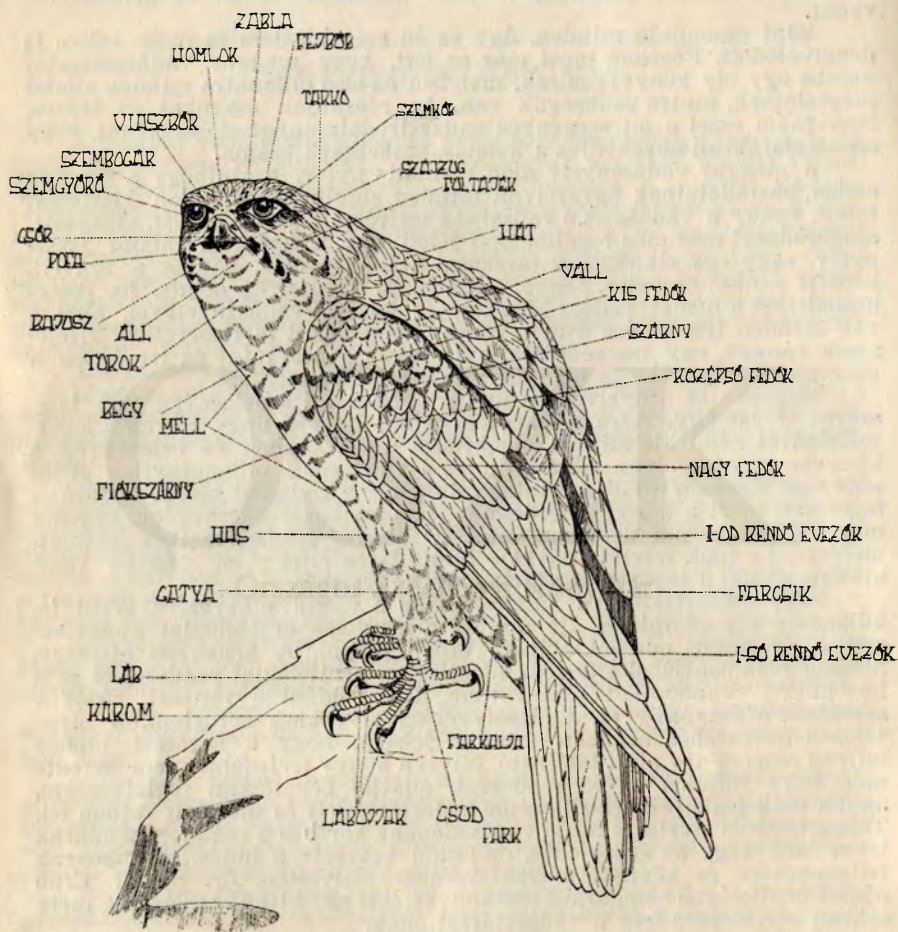
Midőn az »Athenaeum« könyvkiadóvállalat igazán áldozatkész jóvoltából átadhatom e könyvet vadásztársaimnak, szinte szorongó érzés fog el, mert magam is tudom, hogy sok hiányosság van benne; de minden részlet teljes kidolgozásával oly nagyterjedelmű lett volna a könyv, hogy annak mai előállítása szinte elképzelhetetlen.

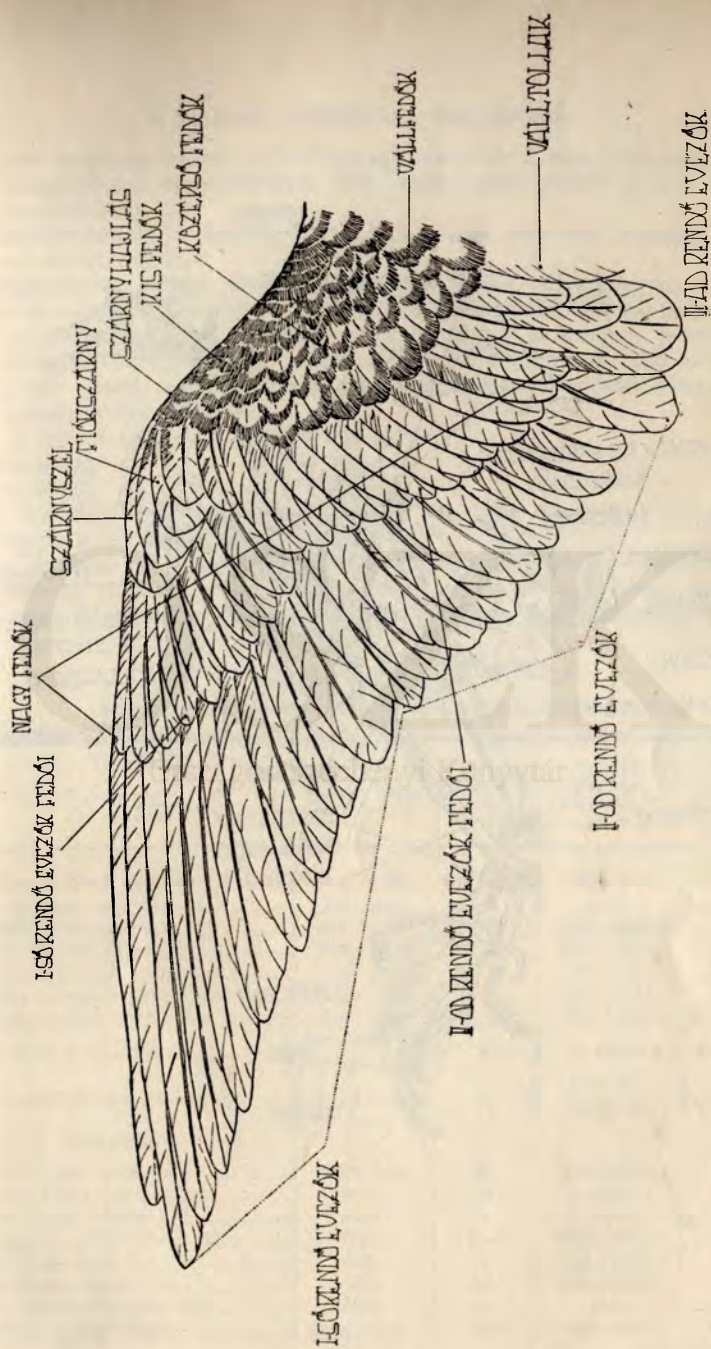
Az én kardhoz, puskához szokott kezem nehézkes az íráshoz. Nem tudom felcífrázni a mondanivalómat, de becsületes lelkiismeretességgel adom azt, ami szerény erőmtől tellett. Fogadják kedves vadásztársaim olyan szeretettel, amilyennel én adom.

Székesfehérvár, 1925. február.

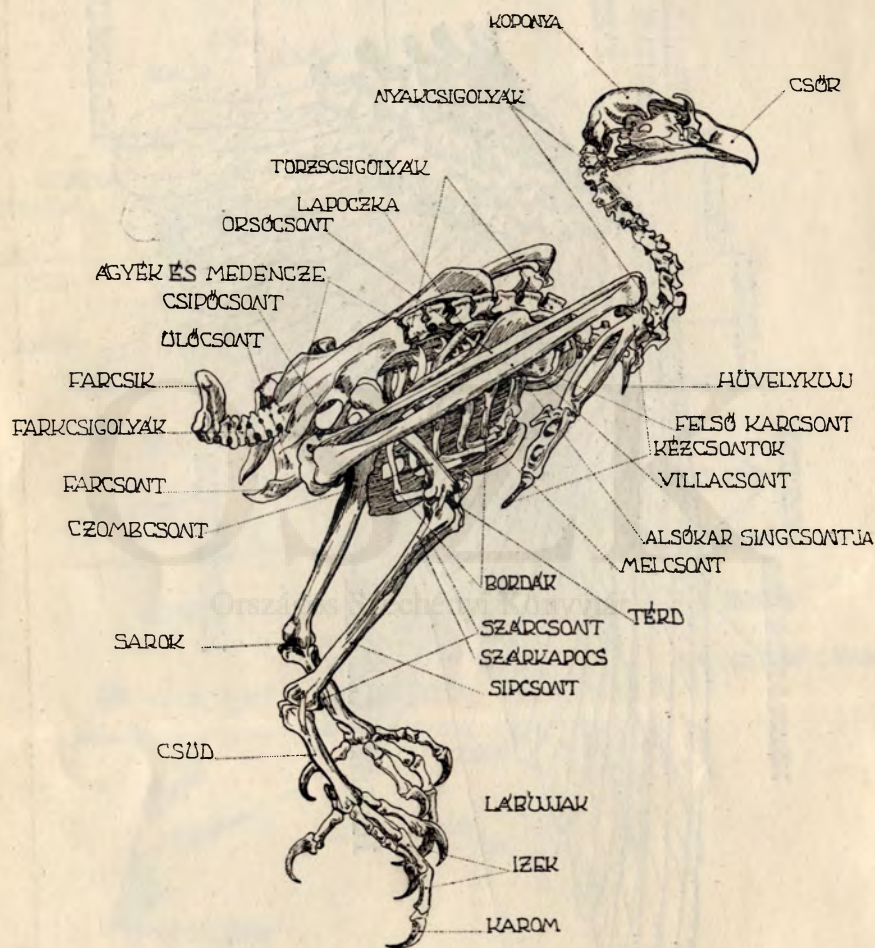
A szerző.

A madarak mértékének magyarázata.

H. = *egész hosszúság*, melyet az előttünk egyenesen fekvő, nem kinyújtott, hanem természetesen megmerevedett friss madár csőrhegyétől a fark hegyéig számítunk.

Sz. = *szárnyhosszság* a kézizülettől a leghosszabb evezőtoll hegyéig, szalagmértékkel mérve.

F. = *farkhosszság* a fark tövétől a kormány- (fark-) tollak hegyéig.

L. = *a láb* (csüd) hosszát jelenti. Ezt körzővel, a hosszúlábú fajoknál pedig szalagmértékkel mérjük a sarkizület behomorodásától a középujj és csüdizület behomorodásáig, illetőleg a csüd legalsó pajzsocskájának alsó széléig.

Cs. = *a csőr* (csorr) ormának hossza a tollazat kezdetétől a felső káva hegyéig szalagmértékkel mérve.

A *tojások* nagyságát jelző rövidítések:

H. = hosszúság.

Sz. = szélesség.

A különböző mértékszámok a megmért sorozatok minimumát és maximumát, vagyis a két szélsőséget jelentik.

(A madarak és tojások mértékét nagy általánosságban *Chernel István*: »Magyarország madarai« c. művéből vettem át, azonban még három más nagy német ornitológiai művel összehasonlítva, ezek révén némely változások vannak.)

A szőrmés vadak

párzási és vemhességi idejének táblázatos kimutatása.

A vad neve	Párzási ideje	A vemhesség ideje hetekben	Az ellés (fiadzás, kölykedzés) ideje	Hányat ellik (fiadzik, kölykedzik)
Szarvas (<i>Cervus elaphus</i> L.)	szept.-okt.	40–41	máj.–jún.	1–2
* Őz (<i>Cervus capreolus</i> L.)	júl.–aug.	41	máj.	1–2 (3–4)
Dámvad (<i>Cervus dama</i> L.)	okt.–nov.	28	jún.–júl.	1–2
Zerge (<i>Capella rupicapra</i> L.)	nov.–dec.	20–22	máj.–jún.	1 (2)
Kőszáli kecske (<i>Capra ibex</i> L.)	dec.–jan.	20–22	jún.–júl.	1 (2)
Vadjuh (muflon) (<i>Ovis musimon</i>)	dec.–jan.	21	ápr.–máj.	1–2
Vaddisznó (<i>Sus scrofa</i> L.)	nov.–dec.	18–20	ápr.–máj.	4–8 (12)
Nyúl (<i>Lepus timidus</i>)	{ jan.–febr.-tól aug.-ig 3–4-szer }	4 ^{1/2}	3–4-szer	2–3 (5)
Üregi nyúl (<i>Lepus caniculus</i>)	jan.-tól aug.-ig	4	{ febr.-tól szept.-ig }	{ 6–10 }
Ragadozók.				
Medve (<i>Ursus arctos</i> L.)	máj.–jún.	34	jan.–febr.	1–2
Farkas (<i>Canis lupus</i> L.)	febr.	13	máj.	4–9
Róka (<i>Canis vulpes</i> L.)	febr.	9	ápr.	4–7
Vadmacska (<i>Felis catus</i> L.)	febr.	8–9	ápr.–máj.	4–6
Hiúz (<i>Felis lynx</i> L.)	febr.	9	ápr.–máj.	2 (3)
Borz (<i>Meles taxus</i> Sch.)	okt.	20	febr.–márc.	3–6
Vidra (<i>Lutra vulgaris</i> E.)	febr.	9	máj.	2–4
Menyéték (<i>Mustalinae</i>)	febr.–ápr.	5–9	ápr.–jún.	2–8

* Az őz suta anyaméhébe jutó pete december elejéig semmit nem fejlődik s a normalis fejlődést csak akkor kezdi meg.

A szárnyas vadak
költözködési és költési idejének táblázatos kimutatása.

A madár neve	Költözködési ideje	Fészkelés ideje	A tojások száma	Költési időtartam napokban
Tyúkfélék.				
Süketfajd (<i>Tetrao urogallus</i>)	—	máj.—jún.	6-12(16)	23
Nyírfajd (<i>Tetrao tetrix</i>)	—	máj.—jún.	6-15	23
Császármadár (<i>Tetrao bonasia</i>)	—	máj.—jún.	8-15	21
Fácán (<i>Phasianus colchicus</i>)	—	máj.—jún.	8-15(20)	24
Fogoly (<i>Perdix perdix</i>)	—	ápr.—jún.	10-20	21
Fürj (<i>Coturnix coturnix</i>)	ápr.—máj., aug.—szept.	máj.—júl.	8-14	19
Galambok.				
Örvös galamb (<i>Columba palumbus</i>)	márc.—okt.	ápr.—jún.	2	18
Kék galamb (<i>Columba oenas</i>)	márc.—okt.	ápr.—jún.	2	18
Gerle (<i>Turtur turtur</i>)	ápr., szept.—okt.	máj.—jún.	2	17
Szalonkák.				
Erdei szalonka (<i>Scolopax rusticola</i>)	márc., okt.—nov.	ápr.—máj.	3-4	18
* Nagy sár-szalonka (<i>Gallinago major</i>)	ápr., aug.—szept.	máj.—jún.	4	16
* Köz.sár-szalonka (<i>Gallinago gallinago</i>)	márc.—ápr., szept.—okt.	ápr.—máj.	4	16
Kis sár-szalonka (<i>Gallinago gallinula</i>)	márc.—ápr., szept.—okt.	máj.—jún.	3-4	16
* Nagy póling (<i>Numenius arcuatus</i>)	márc.—ápr., szept.—nov.	máj.—jún.	4	21
* Kis póling (<i>Numenius phaeopus</i>)	ápr.—máj., aug.—szept.	máj.—jún.	4	21
Nagy goda (<i>Limosa limosa</i>)	márc., aug.—szept.	ápr.—máj.	4	21
Apróbb lilék, godák, cankók, partfutók	márc.—ápr., aug.—okt.	ápr.—máj.	3-4	17
Túzokok.				
Túzok (<i>Otis torda</i>)	—	máj.—jún.	2-3	30
Reznek (<i>Otis tetrix</i>)	ápr.—okt.	máj.—jún.	3-5	28
* Daru (<i>Grus grus</i>)	márc.—okt.	máj.—jún.	2	30
Gémfélék.				
Nemes kócsag (<i>Ardea alba</i>)	márc.—ápr. szept.	ápr.—jún.	3-4	26
Kis kócsag (<i>Ardea garzetta</i>)	ápr., aug.—szept.	máj.—jún.	3-5	25
Szürke gém (<i>Ardea cinerea</i>)	márc.—ápr., okt.—nov.	ápr.—máj.	3-4	26
Vörös gém (<i>Ardea purpurea</i>)	ápr., szept.—okt.	máj.—jún.	4-5	26
Üstökös gém (<i>Ardea ralloides</i>)	ápr.—szept.	máj.—jún.	4-6	25
Poc-gém (<i>Ardetta minuta</i>)	ápr.—szept.	máj.—jún.	4-7	16-17
Bölgébika (<i>Botaurus stellaris</i>)	márc., okt. nov.	máj.—jún.	3-5	24
Bakcsó (<i>Nycticorax nycticorax</i>)	ápr., aug.—szept.	ápr.—jún.	4-5	22
Kanalas gém (<i>Platalea leucorodia</i>)	ápr., szept.—okt.	máj.	2-3 (4)	25
Batla (ibisz) (<i>Plegadis falcinellus</i>)	ápr., aug.—szept.	máj.	3-4	24
Gólyák.				
Fehér gólya (<i>Ciconia alba</i>)	márc.—ápr., szept.	ápr.	3-5	30
Fekete gólya (<i>Ciconia nigra</i>)	márc.—ápr., szept.	ápr.—máj.	3-4 (5)	28
Ludak (<i>Anseridae</i>)	márc.—ápr., szept.—dec.	ápr.—jún.	5-10	27-28
Récék (<i>Anatidae</i>)	márc.—ápr., szept.—nov.	ápr.—jún.	8-15	26

* Nálunk nem költ.

A költözködés rovataban levő vízszintes vonás azt jelenti, hogy az illető madár a telet is nálunk tölti, tehát nem költözködő, hanem állandó madár.

A madár neve	Költőzködési ideje	Fészkelés ideje	A tojások száma	Költözési időtartama napokban
Sirályok (Laridae).	márc.—ápr., szept.—nov.	ápr.—júl.	2-3	17-20
Varju (Corvus).	—	ápr.—máj.	4-6	20
Szarka (Pica pica).	—	ápr.—jún.	6-9	18
Ragadozók.				
Dögkeselyű (Neophron percnopterus).....	—	febr.-márc.	2	30
Fakó keselyű (Gyps fulvus)	—	febr.—ápr.	1 (2)	36
Barát keselyű (Vultur monachus)	—	febr.—ápr.	1 (2)	36
Törpesas (Aquila pennata)	ápr.—szept.	ápr.—máj.	2-3	28
Kis békászó sas (Aquila pomarina).....	márc.—okt.	ápr.	2	28
Nagy békászó sas (Aquila clanga).....	márc., szept.—okt.	ápr.—máj.	2	28
Keleti sas (Aquila orientalis)	ápr.—szept.	ápr.—máj.	2 (3)	28
Parlagi sas (Aquila melanaetus)	ápr., szept.—okt.	ápr.—máj.	2 (3)	30
Szirti sas (Aquila chrysaetus).....	—	márc.	2 (3)	35
Réti sas (Haliaetus albicilla).....	—	márc.-máj.	2 (3)	35
Ráró (Pandion haliaetus)	ápr., szept.—okt.	máj.	2-4	26
Darázsölyv (Pernis apivorus).....	ápr., aug.—szept.	máj.—jún.	2-3	24
Barna kánya (Milvus korschun)	ápr.—máj., szept.	ápr.—máj.	3-4	21
Vörös kánya (Milvus milvus)	márc.—ápr., okt.—nov.	ápr.—máj.	2-4	21
Héja (Astur palumbarius).....	—	ápr.—jún.	2-4 (5)	24
Karvaly (Accipiter nisus).....	—	ápr.—jún.	3-5 (6)	20
Barna réti héja (Circus aeruginosus).....	márc.—ápr., okt.	ápr.—jún.	3-6	22
Kékes réti héja (Circus cyaneus)	márc.—ápr., okt.	ápr.—máj.	4-6	22
Fakó réti héja (Circus macrurus)	márc.—ápr., okt.	ápr.—máj.	4-6	22
Hamvas réti héja (Circus pygargus).....	márc.—ápr., okt.	ápr.—máj.	4-6	22
* Gatyás ölyv (Archibuteo lagopus)	ápr.—okt.	máj.—jún.	3-4	21
* Feh. farkú ölyv (Buteo ferrox)	változó	febr.—máj.	3-4	21
* Pusztai ölyv (Buteo desertorum).....	változó	márc.—ápr.	3-4	21
Egerész ölyv (Buteo buteo).....	márc., szept.—okt.	márc.—ápr.	3-4	21
Kígyász ölyv (Circus gallicus)	ápr., okt.—nov.	máj.—jún.	1-2	28
Vándorsólyom (Falco peregrinus)	márc., okt.—nov.	ápr.—máj.	3-4	21
* Feldegg sólyma (Falco feldeggii)	változó	?	?	?
Kaba sólyom (Falco subbuteo).....	márc., szept.—okt.	jún.—júl.	3-5	21
* Kis sólyom (Falco merillus)	ápr.—okt.	máj.—jún.	3-4	21
Kerecsen sólyom (Falco sacer).....	márc., okt.—nov.	máj.—jún.	3-4	21
Vércse (vörös) (Tinnunculus tinn)	márc.—ápr., szept.—okt.	ápr.—jún.	4-5	21
Vércse (kék) (Tinnunculus vespertinus).....	ápr.—máj., szept.	ápr.—jún.	4-5	21
Baglyok.				
Uhu (Bubo bubo).....	—	márc.—ápr.	2-3	22
Réti fülesbagoly (Asio accipitrinus).....	márc.—ápr., szept.—okt.	ápr.—máj.	4-6	20
Erdei fülesbagoly (Asio otus).....	—	márc.—jún.	4-6	20
Gyöngybagoly (Strix flammea)	—	ápr.—júl.	5-6	18
* Karvaly bagoly (Nyctea ulula)	márc.—ápr., okt.	máj.—jún.	3-5	19
Urali bagoly (Syrnium uralense).....	—	máj.—jún.	2-3 (4)	20
Macska bagoly (Syrnium aluco)	—	márc.—máj.	3-5	21
Kuvik (Glaucidium noctuum)	márc.—ápr., okt.	ápr.—máj.	3-4	16

* Nálunk nem költ.

A költőzködés rovatában levő vízszintes vonás azt jelenti, hogy az illető madár a telet is nálunk tölti, tehát nem költőzködő, hanem állandó madár.

A.

Abajgatni = 1. zaklatni, zargatni, nyugtalanítani, zavarni a vadat az ő csendes nyugalmaiban; 2. agarász-ki-fejezés. Elnevezése a gyöngébbrendű forgatásoknak (1. fordítás. Bérezy: Vadász-műszótár).

Acsarkodik, acsarog az eb, ha fogait morgás közepette barátságtalanul vi-csorgatja.

Ácsorog, kucorog, bakágast ül, cöveket üt = 1. a nyúl, mikor két hátulsó lábára állva szemlét tart; 2. ácsorog a rét-szélen ólálkodó sas is.

Ádázat = *veszettség, megdühödés*. (Eb-betegség)

Ág = az agancstörzsből kinyúló el-ágazás az *érett, megérett, kész* agancson. A még fejlődésben (hánicsban) lévő *barkás, bojhos, mojhos* agancson: *bog*.

Ágas pecek a *dorong, csapdának* el-húzó, elbillentő alkatrésze.

Aganes. Újabb képződésű műszó, melyet egy 1860-ban írott vadász-mű-ben találtam először. Régebbi zoológiai írónk a szarvasfélék fejlődését egysze-rűen *»szarvas»*-nak nevezik, olyik *»ágas szarvas»*-nak. Pák Dénes (1829) már *»ágas-bogas koszorúzat»*-nak hívja. Ere-detét kétféleképpen magyarázhatjuk. Minden valószínűség szerint az *»ag-gatni»* igéből származott. Tudvalevőleg a német vadászszabály szerint *»ág»*-nak az aganes azon nyúlványa számít, melyre a vadászkiűrt zsinórját fel lehet aggatni. De erős a gyanúm, hogy feje-delmi vadunk fejékének elnevezéséhez igen profán úton jutott, amennyiben vadászházainknál ma is gyakran látunk hullott agancsokból készült ruha-, fegy-ver-aggatókat és ezen a réven maradt rajta az aganes elnevezés.

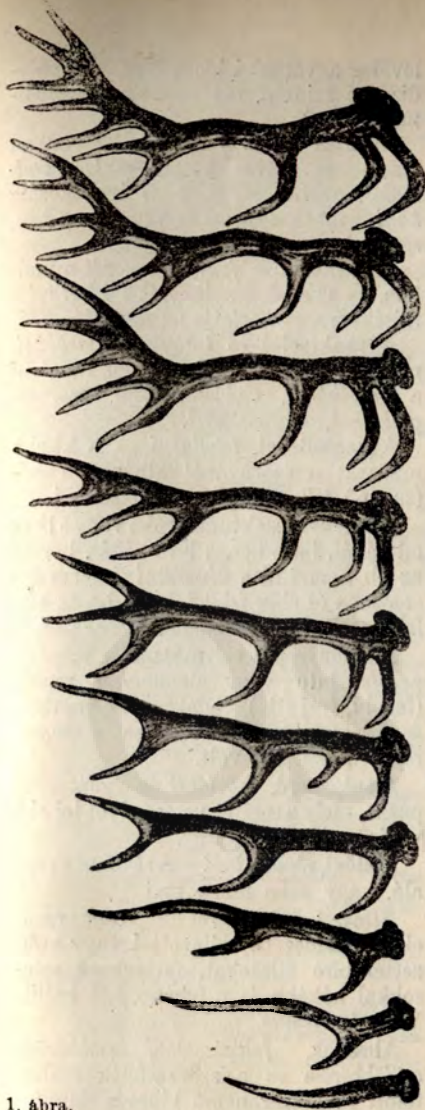
Az aganes. A homloknyúlvány, me-lyen az aganes képződik, az *agancstő*

(*rózsató, tülöktő*); a szár, melyből az ágak nyúlnak: *agancstörzs (agancsszár, tülök)*; az aganes bibiresős alsó része a *koszorú (rózsa, az aganes karimája)*; a bibiresős kiemelkedések a *gyöngyök* s a gyöngyök között lévő mélyedések a *rovátok*. Az első agancsalakulat (még koszorú nélkül) a *csap*; ha a csapnak koszorúja van, akkor *nyárs, dárda*. Az agancstörzsből kiágazó nyúlvány az *ág (bog)*, melynek legalsóbbja a *szemág, fölötte közvetlenül a vendég-szemág (vendégág, jégág)*, az aganes közép részén a *királyág (középgág)*, az aganes legfelső része a *csúcság (szár-csúcs)*, mely aszerint, amint két ágra nyílt, akkor *villás*-, ha három vagy több ágra nyílt, akkor *koronás*, mely különféle alakulata szerint lehet *mar-kolat-, kehely-, kettős-, hármastillájú, lapátos alakú* korona. A fejlődésben lévő, még *hánccsal* borított (*kéregben* lévő) *barkás, bojhos, molyhos* aganes a *bog*. Ilyenkor a szarvasok *bogzanak*; az idő, melyben ez történik: *bogzási időszak*. A bika agancsáról a hancsot *letisztítja, lehántja* s az így megtisztí-tott aganes *érett, megérett, kész* aganes, a bikára pedig azt mondjuk, hogy: *felagancsolt*.

A bika agancsait minden évben *lehullatja, leveti, lerakja, elhányja*, ilyen-kor a bika *lesutult*. Az ilyen levetett aganes a *hullott aganes*. Ha egy évben kevesebb számú agancsot kap, mint az előző évben, akkor *visszarakott, vissza-vetett, ágat fogyasztott, ágat vesztett, hanyatlott*, az ilyen aganes: *ágavesztett aganes*.

Alakja szerint lehet az aganes: *szűk, meredek, háttradülő, domborodó, tere-bélyes, lombár*; ha szabályos alakjától eltér, akkor *korcs, torz, rendellenes*,

1. ábra.

dancsos, buga, kukora, finta, kajsza. Ha az egyik agancstörzs hiányzik, akkor a bika *csonka*: ha az egyik törzs szabálytalan, akkor az agancs: *ferde*. Ha az egyik törzsön több ág van, mint a másikon, akkor: *páratlan*, ha egyforma számú ága van, akkor: *páros*. Viadal közben az agancsok összeakaszkodnak, elbonyolódnak, össze-

kulcsolódnak, egymásba akadnak. Ha az agancstörzs ágak nélküli vagy a szemág egyenes alakúra fejlődik, akkor *gyilkos agancs* a neve.

Az agancs fejlődése nem szabályosan történik, csak a kezdő stádiumban, mikor a homlokesont dudorodni kezd s a *gomb* fejlődik, ebből lesz a *csap* s mikor a csapot elhányja, a következő alakulat a koszorús *dárda* lesz. A második-harmadfű bika már nem mindig villás agancsot kap, hanem igen gyakran a villás fokozatot *átugorja* s lesz belőle *hatos bika*.

Egy bizonyos fejlődési folyamat azonban észlelhető az agancsképződésben. Ezt az ideális képződésfolyamatot mutatja be táblázatunk Blasius szerint. 1. ábra.

Agancsár. Az *-ár*, *-ér* szócskával való szóképzés (belügyér, országlár, hozár, foglár stb.) nem volt szerencsés próbálkozás a mi nyelvújításaink között s nem is tudott gyökeret verni a magyar nyelvben. A vadász műírók ezen szót a nyolcasonál jobb bikára alkalmazzák, de véleményem szerint erre a mű úton képzett szóra nincs szükségünk, mert elég, ha a hatosig *gyenge*, *hitvány*, a nyolcastól kezdve *jó-bika* vagy agancsos, az ereje teljében lévő bikát *remek* vagy *kapitális* bikának nevezzük.

Agancs-esörtölés. = A rigyetés időszakában viaskodó bikák, midőn agancsaikkal *összezsapnak*, az agancsok összeverődése messze hallható zajt csinál s ez az agancs-esörtölés.

Agancsfelrakás. A német *„aufsetzen“* fordítása. A magyar vadász nem azt mondja, hogy *„felrakott“*, hanem: a bika *„felagancsolt“*, miért is a *„felrakás“* a magyar vadász terminológiából — mint fölösleges — elhagyandó

Agancs karimája = másként *„rózsa“*, vagy helyesebben *„koszorú“*, az agancs alsó, bibircsós (gyöngyös) része, mely az agancstővel határos. A magyarosabb *„karima“* és *„koszorú“* sokkal kifejezőbb, mint a német eredetű *„rózsa“* (Rose) s így ez utóbbi elhagyandó.

Agancsos. L. *Agancsár*.

Agancsszár. L. *Agancstörzs*.

Aganestő, rózsatő, tülöktő = a homloknyúlvány, melyen az agancs képződik. A három kifejezés között az *«aganestő»* a legkifejezőbb. A *«tülöktő»* fogalomzavarra adhat okot, mert mi csak az egyszárú, tehát ágatlan szarvat nevezük tülöknek. A *«rózsatő»* a német Rosenstock szolgai fordítása s csak képletesen fejezi ki a fogalmat, kihagyandó.

Aganestörzs, Agancsszár, tülök. Itt az *«aganestörzs»*-et vélem leghelyesebbnek. A fának is törzse van s abból nyúlnak az ágak. Egyébként az agancsszár is jó magyar kifejezés s így használható.

Agarászat = nyúlnak, rókának (régente farkasnak is) agarakkal való hajszoltatása és elfogatása.

Agarásztor = az agarászatnál használt hosszabb nyelvű, hosszúsudarú szíjostor, mellyel a rókát, nyulat *«elverték»*, vagy a *«nyeregbe szorult»* agarat biztatták.

Agárhoz látók, agárviselők = régi (XVI. századbeli) nagyuraink agar-gondozóinak elnevezése (Takáts S.).

Ágas-bogas koszoruzat. L. *Agancs.*

Ágat fogyaszt. L. *Ágat vesz.*

Ágat vesz, *ágot fogyaszt, visszavet, visszarak* = a bika, ha egyik esztendőben kevesebb ágú agancsral jelenik meg, mint az előbbi esztendőben. Az ilyen agancs az *ágavesztett agancs.*

Ágavesztett agancs. L. *Ágat vesz.*

Ágazat, = az Alföldön népies neve a róka tanyaszállásának, mely t. i. több vezetékkel, vagyis ágazattal van ellátva. (Béreczy Károly.)

Ágesőkevény = a dambika *lapátjából* kinyúló elágazások.

Aggaték, aggató = szíjból vagy fonalból készült hurok, melyre a vadász a kisebb szárnyasokat *«aggatékra fűzi»*, a vad pedig *«aggatékra kerül»*.

Ágvesztés. L. *Ágavesztett agancs.*

Agyagos nyalató, = a szarvasfélék sóval való ellátására $\frac{3}{4}$ rész agyagból, $\frac{1}{4}$ rész sóból összeadagasztott és foszfor-savas mésszel kevert, ibolyaporral vagy ánizzsal illatosított keverék. L. *Nyalatók.*

Agyalni. = *leagyalni, fültöven* (fültént) *ütni* szokás a sebzett nyulat, mikor a jobbkéz élével füle mögé ütve ki-vegezzük.

Agyar = a vadkan ebfogai tudva-

levőleg agyarakká idomulnak. Az emse-disznóé szintén, ezt azonban *«kampó»*-nak nevezik.

Agyaras = az 5 éven felüli vadkan elnevezése. (Éves koráig *malac, vadmalac*, azután *süldő*. 2—5 éves koráig *kani*, azután *agyaras* és végül *öreg kan, remete*.)

Agyarkodik = *jeni az agyará*t a vadkan, ha az ebek *körülkapják s ő fart vetve* tájékozva *csattogtatja* az agyarát.

Agyonkéselni = *lekéselni, letarkózni*, nagyobb vadnak gerincelejét átszúrni a *tarkókéssel, vadászdákossal, szarvasgyilokkal, szarvastörrel*.

Agyontollazni, letollazni = a kisebb madarat a szárnyából kihúzott *evező* (sugár-) *toll* csévéjével agybaszúrni.

Aknát ásni szoktunk a róka vagy a borz odujánál, ha a benne levő rókát, borzot az eb nem tudta *kiugratni*. hanem *beszorította és elibe feküdt*, vagy ha az odu lakója *eltorlaszolta magát, beásakozott*.

Alacsonyróptú solymászat = sólyom-pedzés futó vagy alacsonyan repülő (fogoly, fűrj stb.) vadakra. A gém, daru és kócsagra tartott vadászat a *magasróptú solymászat* volt.

Alant hord, rövidkél a vontesövű puska, mely a serétet vagy golyót lejjebb vágja, mint a céltárgy.

Alálőni, rövidre lőni = a célbavett pont alá, vagy azon innen lőni.

Albinók-nak nevezzük azon rendellenes színezetű tollazattal vagy szőrzettel bíró állatokat, melyeknek színe sokkal hókább és a fehéres felé hajlik. V. ö. *leucismus*.

Álesülök, fattyúcsülök, fiókköröm, csülökköröm = a szarvasfélék csülkei fölött levő szarunemű kinövés. Mind a négy jó kifejezés. Leghasználatosabb azonban az első kettő. Népies neve *fűköröm*.

Álesülök lenyomata = nyomjel, mely a nehéz bika nyoma mellett látszik, a tehéné mellett azonban nem.

Áljaz. L. *Almot ver*.

Áll, állja a vadat a vizsla, midőn megmerevedve áll a vad előtt, míg gazdája vagy beugratja, vagy elhívja.

Állandó kotorék, odu, tanya, tanya-szállás, lyuk, barlang, vár = a borznak,

rókának azon helye, hol rendszerint fiadzani, lakni szokott. Ezenkívül van neki *menedékszállása* vagy *búvója*, melyet csak alkalomadtán használ.

Állandó madár, mely nem vándorol, mely az egész évet nálunk tölti, ellentétben a *vándormadár*ral és a *kóbormadár*ral.

Állandó vad. Ezt a kifejezést rendszerint a fővadnál használjuk olyan vadra, melynek tartózkodási helye állandóan a vadászterületen belül van, tehát nem *kóborol*, nem *csatangol* s idegen területre is legfeljebb *ellátogat*.

Állás = a vadász kijelölt helye a vadászaton.

Állásra üt. »Volt ugyan az Grófnak, volt múltságára, — Volt az első nap is nagy vigasságára: — De egy vad sem üte az Úr állására, — Kiért neheztele hajtók hajtására...« (Kőszeghy Pál: Bercsényi házassága, 1695. III. rész.)

Almadár = egy szárnyakkal ellátott darab fa, melyet a solymász a sólyom után dobott, ha ezt vissza akarta csalni öklére.

Álló! = *rajta*, *uccú*, ösztökélő szó az ebhez.

Álló csenderes = négyszögben vagy körben ültetett csepőtés, cseplyés hely. L. *csenderesek*.

Állóra csahol, *helyben csahol*, *rivaszt* = az eb, midőn a követett vadat *megállította*, megállásra kényszerítette.

Alom, *fekvés* = a szarvasfélék nyugvóhelye.

Almot kapar, *almot ver*, *aljaz* a szarvasféle, ha magának fekhelyet készít s első lábaival a száraz gallyat, avart szétkaparja.

Alsó káva = a madár csőrének alsó része, mely tulajdonképpen az emberi alsó állkapocsnak felel meg.

Általános vadásztilalom febr. 1-től aug. 15-ig tart, mely idő alatt hajtókutyával még azokra a vadfajokra sem szabad vadászni, melyek ez idő alatt egyébként lőhetők.

Álüzekedés, *fattyú üzekedés* = a fővadnak rendes időn kívül eső vagy nem megtermékenyítéssel járó üzekedése.

Ámolyog, *bolyong*, *bódorog*, *ténfereg* = céltalanul ide s tova jár a vad.

Anyajuh = a mufflon nőténye, ha már báránya van.

Anyányi a fiatal madár, ha kinézésében, viselkedésében szüleihez kezd hasonlítani.

Anyányiskodni kezd a felcseperedett madár, ha szüleit kezdi utánozni, ha már *külömlasodott*.

Anyók = nőtény madár. (Szatmár-megye.)

Apáállat (ebtenyésztésnél) kitűnő tulajdonságokkal bíró egyed.

Apjók = hím madár. (Szatmár-megye.)

Aporodik, *megáporodik*, megzápul, megromlik (a tojás). (Vas megye.)

Aprólék. L. *Nyúlaprólék*.

Apró partfutó = I. *Partfutók*. 5.

Apróra keres a vizsla, ha minden zegzugot, gazost *kifirtat*. Az ilyen vizslát *ftyélő* vizslának is hívják. Rendszeren a közel-kereső: *szűkfogású* vizsla tulajdonsága.

Apró réce. L. *Vadrécék*. 18.

Apróvad. Hibás, helyett: *kisvad*, amellyel szemben a *nagyvad* van.

Ar, *arja* = a régiek az orrmány helyett használták Apácai Csere Jánosnál (1653. 203. lap): »mellyeket vagy az ő arjával öl meg, vagy lábaival tapod el...« vagy ugyanazon oldalon: »... arjával mint szintén ha keze volna, mindeneket meg fog...«

Aranyos a tolla! mondja a vadász ősszel, ha a fogoly már annyira kifejlett, hogy a fedőtollai rozsdavörös csillámuak.

Árbocfa, *lépfa*, *üstörce* (Vác), melyen a *lépvesszők* vannak kirakva. Nem vadászszerszám, de régi (különösen az 1800-as évekeleji) vadászíróink nagy fontossággal írtak róla.

Árjad, *koslat*, *tüzel*, *bikhatnékja van* = bántja az *üzdüh*, a nemi ösztön. (Heves megye.)

Árnyadoz = dermedőfélben, dögöl-félben van. (Háromszék megye.)

Ástyán. L. *Farkas*.

Átadni. Agarász kifejezés. = Mikor az első agár *megvágja*, a nyúl a vágást védve, jobbra vagy balra szökik s futását ezen irányban folytatja. Az első agár túlszalad rajta: *átszárnyalja*, a második agár azonban futását egy át-

metszéssel keresztülvágja s így *átveszi* az első agártól a nyulat.

Átállítani = a drillingnél a serétes cső lakatját a golyós csőre.

Atavizmus = *ösre ütés, visszaiütés*, ha az utódok jobban hasonlítanak régiebb elődeikre, mint a szüleikre.

Átdobja, átveti magát, átugrik, átrepül a szarvasféle árkon, sövényen, kerítésen, hálón.

Athágja a nyomot a nyomozó eb, ha elhagyja a követett vad nyomát.

Atjárja, átüti, átfúrja, keresztüli a golyó a vadat, ha keresztülmegy rajta.

Átlábazni szoktuk a nyulat, midőn felakasztás végett egyik hátsó *ugróját* a másikon keresztülfűzzük. Őznél, zergénél szintén.

Átlépés, túllépés, előzés, túlsietés = megbízható *nyomjel*, amennyiben a gyenge, hitvány bika hátsó lábnyomai az első láb nyomai elé kerülnek. A »túlsietés« mint a német »übereilen« rossz fordítása mellőzendő. A többi jó kifejezés.

Átméri a szarvas az erdőt, ha egy egész erdőrészen megállás nélkül keresztülfut.

Átöleli, összekapaszodik a medve a

vadással, ha két lábra állva megtámadja és megkarmolászván: *megkapsálja, megcsúfolja*.

Átrepül. L. *Átdobja magát*.

Átsudamlik a kopófalka a nyomon, ha a nyomot átugorva továbbsiet.

Átszárnyalja az agár a nyulat, midőn az *megbukik* s az agár túlszalad rajta.

Átszőkellik. = 1. A menyét, mókus egyik fáról vagy gallyról a másikra. 2. A szarvasféle árkon, sövényen.

Átteleltetni szokták a vadat, ha megtelepítés, szaporítás céljából már összel beszereltettek, azonban kiereszteni csak tavasszal akarjuk őket.

Áttollazni. L. *Agyontollazni*.

Átveszi az egyik agár a másiktól a nyulat. (L. átadni.)

Átugorja. Ha például a másodfű bika *villásagancs* helyett 6-ost agancsol fel, akkor azt mondjuk: a bika *átugrotta* a villásfokozatot.

Átveti magát. L. *Átdobja magát*.

Avatni, felavatni szokták a fiatal vadászt, midőn első nagy vadját lőtte. A németeknél nagy ceremónia közepette történik az *avatás*, nálunk azonban egy fűzfa- vagy mogyorófavesszővel intézik el, amennyiben jól *megcsapják*.

B.

Bagarász, egerészik a róka, vadmaeska, borz.

Bagdáncsol, bakdácsl, bakókál, bakalász, kocog, baktat, epickél a nyúl, ha lassú ugrásokkal, meg-megülve halad tovább.

Baglyok. A régiebb rendszerekben a baglyok még a ragadozók csoportjában szerepeltek, mint éjjeli ragadozó madarak. Az újabb kutatások alapján azonban Fürbringer a szalakóták rokonait ismerte fel bennük és elválasztotta a ragadozóktól. Külsejük annyira jellemző és ismeretes, hogy azzal itt nem is foglalkozunk. Lábuk azáltal jellegzetes, hogy csüdjük és lábujjaik is apró, finom tollazattal borítottak, a hátsó ujj pedig vetélő. (L. 2. sz. ábrát.)

1. *Buhú.* (*Bubo bubo.*) *H.* 57—64·5; *Sz.* 46—48; *F.* 24—28; *L.* 7—8·5; *Cs.* 4·1—4·7 cm. Színe rozsdasárga, barnásba hajló fekete, széles hosszanti

foltokkal. Szemek vörössesárgák, csőre fekete. 2—3, ritkán 4 tojásának *H.* 53—63; *Sz.* 46—51 mm. Igen káros, de mint természeti ritkaságot, az ornithologusok mégis védik a vadászokkal szemben.

2. *Erdei fülesbagoly.* (*Asio otus.*) *H.* 33—36; *Sz.* 29—30; *F.* 15—16·4; *L.* 3·9—4·2; *Cs.* 2·3—2·5 cm. Színe rozsdásárga, feketebarna hosszanti foltokkal. Szemei narancssárgák. Csőre fekete. 4—6 fehér tojásának *H.* 38—42; *Sz.* 31—34 mm. Gazdaságilag igen hasznos, kímélendő.

3. *Réti fülesbagoly.* (*Asio accipitrinus.*) Nádi-, mezei bagoly. *H.* 35·5—39·5; *Sz.* 30·5—31·8; *F.* 4—7; *L.* 15—16·5; *Cs.* 2·6—2·8 cm. Színe rozsdasárgás, feketésbarna foltokkal. Szeme világosárga. Csőr fekete. 4—6 fehér tojásának *H.* 38—42; *Sz.* 30—32 mm. Hasznos

4. *Füles kuvik.* (*Pisorhina scops*.)
H. 18—21; Sz. 11·5—12; F. 5—6·7;
L. 2·3—3·1; Cs. 1·5—1·8 cm. Színe
barnásszürke. Szemei sárgák. Csőr
sötétbarna. 3—5 fehér tojásának H.
29—31; Sz. 25·6—28 mm. Hasznos.

5. *Urali bagoly.* (*Syrnium uralense*.)
H. 60—63; Sz. 37—38; F. 24—27;
L. 5·2—5·9; Cs. 4—4·2 cm. Színe
fehéresszürke, sárgásbarna szárfoltok-
kal. Szemei sötétbarnák. Csőr sárgás.
2—3 fehér tojásának H. 48—50; Sz.
42—43 mm. Hasznossága vagy káros-
sága még nincs kétséget kizárólag meg-
állapítva.

6. *Macskabagoly.* (*Syrnium aluco*.)
Fejesbagoly, csikorgó bagoly, erdei ba-
goly. H. 37—41·5; Sz. 28—29·6;
F. 16·7—17·9; L. 5·4—5·6; Cs. 3·4—4
cm. Színe szürke vagy rozsdás. 2—3
fehér tojásának H. 45·5—49·7; Sz.
37—40 mm. Hasznos, de ahol sűrűn
fordul elő, nem árt egy kissé ritkítani,
mert olykor apró nyulat, fogoly, fácán-
csirkét is felkap.

7. *Hóbagoly.* (*Nyctea scandiaca*.) H.
59—66; Sz. 42—46; F. 24—25; L.
5·2—5·4 cm. Színe fehér. Szemei sárgák.
Csőre fekete. Nálunk nagyon ritka,
Magyarországon nem költ.

8. *Karvalybagoly.* (*Nyctea ulula*.)
H. 36—40; Sz. 24—25; F. 17·5—19;
L. 2·5—3; Cs. 2·4 cm. Színe szürkés-
barna, hasa karvalyszerű, hullámos sá-
volyokkal. Szeme sárga. Csőre kénsárga.
Igen ritka, nálunk nem költ.

9. *Gatyás csuvik.* (*Nyctala tengmalmi*.)
H. 23·5—26; Sz. 17—18·5; F. 8—10;
L. 2·4—2·7; Cs. 2·3—2·4 cm. Színe
szürkés kávébarna, fehér foltozattal.
2—3 fehér tojásának H. 29—35; Sz.
28—35 mm. Hasznos.

10. *Kuvik.* (*Glaucidium noctuum*.)
Halálmadár, csuvik, gurgulya bagó.
H. 22—25; Sz. 16·5—17·5; F. 8·4—8·8;
L. 2·9—3·6; Cs. 2·3—2·5 cm. Színe
szürkés kávébarna. Szeme sárga. Csőr
zöldessárga. 4—5 fehér tojásának
H. 33—35; Sz. 26—29 mm. Hasznos.

11. *Törpe kuvik.* (*Glaucidium passeri-
num*.) Törpe bagoly, kanakúc. H.
15—18; Sz. 11—11·5; F. 5·5—5·8;
L. 1·6—1·8; Cs. 1·2—1·4 cm. Színe
kávébarna. Szeme, csőre sárga. 4—3

fehér tojásának H. 30—32; Sz. 25—26
mm. Hasznos.

12. *Gyöngybagoly.* (*Strix flammea*.)
Fátyolos bagó. H. 33—35; Sz. 28—30·5;
F. 12·8—13·2; L. 4·7—5·5; Cs. 2·8—3
cm. Színe hamuszínű, gyöngyözött.
Szeme sötétbarna, kékesfekete szem-
bogarakkal. Csőre sárgás fehér. 5—7
fehér tojásának H. 38—41; Sz. 29—30
mm. Hasznos.

Itt jegyezzük meg, hogy a baglyok
huhognak, rikognak, üvöltenek, húholnak,
vihognak, sziszegnek, rinak, rikoltanak,
a kuvik pedig *kuvikol*.

2. ábra.

Bagolyfejű-nek hívják a sárgalábú,
kerekfejű erdei szalonkát, mely utóbb
jön mint a kéklábú *szálláscesináló*.

Bagolyhuhogás. »Mint azelőtt, most
is hosszan rendet vének, — Bagoly-
huhogással hajtóknak jelt ténék.« (Kő-
szegi Pál: Bercsényi házassága.)

**Bagolykunyhó, kányagunyhó, uhu-
kunyhó, csaligunyhó** = a kitett uhu
mellett készített leskunyhó.

Bagolykunyhóvadászat. A szárnyas
ragadozók irtásának egyik leghatáso-
sabb és amellettt igen mulatságos mód-
szere. Kimért helyünk nem engedi meg,
hogy ezzel az igen szórakoztató és tanul-
ságos vadászattal bővebben foglalkoz-
zunk és csak az egyes madarak viselke-
dését ismertetjük a gyűlölt bagollyal
szemben. A varjak közül a *fekete varjú*
hevesen vagdalja, a *vetési varjú* azonban
csak megkárogja, fölibe gyülekezve. A
holló gondolkodás nélkül megtámadja az
uhut és rendszerint fel is gallyaz a meg-
szálló fára. A *sajkó* is meg-megjelenik a
kunyhó előtt. Az *egerészölyv* sivítva
nyilal s körülszárnyalva az uhut, fel-
gallyaz. A *gatyás ölyv* minden ragadozó
között a leghevesebben támad és olykor
még lövés után is visszatér. A *pusztai*

ölyv szintén nagy vehemenciával csap le, épúgy mint a vándor sólyom, de oly hevesen nyílal, hogy lövése igen nehéz. A *héja* egyenesen a fejét akarja lekapti szegény uhunak és oly szorosan fölötte szítál, hogy a bagoly veszélyeztetése nélkül gyakran nem lehetünk. A *karvaly* nagyon elővigyázatosan közeledik, az erősebb tojó sokkal merészebb. A *vörös és barna kánya* szintén hevesen csapkod, de amellet a kunyhót is szemmeltartja. A *rétihéják* nagyon elővigyázók, sohasem gallyaznak fel, de magasabb rögre, földcsomókra vagy kőre leülnek, honnan könnyen lehetők. A *vándorsólyom* nagyon hevesen csap le, néhányszor körülörvényli a baglyot és felgallyaz. A *kaba* nyílalva vág, épúgy a *kis sólyom* is. A *vörös vércse* — sajnos — szintén igen kitartóan támad és a lődühnek sokszor esik áldozatul. A *szirti sas* egy ideig lebeg, azután összekapott szárnyakkal zuhan a bagolyra s hogyha ez az állványról le nem ugrik és hátára nem fekszik, akkor igen pórul járhat. A *törpe-sas* kitartóan és hevesen vagdal. A *rétis-sas* hihetetlen gyorsasággal csap le az uhura, épúgy mint a *ráró*, de sohasem gallyaznak fel. A szelid uhu rikogtatására olykor még a vad uhu is megjelenik.

Tudnia kell azonban a vadásznak azt is, hogy az uhu hogyan jelzi az egyes ragadozófajtákat, mert a bagoly viselkedéséből már sokszor tudhatja, hogy milyen madár közeledik. Természetesen a baglyok egyénisége is más s a buszma, egykedvű uhu nem jelez oly karakterisztikusan, mint az élénk, hős természetű bagoly. Általában az apróbb madarakat, szarkákat, varjúkat, vércsüket figyelme sem méltatja, csak olykor-olykor sandít fel az ülesztőfára csoportosult lármás proletárhadra. Ha sólyom, héja vagy karvaly mutatkozik a láthatáron, akkor már felborzolja a tollát s ide-oda tipeg-tapog a hányácán, buksi fejét a nyaka közé húzza és csőrével mérgesen kappog. Nagyon résen kell lennie a vadásznak, ha azt látja, hogy a buhú leugrik az állványról, a hátára veti magát és karmait kifeszíti maga elé, mert akkor valamelyik nagy sasfajta közeledik, amelyet a vadásznak nem szabad közel engedni a bagolyhoz, mert

a sasnak egy csőrvágása vagy karomszorítása olyan sebet ejthet szegény baglyon, hogy nyomorék marad. A biztos, gyors lövésnek ilyenkor nem szabad késnie.

Az *uhuzás*-nál a kézhez szoktatott baglyot kiviszik s a *bagolykunyhó*, *csaligunyhó*, *uhukunyhó*, *kányagunyhó* előtt felállított *uhudállványra*, *hányácára*, *mankóra* teszik. Lábát *béklyóba* verik, a béklyóra zsineget kötnek s ha elszunyókál, egy rántással *bizgatják* a mozgásra. Az egykedvű, semmivel sem törődő bagoly a *buszmabagoly*, — amelyik a támadás elől menekül: a *gyáva bagoly*, — amelyik szembenéz az ellenséggel: a *hősbagoly*. A bagoly mellett lévő szárazágú fa: a *megszálló*, *ülesztő*, *rászállója*.

Bagusz = a nyúl felső ajkain kétfelé álló serteszálak.

Bak = az őz, zerge, kőszáli kecske hímje. A zergebakot *cáp*-nak is hívják. Egyesek a dambikát is baknak nevezik. Székelyföldön használják az őzbakra a *cápöz*, *őzcáp* kifejezéseket is.

Bakágast ül a nyúl, *kucorog*, *ácsorog* stb.

Bakafántos, *szeles*, *hebehurgya*, *kajla*, *hőbortos* a vizsla, ha a vadászszenvedély nagyobb nála, mint a fegyelmélettség s cél nélkül össze-vissza nyargalászik.

Bakalász. L. *Bagdáncsol*.

Bakarász, *boklász* = keres, kutat, fűrkész a vizsla a gázosban. (Győr megye.)

Bakáz az őz futtában.

Bakázik. »Nyakszirt lőttem eztet (az őzbakot), hogy szintúgy bakázott...« »Mihent puskám pattant, tette bakázását.« (Gvadányi: Orsz. gyűl. leírás)

Bakba kötni szokták az őzet, zergét, ha négy lábát keresztbe összekötik.

Bakborjú a szarvas hímnemű csemetje egyéves korig.

Bakbüzös. L. *Bakszagú*.

Bakeső. = L. *Gémek*. 1.

Bakdácsol. L. *Bagdáncsol*.

Baklat, *koslat*, *megforog*, *vegyül* a kutya, róka, farkas.

Bakog, *bekeg*, *riadoz*, *bőfög*, *bőffen* az őz, ha valami *gyanút fog*, vagy valamitől megijed.

Bakókál. L. *Bagdáncsol*.

Bakonyi. »... a vaddisznót bakonyinak is hívták akkor a XVI. században,

Takáts S.: Rajzok a törökvilágból. III. k. 42. lap.)

Bakot lőni. = Bár nem vadász kifejezés abban az értelemben, melyben használják, de eredetét mégis a vadászból vette.

Bakszagú, bakbűzös a hím vad, különösen a szarvasbika, mikor a rigyetési időszakban a kilövelt ondótlól hasán a rigyetőfolt vagy nászfolt származik.

Baktat. L. Bagdancsol.

Bakzik, bagzik, pepecsel a kisebb szőrmes vad.

Balkány = csátés, sásos, szittyós hely.

Balkay Adolf vadászati szakíró. L. Irodalom.

Bálványmedve = nagy, kifejlett, erős, hatalmas, másként *gályamedve*.

Bannyas, gubancos, lompos, koloncos a medve, kuvasz, komondor.

Barátkeselyű. L. Keselyűk.

Barátréce. L. Vadrécék. 7.

Barcázás, bögés, riadás, barcogás, riasztás, nyirelés. A szarvasbikának a rigyetés időszakában nagy szerelmi felgerjedésében kiadott öblös, bögésszerű hangja, melyet a mi vadászaink általánosságban »bögés»-nek neveznek. Többen kikelték már ellene, hogy fejedelmi vadunk szerelmi szózatát ilyen tehénistállószerű kifejezéssel jelöljük meg, de bizony pusztában elhangzott szó maradt az. Nem szebb lenne a »szarvasriadás«, mely nem tévesztendő össze a »megriadással. Riadni régi magyar értelemben *harsány hangot adni*, mint Csokonainál: »Oh Tihanynak riadó leánya«, vagy Vörösmartynál: »Sujta le kegytelen itt a riadó csatavész«, vagy: »Ha riadoznak a kürtők« stb. Nem szebb kifejezés ez a »bögés»-nél? E fogalom kifejezésére ezt ajánlanám a hivatalos vadásznyelvbe felvenni.

Barcog. = 1. Rőfögő torokhangot hallat a zergebak az üzekedés idején. 2. A fogolykakas *cserregő* hangja, melyet rendszerint estefelé hallat. 3. A dambika rigyetéskor.

Barkácsolás. Sok vita volt mára a fölött, hogy ez a szó eredetileg mit jelent. Az egyik a cserkészés synonim kifejezésének tartja, míg a másik a vadnak kocsin való megközelítésére használja. Én ez

utóbbi értelemben hallottam legtöbb-ször használni.

Barkás, bojhos, mojhos, kéregben, hánicsban levő agancs, a fejlődésben levő agancs, melyen még a szőrös bőrréteg: a *hánics* rajta van.

Barkó a sólyomfélénél a szemektől kezdve a pofákon végighúzódnó fekete vonal.

Barlang. L. Állandó kotorék.

Barlangig hajtani = falkavadász-kifejezés, ha a hajtott róka a kopók előtt barlangjába menekül.

Barlangol a borz nappal vagy télen, szóval: mikor barlangjában tartózkodik.

Barna kánya. L. Kányák.

Barna medve, dögmédve.

Barna réthéja. L. Héjak. II.

Bárony István. Született Keresztesen (Fehér megye.) 1855 nov. 15-én. Sok címe közül itt csak egyet közlünk: »a magyar vadászat atyamestere«, s ezzel minden meg van magyarázva. Egy hosszú emberöltőn át írta és írja minden vadász és természetszerető ember gyönyörűségére a szebbnél-szebb természeti és vadásztörténeteket úgy, amint azt csak az ő természetimádó lelke diktálja. Mint vadász, típusa a korrekt, igaz-vadász magyar úrnak. Páratlan szépségű műveiben van azonban olyan, ami — bátran és büszkén állíthatjuk — egyedüli a világ-irodalomban is s ez a vadak lelki életének, jellemének mesteri megrajzolása. Rudyard Kipling, Seaton-Tompson, sőt Goethe is, az ő állathőseit agyon-személyesítették. Buffon, Brehm már realisabb alapon igyekeznek az állatpszichológiát kifarukészni, de a »lelketlen« állatok olyan frappánsan találó lélekanalízisét sehol sem találjuk, mint Bárony Istvánnál. Egy kis könyvtárt kitevő írásaiból, ami minket vadászembereket közelebből érdekel, tájékoztatót közlünk Irodalom alatt.

Bastard, kores (eb) a rokonfajok párosodásából létrejött nemzedék.

Batla. (Plegadis falcinellus.) Ibisz, batla, saska, zsidómadár, fekete sneff, pulykasneff. H. 50—54 cm. Színe vöröses sötétbarna. Lábai, csőre zöldes-feketék. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 4 sötétzöldes kék tojásának H. 49—53; Sz. 35—38 mm. Ha

hírt kapunk az egyiptomi ibisz lövéséről, úgy erre a madárra gondoljunk.

Beásakozik, furakozik a róka, borz, ha oduját nem tudja elérni és sebtében *»búvót«* kotor magának, vagy ha az eb nagyon szorítja a kotorékban.

Becsapázní = a vad tartózkodási helyét a csapák után megállapítani.

Becsapódás helye = *sebszáj, sebníylás*, az a hely, ahol a golyó *bevágot*t. A »becsapódás« rossz kifejezés. A másik két jó magyar kifejezés mellett bátran elhagyható.

Becserkészni, becserkelni, belopni = a vadat észrevétlenül lőtávolságig megközelíteni.

Becsúszik, becsusszan 1. a vidra a vízbe, 2. a róka a kotorékba.

Beéri, bekorcolja a menekülő nyulat az eb.

Befagott a esőbe (a lövés). — szokták mondani — ha a hibázás után a második lövés indokolatlanul elmarad.

Befedezni, lesíivegezni = a *sólyomkápat* (főköttöt) a sólyom fejére ráhúzni.

Befogni = a vadat telettetésre összefogdosni.

Befúzni = az elejtett szarvas négy lábát — a szállítás könnyebbé tétele végett — *átlabazni*.

Begy = a szarvas nyakának elnevezése némely vidéken.

Begyelövés = nyaklövés.

Begyeszkedik a fán ülő szárnyas vad, vagy ha szélnek fordulva igyekszik tovább.

Béget, panaszkodik az őz fájdalmában, szorultságában.

Behajszolni = a kölyökagarat róka, nyúlhajszára betanítani.

Behálózni, körülhálózni = kisebb-nagyobb tért hálóval körülvenni.

Beharapózik, beharapja magát a sebzett réce, ha víz alá bukva sásba, nádba megkapaszkodik.

Behúzza a nyulat = kevesebbet jelelt, mint az *érés*, mert a behúzás csak annyi, hogy már oly távolságra van az agár a nyúltól, hogy azt mingyárt érheti, de még nem érte. (Bérczy K.)

Beillan a borz az odujába.

Békászósas (kis). L. *Sasok*.

Békászósas (nagy). L. *Sasok*.

Bekeg. L. *Bakog*.

Bekorcolja, beéri az agár a nyulat. (Nagykúnság.)

Bekorholja, bemázolja a dagonyából sárosan kijött vad a fát, mely azután *korholt fa, dagonyás fa*.

Bekörözni = friss hó (porka) idején a csapák alapján megállapítani, hogy egy erdőrészen, nagyobb sűrűségben milyen vad tanyázik.

Békó, béklyó az uhu v. sólyom lábára erősített, szíjjal bélelt csat.

Belebomlik, belebonyolódik a vad a hálóba.

Belebonyolódik. L. *Belebomlik*.

Belecsimpszakodik, Belecsimpajkózik (vagy mint Miskolczi Gáspár mondja: *rátsimbelkedik*) az eb a vaddisznóba, mikor *lefogja, lefűleli*.

Belehág, belelép a vad a törbe.

Belelép. L. *Belehág*.

Belemaradt = leginkább olyan agárról mondjuk, mely a nyúl felkeltével reárohán s a még készületlen nyúlón néhány vágást csinálván, azután minduntalan távolabb marad a nyúltól s többé be sem éri.

Belerohan a vaddisznó a nekiszegzett gerelybe.

Belét ontja a vadkan viaskodáskor egymásnak, ebnék vagy vadásznak, ha *megrohanja*.

Belházy Jenő vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Belopni. L. *Becserkészni*.

Belövés. 1. A fegyver kipróbálása. 2. Helytelenül használják a *sebszáj* (a golyó becsapódásának helye) elnevezéséül.

Bélsebes, bélütött = a belein, bendőn lött vad.

Beltenyésztes, = mikor saját állományunknak mindig csak a legtökéletesebb egyedeit használjuk fel szaporításra. (Krippel.)

Béltelek = a szarvas gyomra.

Bélütött. L. *Bélsebes*.

Bemázolja, bekorholja a dagonyából, *fertőből, dágványból, morotvából* iszaposan, csajhosan kijövő vad a fát, melyen a sarat magáról *letűrűköli*. Az ilyen fa a *dagonyás fa, korholt fa (mázfa, pamacsfa)*.

Bemutatni = midőn a lovas a futó nyúl irányában mindaddig futtat, míg az agár a nyulat észre nem vette, fel

nem ismerte, meg nem látta, szemre nem vette.

Béna, szárnyazott, gyalogfogoly (v. fácán), mely szárnylövést kapott s lábön ügyeikszíj továbbmenekülni.

Bence. = a nyúl tréfás elnevezése.

Benderész. L. *Cicerél*.

Bendő. L. *Béltelek*.

Bérez Károly vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Berek, liget, csutaj, ciher, sór, pagony, csalit, cserjés, bokros hely.

Berkezn járnak a zalamegyei vadászok a Zala berkébe. (Bérez K.)

Berlini vas = *vasút*.

Bernyázkodik, *sóvárog* a nemi ösztöntől ingerelt macska.

Berze, *berzes*, *borzas* = szálkás szőrű vagy tollú.

Berzenkedni, *berzengeti*, *kakaskodni* = párház vagy verekedés közben a hím madarak szokása, mikor felborzolt tollal, leeresztett szárnyal szökdelnek. (Már Miskolci Gáspár is használja 1691-ben írott »Egy jeles vadkert«-jében, hol a »jai kakas«-ról imígyen ír: »annak-okaért azokat ottan-ottan mint valami tükröt, ki-is szokta terjeszteni és farkát felkerekítvén, berzenkedik benne«.)

Besiklik, *becsúszik*, *besuttyan*, *besurran* a róka, borz az odújába.

Besurran. L. *Besiklik*.

Besuttyan. L. *Besiklik*.

Béseg, *gágog*, *gágdroz* a lúd; ha csak egyet szól: *gaggant*.

Beszáll = 1. a vadréce húzáskor a vízbe, 2. a fajdkakas alkonyatkor a dűrgőjára.

Beszámol az agár a nyúllal, ha elfogta.

Beszámol az irhájával a ragadozó, ha terítékre kerül.

Beszökés. L. *Beugrás*.

Beugrani. Háromféle értelemben: 1. Beugrik a vizsla, ha a vadat állja és gazdája engedelme nélkül a vadat *felveri*. 2. *Beugrik* az őz a csalsípra. 3. *Beugrani*, ugrásszerűleg megközelíteni, belopni szokták a dűrgő fajdkakast.

Beugró = a vadaskertek kerítésénél, melyen a vad a vadaskertbe beugorhat, de onnan ki nem.

Béül a vadmadár este.

Bevár, *jól tart* a vad, ha közel kel a vadász előtt.

Beveri magát téli szállására a medve, *vacokba veri magát* a vaddisznó.

Beveszi magát a hiúz, vadmacska az odvas fába vagy szirtüregbe.

Bezoárgolyók = a szarvas, őz, zerge gyomrában labdaalakúvá összetömörült emészthetlen anyagok.

Bezzentyű = a puska *ravasza*. (Batonmellék.)

Bibie. L. *Lilék*. 7.

Bibiresős, *gyöngyös* a szarvasfélék agancsa.

Bika = a gím- és dámszarvas nemzőképes hímje.

Bikhatnékja van. L. *Árjad*.

Bille = az eb s az ebrendi ragadozók hím ivarszerve.

Billég, *libeg*, *szítál*, *függőget*, *lebeg*, *sátorozik*, *lóg* a ragadozómadár, ha a levegőben egy helyben repkedve szemlél valamit.

Billégény = a gím- és dámszarvas farka. Mint erőszakolt, rossz alkotású s magyartalan képzésű szó, bátran kimaradhat a magyar vadászszavak közül.

Billigető cankó. L. *Cankók*. 5.

Billentett egyet az agár a nyúlon, ha csak kissé érintette.

Billentőszerkezet = a csapóvas azon része, melynek megérintésére a vas összecsapódik s a vadat fogvatartja.

Bislet, koslat a szuka kutya.

Bitolni, *condorlani*, *elnyőni*, elszagatni hálót vagy vadászkeszüléket. Fejér megyében: *elkospítolni*.

Bizgatni = az uhukunyhó elé kitett baglyot a lábára erősített zsineg meg-rántása általt mozgásra bírni.

Biztosítja magát. Rossz fordítása a »sichert sich« német vadász kifejezésnek. Sokkal jobb, kifejezőbb és magyarabb erre a »neszel« kifejezés.

Biztosítópecek = a csapóvas azon része, mely a vas időelőtti felcsapódását meggátolja.

Boes = kölyökmedve 3 éves koráig.

Boesátkozik, *ereszkedik* a magasan repülő vízi vad, ha sikló repüléssel a víz felé közeleg.

Boeskor, *csülöksár*, *pecsét* = a sár, mit a szarvas az átázott vetésen, szántáson csülkeire szed és a rétre vagy szárazabb helyre lépve, a lábairól lemarad. A »pecsét« a német »Innsiegel«

átültetése. Az előbbi kettő kifejezőbb is, magyarosabb is.

Bocskorosodik, bocskorosul, bocskorba jár, bocskort húz, bocskort köt a nyúl, ha szőrös talpaira sár ragad.

Bocskort köt. L. *Bocskorosodik.*

Böffen. L. *Bakog.*

Böfög. L. *Bakog.*

Bog = a *hánccsal* borított barkás, bojhos, éretlen, fejletlen agancs.

Bogarásznak a foglyok, ha a mezőn *elterülnek* s szemet, bogarat *kapdosnak*.

Bogzanak a szarvasfélék, ha agancsuk még hánccsal van.

Bogzási időszak, melyben a szarvasfélék agancsa még nem érett meg.

Bögés. L. *Farcázás.*

Bojhos. L. *Barkás.*

Bojt = az eb lábának hátulsó oldalán levő hosszabb szőr.

Böjti réce. L. *Vadrécek.* 17.

Boklász = keres, kutat, fürkészk (az eb). (Győr megve.)

Böklészni, kiböklészni, kiugratni, felszőketetni, felütni = apróbb szőrmés vadat fektetve *felverni*.

Bokor. 1. = L. *Csapat.* 2. — 2. Egy anyalúd alja, libasereg.

Bokrászás, (buszírozás), vizslászás = kereső vadászat. A buszírozás mint német szó, nem használandó.

Bokréta. 1. A nyúl farka. 2. A róka fark fehér vége.

Bokrétába kel a fácán, ha egyszerre sok röbben fel s a magasban rakétaszerűen szerteszáll.

Bólintani. Sok kezdő vadász rossz szokása, ha a lövés pillanatában, mikor a ravaszt elhúzza, fejjel vagy a felsőtesttel biccent egyet.

Bölömbika. L. *Gémek.* 2.

Bömböl a feldühödött medve.

Bonyolító-hálók = lazán, pötyögősen felaggatott hálók, melyet a hegyibe hajtott vad magára ránt és belebomlik. Ilyenek: a *hulló sövényháló*, az *egy- és háromrétű sövényháló*.

Borít, terít, szór a puska, mely a göbecset nagyobb területen szórja, ellenében az *ostorhegyre vágó* puskával.

Borítás, folytatás = a szarvasfélék párosodásának tulajdonképeni aktusa.

Borító hálók, melyek az alájuk került vadat beborítják s foglyul ejtik. Vannak

keretes (ejtő-) hálók, ejtőponyvák, lepőhálók, terítőhálók.

Borjazik. L. *Ellik.*

Borjú, bornyú a fiatal szarvas az első életében. Neme szerint: *bakborjú* vagy *üsző-, üszkeborjú*. A dám és őz fiát inkább a *gida, gedó, gödölye* névvel nevezzük.

Borjú tető = olyan szűk, ráccsal ellátott etető, melybe csak a kisebb állatok (őz, szarvasborjú) férnek be, hogy ezek háborítatlanul ehessenek.

Borogatni = az abajgatásnál erősebb műtétele az agárnak a nyúl felett. (Bérczy.)

Borz. (Meles taxus) A *hím és nőstény* egyedek elnevezésére nincs külön kifejezés.

Ebfogai: *agarak*, — első lábai: *mancsok*, melyen *karmai* vannak, — bőre: *csuha*, — mirigytartója: *zsírgödör*, — zsírja: *kövértség*, — 3–5 vak kölyket *kölykezik*, — a nőstény fájdalmában *visít*. (A földből *kiturkált* eledelet a német »Erdmast« mintájára *túrt-tápnak* (?) nevezik)

Lakása: *borzbarlang, borzodu, borzvár*, — bejárata: *száda, szájadék*, — előcsarnoka: *pítvar*, — a tulajdonképeni lakás: *katlan, teknő*, — az ehhez vezető járatok: *folyosók*, melyek céljuk szerint vagy *menedékházak* vagy *szelelfolyosók*. Amelyben több borz lakik vagy több katlan van, az a *nagyodu, főodu*.

A borz odujából *kioson, kisuttyan*, oda *beillan* és abban *lappang, barlangol* a szuszogó vén remete.

Vadászáuk *lesen*, vagy *kizárják* az odujából és akkor *hajszoltatják*, de legtöbbször csak *ásatással* lehet hozzáférfközni, mikor is a *borzeb* az oduba addig *szorítja*, míg valamely *menedékfolyosó végén elakad* s akkor az eb *előbe fekszik*. A vadász *megfűleli, kihallgatja*, hogy hol hallatszik az eb dühös csaholása, ott *aknát* ásnak, s ha azt már *feltárták*, a borzot a *borzvíllával* leszorítják, a *borzfogóval* kiemelik, azután *orron csapva, kivégzik*, — *csuháját lerántják* vagy *tömlőre nyúzzák*.

Fogják *borzhálóval, zsákhálóval, recehálóval*, melybe *belebonyolódik*, vagy *tányérvassal*, melybe *belehág* és *megfogódik*.

Ha nem elég *fogas* az eb, a borz az odúban *megszabdalja* és *visszaveri*.

A pacsmagolás ideje júliusban van. Február—márciusban a nőstény lekölykezik. A borzfiak teljes kifejlődéséhez 2 év kell.

Borzbarlang. *borzodu, borzvár* = egy vagy több borz állandó tanyája.

Borzfogó = kb. 1 méter hosszú s legalább 12 cm-nyire kinyitható harapófogóforma vas, mellyel a kiásott borzot derékon lehet fogni és kiemelni.

Borzháló = a borzodu szájadékára (bejáratára) alkalmazott recés háló, melybe a borz belebonyolódik.

Borzodu. L. *Borzbarlang*.

Borzvár. L. *Borzbarlang*.

Borzvilla = a folyosóból előbújó vagy a feltárt folyosóban levő borz lezorítására szolgáló eszköz.

Börcöl, rigyet, üzekedik a szarvasféle.

Börszáritó deszka, fesztítője = az apró szőrmes vad *tömlőre fejtett* (l. ott) bőrének kiszáritására használt, elől lekeskenyített deszka

Boszorkánygyűrű. Az őzbak az üzekedési időszakban a vele *incselkedő* sutát körbe-körbe hajtja, miáltal — mint a lovaglótéren — letaposott körök látszanak.

Bozont, sörény = a szarvasbika nyakán levő hosszabb szőrzet.

Búbos vöcsök. L. *Vöcsök*. 1.

Buffog a *bölömbika*.

Buga. = Kétféle értelemben: 1. a rossz állású agancs 2. Némely vidéken az egyéves bikaborjú elnevezése.

Búg = 1. *Rühet, görög, görget, zúg* a vaddisznó párosodáskor, 2. *Búg* a vadgalamb.

Búgdoz a gerle.

Bugyborékol. L. *Bugyog*.

Bugyog, burukol bugyborékol, a dürgö nyírfajd a pázás időszakában.

Buhú. L. *Baglyok*. 1.

Bujdokol, bujdosik, bujkál a haris a gazban.

Bujdosik. L. *Bujdokol*.

Bújja a sűrűséget a vad.

Bújj meg! lapulj! hasra! hasalj! = vizsla-vezényszó (Háromszék megye.)

Bukfencet vet, bukfencezik az elő részén lőtt vad, vagy a szárnyazott szárnyas vad.

Bukdácsol, bukdosik, görgicsél a vadkacsa, mikor a víz alá bukik, hogy csak hátulja és kalimpázó lábai látszanak.

Bukik, megbukik a nyúl, midőn bokor alatt, gödröskében vagy gazban meg lapul.

Bunda = a nyúl vagy medve bőre szőröstül.

Burrantába lőni = felröptében lőni olyan vadat, mely felroppenésekor *burrog* (l. ott). (Háromszék megye.)

Burrog, burran a fogoly, mikor felrobbenésekor zajt okoz.

Burukkol a galamb.

Busfrozás, bokrázás = bár nem magyar szó, de vadásznyelvünkbe annyira behonosodott, hogy nehéz lesz onnan kiirtani. A jó magyar bokrázás teljesen fedi a fogalmat.

Busza bagoly, mely az állványon egykedvűen, flegmatikusan, mozdulatlanul ül s a ragadozómadarat nem *jelzi*. (Lakatos Károly.)

Bütykös hattyú. L. *Hattyúk*. 3.

Búvárok. Állóvizeinknek úszó-bukó mesterei. Rossz repülők s addig, míg végképp meg nem szorítják, nem repülnek fel, de nagy ügyességgel és gyorsasággal mentik magukat a víz alatt. Nálunk egyik fajta sem költ. Mint nagy halpusztítók, irtandók.

1. *Sarki búvár.* (*Gavia arctica*.) Jeges bújár. H. 68—73 cm. Színe felül fekete, az egész alsótest fehér, lábai zöldesszürkék, csőre fekete, szemei vörösbarnák Okt.-nov.-ben érkezik s a vizek beálltaig marad.

2. *Jeges búvár.* (*Gavia torquata*.) H. 79—85. Felsőteste fekete, alsóteste fehér, lábai testszínűek. Nálunk igen ritka.

3. *Északi búvár.* (*Gavia lumme*.) H. 63—64 cm. Színe feketésszürke. Lábai zöldesfeketék. Őszi költőzködéskor álló- és folyóvizeinkben is látható.

Búvó. L. *Menedékszállás*.

Büzlet, szimatol az eb vagy vad. (Háromszék megye.)

Büzteleníti, szagtalanítja, szimattalanítja a vadász *szimatesaló* szerekkel a fogókészüléket, hogy az emberi szimatot eltüntesse. Lásd bővebben *szimatesaló szerek* alatt.

C.

Cammog a medve, ha lassan jár.

Cankók. A lilefélék családjához tartoznak. A csőr kb. $1\frac{1}{2}$ -szer olyan hosszú, mint a fej, egyenes vagy kissé felvetett, töve puha, hegye keményebb. Hosszú, karcsú csüdjeik a sarokizületen felül csupaszok. A lábujjak töve hártvás. Kitűnő repülők, melyek ugyan-csak igénybeveszik a vadász lövéstudományát.

1. *Tavi cankó.* (Totanus stagnatilis.) H. 21—23 cm. Színe sötétbarna, szürkésen, feketésen pettyes. Megjön márc.-ápr.-ban, elköltözik aug.-szept.-ben. Tojásainak H. 35—41·5; Sz. 24·7—29 mm.

2. *Nagy cankó.* (Totanus nebularius.) Nagy vízi sneff, zöldlábú fütyülő sneff. H. 27—28; Sz. 18·4—19·4; F. 6·9—8·1; L. 6—7; Cs. 5·6—5·8 cm. Színe feketésbarna, fehér tollszegélyekkel tarkítva. Csőr kékes-zöldes szürke, lábai szürkés-zöldek. Megjön márc.-ápr.-ban, majd ismét aug.-szept.-ben. Nem költ.

3. *Réti cankó.* (Totanus glareola.) Tyütyűke, csücsűke. Színe barnásfekete. Hossza 20—22 cm. Megjön márc.-ápr.-ban, elköltözik szept.-ben. 4 olajzöldes foltos tojásának H. 36—39; Sz. 25—27 mm.

4. *Erdei cankó.* (Totanus ochropus) Cigány-, molnár-, fecskesneff, fütyülő sneff. H. 21—23 cm. Színe olajbarnás fekete. Csőre szürkés, lábai világos kékes-szürkék. Megjön márc.-ban, elköltözik aug.-szept.-ben. 4 zöldesfehér, foltos tojásának H. 38—41; Sz. 26—30 mm.

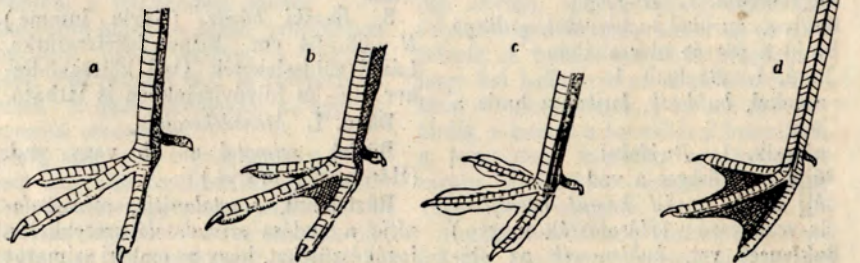
5. *Billegető cankó.* (Tringoides hypoleucus) Csiviszsvisz - madár, fővenytiszai-, pataki sneff. Hossza 19—20 cm. Színe zöldes, zománcos olajbarna. Megjön márc.-ápr.-ban, elköltözik aug.-ban 4 rozsdássárga tojásának H. 33—40; Sz. 23—26 mm.

6. *Piroslábú cankó.* (Totanus totanus.) Fütyülő-, piroslábú, réti-, esősneff H. 23—25 cm. Színe szürkésbarna. Csőre vörös, lábai sárgászörösek. Megjön márc.-ápr.-ban, elköltözik szept.-ben 4 agyagsárga foltos tojásának H. 39—45; Sz. 28·5—31·3 mm

7. *Füstös cankó.* (Totanus fuscus.) Fekete-, kendermagos-, nagy piroslábú sneff. H. 27—28 cm. Színe sötétfeketés barna. Lábai narancsvörösek. Csőre fekete. Megjön márc.-ápr.-ban, majd ismét szept.-nov.-ben.

8. *Pajzsos cankó.* (Pavoncella pugnax) Veszekedő-, csapat-, galamb-, galléros-, fácán-, falkasneff, hősibic, pajzsmadár. H. 28—32 cm Színe fémszínű. zománcos, tavasszal a hímnek hosszabb tollakból gallérja nő. Megjön márc.-ban, elköltözik szept.-okt.-ben 4 zöldes alapszínű foltos tojásának H. 41·5—47; Sz. 28·5—31·5 mm.

A vízimadárság, különösen a cankók partfutók, víztaposók, fenyérfutók, sárjárók stb. között az avatatlan embernek igen nehéz eligazodni. Azért közlöm itt a következő ismertető táblázatot, mely könnyebbé teszi az eligazodást.

I. Hátsó ujj nélkül.

- A) Csüd feltűnő hosszú, vörös, v. vöröses ..... gólyatöcs.
 B) Csüd mérsékeltlen hosszú, fekete ..... fenyérfutó.

II. Hátsó ujjal.

- A) A hosszú, kékecsszürke lábak első ujjai az ujjak közepéig érő úszóhártyákkal: 1. d) ..... gulipán.
 B) Az első ujjak oldalt karélyosak, 1. c) ..... víztaposók.

- C) Az első ujjakon sem úszóhártya, sem karély, de kötőhártyások, 1. a 2/a ábrát b)

1. Csőr 2.5—6 cm hosszú:

- a) A farkhegy messze túlér az összecusokott szárnyakon ..... billegető cankó.
 b) A szárny a farkhegyig, vagy azon túl ér. .... cankók.

2. Csőr 7—15 cm hosszú

- a) Csőr gyengén felfelé hajlott, majdnem egyenes. Csüd elől-hátul pajzsos ..... godák.
 b) Csőr erősen lefelé hajlott, a csüd csak elől pajzsos ..... pólingok.

- D) Első ujjak teljesen szabadok, úszóhártya, kötőhártya és karély nélkül. Ábra a)

1. Alsó lábszár elől egészen, hátul majdnem a sarokizületig tollas ..... erdei szalonka.
 2. Az alsó lábszár a sarokizület felett egy darabon köröskörül csupasz:

- a) A csőr kétszer-háromszor olyan hosszú, mint a fej ..... sár-szalonkák.
 b) Csőr csak akkora, mint a fej, vagy kevésbé hosszabb:

- aa) A csőr első fele kissé lefelé hajlott és ellaposodott a fejtetőn két hosszanti sáv ..... sárjárók.

- bb) Csőr teljesen gömbölyű, a fejtetőn csikok nélkül ..... partfutók.

Cáp. bak = a zerge és őz hímje, vagy mint Miskolci Gáspár írja: »a herélt hím Ketskét Tzápnak szoktuk nevezni«.

Cáp-öz = bak-öz, őzbak. (Székelyföld)

Célbavenni = megcélozni.

Cenk, vadászcenk = apród, inas, tanonc.

Cibak, pucér, puckos = a tollatlan, csupasz madár.

Cicázik a nyúl az ebbel, ha előtte futva cselugrásokat tesz s ezáltal az eb nem tudja elfogni.

Cicerél, benderész, herécel, hergel, búbol, megbúbolja a tyúkféle vad a tojót.

Cigányréce. L. Vadrécék. 9.

Cihel. L. Csahol

Cikázik a szalonka, ha zeg-zugos repüléssel halad tova Jó magyar vadászaink azt mondják ilyenkor, hogy »zwickel«.

Címer (szarvas-, őzcímer) »Ezek után hoztak egy szarvas sültcímert, — Sűrűn szalonnával szakács kit általvert...» IV. rész 192. v. »Egy nagy pástétomot ezek közé ténnek, — Melyben nagy őzcímert pácoltan rejtének...» IV. rész 200. v. (Kőszeghy Pál: Bercsenyi házassága. 1695.)

Címeresedik, színesedik, páncélosodik, patkósodik, vértessedik a kis fogolykakas, ha mellén a barna patkóalakú folt már látszani kezd.

Cirkál a vizsla, mikor a vadász előtt zeg-zugba keres.

Cipákol, sipákol, csikorog, tolja a talicskát a szárcsa, mikor a párzási időszakban nyikorgó hangját hallatja.

Civolás = csaholás. L. Miskolci Gáspárnál: a' Szarvas mitől sem fél úgy, mint az utánna tziivolással futkosó ebektől«.

Condor, *condra*, *rongyos* a róka, ha szőrit hányja.

Condorlani. L. *Bitolni*.

Corka, *vezeték*, *póráz* = az eb nyaklójára erősített szíj vagy zsinór. A corka a tót cvorkából eredő szó. Helyesebb a póráz. Használják: *pórázra venni*, *corkára fűzni*, az eb vezetéken jár, *pórázra szoktatott* stb.

Cöveket üt. L. *Ácsorog*.

Cubók, *cubak*, *mancs* = 1. A medve első lába. 2. Cubók a szárnyas állatok combja. (Székelyföld)

Csagatás, *szélesztés*, *terpesztés* = megbízható nyomjel, amennyiben a suta négy lábnyoma majdnem egy vonalban van, a bikáé ellenben széjjelebb esik. Mindhárom jó magyar kifejezés, egyaránt használható.

Csahol, *cihel*, *cehel*, *cihol*, *civant*, *civol* az eb, ha nyomra vagy a vadra akad. Ha a vadat megállítja, akkor állóra *csahol rivaszt*; ha kimúlva találja, akkor *dermedtre csahol*, *megsiratja*; ha több eb csahol, akkor *kórusba fújják*.

Csaholva hajt az eb, ellentétben a *némán hajtó* ebbel.

Család (ebtenyésztésben) = egy nőstény állat utódai.

Csalás, *csalóka nyom*, *vakítás*, ha a fiatal bika úgy lép hátsó csülkeivel az első nyomára, hogy ezáltal a nyom hosszabbnak és szélesebbnek látszik. Az első két kifejezés kifejező és jó; a vakítás a »das Blenden« rossz fordítása, elhagyandó.

Csalavér = a róka személyesített neve.

Csalétek. L. *Csalfalatok*.

Csalétkes sólyom, mely a pedzés után csak csalétekkel (vagy *almadárral*, l. ott) csalható kézre.

Csalfalatok. Hogy a vadat a felállított csapdákhoz csalogassuk, a tör elbillentő szerkezetére olyan falatot teszünk, mely a vad ínyét ingerli és nem bír ellenállni. A csalfalat megérintésénél a csapda működésbe jön s a torkos ragadozó fogva van. A különféle ragadozók fnyenc falatai a következők: A *rókáé*: sült macskahús, libazsírba vagy vajba kisütött kenyérdarab, heringfej vajba sütvé, sült máj stb. A *menyétéké*: sótlan vajba fehér hagyma keverve

s ebbe kenyérdarabkák kisütve, madártojás, aszaltszilva vagy körte mézbe főzve és egy csepp beléndek olajjal, friss vajban sült heringfej, sült macskahús. *Vadmacskáé*: őzmáj, nyúlbel. *Húú*, *farkas*, *medve*: friss vadhús, szárnyas állatok, a medvénel még mézes kenyér, gyümölcsfélék.

Csalicsel. = *csaljárás*, *forduló*, *cselvető csapás*. A bika, ha az erdőbe vonul, rendszer forgójáról (járójáról, váltójáról) egy darabon vissza-visszatér s úgy folytatja útját tovább. Mind a négy elfogadható kifejezés, de a *cselvető csapás* a legkifejezőbb.

Csaligunyhó. 1. L. *Bagolykunyhó*. 2. Leskunyhó, mely elé csalogatásul dög van kitéve. (L. Dögekunyhó.)

Csaljárás. L. *Csalicsel*.

Csalogatás az őz rigyetési időszakában, a *csalogatási időben* az őzbak hívása falevéllal vagy *csalsíp*pal, melyre a bak *beugrik* s a vadász, ha elügyetlenkedi: *elbakajantozza*, *elhebehurgyazza*. L. bővebben *Csalogatók* alatt.

Csalogatók, *hívogatók* azon vadász-eszközök, csalsípok, mellyel olyan hangokat adhatunk ki, hogy a vadat közelünkbe csalhatjuk. Legelső kelléke ezen csalogatók használatának az, hogy a hang egész természetű legyen, mert máskülönben éppen az ellenkező eredményt érjük el, azaz elriasztjuk vele a vadat. Sokan egész primitív eszközökkel, fűszállal, kézzel, szájjal bámulatos ügyességgel tudják a kellő hangot megadni.

A *szarvas* csalogatása csak a *bögés* idején alkalmazható. Nagyon vigyázunk kell azonban a hangra, melyet kiadni akarunk, mert hogyha erősebb bika hangját utánozzuk, akkor a bika elhallgat, gyenge bika hangjára pedig nem reagál.

Az őz hívása az ú. n. *csalogatási időben* történik, azaz július közepétől augusztus közepéig. A legalkalmasabb időpont d. e. 10-től délutánig. Az őzsuta sipító hangját vagy azon síró hangját utánozó csalsíp, melyet a suta akkor hallat, mikor a bak úzi, hajtja, — bármely vadászfelszerelési üzletben kapható.

A *császármadár* csalogatása augusztus 15-től november közepéig a kakas

dürgő hangját utánzó csalsíppal történik.

A *nyúl* csalogatásánál a nyúlfiak panaszhangját utánozzuk, melyre a kannyúl beugrik.

A *fogolyhívó* a kakas azon hangját utánozza, mellyel a szétszórt csapatot összehívja.

A *farkascsalogató* az anyafarkas kölykeit hívó üvöltését utánzó csalsíp.

Rókát a nyúl mákogó, veszékelő hangjával vagy egércincogással csaljuk az esti órákban.

Szalonkát az erdei szalonkahúzás alatt a pisszegő hangok utánzásával csaljuk.

Szörmés ragadozókat (vadmacskát, hiúzt, menyéteket) a nyúl veszékelő-, vagy az őz síró hangjával csalhatjuk közelünkbe.

Legutóbb Zubek Bertalan üzletében a legújabb fajtájú őz-, róka-, szarvas-, fűrj-, fogoly-, fácán-, vadkacsa-, szalonka-, császarmadár-, vadgalamb-, kakuk-, szarka-, nyírfajd-csalsípokot láttam, melyeknek kezelése kevés gyakorlattal könnyen elsajátítható.

Csalogatási időszak. L. *Csalogatók*.

Csalóka nyom. L. *Csalás*.

Csalókány. Pák Dénes 1829-ben írott »Vadásztudomány« c. könyvében, a kalitkába kirakott csalómadár elnevezéseként használja, de már ő is figyelmeztett, hogy nem tévesztendő össze a *csalogánnnyal*. Minthogy a vadászat (?) ezen módja már nem dívik, csak emléként közlöm.

Csalsíp, vadászsip = a vadak hangját utánzó különféle szerkezet. L. *Csalogatók* alatt.

Csalszemezni. = 1. Szárnyas vadat bizonyos helyre szemhíntéssel édesgetni. 2. *Félbogyózni*, a lószőrhurkot (cesklyét) bogyóval ellátni.

Csaltozás. = Oly madarak fészkeiben, melyeknek tojásait elszedjük, hogy azokat mesterséges úton kiköltessük — hogy a madár tovább is tojjék — egy tojást hagyunk s ez a csaltozás.

Csalvért, vadászvért = a vad észrevétlenül való megközelítéséhez használt vadászpraktika. Lehet valami állat (tehén, ló) formája vagy egyszerű bokor alakja, vagy vízi vadászatnál egy nád-

csomó, mely a csónak orrára van alkalmazva.

Csámesog a medve, ha a tejes zabot, bogyót *habzsolja*, vagy a vaddisznó evés-közben.

Csap = a bika- (bak-) borjú homlokcsontján az első évben fejlődő dudorodásból minden megszakítás nélkül (tehát agancstól nélkül) alakult agancs.

Csap = a vad nyomának folytatógos lenyomata. Az egyszeri lenyomat: a *nyom*, az út, melyet ezáltal hagy maga után: a *csapás*.

Csapahó, szűz hó, új hó, nyomtartó, nyomhagyó hó, porka, melyen az éjjel járó-kelő vad nyoma jól kivehető. Erőltetett összetételű és fület sértő szó. A székelyföldi vadász azt mondja: *porkára megy, porkász*.

Csapás. L. *Csap*.

Csapat. = 1. négy-öt vagy több őz együtt: *őzcsapat*. 2. *Sereg, falka, bokor, csukorat* fogoly. 3. *Folt* vadkacsa.

Csapázní = csapákat, nyomokat keresni, vagy a vadat csapása után követni.

Csapda. = A kártékony állatok törbe ejtésére szolgáló szerkezetek elnevezésénél összetévesztik a csapdát a törrel, pedig a csapda az, amely a vadra ráesik s *agyoncsapja*, a tör pedig (amint a Csallóközben hívják: *kaptány*) a vadat abroncsalakú karjaival megkapja s fogvatartja.

Csapkod = 1. a ragadozómadár áldozatára 2. *Vergődik*, csapkod az öreg fogoly, ha csibéi védelmére az ember vagy eb előtt levágja magát.

Csapóháló = fából vagy vasból készített, keretbe elhelyezett vaskengyelekre alkalmazott háló. Használatos a Weber-féle kosaras- és a Pekarek-féle kalitkás csapóháló. (Krippel M.)

Csapóláda = hosszúkás fa- vagy vasszekrény, mely egyik vagy mindkét oldalán csapóajtóval van ellátva.

Csapos. = A szarvasfélék első agancsalakulata a *csap*. Az ilyen agancsot viselő szarvas, däm, őz: a csapos.

Csapótoll = *evezőtoll, sugártoll* A szárnyon való elhelyezkedés szerint van *első- és másodrendű*.

Csapott rajta az agár a nyúlra, mikor csak kissé érte.

Csapóvas = *vastör.*

Csappanós lövés, *keszeg-lövés, kajsza-lövés,* midőn a vad a vadásztól *haránt, keszegoldalt, oldalfél,* azaz részút áll vagy fut.

Csárog, *zsinatol* a seregély.

Császármadár. L. *Fajdok.*

Császta, *csátés, nádas, kákás, sáros, szittyós hely.*

Csatangol, *barangol, remetéskedik, magánykodik* az öreg agyaras és csak bűgás idején *csatlakozik* a kondához.

Csatázni (medve). »Tsatázni» a két hátulsó lábára áll, első lábaival nyomja 's üti ellenségét.« (Földi János: Természeti história 1801.)

Csátés. L. *Császta.*

Csatlakozik az öreg kan a *rühetés* időszakában a *csürhéhez, kondához.*

Csatlólánc, *fűzérlánc* két kopó-nyakló összefűzéséhez.

Csattan a serét, ha a céltárgyba beüt.

Csattanás, takkanás, végsattanás, főcsattintás. = A siketfajd dürgő hangját (nászdalát) tudvalevőleg három részre osztják: 1. *kappogás (kelepelés, klappolás)* 2. A *szaporázás (trillázás),* mely a csattanással végződik 3. Ezt követi a várva-várt *köszörülés (csiszolás, keszegés, gürüzdölés).*

Csattint a dämvad a *legyezőjével* (farkával), ha megugrik.

Csavart fül = hátra és lefelé kunkorodó fül az ebnél.

Csávog a csóka. (Háromszék megye.)

Csees = a *puska csecse,* az elöltöltő puska gyutacs- (kapszli-) tartója.

Csees mellől elhozott. a még szopós korában anyjától elválasztott eb vagy vad.

Csehel, csekeg, kahog, csahol a róka.

Csekély. = A *hivány, gyenge* bikára alkalmazzák a »gering« szó szolgál fordításaként. Elhagyandó.

Cseklye = lószórhurok. Madárfogáshoz használt eszköz, mely elhelyezéséhez képest *ugró-, gyalogcseklye, láb-hurok.* Egy bizonyos vonalban elhelyezett cseklyék sorozata a *cseklyepászta, hurokmesgye.*

Cseklyepászta. L. *Cseklye.*

Cseklyészet, hurokászat = lószórhurokkal való madárfogdosás.

Cselez a nyúl, ha ide-oda ugrál, mikor az agár szorítja.

Cselleng, mükög a sárszalonka.

Cselt vet, *viszlik* a nyúl, ha vackához közeledve nagy oldalugrásokat — *cselugrásokat* — tesz.

Cselvető csapás. L. *Csalicsel.*

Csendeleg, elhallgat, a siketfajd dürgés közben. (Pák Dénes II. 118.)

Csenderesek. (*Remisek*) A mezőgazdaság fejlődésével, midőn minden egyes földterület művelés alá kerül s ezáltal a vadnak mindig kevesebb és kevesebb búvóhelye akadt, ahol magát az időjárás zordsága ellen vagy a ragadozóktól óvhassa, mindinkább előtérbe lépett a mesterséges óvó- és búvóhelyek létesítésének szüksége.

Vannak *állandó* vagy *ideiglenes csenderesek.* Az állandóak tüskés, bogoyót termő, lombos, vagy örökzöld cserjékből, törpe fákból ültetett bozótok. Legalkalmasabbak a fagyál, kányafa, galagonya, kökény, csipkerózsa, tiszafa, boróka, henyefenyő stb.

Ideiglenes csenderesnek legalkalmasabb a csicsóka, napraforgó, cirok, tengeri stb.

Az állandó csenderesek alakjuk szerint: *álló* vagy *futó* csenderesek. Az állók legtöbbszörre vagy kör, vagy négyszögalakúak, a futók pedig hosszú, keskeny pászták, melyeket tagszéleken, utak mentén létesítünk.

Az álló csenderesek inkább a vad megtelepedésére, áttelelésére, fészkelésére valók, a futók pedig a vad biztonságosabb közlekedését mozdítják elő, hogy ne kellessen nekik szabad területre kilépve a ragadozók céltáblájául szolgálni.

Csenevész, górnjadozó, lependék, satnya, kórnyadt, görhe, pangó, sindevész, kóradozó, senyveteg, mecsevész a betegséget átállott, vagy nyomorékra sebzett vad.

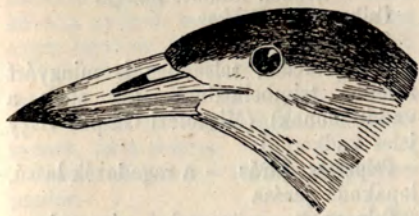
Cseplye, cseplyés, cseplyeség, = ritkás, alacsony bokrozatú hely.

Csérek. A sirályfélékhez tartozó madarak. Pocsolyák, mocsarak között élnek s ott vadásztatnak függőgetve, lebegve, majd hirtelen lecsapva. Apró kis halacszkákat (keszeg, sügér, küsz stb.) és rovarokat fogdoznak. Azt a kevés kárt, melyet az amúgyis értéktelen halacszkák elkapdozásával okoz-

nak, bőségesen kárpótolják rovarpusztításukkal s ha hasznosaknak nem mondhatók is, inkább közömbösek.

1. *Lócsér.* (*Sterna caspia*) *H.* 48—51 cm. Színe világosszürke, csőre korallpiros, lábai feketék. Nálunk nagy ritkaság. *L.* 3. ábrát.

3. ábra. A lócsér feje.

2. *Kacagó csér.* (*Sterna nilotica*) *H.* 31—32 cm Színe kékes hamuszürke. Csőre, lábai feketék Olykor meg-meg-jelenik nálunk is, sőt néhány fészket is találtak.

3. *Küszvágó csér.* (*Sterna hirundo*) Kis halászmadár, halászcser. halkapó, halászfecske, árvízhozó madár, csilla, cerkó, csilling. *H.* 33—34 cm. Színe a hátan halvány kéesszürke, alsó teste fehér. Csőre, lábai élénkvorösek. Meg-jön áprilisban, 2—3 agyagsárga, foltos tojásainak *H.* 37—43·5; *Sz.* 28—30 mm.

4. *Kis csér.* (*Sterna minuta*) *H.* 20—21 cm Színe halványszürke. Csőre, lábai sárgák. Nálunk csak átvonuló. Olykor néhány pár költ is.

Cserej L. Berek.

Cseretláp, cserevíz, = mocsáros, ingoványos hely.

Csergetők az erdélyi hajtóvadászataknál (dúvadra) azon hajtók, kik egész hajtás alatt helyben maradnak és folyton lármáznak, hogy két oldalon a vadat ki ne törhessen.

Cserevíz L. Cseretláp.

Cserkészés, (fitykészés). (Nagykún-ság). A vadászás azon neme, mikor a vadász a vadat *lőtávolságra* igyekszik *cserkészősvényen, cserkészmesgyén becserkelni, belopni, becserkészni.* A kocsin való cserkészet: a *barkácsoldás.*

Mint hogy ennél a vadászatnál a szél járása nagyon fontos, itt említjük meg,

hogy szél alá, szél ellen, jó széllel, ellen-széllel megyünk, vagy *tarkószelet, hát-szelet* kapunk. Az erdőszélén *kavarog* a szél, a völgyben pedig esetleg *szél-árnyék* van.

A vadász a cserkészetnél golyóra, azaz *nagyvadra* tölt.

A *sebbe* esett vad a meglövés pillanatában önkéntelenül összerendez, erre azt mondjuk, hogy: *jelez, nyugtáz* (nyugtázza a lövést).

Ha a *lapocka* (vállap, *Blatt* (?) tájékán *vágott be* a golyó, vagy *fészkel a seb* és a lövedék a vad valamely nemes belső részét átüti, a vad *felszökken, felágaskodik* s vagy rögtön tűzben marad, vagy rövid iramodás után *megdermed, meg-cserked.*

A *mély lapockalövésnél* a vad szintén felszökik, előre *összerogyik* és *veckend* egy ideig, de azután ismét *felocsudik, csülökre kap* és *elirמודik*, de nem *viszi a lövést* messzire.

A *bélsebes, belütött* vad a lövés pillanatában hátsó lábaival *kirúg*, azután vagy *vakon rohan* neki bokornak, fának, vagy meggörcsített háttal *vánszorog, csettlik-boklik*, de csakhamar *eltikkad* és *elfekszik* (és nem »betegre lesz«).

A *begye lövésnél* (nyaklövésnél) ha a lövedék gerincet nem ért, a vad *megrogyan*, meggrázkodik és *elugrik.*

A *horzslövésnél, súroló lövésnél* a *vakon ütött* vad egy ideig *támolyog*, de gyorsan *magához tér* és *elirמודik*, vagyis *elviszi a lövést*

Az álló vad a lövés pillanatában 1. vagy *szüggyl áll* s akkor *szüggyljük*, vagyis *vérten löttük, előhajszán löttük*, 2. *keresztbe, vállgyenest, oldalfél áll*, 3. *háttal, farral áll felénk* s akkor *háttal hajszán*, ha fut a vad, akkor *far után, hosszanta löjjük*. 4. *haránt, harántosan, keszegoldalt*, azaz *részút áll* s akkor *keszegen, kajszán löjjük* s ez a *csapponós lövés.*

Ha a vad nem maradt a lövés helyén, úgy az *elirמודó* vad nyomát egy letört gallyal jelöljük meg akként, hogy a gally letört vége a vad távozásának irányát mutassa és ekkor a csapást *gallyaztuk (kitöretelttük)*, maga a gally a *jelzőgally (töret* (?) ; azután keressük a *cserkészjeleket (sebjeleket)*, melyek a

lövésvágta szőr (sebszőr), a *sebvér* (helyesebben: vér), a *csontszilánkok* *hús- és bőrcsapatok* *csontvelő*.

Ha a farka egyik tagja megsebesül, elmarad a többitől, azaz *elhasonlik*, *elválik*, *kiválik*, *kiválikozik*, *elkülönödik*, *különszakad*.

Az a hely, hol a lövedék a testbe hatolt: a *sebszáj*, *sebnyílás* (és nem »beesapódás«), ahol pedig — a testet áttűtve — a vadat elhagyja: a *sebhát*, *külső sebszáj*, *külső sebnyílás*.

Ha a sebben *elűlt*, *eltikkadt* (és nem »beteg«) vad még nem dermedt meg, kínjaitól megszabadítandó — vagy *kegyelemlovást* kap, vagy a *patyington* vállra akasztott *vadászdákossal*, *szarvasgyílokkal*, *szarvastörrel* — *kegyelem-dőfést* kap, vagy *tarkókéssel* *letarkózzák*, *agyonkéselik*.

A *terütekre* hozott vadat *feltörlik*, *kiszigerelik*, *csuháját* (bundáját) *lehúzzák*, azaz *leszítolják*, *vetkőztetik*, *lecsuházzák*, azután *feldarabolják*, az ebeknek a *vadászrészt*, *zsákmányrészt* kiadják, *kapzóra adják*; a szarvasnál a *gyöngyfogat*, *sarokfogat* kiveszik.

Ha a vadat nem darabolják fel azonnal, jó azt a feltörés után *szellőztetni*, mert máskülönben könnyen *megfűlled*, *megpállik*, *romlataggyá válik*, *megsenyved*, *megfácányosodik*.

Ha az eb a vadat *megállítja*, akkor *állóra csahol*, *rivaszt*, — ha a vadat már dermedten találja, akkor *dermedtre csahol*, *elsíratja*.

Cserkészjel, *sebjel*: a *lövésvágta szőr*, *sebszőr*, a *sebvér* (miért nem egyszerűen vér? hiszen vér csak sebből eredhet!), a *csontszilánkok*, a *hús és bőrcsapatok* és a *csontvelő*.

Cserkészkoesi a *barkácsoláshoz* használt vadászfogat.

Cserreg, *barcog*, *hív*, a fogolykakas alkonyatkor vagy ha a *szélszórt csapját összehívja*.

Cserszilvásy Ákos vadászati szakíró L. *Irodalom*.

Csetlik-botlik az *eltikkadt*, kifárasztott vad súlyosan sebzett vad.

Csettet mond. L. *Csütörtököt mond*.

Cseve a madár tollának azon része, mellyel a bőrbe van növe.

Csibe, *pipe*, *pizselle*, *csire*, *csirke*,

pizse, *pislen*, *pitye* = a tyúkrendi madarak fiókája.

Csigaforgató. (Haemantopus ostrilegus.) H. 37—38 cm. Színe fekete, fehér foltocsákkal. Lábai rózsapirosak, csőre piros. Nálunk csak költőzködéskor látható.

Csihogás, *csuhukolás* = a nyírfajd dürgés közben kiadott hangja.

Csikasz L. *Farkas*.

Csikorog L. *Cipákol*.

Csimbelkedni, »elsőbbben is mingyárt fülökbe tsimbelkednek« (az ebek a vaddisznónak). (Miskolci Gáspár »Egy jeles vadkert«.)

Csipertes járás = a ragadozók lassú, lopakodó járása.

Csipognak, *pityegnek*, *pipegnek* a csirkek.

Csíptetés = a bika csülkei között levő elmetezett fűszálak. A túlzott német alaposság »Einschlag« elnevezéssel illeti ezt a nyomjelet, melynek rossz fordítása a csíptetés. Ha ez a kifejezésnélküli szó kimarad a magyar vadásznyelvből, semmi veszteség nem éri vele.

Csira = madárbetegség.

Csirikk = fogolymadár. (Díószeg.)

Csiszolás L. *Csattanás*.

Csizmát visel a madár, ha a csüdjén levő pikkelyek elől és az oldalokon hosszabb lemezekké olvadtak össze vagy ha az oldalt levő hosszú lemezek hátul érintkeznek.

Csobog, *lucskol*, *lobácsol* a réce a vízben.

Csócsa. L. *Csócsálni*.

Csócsálni. = Az anyamadar megrágásával adja az eledelet fiainak s ez a *csócsa*.

Csök = a szarvasfélék hím ivarszerve.

Csóka L. *Varjak*.

Csomóba hordja a puskát a sörétet, *összehord*, *ostorhegyre hord*.

Csonka tokos, *iszítiketollú* 1. a fia-madár, ha tolla kezd bújni; 2. *csonka* a szarvasbika, ha fejéről az egyik agancs-szár hiányzik.

Csonton szalad az ellőtt lábú nyúl.

Csőr. (Ragadozóknál: *csorr*) Alak szerint lehet: egyenes, kampós, felvetett, lapátos, fogazott, horgos, fűrész, sarlóalakú, íves, hajlott, zacskós,

keresztes, kanalas, hengeres, szögletes, összenyomott, lapos, kúpos, stb. Van *felső- és alsókávája*. A felsőkáva legmagasabb része, a csőr tövétől a hegyéig: a *csőrorom*; hegye a ragadozóknál és némely sirályoknál: *kampó* vagy *horog*. A sólymok, gébicek felsőkávjának hegye előtt a káva élből kiálló fogszerű kicsipkéződés: a *fog*. A felsőkávába nyílnak az *orrlyukak*, melyeket egyes fajoknál *bőrkupak*, *bőrbéka* borít. A ragadozók csőretövét sajátos *viaszbőr* vonja be. Az a pont, ahol a nyitott csőr kávaágai egymással érintkeznek, az a *szájzug*.

Csőr = *pucér*, tollatlan, pelyhes madár.

Csorr = *horog* a ragadozó madár kampós csőre.

Csörtet a vad a sűrűségen, nádoson keresztül *törtet*.

Csörtölnek viaskodáskor a szarvasok. l. *agancs csörtölés*.

Csoszogtatja a szárnya hegyét a berzenkedő, kakaskodó fajdkakas.

Csővégre keríteni, *lövésre kapni*, lőtávolságig megközelíteni a vadat. Nagyon hajaz a »vors Rohr bringen« német vadász kifejezéshez.

Csővilág. = A német »Büchsenlicht« kifejezést fordítja így Balkay a »Szarvas vadászata« c. könyvében. A német a lövéshez, illetve célzáshoz szükséges világosságot fejezi ki ezzel, a »csővilág« azonban nem takarja ezt a fogalmat. Rossz és fölösleges kifejezés. Elhagyandó.

Csúcság, *szárcsúcs* = a szarvasagancs agancstörzsének (szárának) vége.

Csúcsos háló, *fogolyvarsa*, = fogoly befogásra használt háló. Alkatrészei: a *sövényzet*, a *bogárhát*, a *hid* és a *zacskó*.

Csüd a madár lába, a madárláb hústalan alsó része, melyet a heves-megyei ember találóan *száraz láb*-nak nevez.

Csüdözött, lábán sebesített madár.

Csügre menni = kimenni és meglesni a vadat, ha még visszatérne a dögmaredekra. (Székelyföld.)

Csuha a szarvasfélék bőre, melyet *lesütolnak*, *lefejenek*, *levetkőztetnek*.

Csuhukolás l. *Csihogás*.

Csukorat, *esapat* (l. ott) = fogoly. (Székelyföld.)

Csülök = a szarvasfélék lábujjait borító szaruállomány.

Csülök boka, = a csülök alsó lapján lévő kiemelkedés.

Csülök-köröm. l. *Álcsülök*.

Csülök-köz, az *él*, = nyomjel. A bika zárt csülkei közé benyomuló föld lenyomata.

Csülök öbe. l. *Csülökvápa*.

Csülökre kap, *lábra kap*, *felocsudik* a sebzett s összerogyott vad, ha újból menekülni igyekszik.

Csülöksár l. *Bocskor*.

Csülök tompasága, = nyomjel. A bika csülkei sokkal tompábbak, lekerekítettebbek, mint a tehénei.

Csülökvápa, *csülököbe*. a csülök alsó lapján lévő homorú rész.

Csunya-féreg = farkas. (Gömör megye.)

Csuportozik, = csoportosul vagy összeverődik a vízi vad, mikor útra készül. (Chernel.)

Csürhe, *konda*, = vaddisznó csorda.

Csúszkáló, *csúszó*, = patak, folyó, tópartján azon hely, hol a vidra rendszerint a vízbe ereszkedik.

Csütörtököt mond, *elcsetten*, *elcserszen*, *csetlet mond*, *keccen*, *reteszt vet* a puská.

D.

Dagonya, *dágvány*, *fertő*, *morotva*, *fetrengő*. = pocsolyás, mocsaras hely. hová a szarvas *hűtőzni*, *fertőzni*, *dagonyázni* jár.

Dagonyás fa, *korholt fa*, *tűrűkölőfa*, *pamacsa*, melynek törzsén a dagonyából csajhosan kijövő szarvas magáról a sarat, iszapot ledörzsöli.

Dagonyázni, *fertőzni*, *hűtőzni*, *fetrengeni*.

Dágvány l. *Dagonya*.

Dákos, *vadász-dákos*, *szarvasgyilok*, *szarvas-tőr*, *tarkókés*

Dámszarvas (*dámvad*). (Cervus dama Linn.) kifejlődött hímje: *dámbika* (*dámbak*), a már ellett (borjazott) nő-

tény: *suta (tehén)*. A bika épúgy, mint a szarvasnál *csapos, villás, hatos*, a 4. évben *gyenge lapátos*, a negyedik évtől: *lapátos*, azután *erős-, kapitális-, remek-lapátos*.

A farka: *legyező*, mellyel a megugráskor *csattint*.

Rigyetéskor a szarvasbikához hasonlóan, de sokkal gyengébb hangon *barcog* (*barcăzik, bög*).

Agancsának nincsenek ágai, hanem csak *ágcsökevények, ágdurványok*.

Sajátszerű mozdulata, hogy egyszerre mind a négy lábával, azaz *kecskeugrással* ugrik meg.

Mint megbízható nyomjel. egyedül a *lépés* hossza és a szélesztés (cságotatás, terpesztés) tekinthető.

Egyébként a szarvasnál és a cserkészetnél felsorolt kifejezések használhatóak.

A rigyetés ideje október közepétől november közepéig tart. A suta 34—35 hétig hordja vemhét. Június, júliusban 1—2 (ritkán több) borjút ellik. A bika-borjúk harmadik, az üszőborjak pedig már második évükben *ivarérettek*.

Dámvad L. *Dámszarvas*.

Dancesos, buga, kukora, finta, kajsza = rendellenes, hibásnövéssű agancs.

Dankasirály L. *Sirályok*. 4.

Darázsölyv L. *Ölyvek*.

Dárdás. = A szarvasfélék, mikor a csapat elhányták, egy hosszabb, erősebb agancsrudacskaát agancsolnak fel, melynek már az agancstővel nincs direkt összeköttetése és *koszorúja* (rózsája, karimája) van s ez a dárda. Az ilyen agancsot viselő állat a *dárdás*.

Dárdaszigony, szakás-szigony, = a vidravadászatnál használatban lévő kétágú szigony.

Daru. (Grus grus L.) A hím: *kakas* (olvastam már *gunár*-nak is), a nőtény: *tojó*.

Címeres madarunk *szól, szöldolog, krúkol, krúgat, kurrog, kurjog, körbe-kerengvén: darvadozik*. Ahol csoportosan költ, vagy mint Szeged környékén mondják, ahol *vermésse* van, az a *daruszállás*. Ha kényesen ide-oda ugrál: *mórikálja magát, mókázik* és szépen *karingósan* táncol. Régebben, mikor *nagy jó uraimék* tenyésztették, *udvardísz-*

nek használták, a *darvász* viselt gondot rájuk s lenge tollaikat a *tollkötő*-mesterek kötötték csomóba.

Daruszállás. = A darvak fészkelő telepe vagy mint Szeged környékén mondják, ahol *vermésse* van.

Darvadozik. = 1. azaz darumódra keregenek, szállonganak (Bérczy K.); 2. *aki valamit nagyon megfigyelt, arról azt mondták, hogy darvadoz*» (Takáts S. Rajzok a török világból III. 77.). Fejérmegyében használják az *»eldarvadoztunk»* szót *»elmulatoztunk, elszórakoztunk»* értelemben. Zalában. Somogyban: *»magában töpreng»*.

Darvász *»volt a darvakat kezelő és fogdózó madarász»* (Takáts I. III. 77.).

Derekalni, midőn az ágár túlerővel bír a nyúl felett s nem csak jobbra-balra változtatja meg a nyúl irányát, hanem minden ilyen érésnél *vág is hozzá*. (Bérczy K.)

Dérékbak. Mivel a német vadásznyelvben a 6-os bakot *»braver Bock»* nevezik, a mi fordítóinknak szótár szerint *»derek»-nek* kellett átvenni. Jobb helyett az *»erős*.

Dévajkodik, pajzánkodik, enyeleg a szarvasbika, vagy őzbak, ha agancsai-val pajkosságból a földet *hányja*, vagy a hangyabolyt *szétszórja*.

Disznófarkú a tacsó, ha kunkorgós farka van.

Disznóorr, = ha az eb felső állkapcsa jóval hosszabb az alsónál.

Dobol a nyúl, mikor első lábaival füleit sebesen *verdersi*.

Dögmedve = *barnamedve*.

Döggé (dög) lőni, a vadat úgy megsebesíteni, hogy nem kaphatjuk kézre, de sebébe elpusztul, *döggé válik*.

Döggé válik. L. *Döggé lőni*.

Dögkeselyű. L. *Keselyűk*.

Dögműhóvadászat. = A ragadozók irtásának igen sikeres neve a D. Oly helyen, hol a dögrevő ragadozók leginkább megfordulnak, földkunyhót *hánnyatunk*, mely a környéktől nagyon elütő ne legyen s jól el legyen maszkírozva. A kunyhón a kitett dög felül lőréseket készítünk. Ajánlatos a les megkezdése előtt több irányból 1—2 kilométernyi távolságon át erős illatú friss marhabél-csomót, sült macskát, nyúlbelet, herin-

get stb. egy zsinóron magunk után húzni, hogy annak nyomát a ragadozó felvéve, a dőghöz vezesse. Ezen les leg-sikeresebben erős holdvilágos éjjeleken eszközölhető, éjféltájig vagy napfeljötté előtt, miért is a kunyhó elhelyezésénél figyeljünk arra, hogy a holdvilág a kunyhó háta mögül süssön a kitett dögre, mert így láthatunk legjobban s a célzás is könnyebb. A dög a lőréstől 25—30 lépésre helyezendő. A legelső jelentkező a dőgkunyhónál rendszerint a róka, különösen a koslatási időszakban, mikor amúgy is, — még ha nem éhes is, — szerelmi kalandokban utazik s egész éjjel kószál. Oly helyeken, ahol a keselyűk is honosak, szintén igen pontosan megjelennek a fényes lakomán, de csak később, erősen a napfeljötté után.

Dögrol lőni, = kitett dög mellől lesből lőni a dúvadat. = L. *Csügre menni.*

Dőhár szarvas, = *nyári-, hízott-, teljes-, faggyas szarvas,* a rigyetést megelőző ú. n. *hízási időnyben* jó húsrá vergődött bika.

Dolmányos varjú. L. *Varjak.* 2.

Dörmög a medve.

Dorombol az erdei szalonka férgészés közben.

Dorongesapda, = dorongfákból összerótt szerkezet, mely az állítófa elbillentésekor az alatta levő kisebb ragadozót agyonnyomja.

Doroszlóy M. vadászati író. L. *Irodalom.*

Dudor, *dudorodás, nyom ránca* (nyomjel) = a két csülökujj között levő nyílás nyoma.

Dúmedve, = *vérmedve.*

Dunnaéce. L. *Vadrécék.* 2.

Dunnog, *buffog* a bölömbika.

Duplázni. = Bár nem magyar, de annyira átment a közhasználatba, hogy addig, míg jó magyar kifejezésünk nincs rá, meg kell tartanunk.

Dürgés = a siketfajd, nyírfajd, fácán, fogoly párzása, fajzása, de jelenti a párzás időszakában a kakasok nászénekét is.

Dürgőfa, melyen a fajdkakas dürgését hallatja.

Dürgőhely, hol a fajdkakas tyúkjai-val párizik.

Durukolás. L. *Bugyog.*

Dúvad, *ragadozó vad, erőszakos vad* (Apácai Csere János 1653), *prédáló vad* (Földi János 1801).

E.

Eb. (Vadászeb, gyévér-eb; Pák Dienes: Vadászattudomány) A vadásznak hű segítőtársa, vadászpajtása, amely nélkül a vadász csak félemler, miért is e hű társunkat sohasem illetjük »kutya« szóval, legfeljebb a jó vadászmondásban, hogy: *eb a vadász kutya nélkül!*

Az eb testrészeinél sajátos kifejezések: az ajkpittek: *píszlék,* a fej hátsó részén kidudorodó esont: a *hát-koponyacsont,* — a koponyacsont és orr elválasztó része: a *homlokmetzés,* a homlokon esetleg levő hóka: a *homlok-róza,* a nyak alsó részén pötyögő bőr: a *nyaklebernyeg,* az ezen levő hosszabb szőr: a *mellbojt,* — a fark végén levő szőrpamat: a *farkbojt,* *zászló.*

A kinézésbeli hibák, melyeket a vadász a más vadászeben oly éles szem-

mel észrevesz, de a magáén a világért sem venne észre s ezen hibák elnevezésében kiváló leleményességgel nagyszerűen találó kifejezéseket gyárt, oly tömegben vannak, hogy csak hevenyében összeszedve álljon itt e kis csokor: *disznóorr, orrmányszerű orr, hasított orr, jakó orr, pettyes orr,* — *nyúlláb, macskaláb, lősláb,* — *tepsiláb, csavart fül, gombafül,* — *nyereghát, macskahát, disznófark, vidrafark* — és még sok.

Az eb ha párosodik, akkor *koslat, vegyül, megforog, baklat,* miközben *összeakaskodik.* A szuka ha nemi inger bántja, akkor *koslatós, tüzel, bislet.* Születe: *kölykedzés.* Az egy kölykedzésből származott ifjak: *egyalmi, egyhasi, egy alombeli kölykek.*

Mint vadászpajtásnak, a kölykeknek is sokat kell tanulni, hogy rendez vadászokká nevelődjenek s ez a tanító-

helyiségük, melyre nekünk jó »magyar« vadászoknak jólesik az előkelő »Kennel« szót használni, pedig XVII—XVIII. századbeli eleink ezt *ebverőce*, *ebzáró ház*, *ebtartó ól*, *kutyapajta*-nak nevezték.

Az első-második mezőbeli tanuló ifjú még nem jár szabadon, hanem *ebvezetéken*, *pórázon*, *corkán* (?), ha pedig egy kicsit gyengédtelenebbül kell kezelni, akkor *korall-nyaklón*, *esomós pórázon* tanítják.

A vizsla-kölyök, ha iskoláit kijárta, ha *szóra tartó*, *kezes*, ha a lelőtt vadat nem *melleszi*, *tépázza*, *harapdálja*, vagy a kövér fürjcskét nem *jakítja szét*, ha nem *nyúlhajszoló*, de *szilárd*, *nyúlálló* (és nem »nyúltiszta«), ha a vadat *mereven*, *biztosan állja*, a lövésre nem *ugrik be*, a vadat *nem veri fel*, akkor ő már *kész*, *bevált vizsla* lett.

A vizsla is mind külön egyéniség. Van *turkálva kereső*, mely állandóan a földet *túrja az orrával*. Az ilyen vizsla rendszerint *kurtán*, *sűrűn keres*, *apróra jár* minden kis gazost, közben *fütyél*, *fütyész*, *fitat*, *vislat*, *fürkész*, *bakarász*, *boklász*, *bűzlet*, minden fűszálat, bokrot *megszimatol*, *megszamoklál*. Ezt nevezzük *szűkfogású vizslának*.

A másik melynek rendszerint jó *orra*, *szimatja*, *szaglása* van, az fejet fentartva, *magasan keres*, szépen *zegzúgba cirkál*, *cik-cakba keres*, de olykor, ha messziről *szimatot fogott*, akkor *elkalandoz*, *elkalézol*.

A kölyökvizsla még gyakran *szeles*, *szelekőla*, *hóbortos*, *kajla*, a szukavizsla pedig olykor *lawnés*, *szeszélyes*.

A *kopó* már egész más természetű vadásztárs, mint a vizsla. Fegyelmezetlen, sokszor *marakodó*, *pákosztos*, aki nem tanítás szerint, hanem inkább ösztön szerint dolgozik. A kopó a vadászaton *sohasem ugat*. Ha odahaza, mint műkedvelő házörző, jókedvűből meg is ugatja a vak koldust vagy a cigánykaravánt, kint az erdőn-mezőn *csahol*, *cíhol*, *cehel*, *cíhel*, *civant*, *civol*, ha friss nyomra akad, akkor *elnyiffantja*, *elcivantja*, *elrivallja magát*, *felcsahint*. Az egyik vékony hangon: *hegyesen*, a másik *mélyen fújja*, ha pedig csapatban danásznak, akkor *kórusban fújják*. Van

azonban olyan is, amelyik *némán*, *hangtalanul hajt*.

A *kopózás* (kopászás, kajtoltatás) alatt a kopó *szimatra hajt*. Ha *nyomra verődött* és *tartja a nyomot*, akkor addig *hajszolja*, *iklatja* a vadat, míg vagy *megállítja*, vagy *megfordítja*, *gazdájára fordítja*, miközben, ha közelébe férközött hozzá, *kapkod*: *esdeg* utána. Ilyen hajszába *messzire viszi* a vad a kopót, de a kitarató üldözés végre mégis célt ér.

Van olyan kopó is, mely vadászlázában, anélkül hogy vadat érezne vagy *nyomra esne*, már is hangot ad s ez az *előcsahos*, *locska*, *csahos kopó*.

A *véreb* a nagyvad-vadász nélkülözhetlen barátja. Nagyon sok esetben ő *dolgozza ki a véres csapást*, ő *akad a sebben fekvő nagyvadra*, ő *állítja meg* s akkor *állóra csahol*, *riaszt*, vagy már *dermedten találja* s akkor *dermedtre csahol*, *elsíratja*, vagy ha még menekülni akar, akkor *lerántja*.

Egy jó véreb munkáját élvezet nézni. Mikor *elindítják* a nyomon s az *eb felveszi* a nyomot, bólintással jelzi a vért s a láztól *nekifeszül*, *beléfekszik* a vezetékszíjba vagy ha *letér a nyomról* s megtalálván, újra *nyomra igazodik* és ha szabadon eresztik, *követi a nyomot*, míg a zsákmányt gazdájának nem biztosítja, ki is hálából a lőtt vad véréből vagy belsőrészből az őt méltán megillető *vadászrészt*, *zsákmányrészt* kiadja, *kapzsíra adja*.

A *tacskó* a rókák, borzok született ellensége vagy miként Miskolczi Gáspár uram mondaná: »nagy természeti ellenkezés vagyon közöttük«. A jó, *fogas tacskó* az oduba bemenvén, vagy *kiugratja* annak lakóját, vagy *sarokba szorítja* és akkor *elíbe fekszik*. Ha *biztosan*, jól fekszik előtte, megkezdődhetik az *ásatás*. Megtörténik azonban, hogy a róka vagy borz *megszabdálja* és *visszaveri* a betolakodót. Ha az egyik tacskónak vezetéken kell végighallgatnia, hogy társa mint *szorongatja* a szállásban a rókát, akkor *nyüszít*, *nyüszöl*, *nyí*, *vinnyog*, *szűköl*.

Az *agár* a »régi jó világ« emlékeztetője a mai siralmas világban. Recsky András táblabíró úr udvarháza jelenik

meg előttünk s az ott összegyülekezett »előkelőségek»: a Cickék, Szellők s a többi »szelektől fajzott» főágarak. Mint egy szép mult emléket, az egész agarászatra vonatkozó tősgyökeres magyar kifejezéseket beiktattam Bérczy Károly után, hogy el ne kallódjék.

Éber, *ugrós, repülő, rosszul tart a vad*, ha a vadász vagy eb előtt lőtávolon kívül kel.

Ebfalka = a falkavadászathoz szükséges ebek csapata

Ebfalkások. L. *Pecérek*.

Ebfogó kunyhó = kóbor ebek fogására használt fogószerkezet.

Ebhívó síp, Baranyában *fűsek*.

Ebverőce, *kutyapajta, ebzáró ház, eb-tartó ől* = a vadászekek elhelyezésére szolgáló épület.

Ebvezeték. L. *Corka*.

Ebzáró ház, *ebtartó ől*. (Invent. Fogaras 1690.)

Ecsettoll. L. *Festőtoll*.

Egerészölyv. L. *Ölyv*.

Égi jel, *magas jel a fán*, melyen a bika agancsait hámoztta. A »Himmelszeichen« után készült »égi jel«-féle fantasztikus kifejezésekre semmi szükségünk nincs.

Egyalmi, *egy alombeli, egyhasi*, egy fiadzásbeli kölykek.

Egyes fogó, *solófogó, solóagár, főagár*, mely egymaga elfogja a nyulat.

Egyfészki, *egy fészkalj*, = egyszeri költésbeli madárfiók.

Egyhasi. L. *Egyalmi*.

Egymásra vágnak, vagy mint mi mondjuk: zwickelnek (!) az erdei szalonkák, mikor a levegőben gyors fordulatokkal kergetőznek.

Egymást takaró csülöklenyomat, *hozzálépés, nyommellé lépés*, = nyomjel. A bika hátsó csülkeivel kb. egy ujjnyira melléje lép az első lábak nyomának.

Egyvaeki, *egyhasi, egyalombeli*, = egy vacokból való, egy fiadzású.

Egyvérű tenyésztés. L. *Beltenyésztés*.

Ejtőháló. L. *Eorttőháló*.

Ékfarkú, »ha a szélső kormánytollak a belsőknél rövidebbek, ékforma farknak hívják«. (Földi János: Természeti História. 1801.)

Él. L. *Csülökköz*.

Elállni. = 1. A rendező által kijelölt

helyet elfoglalni. 2. Elállni valamely vad forgóját, járóját, váltóját.

Elbakafantozni, *elhebehurgázni*, *elhevenyészni*, = elhirtelenkedni a lövést, elügyetlenkedni, elriasztani a csalogatásra közeledő vadat.

Elbődül a feldühösített medve.

Elbonyolódnak, *összeakaszkoznak*, *egymásba akadnak*, *összekulesolódnak*. néha a küzdő, viaskodó bikák agancsai és akkor mindkét küzdő nyomorultul elpusztul.

Elesellen = 1. a nyúl, midőn az úzó agár előtt hirtelen megbukik, *félre- vagy visszacsap* s ellillan. 2. *Eloson, elsurran, ellődül, elvarrant, elpárolog, ellillan* a róka, ha észrevétlenül igyekszik bundáját megmenteni.

Eleserszen. L. *Csüttörtököt mond*.

Elcsetten. L. *Csüttörtököt mond*.

Elesípi a falka a vadat, ha fektében, futam nélkül elfogja (*megnyomja*). (Bérczy.)

Eldurrantani, *elvillantani, elsütni* a puskát.

Eledel után lát = táplálkozni, prédára megy a vad.

Élei s nem fogai vannak a vadmacskának, hiúznak.

Elejteni, *leteríteni, ellőni* nagy vadat.

Életmag (tréfásan) = serét, golyó. (Háromszék megye.)

Elfajzás, *elsatnyulás* = a fajta rozszabodása (ebtenyésztésnél).

Elfelekszik, *sebben eldül* és nem »be-teggé lesz« a sebesült vad.

Elfognak a puskások bizonyos tért, midőn azt körülállják.

Elgörhedni, *elcsenevészedni* szokott a beteg vagy rosszul sebezett vad.

Elhajítódik az agár a nyúltól, mikor a nyúl hirtelen megváltoztatja futásának irányát, az agár pedig a sebes iramban az egyenes irányban továbbvágat.

Elhajt a hátrább levő agár az előtte futó agár mellett.

Elhányja, *leveti, lerakja, elhullatja* a szarvasféle az agancsát, ha az agancstő alatt már az új agancsképződés megindul.

Elhányja a kölykét, *elvetél*, koraszülöttet hoz a világra.

Elhányódnak, *elszóródnak* a vadászok, ha egyenként helyreállnak.

Elhasonlik, elkülönödik, elválik a sebzett vad a csapatból.

Elhevenyészni, L. Elbakafántozni.

Elhibázni, elhevenyészni, elpaccolni: lyukat lőni a levegőbe, eltolni.

Elhíni a vadat álló vizslát, ha nem akarjuk beugratni.

Elhullatja, elhányja a szarvasféle az agancsát.

Elhullott, hullott, esett vad, mely nem vadász kéztől, hanem betegségben, saját dögibe pusztult el.

Elhureolja a medve, farkas a zsákmányát.

Elhúzni, elnyomni a puska ravaszát.

Elibe fogni = a futó vagy repülő vad lövésénél a puskát elibe tartani.

Elíktatja, elorozza, ellopja a róka a baromfit.

Elillan, L. Elcsellen.

Elinal, L. Elcsellen.

Elkapja az agár a nyulat.

Elkeveredik a madár a lépesvesszőben. (Pák Dénes)

Elkószni a fővad idegen területre.

Elkülönödik, L. Elhasonlik.

Ellábal a fácán, fogoly, ha nem repül fel az eb vagy vadász előtt, hanem lábon menekül.

Ellátogat a szarvas idegen területre.

Ellenkező hajtás, ha a puskások a hajtóvonal mögött állnak fel.

Ellenszéllel, jó széllel, szél ellen, szél alá megyünk, ha a szél a vad felől fúj.

Ellik, borjadzik, vemhezik a szarvas, dámsuta; **ollózik** az őz.

Ellődul, L. Elcsellen.

Elmagtalanul, tenyészbená vá lesz a bika, ha elveszti nemzőképességét.

Elmaradás, hátramaradás, visszamaradás a lépésben. = Az idősebb, hízott bika hátsó csülkeinek nyoma 2—3 ujjnyira elmarad az első lábak nyomától.

Elmarja, elúzi rühetéskor az erős kan a gyengébbet.

Elnyeli az agár a nyulat, ha csak mulatság kedvéért forgatja és veri, de bizonyos ideig futni hagyja s csak akkor kapja fel.

Elnyiffantja magát a kopó, ha a vad nyomára akad.

Elnyomni, L. Elhúzni.

Elnyúlik a farka, ha a kopók hosszú sorban hajtanak.

Elnyűvődik, leromlik a bika (bak) a rigyetes időszakban s ha már nem bírja az üzekedést, akkor *ledáll*.

Előcsahos, locsba az eb, mely anélkül hogy vadat érezne vagy látna, már csahol.

Előhajsán (kajsán), *vértén, szügyön* löjjük a vadat, ha a lövés pillanatában szüggely áll felénk.

Előhasi a szarvasüsző, mely már borítva lett, de még nem borjazott.

Elöltöltő. Ma már csak a régi jó világ emlékeként őrizzük fegyverállványunkon nagyapánk jó elöltöltő puskáit és kegyetlenneljes csodálkozással meditálunk, hogy miként vadásztak azzal őrgeink. A mai vadászpuska szerkezete, használata annyira különbözik az elöltöltő puska kezelésétől, hogy az annál használt kifejezések ma már ide s tova feledésbe mennek. Hogy egészen rá ne boruljon a feledés homálya, elmondom, hogy történt az a körülményes tevékenység, melyet *töltés*-nek neveztek.

Urambátyám, amikor belefújt a csőbe és meggyőződött róla, hogy a puska *szuszog, szelel*, azaz a *gyűlyuk* nincs *eldugulva* (mert ellenkezőleg azt ki kell piszkálni és *kilobbantani*), elővette a *lőportükköt, szarvat* és egy *lövet* puskaport a csőbe eresztvén, a *kalapfojtást, kócot* a cső végébe dugta s a *fojtásverővel, puskavesszővel lefojtotta, leverte* a fojtást addig, míg a fojtásvessző a leverésnél felugrott. Ez azért volt fontos, mert a rosszul levert fojtás alatt a lövésnél csak *szottyant* és nem durrant a puska, a serét pedig a cső végénél a földre hullott. Azután előkerült a *serétzacskó*, melyből *marokra szedvén* a lövendő vadat megillető serétet, a *kásagöbecset, dunsztot, hümmölt, madárserétet, kacsaserétet, nyúlserétet, fickót, póstát, öreg szatymát* vagy egy *szem golyót, láncos póstát*, a csőbe eresztette, arra kisebb mennyiségű kóc verődött (de nem olyan dühösen, mint a pornál) s a puska meg volt töltve. Akkor a *gyutacstartóból* előkerült a *gyutacs, kapszli*. A *sárkányt, kakast, húzót félkerékre húzták*, a *puskacscesre, piramidlire* rátették a kapszlit. A kakasra, sárkányra helyezett nagyujj s a *ravaszra, bezenlyüre* a mutatóujjal

gyakorolt nyomással szép lassan, elővigyázatosan *leeresztették* a sárkányt, hogy a *sárkány kalapja* a kapszlit a puszkacsere nyomja. Ha azután az így aplikált *töltést* (*lőtöngöt, lődért, fiseket*) a csőből eltávolítani akarták, akkor a töltővesszőn levő *fojtóshúzó-csavarral*, *saskörömmel jelsavargatták, kipödörgették* a fojtás, serét, por a zacskóba került s a *málékavaró* (a rossz puskát hívják így) ártalmatlanná volt téve, mert — hiába — olykor *a bot is elsül*.

Előötlik, *kibukkan* a vad a sürtősegből.

Előredülő az eb, amelyiknek a fara magasabban áll, mint a marja (Ötvös Balázs)

Elorozza a farkas a nyájból a juhot.

Eloson. L. *Elsellen*.

Előzés. L. *Átlépés*.

Elpaceolni. L. *Elhibázni*.

Elpárolog. L. *Elsellen*.

Elpártol a sokat zaklatott, abajgatott vad más, nyugalmasabb területre.

Elpárvolt a kakas, melynek már párja van

Elrivallja magát, *elnyiffantja magát* a kopó, ha vadra bukkan.

Elrobajlik, *elrobog, elvitorláz*, nagy szárnyessattogással elrobban a fajt-kakas.

Elrobog. L. *Elrobajlik*.

Elrúgja a bornyát a szarvastehén, ha ujjonlelt borja van, vagy ha a teje elapad: *elzüllik*.

Elrúgja a körmeit az agár, ha a kemény fagyon szaladás után körmeit veszti.

Elsatnyul, *elkórnyad, elsenyved* a sebzett vagy beteg vad.

Elsatnyulás. L. *Elhajzás*.

Elsurran. L. *Elsellen*.

Elsütni, *eldurranítani* a puskát.

Elszelel. L. *Elsellen*.

Elszóródnak. L. *Elhányódnak*.

Eltekeredik, *felreccap* a vad, ha futása irányát egy gyors oldalmozdulattal megváltoztatja.

Eltérlni a farka kopót, ha nyomot vesztett, a farkát újra szimatra vezeti őket. (Bérczy)

Eltérjed, *eltérül* a fogolycsapat, mikor élelemkeresés végett szétszóródik.

Eltikkad a hajsolt vad.

Eltolni. L. *Elhibázni*.

Eltorlaszolja magát, *beászkodik* a róka, borz az oduba, ha a tascó egy vak folyosóba szorította.

Elugrik, *megugrik* a szarvasféle, ha neszeles közben valami gyanús dolgot fedezett fel.

Elül, *beül* este a madár.

Elüti = 1. az agár a nyulat, 2. a ragadozómadár a prédáját.

Elüzi. L. *Elmarja*.

Elvackolja magát, *vacokba heveredik* a nyúl.

Elvadítani rossz bánásmóddal az ebet.

Elválík. L. *Elhasonlík*.

Elvarrant. L. *Elsellen*.

Elvedlett = a tolleserét befejezte a madár.

Elveretni, = *pedzeni*. sólyommal *el-ütetni* a vadat. (Pák Dénes)

Elveri, *pedzi, elüti* a vadászsólyom a gémet, kócsagot stb., 2. elveri az egyik kakas a másikat. 3. az agár a nyulat, 4. szakadatlan üzéssel lóhátról farkast, nyulat stb.

Elvetél a nőstény állat, ha idő előtt idétlent ellik (fiadzik, kölykedzik).

Elvillantani = *elsütni* a puskát. (Csallóköz)

Elviszi a lövést a sebzett vad, ha meglovétése után úgy elmenekül, hogy nem tudjuk kézrekapni.

Elvitorláz. L. *Elrobajlik*.

Elzüllik, *megfog, elapad* a teje a szoptatós állatnak.

Emse, eme, koca, göbe, gönne a nőstény vaddisznó, mely éves koráig *malac, vadmalac, sügő*, azután *süldő, südő* s végül *emse*.

Énekes hattyú. L. *Hattyúk*. 2.

Enyeleg. L. *Dévajtkodik*.

Enyegés. = Egy jele a bikának, ha az agancsaival szétszórt hangyabolyokat találunk.

Epikél. L. *Bagdáncsol*.

Erdei (vaddisznó). »Az hegy túlsó részét délután meghajták. — Hol sok erdeiek magokat mutatták. — S némelyek közülök fogokat otthagyták. — Stuczokkal puskások mert általfurdalták...» (Kőszeghy Pál: Bercsényi házassága. 1695. III. rész.)

Erdei cankó. L. *Cankók*. 4.

Erdei fülemüle. L. *Farkas.*

Erdei fülesbagoly. L. *Baglyok.* 2.

Erdei nyúl, = többnyire erdőben tartózkodó nyúl, mely valamelyest nagyobb a mezei nyúlnál.

Erdei szalonka. L. *Szalónkák.*

Ereszkedik az esti húzáson a vadréce, vadlúd.

Ereszkedik a tögye a hasas állatnak az ellés előtt.

Eresztékszíj, melyen a nyomozó eb nyomoz.

Érett, megérett, kész = a hánestől már megtisztított agancs.

Érni = midőn az első agár oly közel megy fel a nyúlhoz, hogy az sokszor be sem várva az agár teljes felhúzóadását,

jobbra vagy balra kénytelen futási irányát megváltoztatni. (Béreczy.)

Érszakos madarak-nak nevezi a ragadozó madarakat Pák Dénes 1829-ben írt »Vadásztudomány« c. könyvében.

Esdeg = a hajszolt vadhoz kapkodva csahol az eb. (Heves megye.)

Esett vad, hullott vad = a betegségben elpusztult vad.

Északi bűvár. L. *Bűvárok.* 3.

Evezők = a vadkacsa lábai.

Evezőlábak, = ha az összekötő hártya mind a négy ujjat összeköti.

Evezőtoll. L. *Csapótoll.*

Égyűrű. = a zerge *kampóján* évenként fejlődő szarusáv.

Ezüstös sirály. L. *Sirályok.* 1.

F.

Fácán. (*Phasianus colchicus*) *Pácány-madár.*

A hím: *kakas*, — a nőstény: *tyúk*, *tojó*, — az aprók: *csibék*, *csirkék*, — párosodása: *dürgés*, mely alatt a kakasok *kakotolnak* és hevesen *szépelegnek*.

Ha egy helyről egyszerre több fácán repül fel, azt mondjuk, hogy *bokrétába keltek*.

A fácán, ha csak teheti, nem repül fel, de legszívesebben *ellábal*.

Idős tyúkok olykor fémszerűen fénylő tollazatot kapnak s ezek a *kakasmezű tyúkok*.

Egyéb kifejezéseket lásd a »*fogoly*«-nál.

A fácán, mint minden vad, a meglovétás pillanatában bizonyos jellegző mozdulatot tesz s vagy ebből vagy későbbi viselkedéséből és testtartásából majdnem biztosan következtethetünk arra, hogy a lövedék a vadat mely testrészén érte. A fácán és fogoly a sebzéseket úgyszólván teljesen egyformán jelzi. A Diezel-Mika: »Apró vad vadászata« c. könyvből átvett kitiűnő rajz tehát a fogolyra is alkalmazható.

A sebesülést jelző leírást a »*fogoly*«-nál közöljük. (L. 4. ábra)

Fácános, fácányos kert, = fácántenyésztő hely, hol a fácántojásokat mesterségesen kiköltetik, a csibéket felnevelik s mikor azok repülőssé válnak, szétszóródnak a vadászterületen.

Fácánosodik = megromlik, megpállik, szagot kap a hús. (Valószínűleg a »se faisander« francia igéből)

Faggyas szarvas. L. *Dóhár szarvas.*

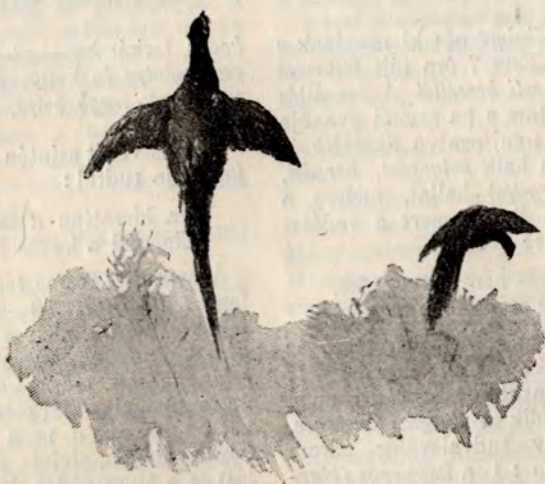
Faggyú = a szarvas belsőrészeire rakódott zsiradék; a bőr alatt levő: a *kövérség*.

Fajdsalogató síp = a nyírfajdkakas hívására használt csalsíp. L. *Csalogatók.*

Fajdok. Sok vadászgyönyörűség, sok szép vadászemlék fűződik a fajdokhoz. A sejtelmes hajnali sötétségben meghallgatni a nagy kakas nászénekét s szívdobogva, lélekzetviasszafojtva belopni a szerelmi lázban égő, dürgő fajdkakast, vagy csalsípval csalogatni a táncoló, *cuhukoló*, *bugyogó* nyírfajdot — mind olyan emlék, amely a »régi jó időkre« emlékeztet, mikor még a »mi hazánk« vadja volt. De dürgő még nekünk újra a kakas!

Hazánkban kétféle fajd fordul elő: a *süketfajd* és a *nyírfajd*. Megtörténik azonban ott, ahol mindkét faj előfordul, hogy összepáranak, leggyakrabban a süketfajdkakas és a nyírfajdtyúk, amiből koresok, az ú. n. *középfajd* származik. Ezek leginkább a süketfajd színezetét veszik fel, de lényegesen kisebbek és nagyságra a süket- és nyírfajd között állanak. Felismerésük igen nehéz és egyedül az alsó farkfedő tollak elhelyezkedéséből állapíthatók

meg. a mellékelt 3 ábra azonban kétséget kizárólag útbaigazít bennünket.

A süketfajd (Tetrao urogallus), nagy-kakas, erdei kakas, vadpáva.

A hím: kakas, — a nőstény: tyúk, tojó, — az aprók: csirkék, csibék, — a még nem fészkelte fiatal tojó: jérce, — az egyköltésbeli csibék: egy fészkealj.

Szemének vérvörös környéke: szem-róza, — az álla alatt levő hosszú toll: szakáll, — a lába: csüd, — csüdje tollazott lévén: gatyás, — ürüléke: malum (melyről sok mende-monda kering, l. ott a szótárban), — tavaszi tollazata: nászruha.

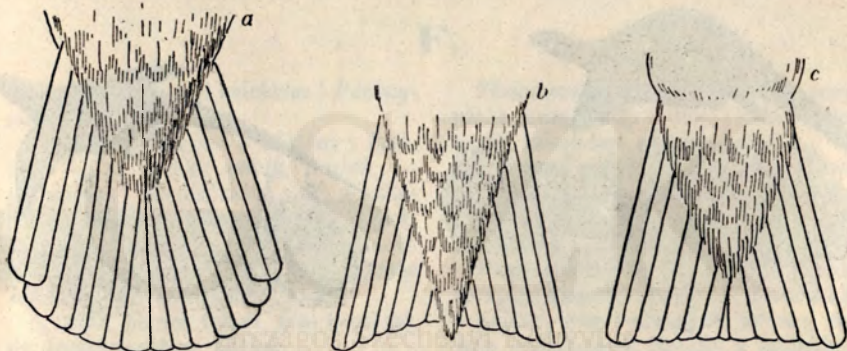
A tavasz első lehellete izgalomba hozza a kakas szívét és nászra készül.

csattintás, végsattanás) követ, és 3. a csiszolás (köszörülés, keszegés, gürüzdölés, harsítás).

Ha dürgő énekét félbeszakítja, akkor csendeleget, ha pedig a zord időjárás miatt a dürgést abbahagyja, akkor befagy a csöre.

A már előzőleg kihallgatott, megfülelt — rossz májú vadász szerint — »kikötött« — kakas dürgőhelyéhez egy cserkészmesgyeszerű ugróutat készítenek s ezen a vadász vigyázva beszőki, belopja, beugorja, ugrással megközelíti, de ha egy könnyelmű lépést tesz, a nagy kakas azonnal elrobog, elrobajlik.

A dürgőének után a tyúkok közé vegyül, sátoroz, berzenkedik, kakas-

5. ábra. a) A süketfajd-, b) A nyírfajd-, c) A középfajdtyúk farka alulról.

Egy fán dürgőhelyet néz ki magának s ez a dürgőfa. Este 7 óra tájt felkeresi ezt a fát, az esti beszállót. A beszállás után szemlét tart s ha semmi gyanúja sincs, nyakát nyújtogatva ükülődik és begyez, azután halk kotyogást, korgást, bugyogást, görgetést hallat, melyre a kihallgató igen figyel, mert a vadászmondás szerint:

Amely kakas nem kotyog este,
Nem dürrög az másnap reggel se'.

A hajnalpír még szét sem tépte az éj sötét fátylát, tollait elrendezgeti: kiöltözködik és azután megszólal a nagy kakas s kezdődik a dürgés (keccenés, kúrregés), mely tudvalevőleg három részből áll, ú. m.: 1. a kappogás (klappolás, kelepelés), 2. a szaporázás (trillázás), melyet a csattanás (takkanás, fő-

kodók, farkát kerekbe terjeszti, szárnyait csoszogtatja és kellő széptevés után a tyúkokat megbúbolja, tojózza, benderészi.

A nász végét szintén egy vadászvers így adja tudtul:

Ha kicsattan a fa lombja:
Elnémul a kakas hangja!

A nyírfajd (Tetrao tetrix), kis kakas, lantos kakas. H. 58—60 cm Főszíne fekete. Párzása, melyet fajzásnak, dürgésnek nevezünk, igen mulatságos táncolás, ugrálás, szárnycsoszogatás közepe tte történik. Dürgőéneke: nászdala két részből áll, ú. m. a kihívásból (csihogás, sihogás, sivitás, fújás, csuhukolás) és a bugyogásból (hurrogás, kurrogás, durukolás, bugyborékolás). E hangokat jól utánozva, a kakast siker-

rel *csalhatjuk* 8—15 tojásának *H.* 49—51; *Sz.* 35—36 mm.

A császármadár (*Bonasa bonasia*). császárfajd, mogorótyúk *H.* 37—40 cm. Színe: alsóteste fehér, felsőteste rozsdás szürke. Dürgése március második felében történik, de korántsem olyan jellegzetességgel, mint a többi fajdoké. 8—12 vörhenyes, foltos tojásának *H.* 39—41; *Sz.* 28—30 mm. Szeptemberben a kakast síppal *esalva* lövik.

Fajta (eb) = valamely fajnak azon egyedei, melyek némely állandó jellegekben ettől eltérnek, de különben ezzel azonosak.

Fajtalankodik. »Midőn tenyészésnek okáért fajtalankodik, hogy az ő nőstényének inkább tetszhessék.« (Miskolci Gáspár: Egy jeles Vadkert.)

Fajtanélküli az eb, ha a szaporodás oly egyedek párosodásából jön létre, melyeken a fajtának semmiféle sajátos tulajdonságai nem ismerhetők fel.

Fajzás = a madarak párzása.

Fakókeselyű. *L. Keselyűk.*

Fakó réthéja. *L. Héják. II.*

Fakó orr = hússzínű orr az ebnél.

Paláh, gamó, mellyel a túlóvatos vadász a róka vagy borz oduját megközelíti, hogy a láb nyomán szimat ne maradjon.

Faldos, hozzákap az emsedisznó a vadászhoz, ha közelébe férközik, a kan pedig *vág* az agyaraival.

Falkába csavarodik, összeáll, falkába áll, csapatba verődik a szarvas.

Falkába szokott a kopó, mely a falkavadászatot a teendőit tudja.

Falkához tart a borjas suta, ha borja már követni tudja.

Falkakopó = a falkavadászatnál használt kopó.

Falkanagy = a falkát dirigáló vadász: a régieknél királyi tisztviselő, a »comes caniforum regionum«.

Park (*kormány*) = alak szerint lehet: egyenes, tetőzetes, elvágott, elkerekített, kivágott, villás, öblös, kétszeresen kivágott, lépcsőzetes, legyezőalakú, ék-alakú, lantalakú, nyársszerű, csontvégű stb. A fark nagy, erős tollai a *kormánytollak*, töve: a *farktő*, melyet alul az *alsó*, felül a *felső farkfedők* takarnak be.

Farkas (*Canis lupus*), *toportyánfereg, ástyán, réti kutya, ordas, csúkas, féreg, Gábor* (Háromszék megye.), *kórászófereg* (Erdély), *mezei lampos* (Baranya m.), *ódal báhó* (Brassó megye.), *csunya fereg* (Gömör megye.), *lesbeteg* (Székelyföld), tréfásan *erdei fülemüle*.

Előfordulási helye és tartózkodása szerint van *erdei, nádi, hegyi farkas*.

A hímfarkas: *kan* — a nőnemű: *nőstény, szuka, emse*, — a fiatalja: *farkasd, farkaskölyök*, — szőre: *bunda*, — ehfogai: *agyarak*, — farka vége: *bokréta*, — párosodása: *koslatás, baklatás*, — fiadzása: *kölykezés*, — kölykezőhelye: *farkasjészek, farkastanya*, — ha sokan összeállnak: *csopot, csapat, horda*, — hangja: *vonítás, üvöltés, orgonálás, tutulás*, — ha marakodnak egymásközt: *virronganak*.

Ha lassan jár: *kullog, gentet*, ha sebesebben, akkor *üget, lohog, lohad*, a sűrűségben, nádban, *törtet*, vágatva pedig *száguld*.

Ha a begető juhnyáj felől hangot vesz, addig *sompolyog, oldalog*, míg egyszer *rajtaüt, rátör, torkonragadja, földhöz verdesi, lecsapja, leontja, lerágja, ledönti, lerántja* zsákinányát, a nyáját pedig *szétszórja, széjjelzaholja*. Prédáját *elhurcolja és felfalja*. Az ől vagy karám közelében *ölalkodik*, míg végre betör s onnan a prédáját *clorozza*.

A régi jó világban még agarakkal hajtoltatták s ha az ebek nagyon *sarkalták, szorongatták*, az odasiető lovas hosszú agarászostorával lóhátról *elverte*, míg ereje fogytán dögledezni: *ármajadozni* kezdett s végre egészen *meggebedt*.

A székelyföldi vadász, ha frissen esett hó után megy ki szerencsét próbálni, akkor *porkára megy, porkászik*, ha pedig ki megy meglesni, hogy visszatér-e a dögmaradékra, akkor *csügre megy*.

Hajtásban, ha már nem tud menekülni, szorultságában *toprong, portélyoskodik*, hogy hogyan lehetne *elvarrantani*, míg végre az erdők-mezők e szegénylegénye *puskavégre kerül*.

A koslatás január-februárban történik, március-áprilisban a szuka 3—9-et kölykezik

Farkasd = kölyökfarkas

Farkasverem, = farkasfogásra szolgáló mély gödör.

Farkbojt, zászló, az eb farkán lecsüngő hosszú szőr.

Fart vet. »Legtanácsosabb az olyan *fart vetett* s agyaresattogtatással tajtékozva ellenszegült disznóhoz szél ellen lopódzkodni« (Pák Dénes: »Vadásztudomány«).

Far után, *hosszanta* löni, a vadástól egyenesen távozó vadra.

Fátyol, = a baglyok szemei körül az arcot sugárszerűen fedő tollak.

Fattyúcsülök. L. *Álcsülök*.

Fattyúkócsag. L. *Gémek*. 8.

Fattyúszerkő. L. *Szerkők*. 1.

Fedeles háló, = *ketrecháló*, különösen fácánok és foglyok befogására. 50—60 cm magas, 10—15 m² területű, hálóval bevont terület, mely csapóajtókkal van ellátva. Mikor a foglyok, fácánok az elszórt eleségre már odaszoktak, az ajtók leeresztésével a benlévő csapat befogható.

Fedőtollak a szárny felső részét borító kisebb tollak. Vannak: *kis*, *középnagy* szárnyfedők, — *kormányfedők*. L. *szárny-nál*.

Fehértarkú ölyv. L. *Ölyvek*.

Fehér gólya. L. *Gólyák*. 2.

Fehérkarmú véreke. L. *Vércsék*.

Fehérszárnyú szerkő. L. *Szerkők*. 2.

Fehér vezető-eb. képletes elnevezése a frissen esett, új hónap, melyen a vadak nyomai tisztán látszanak.

Fejék, *fejdisz* = agancs.

Fejes, *nyakas*, *akaratos*, nehezen szoktatható eb.

Fekete gólya. L. *Gólyák*. 1.

Fekete medve. L. *Hangyász-medve*.

Feketenyakú vöcsök. L. *Vöcsök*. 4.

Fekete réce. L. *Vadrécék*. 4.

Fekete róka = sötét színárnyalatú róka.

Fekhely. = A szarvas, melyet rendes *almáról* elzavartak, egy idei bolyongás után újra *leheveredik*, de akkor nem ver almot magának, csak fekhelyet készít.

Fektében löni, = a fekhelyében (vackában) meglapult kis vadat onnan kilőni. Tréfásan azt mondják erre, hogy *sebes ültiben* lőtte a vadat.

Fekü vizsla. »Hogyha fekü vizslánk volna, foglyot bűven foghatna az ma-

darász«. Póky Menyhért írja 1556-ban a nádornak. (Takáts S. Rajzok a török világból. III. 67.)

Fekvés. = 1. *vacok* (nyúlé). 2. *kaparás* (fogolyé, fácáné).

Fekvésbe veri magát hajnaltájt a nyúl.

Fekvést ver, *vacot tőr* a vaddisznó.

Feladja magát, *felöltik*, *kigördül*, *kippattan*, *felugrik*, *kiszökik*, *kipenderedik* a nyúl, ha az eb *felveri*, *kiugratja*, *felzökteti*, *felüti*.

Felagancsolt és nem »felrakott« a szarvas-féle, ha agancsairól a *hancsot* letisztította, szóval az agancs már érett, *kész*.

Felágaskodik, *két lábra áll*, *talpra áll*, a medve, ha támadni (vagy mint Földi János »Természeti História«-jában (1801) írja: »*Tsaladni* a két hátulsó lábára áll, első lábaival nyomja's üti ellenségét«)

Felágazik a nyest, vadmacska, hiúz, ha fára kúszik.

Felberren. L. *Felburran*.

Felbódítani azon földön számtalan darvak lévén akkoron, kiket éjjel felbódítván a had népe...« (Kemény János írja 1635-ben) Takáts S.

Felbontani, *feltörni* (l. ott) az elejtett szarvas öz belső részét kiszedni.

Felborzolja, *felborzogatja* az ingerelt vad a szőrét, tollát.

Felbukik, *felbukjencszik* a sebzett vad.

Felbuktatni, *felhenteríteni*, tűzben marasztalni a vadat.

Felburran, *felrebben*, *felröbben* a fogolycsapat. A háromszékmegyei vadász azért lövi felröptiben: *burrantában* a foglyot.

Felcsahint, *elnyiffantja magát* a kopó, ha nyomra akad.

Felcsap, *felvágódik* a fogolycsapat, ha gyors hanyarulattal a magasba száll.

Felcseperedik, *felipperedik*, *felidül* a fiatal vad.

Feldegg sőlyma. L. *Sőlymok*.

Feldönteni, rókát vagy nyulat a futam által kifárasztva elfogni (Bérczy.)

Félénk bagoly, *gyáva bagoly*, mely a ragadozó közeledtével legurik az állványról (hányácáról) és meglapul.

Fellalja a ragadozó a zsákmányát.

Felléle fürja magát a fejbőlött fogoly.

Felloggja a vadász a gerellyel a *neki rohanó* vaddisznót.

Felrissítés (ebtenyésztésnél), ha apa-állatnak egy ugyanazon fajtához tartozó egyedét választunk ki.

Felfűzni, kopót, agarat vezetékre venni.

Felgallyazik a madár, ha fára száll.

Felgerjedd, üzekedni vágyó, sárló, megindult, árjadó, sárhoszó suta, melynek bikkalnékja van.

Felhajt, fenn hord a puska, melynek lövedéke a céltárgy fölött vág be.

Felhenteredik a lelőtt vad, midőn a vízre esvén, elvágja magát (Velencei-tó).

Felherren, fölröffen a disznó.

Felidül. L. *Felcseperedik*.

Félig kötött láb, melynél csak a két külső ujj van a tövén hárttyáival összekötve.

Felignőtt, félnövéssű a fiatal vad, mely már kint van a kölyök (fióka) korból, de még nem *anyányi*.

Feliperedik. L. *Felcseperedik*.

Felkankalékozni, = az eb orrára a *kankalékot* (l. ott) felesatloni.

Felkap. 1. felszáll a száresa, de egyideig a vízen fut s csak azután emelkedik fel (Velencei-tó); 2. felkap a madár a fára; 3. felkapja az agár a nyulat.

Felkelő szarvas nyoma, = nyomjel. A bika, mikor fekvéséből felkel, a fekvés közepén egy csülök nyomát hagyja.

Felkerekedik a szarvas, 1. ha maga jószántából hagyja ott tanyáját s útnak indul; 2. a csapat-madár.

Felkülik, kükledez a vedlés után tolladozó madár.

Fellázong, felzúdul, felröppen nagy seregben a sirály, vízi madár (Chernel).

Fellökte. = Koca agarász állítás, hogy mielőtt az agár elkapja a nyulat, a levegőbe löki fel s csak úgy kapja el.

Felmarad díjas, vagy versenyfutó oknál azon agár, mely vetélytársánál jobb volt.

Felmegy a hátrább futó agár az előtte futóhoz. Ha elhagyta s a nyulat is elfogta, akkor *behúzta*.

Felneszel, neszesé válik a vad, ha valami gyanús zörejt hall, vagy szimat üti meg az orrát.

Felnövésű. L. *Félig nőtt*.

Felnyársalja a vadász a *lefülett* vad-disznót.

Felnyergelni, az eb hátára a *nyergőt* (l. ott) felrakni.

Felöltlik. 1. a vackáról felpattant nyúl; 2. a víz alá lebukott vízi vad.

Felocsúdik, magához tér a *sebben eldült* vad.

Felpattan a nyúl fektéből, ha az eb vagy vadász felveri.

Felpeckelni. 1. kelepécét, csapdát *fogóra állítani*; 2. a sebzett ragadozó száját.

Félre csap, = hirtelen fordulattal oldalt kanyarodik a vad.

Felreppenteni, = a vadászsólymot a vadnak *utánna dobni*.

Felrobajlik, felberren, felhurran a robajló szárnyesapással hirtelen felkelő madár. (Chernel.)

Felröbbsenteni, = fogoly csapatot felverni. A »röbbsen« szót csak oly madaraknál használjuk, melyek felrepülésükkor sebes szárnyesapásaikkal jellegzetes zajt okoznak: *burrannak*. A többi madár *felrepül*.

Felrúgja magát felrepüléskor a ragadozó madár.

Felserdül. L. *Felcseperedik*.

Felserkenteni, felzavarni, felkölteni (*kiket nem mere senki felserkenteni). Miskolczy Gáspár: »Egy Jeles Vadkert« 61. old.).

Felső káva, = a madár csőrének felső része L. *Csőr*.

Felszedelőzködik, feltápázkodik a fekhelyéről a szarvas.

Felszökik fekhelyéről a megzavart őz, mikor, mintha acélrugók mozgatnák, *felpattan* fektéből.

Felszöktetni, felverni fektéből a vadat.

Felszökkenés helye, = a nemesebb részen sebzett fővad a golyó becsapódásakor nagy ugrást tesz, mi által egy mélyebb nyomot hagy s ez a f. h.

Felszuklatja, = felzavarja az eb a nyulat. (Borsod megye.)

Feltápázkodik. L. *Felszedelőzködik*.

Feltörni, felbontani az elejtett őzet szarvast. A »feltörni« szó az »aufbrechen« után készült s mint nem magyaros, elhagyandó.

Felugrik. L. *Feladja magát*.

Fél úszó láb, = ha a mellső ujjak félig vannak hárttyáival összekötve.

Felütni. L. *Feladja magát*. (Pák Dénes: »Vad. tudomány«.)

Felvágódnak. L. *Felcsap*.

Felvágta a farkát az agár. 1. Mikor

fut anélkül, hogy érne a nyulat, míg lassanként mindig csendesebben halad s végre a megállás percében — mintegy parírozva hátulját a megálláshoz — farkát felkunkorítja. 2. Gyöngetalpú agár kemény fagyon mingyárt a kiindulásnál felesapja a farkát, mert nem tetszik a futás. 3. Ha eltikkad és *leállott*. (Bérczy.)

Felvenni. = 1. A távol vadat meglátni és *kinézni* (1. ott : Pák Dénes). 2. Felveszi az agár a nyulat, midőn meglátja s utána ered. 3. Bizonyos erdőrészt, mint meghajtandót körülfigni

Felveszi a bikát (*bakot*) a suta, ha magához *ereszti* rigyetés végett.

Felveszi a szimatot a kopó, ha szimatot kap s a vad nyomán csaholva elindul

Felveszi a falatot a csapóvasban a ragadozó.

Felzúdul, felzurran a madársereg.

Felzurran, felröppen a madársereg.

Feni az aganesát = mondjuk az őzről, ha már teljesen lehántott aganesát pajkosságból kis fácskához dörzsöli.

Feni az agyarát, agyarkodik a fel-dühösített vadkan, ha tajtékozva csatogtatja.

Fentér, fészekfentő = a legutoljára kikelt vagy egy fészekaljában a legkisebb madárfióka

Fenyérfutó. (*Calidris arenaria*) H. 17—185 cm. Főszíne feketés szürkés, csőre, lába fekete. Nálunk igen ritka. Nem költ.

Férceel, párosodik (a réce). (Palócság)

Ferde az agancs 1. ha az egyik agancsszár egészen hiányzik, 2. ha szabálytalan, abnormis.

Férgészik az erdei szalonka, ha hosszú csőrét az iszapba dugva, gilisztát kutat.

Fertő. L. *Dagonya*.

Festőtoll, = *ecsettoll* a szalonkák elcsenevészedett első evezőtolla. A német »Mahlfeder« után fordítva. Magyarosabb az *ecsettoll*.

Fészekalj az egy költésből származott fiókák.

Fészekfalu, = a madarak csoportos költő, fészkelőhelye. L. *Gémfalu, gémtanya*.

Fészekfentő. L. *Fentér*.

Fészekhagyók az olyan madarak, melyek kicsinyei a tojásból való kikelésük után azonnal követik anyjukat, ellenében a *fészkenülők, fészeklakókkal*.

Fészeklakók, fészkenülők azon madarak, melyek fiókái kiköltésük után gyálmoltalanok s csak hosszabb-rövidebb idő után hagyhatják el a fészket. L. *Fészekhagyók*.

Fészekre esik a tyúk, mikor már kotlik, megül. (Veszprém megye.)

Feszítőfa. L. *Száritódészka*.

Fetrengeni. L. *Dagonyázni*.

Fiadzik a nyúl.

Fianyúl, nyúlfiú, nyúka, nyuszi, nyuszka a kis nyúl félfejlődésig, azután *süldő, südő, sütkő*.

Fiasít, költ a madár.

Fiat fog a nőtény állat, ha nőszés után megtermékenyült

Ficeréz. 1. Szerelmeskedik, párosodik a vadmadár. 2. Tavaszi húzáskor a levegőben összeülekezik a szalonka. (Bodrogköz)

Fickó = kisebb golyó, melyből kettő-három megy egy tölténybe.

Finta, ferde, kapsza, rossznövésű agancs.

Fiók, fióka, madárfi, míg *anyányi* nem lesz. A tyúkreudi madaraknál *csibe* (1. ott)

Fiókköröm. L. *Álcslök*.

Fitatni. Baróti Szabó Dávidnál (1792) fürkészni, nyomozni, szimatolni, vadászni, kutatni, kajtatni, vislatni, keresgélmi, fűtyészni.

Fityélni, = *fűtyészni*, apróra keresni, szimatolni, ide-oda szaglászni. Innen az ilyen vizsla: *fityélő vizsla*.

Fityirikel, bugyborékol a vadréce, mikor vízbe dugja az orrát. (Kúnság.) L. *Vadarász, viribél*.

Fitykész, cserkészve vadászik. (Nagy-Kúnság.)

Főagar. »A legkiválóbb agarakat főagaraknak hívták.« »Debreczenyi Menyhárt 1591-ben egy török főagarat 125 frton vásárolt.« (Takáts Sándor: Rajzok a török világból. III. k. 68. l.)

Föd, borít a serét

Fogazat. Az állatok fogazata tudva-levőleg *tej-, pót-, állandó, metsző-, szemés zápfogakból* áll.

Foglárkutya, = agár. (Tapolca.)

Foglyászni = fogolyra vadászni.

Fogoly. (*Perdix perdix*) *Vadcsibe* (Baranya megye.), *csirike* (Díószeg)

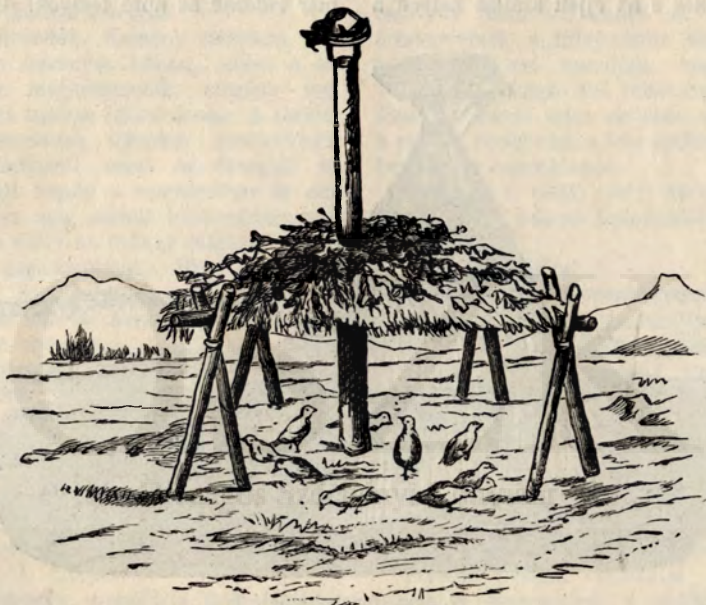
A hím: *kakas*, — az anyamadár: *tyúk*, *tojó*, — az apró foglyok: *csirke*, *csibe*, *pipe*, *pisze*, *pislen*, *pitye*, — ha farktolluk a repüléskor fecskeszerűen szétnyílik, akkor *villás* (Gabler), — ha már kinőttek, akkor *anyányiák*, — a nőnemű anyányi madár, míg nem

hanem »mál«-ja van) a toll lekopik. Ezt a csupasz foltot *kotlójeggynek* hívják.

Ha a csibe *kivágja magát* a tojásból: *kikel*, akkor *csipogva*, *pityegve* azonnal követi az anyját

Az egy költésből származott csibék *egyfeszkiek*, az egész család pedig *egy fészkealj*. ha pedig a fiatalok már kinőttek, akkor az egy *csapat*, *sereg*, *falka*, *foli*, *bokor*, *csukorat* fogoly.

A család az apa: a *vezérkakas* veze-

6. ábra (foglyetető).

fészkel: *jérce*, — a nem fészkel tojó: *meddő*.

Ha télutóján az idő enyhébbre fordul, a fogolycsapat, mely télen összetartott: *párokra szakad*, a foglyok *párba állanak*, a kakasok ilyenkor *el-párzanak*.

A kakas, miután a szépet tevén a tojó körül: *berzenkedik*, *kakaskodik*, a tojót *megciceréli*, *megbúbolja*, *benderészi*, *tojózza*, *herécseli*, *hergeli*, *megbabozza* s az így megtermékenyített tojó megkötlik és a lóherében, vetésben, cseplyés helyen *fészket kapar* és odarakja a tojásait s azokat oly hűséges kitartással üli, hogy *máljá-ról* (a madárnak nem hasa,

tése alatt marad, így *vonul mezőbe*, a csibék *szedegetnek*, *kapdosnak* a bogár után, azaz *bogarásznak*, a porban *fürdenek* s amint a csibéket *kiveri az anyja tolla*, *feliperednek*, *anyányiskodni kezdenek*, egy kis önállóságra tesznek szert, kissé távolabb is elmerészkednek anyjuktól, vagyis *elтерűlnek*, *elтерjednek* a mezőben, míg a kakas hangos *csirregéssel*, *barcogással* *összehívja* a társaságot, vagy ha valami veszély fenyegeti őket, a szülők — hogy az ellenség figyelmét a csibékről eltereljék — *béndának* tetetik magukat és fel-fel repülve *vergődnek*, *csapkodnak*, míg az ellenséget maguk után nem csalták (mint néhai

való jó Miskolci Gáspár uram mondja »Egy jeles vadkert« című (1691) művében: »ha vészi eszébe, hogy már alkalmas messze tsalogatta a Madarászt az ő fészketől, akkor osztán fel-kél és örvendezvén nagy messze repül tőle. kinek kakabakát zengedező szavát meghallván tsirkéi, ők is mindegyig utánna repülnek«, a csibék pedig ezalatt a gazban meglapulnak, meglíppenek, megbuknak.

Este párszor felszállanak, ismét leereszkednek s az éjjeli szállás helyén a

sőbb, ősztájban, mikor a csibék is erőre kaptak, meghíztak: *kilohasodtak*.

A vizsla már a lóheretábla szélén »jelzi« a foglyokat, járása mindig lassúbb lesz, majd *húzni* kezd, azután mereven áll. Gazdája biztatására *felröbrenti*, *felzavarja* a csapatot, mire az nagy burrogással *felburran*, *felröbben*, *felberren*, *felrobajlik* és akkor *burran* tába *lőjjük*. Rendes vadász ilyenkor *csípogva* kelő csapatra nem lő, csak ha már *villásak* az apró foglyok. Az ilyen

7. ábra (foglyétetők).

kaparásba, fekvésbe, heverésbe meghúzódva, összebújva elülnek, lecsépülnek. Szélben *felesapnak*, *felvágódnak* vagy *lecsapódnak*.

A kakas mellén levő félkör alakú, sötétbarna színű tollazat a *patkó*, *cimer*, *pajzs*, *vért*, *páncél* s ha a fiatal kakas mellén már mutatkozik ez a folt, akkor *színesedik*, *cimeresedik*, *vértesedik*, *páncélosodik*.

Augusztus elején a szegre került pusztát újra szeretettel simogatja, tapogatja a gondos vadász keze, mert kezdődik a *foglyászás*. A hevesen sütő nap melegében *megülnek*, *jóltartanak* a foglyok, nem olyan *rebbenősek*, vagy mint mondják: *aranyos* a tolluk, mint ké-

falkát igyekszik *szétrebbenteni*, *szétszórni*, hogy azután egyenként *összeszedhesse*, azaz *lesorjázhassa*.

A fogoly is *jelez* a meglövés pillanatában. A *szárnyazott*, *leszárnyalt* fogoly *bukfencet* vet, *megfordul* maga körül a levegőben, de földre érve rögtön *ellábal* s lesz belőle *béna*, *gyalogfogoly*. A lábon lőtt: *csüdüzött* fogoly *meginog* röptében, lábait *lelógatja* és hamarosan *leereszkedik*, de ha az eb vagy vadász közelébe ér, ismét *felkap*. A *bélsebes*, *béltűtött* fogoly *reszkető* repüléssel *ereszkedik* le. A *fejbelőtt* fogoly *fel felé járja magát*, — a gerincen sebzett fogoly *ívelt* repüléssel *talicskázik*, — ha *melleszi*, *súrolja* a lövés, akkor hull a tolla, azaz *mellyed*,

de továbbáll. A jól talált fogoly *dögre esik* s a vadász tréfás nagyítással azt mondja: *még a levegőben megpállott.*

Az élve kézbe került fogoly egy *evezőtollának* (csapótoll, sugártoll, lendítőtoll) csévéjét az agyába szúrják, azaz *letollazzák, áttollazzák, agyontollazzák*, azután egy kampós ágacskaival *kibelezik, kihorgozzák.*

Ahol mesterségesen tenyésztik vagy élve akarják eladni, ott *fogolyvarsával, csúcsos hálóval befogják.*

Fogolyétetők. Kemény telekben, különösen szíronyos hóban, mikor a hó felülete megkérgesedik, szegény foglyainkra inséges idők várnak. A terület tulajdonosának ilyenkor gondoskodni kell vadjairól, mert az éhségtől legyengült fogoly a menekülésre is alig képes és még sokkal könnyebben prédájává válik az örökké ólálkodó szemfüles ragadozóknak. Ilyen védelmet nyújtó étetőhelyeket mutatunk be a 6. sz. és a 7. sz. ábrákon a Diezel-Mika könyve nyomán.

Fogolyvarsa. L. *Csúcsos háló.*

Földhöz verdesi, megöli a farkas a juhót.

Fölnyesni. »Ez nap négy nagy medve miáttok elesék, — Az vadkanokat is mindaddig keresék, — Végre azoknak is járását felnyesék...» (Kőszeghy Pál: Bercsényi házassága. 1695. III. rész.)

Folt. L. *Csapat.*

Folyárhely, rígyeiőhely, úzekeőhely = azon hely, hol a *törzsika* (győztes bika) az ő háremét összeterelte és nászát tartja Rossz magyarságú szó. A két utóbbi jobb.

Folyatás. L. *Borítás.*

Folyosók = a róka- vagy borzodó elágazásai, melyek a *katlanhoz* (várda, teknő, tömlő) vezetnek. Van *menedékfolyosó* és *szelelfolyosó.*

Főnagy József vadászati szakíró. L. *Irakalom.*

Fordítja a vadat az eb, midőn azt futása irányából a vadász felé téríti.

Forduló. L. *Csali csel.*

Forgó, járó, váltó = Az az út, melyet a vad ide-oda járásánál rendszerint betartani szokott. A német »Wechsel« szó fordításaként került a »váltó« a magyar vadásznyelvbe. E helyett több vadász-

írónk a »járó«-t és »forgó«-t használja. Tagadhatatlan, hogy e két utóbbi szó sokkal jobban visszaadja a kifejezni kívánt cselekményt, de ezen szavak használatánál mégis vigyáznunk kell, mert olykor egészen más jelentésű vagy fület sértő kifejezések jönnek létre. Pl nem mondhatjuk, hogy »itt forgott ki« vagy »forgott be«, hanem: itt »járt ki« vagy »járt be«. Tehát: *kijáró* és *bejáró*. Viszont ha a vad egy más területre ment át, ennek az egyszeri átmenetelnek a kifejezésére helyesnek vélem. ha azt mondjuk, hogy »átváltott«. A »forgó« szó tehát csak mint főnév, a »járó« mint »kijáró«, »bejáró«, a »váltó« pedig csak a fent említett esetben lenne használandó.

Forgó. = 1. *váltó, járó* (1 ott); 2 gém, kócsag vagy bakcsó fejtollaiból készült kalpagdísz.

Forog. L. *Baklat.*

Forgatja, fordítja az agár a nyulat, azaz jobbra vagy balra fordítja futása irányát.

Foszlik, vedlik, lohosodik, verzik, lohodzik a madár, ha tollat cserél.

Fővad. Rendszerint összetévesztik a »nagy vad« kifejezéssel, holott a nagy vad a nagyvad-vadászathoz tartozó összes vadak gyűjtőneve, a fővad pedig speciálisan a szarvasra alkalmazandó.

Francia hajtás. L. *Szembehajtás.*

Francia vizslák. Változatai: a *rövidszőrű, a hosszúszőrű, a szülkás szőrű* (Griffon) és a *kondorszőrű* (barbel).

Fű. Több régi zoológiai munkában a *fű* elnevezést a vadrécére, néhányban a zsárcsára, majd mások valamely vízi-tyúkfélé madárra alkalmazzák.

Függ. L. *Billeg.*

Függő cseklve = fán, bokron elhelyezett lőszórhurok.

Függőget. L. *Billeg.*

Fűj 1. a feldühösített vaddisznó, ha ebek támadják, 2. a görény a pacsma-golás idejében.

Fűtatott az agár, ha pár fordítás után megpihen és futását megcsendesíti, míg ismét új erővel kezdi tovább a hajtást.

Fűköröm. L. *Álcüslök.*

Fülel, neszel a vad, ha három fő-érzékeivel: látásával, hallásával, szag-

lásával egyszerre igyekszik meggyőződni valami gyanús körülményről.

Füles kuvik. *L. Baglyok.* 4.

Füles vöcsök. *L. Vöcsök.* 3.

Füilentés. Bár nem vadász kifejezés, mégis annyira hozzátartozik sok vadász lélektanához, hogy bátran helyet adhatunk neki a magyar vadászterminológiában.

Fütlövön (fütlént) ütni. *L. Agyalni.*

Fúmony = vadrécetójás. (Baranya megye.)

Fúmonyaz = vadrécetójást keres. (Vas megye.)

Furakozik. *L. Beásakozik.*

Fürdenek a madarak, különösen a tyúkrendiek a porban.

Fürj. (Coturnix coturnix) *Füricsibe, pitypiritty* (Bodrogköz), *pitypalaty.*

A hím: *fürjkakas*, népiesen *kanfürj*. — a nőnemű: *tojó, tojókafürj, tyúk*. — az aprók: *csibék, csirkék.*

A hím *pitypalattyoz, ver, vavábol, zakatol*. — a tojó *trityeg*. Repülése közben *tekereg, kóvályog*.

Egyébként a fogolynál felsorolt kifejezések használatosak.

A fürj költőzködő madár. Hozzánk az országos középnap szerint április 29—30-án érkezik. Május végétől egész szeptemberig találhatunk fürjfészket 10—16 olajsárgás, foltozott tojással, melynek *H.* 31 5—39; *Sz.* 23—24 mm. A fürjek zöme szeptemberben elköltözik, de akárhányszor még decemberben is röbben fel előttünk néhány elkésett, itt maradt fürjecske.

Fürjészni = fürjekre vadászni.

Fürjésző vizsla, vagy mint eleink írták a XVI. században: »fyrjre való wyzsla« = kisebb termetű, ma már nem használatos vadászeb.

Fürjháló = fürjfogáshoz használt terítőháló.

Füsek = vadászsp (Baranya megye.)

Füstös cankó. *L. Cankók.* 7.

Füstös réce. *L. Vadrécék.* 3.

Futkároznak a parton a szalonkák.

Futó esenderes = hosszú, keskeny pásztákba ültetett bokros, bozótos vad-óvóhely. *L. Csenderesek.*

Futólábak, = görlábak, hátsó ujjak nélkül, pl. a tüzoknál.

Futómadár. (Cursorius gallicus.) *H.* 22—25 cm. Színe barnásszürke. Lábai sárgásfehérek, csőre barnásfekete. Nálunk ritkán fordul elő.

Futtába löni = futó vadra löni.

Fütyészni. *L. Fityélni.*

Fütyül a vidra vagy hód, ha a párját hívja.

Fütyülő réce. *L. Vadrécék.* 14.

Fütyent a zerge-nyáj őrszeme, ha vést jelez; 2. a mormota, ha menekül.

Fúvás, = vadrécére vadászik. (Bereg megye.) (Fú = vadréce, fúmony = vadrécetójás)

Füvesztés, zöld nyom, gázlat, vágás = nyomjel, amennyiben a bika éles csülkeivel — nagyobb súlyánál fogva is — elvágja a fűszálakat, a tehén csak letiporja. A négy kifejezés között a »zöldnyom« a legkifejezőbb.

Füzér = a farka kopókat vagy agarakat kettenként-hármanként szokták felfűzni. Az ilyen ebek füzértársak, együtt pedig *egy füzér*.

Füzérré szoktatni kopót, vagy agarat, hogy a füzérre fűzve, nyugodtan viselkedjék.

Füzértárs. *L. Füzér.*

Fűzlapuskás = (a fűzlapóéta mintájára) rossz puskás, *kocapuskás*.

G.

Gábor a farkas elnevezése a Székelyföldön.

Gácsér, szelkó, kácsor a rucafélek hímje.

Gácséroz, petéz, tojóz, fércel. párzik a réce.

Gacsos. *L. Kajsza.*

Gágároz, gágog, béseg a lúd.

Gaggant, = egyet gágog a lúd.

Gágó = gólya (Bereg megye.)

Galambok. Erdeink, mezőink e kedves turbékoló népségét fölösleges lenne külön ismertetni. Nálunk 4 fajta fordul elő:

1. *Szirtigalamb.* (Columba livia) *H.* 33—34; *Sz.* 22—22.7; *F.* 10—10.5;

L. 2·7—2·9; *Cs.* 2—2·2 cm. Színe galambszürke, a szárnyon két feketés csík Szeme fénylő sárgavörös. Lábak vérvörösek. 2 fényes héjú fehér tojásának *H.* 38—41; *Sz.* 26—28 mm.

2. *Kékgalamb.* (*Columba oenas.*) vadgalamb, parlagi galamb. *H.* 33—35; *Sz.* 20—21; *F.* 9·8—10·3; *L.* 2·8—3·1; *Cs.* 2—2·1 cm. Színe hamvaskék, a szárny nem csíkos. Szeme sötétbarna. Csőr töve vöröses, hegye sárgás. Lábak vörösek. 2 fehér tojásának *H.* 38—42; *Sz.* 27—32 mm.

3. *Örvös galamb.* (*Columba palumbus.*) székiacs, nagy vadgalamb. *H.* 39—43·2; *Sz.* 23—25·6; *F.* 13·6—16; *L.* 2·7—3·6; *Cs.* 2—2·2 cm. Színe kékesszürke. A tarkón alul zöldes, bíboros ércfényű örv. Szeme fehéressárga. Csőre töben rózsapiros, hegye narancssárga. Lábak ibolyás rózsapirosak. 2 fehér tojásának *H.* 36·5; *Sz.* 26—30·8 mm.

4. *Gerle.* (*Turtur turtur*) gerlice, gili-madár. *H.* 26·5—28·6; *Sz.* 17—19·2; *F.* 10·7—12; *L.* 2·5—2·7; *Cs.* 1·7—2·1 cm. Színe sárgás, rozsdabarna. Szeme narancssárga, fekete szembogárral. Csőre szaruszínű. Lábak sötét rózsapirosak. 2 fehér tojásának *H.* 29—32; *Sz.* 21·3—23 mm.

A galambok *turbékolnak*, *gurrognak*, a gerle *kacag*.

Gályamedve, bálványmedve, = nagy, kifejlődött, öreg medve

Galybak. A 4 éven felüli zergebak, őzbak elnevezésül fordították le a »Laubbock« szót, de csapni való rosszul, mert akkor is »lombos«-nak kellett volna fordítani, de ez is fölösleges. Legjobb az »erős bak« kifejezés.

Gamó. *L. Faláb.*

Gamós. *L. Kajsza.*

Gányolni, = foltozni hálót, cserényt fenni.

Garázda olyan kopó, mely mást hajt, mint kellene, szófogadatlan vagy gyakorlat idején nem marad a ló mellett. (Bérczy.)

Gatyás, gatyók a madár, ha lábszárai egész a csüdig vagy még alább is tollal födöttek

Gatyásesuvik. *L. Baglyok.* 9.

Gatyás ölyv. *L. Ölyv»k.*

Gatyók. *L. Gatyás.*

Gázlat. *L. Fűvesztés.*

Gébics. Mint az apró madárcák és gyakran a fogoly és fürjesibék ellen-segét és pusztítóit minden vadásznak ismerni és pusztítani kell. Hazánkban 4 fajjal van képviselve.

1. *Nagy örgébics* (*Lanius excubitor*), bábászarka, szarkagábor, szarkacserregő, gábos stb. *H.* 23·6—25·4 cm. Színe világos hamuszürke. Megjön áprilisban 5—7 világoszöld, foltos tojásának *H.* 25—28; *Sz.* 18—20 mm.

2. *Kis örgébics.* (*Lanius minor.*) *H.* 20·5—21·6 cm. Főszíne világoskékés hamvasszürke. Megjön április—május elején, elköltözik szeptemberben 5—7 tojást rak, melynek *H.* 22—26; *Sz.* 17—18 mm

3. *Vörösfejű gébics.* (*Lanius senator*), *H.* 17·5—18·2 cm. Színe barnásszürkeltarkóján rozsdavörös folt. Nálunk ritkább

4. *Tövisszűrő gébics* (*Lanius colluzio*) vasfejű gábor, nagyfejű gábor, törökveréb stb. *H.* 16·8—17·6 cm. Főszíne gesztenyevörös, alsó test fehér, ibolyás árnyalattal. Megjön április—májusban. 4—6 változó színű tojásának *H.* 19·5—23·8; *Sz.* 15—18 mm.

Gége a szarvasfélék légesőve.

Gégefő a szarvasfélék légesővének felső része.

Gémek. (*Ardeidae*) A gázlók csapataba tartozó halcsiszár népség. Az ivarok elnevezésére külön elnevezés nincs, tehát: hím és tojó. Némely helyen nagy csoportokban fészkelnek s ez a *gém-falu*, *gém tanya*. Több fajnak igen szép *bóbája*, *bóbítája* van s meghosszabbodott begytollait, de különösen szép foszlott finom válltollait a darutoll megfogytokozása folytán szívesen viseli a falusi legénység. Nálunk még igen gyakoriak és különösen haltenyésztések közelében legkevésbé sem szívesen látott vendégek, miért is szorgalmasan irtják, üldözik őket.

1. **Bakesó** (*Nycticorax nycticorax*), vakvarjú, éjigém, oláhpap, kvakker, vakkánya, kakata. Háta ércfényű fekete, szárny hamuszürke. Szeme sárgásbarna (az öregeké karminpiros), csőre fekete, lába hússzínűsárga. Megjön áprilisban, elköltözik augusztus—szeptem-

ber hóban. 4—5 kékeszöld tojást rak. Bóbitája szép fehér. Inkább káros, mint hasznos. Hangja *kvakkogás*.

2 *Bölömbika* (*Botaurus stellaris*), vízbika, nádibika, dobosgém, ökörbika, muszkagém, vízibornyú, bikagém. Főszíne sárgás, sötétbarnán tarkázott. Csőre sárgászöld, lábak sárgászöldek, szemei sárgák. Megjön márciusban, elköltözik októberben, novemberben 3—5 kékes zöldesszürke tojást rak. Hangja *böffenés, bömbölés, buffogás*,

3. *Pocgém* (*Ardetta minuta*), kiscgém, bűdöspanni, kisbika, fakutya, nád-mászó, puja-gém, faszkgém, nádigém, kákabíró, faszgógó, kabak. Főszíne agyagsárga. Szemei sárgák, lábai sárgászöldek, csőre zöldessárga. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 4—7 fehér tojást rak. Hangja *ugatás, umbogás*

4. *Üstökös gém* (*Ardea ralloides*), fehér panni, sárga kócsag, galambkócsag, fehér bakcsó, vászonhátú bakcsó, hajas kócsag, selyem gém, macskagém. Főszíne halvány rozsdasárga és fehér. Tarkóján sörényes bóbíta. Csőre szürkés-kék, lábai zöldesbe hajló sárgák, szemei sárgák. Megjön április—májusban, elköltözik szeptember hóban. 4—6 zöldeskék tojást rak. Sem nem káros, sem nem hasznos.

5. *Szürkegém* (*Ardea cinerea*), kékgém, darugém. Főszíne hamvasszürke. Bóbitái feketék. Lábai vörnyeges barnák, csőre és szemei sárgák. Megjön márciusban, elköltözik október—november hóban. 3—5 fehéreszöld tojást rak. Káros. Pusztítandó. Hangja *kvakkogás*

6 *Vörösgém* (*Ardea purpurea*), fosgém, barnagém, vasgém. Főszíne rozsdavörös és szürke. Bóbitái feketék. Csőre sárga, lábak olajbarnák, szemei halványsárgák. Megjön március—áprilisban, elköltözik szeptember—október hóban. 4—5 halványzöldes kék tojást rak. Káros.

7 *Nemes kócsag* (*Ardea alba*). nagy kócsag, lovas kócsag, fehérgém, török-lábas-, páva kócsag. Főszíne tiszta fehér. Bóbitája nincs. A vállról lecsüngő hófehér fátolszerű foszlott tollak: a *kócsagtollak*. Csőre fekete, lábai barnásfeketék, szemei sárgák. Ama néhány pár, mely még nálunk a Kis-Balatonon költ, megjön március—áprilisban, elköltözik szeptemberben. 3—4 kékeszöld tojást rak. Királyi szép madarunkat védjük és óvjuk mindenképpen.

8. *Fattyú kócsag* (*Ardea garzetta*), kis kócsag. Színe fehér, de csak kb. félakkora, mint a nemes kócsag. Bóbitája *van*. »Kócsagtollai« kisebbek és kissé felhajlottak. Szemei sárgák, csőre és lábai feketék.

8. ábra
(gémek).

Megjön áprilisban, elköltözik augusztus–szeptember hóban. 3–5 halvány zöldeskék tojást rak. Szépsége miatt kimélendő.

9. *Kanalas gém* (*Platalea leucorodia*), kanálorrú gém. Színe fehér. Űstökös bóbítája van. A csőr kanálszerű kiszélesedéséről biztosan felismerhető. Szemei vérpirosak, lábai feketék, csőrlelapátja sárga. Megjön március–áprilisban, elköltözik augusztus–szeptember hóban. 2–4 kékesbejászó tojást rak. Szépsége és ritkasága miatt kimélendő.

Gémfalu. = a gémelek csoportos fészkelő helye, *vermése*.

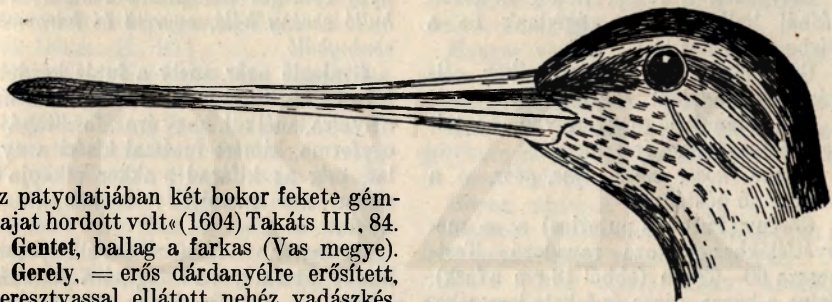
Gémtorgó. L. *Gémhaj*.

Gémhaj. = a gém feje búbján nőtt hosszú, karcsú tollak. »(A szultán)...

kony, kemény, kanálszerű gombos véggel. A hosszú, vékony csüd elől–hátról pajzsos. Szárny hosszú és hegyes, az első evező a leghosszabb s előtte egy ecset-toll, mint az erdei szalonkánál. Nálunk két fajtája fordul elő.

1. *Kis goda*. (*Limosa lapponica*). H. 37–39 5; Sz. 19–26; F. 6 6–7; L. 4 7–5; Cs. 6–6 5 cm. Főszíne rozsdásba játszó feketésbarna. Nálunk igen ritka, nem költ.

2. *Nagy goda*. (*Limosa limosa*). Goda szalonka, lotyó sneff, vonyó- vagy gombos orrú sneff. H. 44–47 3; Sz. 21 8–22; F. 8–9; L. 7 7–8 5; Cs. 10–11 7 cm. Színe rozsdabarna. Lábai feketék, szemei barnák. Megjön márciusban, elköltözik augusztus–szeptem-

9. ábra. A kis goda feje.

az patyolatjában két bokor fekete gémhaját hordott volt» (1604) Takáts III, 84.

Gentet, ballag a farkas (Vas megye).

Gerely, = erős dárdanyélre erősített, kereszttavassal ellátott nehéz vadászkesz, mellyel régebben a vadász térdén állva fogadta a feldühödött agyarást és *felfogta* vele.

Gerezna. = a kisebb dúvad bőre, bundája, szőrmeje.

Gerinc. = a tollnak a bőrbe szolgáló hengeres, üres, átlátszó része, mely felfelé négyzetlétűvé válik és szivacsos, taplós belül szárban folytatódik. L. *Cséve, toll*

Gerincen horzolt a vad, ha a lövedék a gerincet csak súrolja s a vad rendszerint összerogyik, *jetreng, veckend* egy darabig, de ismét *felocsudik, csü-lökre kap* és tovább áll.

Gerle. L. *Galambok*. 4.

Gida, gedó, özöllő gödölye, zera, özfi.

Gímszazvas. L. *Szarvas*.

Girigol a héja.

Göbe. L. *Emse*.

Godák. A lilefélék családjából. A csőr 2–3-szor hosszabb a fejnél, a csüdnél egy harmaddal hosszabb, kissé felfelé hajló, szalonkaszerűleg puha és hajlé-

berben. 4 zöldessárgás foltozott tojásának H. 54–57 4; Sz. 36–38 5 mm.

Gödény. L. *Rózsás gödény*.

Gödölye. L. *Gida*

Gödrot fürdik a tyúkféle madár.

Gögérzik, gundroz, párzik a vadlúd.

Gólyák. Népszerű madaraink leírását igazán nélkülözhetjük, annyira ismeretesek. Hogy vadász szempontból károsak-e vagy hasznosak: még nagyon sok vita van. Véleményünk szerint több bűn terheli a mi barátunk lelkiismeretét, mint jótétemény.

1. *Fekete gólya*. (*Ciconia nigra*). Barna vagy erdei gólya. H. 92–97 cm. Főszíne feketés barnászöld. Megjön március–áprilisban, elköltözik szeptemberben, 3–5 fehér tojásának H. 65–70; Sz. 45–50 mm. Káros, pusztítandó.

2. *Fehér gólya*. (*Ciconia ciconia*). Házi gólya, eszterág, cakó, koszta, gagó.

H. 93—99 cm. Érkezésének orsz. középnapja: március 30, szeptemberben indul vándorútra. 3—5 fehér tojásának *H.* 67—74; *Sz.* 50—52 mm.

Gólyaorr, kankalék, a turkálva kereső, földön kereső vizsla orrára alkalmazott készülék. A gólyaorr a német »Storehschnabel« egyszerű fordítása. Minthogy jó magyar kifejezésünk van rá, elhagyható.

Gólyatöcs (*Himantopus himantopus*). Széki szarka, széki gólya, töcsmadár, gyöngyvér lile, gólyasneff. *H.* 32—33 cm. Színe a fekete és fehér keveréke. Lába sárgászörös, csőre feketés. Megjön március-áprilisban, elköltözik augusztus-szeptemberben. 4 zöldessárga tojásainak *H.* 41—48; *Sz.* 31—32 mm.

Gólyáznak a récék, mikor megszállásnál kalimpálódva vágódnak be a vízbe. (Velencei tó.)

Gondolomra lőni, = hevenyében, célzás nélkül odalőni, »hátha« talál!

Gondtalanul jö-meg a vad, ha teljes biztonságban érzi magát.

Gönne, koca, emse, eme, göbe, = a vaddisznó nőténye.

Görény (*Putorius putorius*) a = menyétfélékhez tartozó ragadozó. Testhossza 60—62 cm. (ebből 18 cm. a fark). Színe a barna, sárga és fekete keveréke. Az emberi lakóhelyek közelében fészkel. Pacsmagolási ideje március, a nőtény májusban 4—6-ot kölykezik. Mint minden apróbb vad és baromfi vérszomjas ellensége: minden eszközzel irtandó.

Görgiesél. *L. Bukdácsol.*

Görhe. *L. Csenevész.*

Görögni, búgni, rühetni, zúgni = a vaddisznó párosodása.

Gubancos, bannyas, lompos, koloncos a medve, kuvasz, komondor.

Gulipán (*Recurvirostra avocetta*) Kardorrú-, pörgecsőrű-, hajóorrú-, kaszaorrú- nagy fehér sneff. *H.* 36—41 cm. Féismertető jele a kardszerűen felhajló csőr. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 3—5 rozsdás sárga foltozott tojásának *H.* 47—51; *Sz.* 33—38 mm.

Gumó, mogyoró, bogyó a nyúl hullatéka (ganéja).

Gunár a lúdfélék *apjók*-ja (Szatmár megye.) hímje.

Gunározás. »Hogy minden egyéb madarak természeti ellen minden gunározás nélkül teremjen«. (Miskolci Gáspár: »Egy jeles vadkert« 310)

Gunyaszt a réce, a lúd, ha féllábon állva fejét szárnya alá dugja.

Gurrog az örvös galamb (székács.)

Gürüzdölés, köszörülés, csiszolás, keszegés, harsítás. = a fajdkakas dürgésének utolsó része, mikor a vadász előre mehet. (*L.* csattanás.)

Gyaksa. = a régi vadászoknál használt hajító fegyver.

Gyalog eseklye, lábhurok, = a földszinten elhelyezett madárhurok.

Gyalogfogoly, béna, szárnyazott. (*L.* béna)

Gyalogháló, sövényháló, = fogoly, nyúl tömeges befogására szolgál. Van hulló sövény háló, egyréttű és háromréttű sövényháló.

Gyalogló agár, mely a futás kezdetétől a legvégeig — anélkül, hogy felmenne a nyulra, anélkül, hogy érné, fordítaná — egyforma, kimért futással kíséri a nyulat, míg az kifárad s akkor elkapja és akkor azt mondják: *legyalogolta* a nyulat.

Gyalogtör, = a földszinten elhelyezett, kisebb szőrmés vad fogására használt hurok.

Gyalomháló, = vidrafogásra használt háló.

Gyalomvetés, = gyalomháló felállítás.

Gyanút fog a vad, ha valami szokatlan dolgot észlel s akkor *felneszel*.

Gyapjú a nyúl szőre.

Gyenge bak = az őzbak mindaddig, míg hatos agancs a nem eléggé vastag és gyöngyözött, rendszerint *gyenge*.

Gyenge bika, = rendszerint a nyolcasig a bikát *gyengének* jelzik.

Gyepesapda, dorongból készült táblamelyet gyepel megrakva megnehezítenek. A feltámasztó billentyű a földön van, melyre holmi csalfalatot (madárdögöt, nyúlzsigert, stb.) akasztanak. (Krippel)

Gyévé-eb = vadászeb. (Pák Dénes: »Vadásztudomány« (1829.)

Gyilkos szarvas az olyan bika, melynek agancstörzsén ágak nem fejlődnek, csak a törzs nyúlik hosszúra. Az ilyen

bika rendszerint rájön arra, hogy milyen halálos sebeket tud osztogatni félelmetes fegyverével és verekedő, rabiátus, garázda lesz. Egy másik fajtája, mikor a szemág vékony hegye nem görbül fel, hanem egyenes s támadásra, szúrásra kiválóan alkalmas.

Gyöngybagoly. L. *Baglyok*, 12.

Gyöngyök az agancs bibircsós kinővései. Minél számosabb a gyöngy s mentől *gyöngyözöttebb* az agancs, annál értékesebb.

Gyöngyfog, sarokfog, melyet a sze-

rencsés szarvasvadász trofeaként »ki-gránliz«?

Győzős agár, mely mentől tovább hajt, futásának sebessége mindinkább növekszik.

Győztes bika, törzs-bika, mely a rígyető helyre összeterelt suták mellől a vetélytársakat *elveri*, *leküzdi* s a sutákat megtermékenyíti.

Gyűrődás, zár, nyárjadás, = nyomjel, amennyiben a suta csülke a földrelépésnél szétnyílik, a bikáé azonban zárt marad.

H.

Hadarász »az agarak hamar elérik (a rókát) s bármint hadarásszon is szemök előtt tömött lompú vastag farkával...« (Pák Dénes: II., 99.)

Hajszolja, űzi-hajtja az őzbak az előle *incselkedve* menekülő sutát.

Hajtás = 1. *egy hajtás*, a puskások és hajtók által körülvevett terület; 2. maga a hajtóvadászat. »Benne van a hajtásban« (a körben). »Hány hajtást csinálunk ma?« stb. Van *szembehajtás*, mikor a hajtók a puskás vonal felé közelednek és *ellenkező hajtás*, mikor a puskásvonal a hajtók háta mögött áll fel.

Hajtó egy vadásztárs, ki a vadat a puskás vagy puskásvonal elé hajtja.

Hajtójel. »Mint azelőtt, most is hozszan rendet vének, — Bagolyhuhogással hajtóknak jelt tének...« (Kőszeghy Pál: Bercsényi házassága. 1695. III. rész.)

Hajtószárny = a pásztázó (stráf-) hajtásnál az oldalvonal.

Hajtóvadászat = vadászat hajtókkal.

Hajtóvonal = a hajtók sora a hajtóvadászatnál.

Hálóba esik a vad, mely a hálóba *belebomlik*.

Hálót vetni = a vadászhalót felállítani, kicövekelni.

Hamvas rétiheja. L. *Héjka*.

Hámzik a szarvasféle vad, midőn háncsban levő agancsait fához dörzsöli, tisztítja.

Hamzsolja, habzsolja a medve a bogyót vagy félreért tejest zabot, mikor is jóízűen *csámcsog* mellette.

Háncs, kéreg = a szarvasfélék agancsát a fejlődéskor borító szőrös bőrréteg, melyet a vad *lehámoz, letisztít*.

Hangot vesz a vad a csalogatásnál, sípra hívásnál.

Hangyászmédve = *fekete medve*.

Hányáca, uhuállvány, mankó, = a bagolykunyhó előtt levett állvány, melyre az uhot helyezik.

Hápog, sápag a réce.

Haránt, harántosan, harántékosan, *keszegoldalt*, azaz rézsút áll a vad.

Haris (*Crex crex*). Hars, kétkés, ómadár. H. 25—26 cm. Színe rozsdavörös, feketebarnán foltos. Csőre, lábai hússzínűek. Megjön április végén, május elején. 7—12 sárgásfehér tojásának H. 31—36; Sz. 22—26 mm. A népszerű haris: *harsol, herseg, kajdász, lármáz, zajog*. Egyenesvonalú, vergődő repülése miatt könnyű löni s azért az igen rossz puskásra azt mondják: *még a harist is elhibázza*.

Harmatos csapás, midőn a szarvas hajnalban a fűben, gabonában való áthaladása közben a harmat leverése által messziről látható csapást csinál.

Harró! = figyelmeztetés a közelgő nyúlra.

Harsít, gürüzdöl, köszörül, keszeg, csi-szol. L. *Csattanás*.

Harsol, herseg, kajdász a haris.

Hasadt láb (madárnál), ha minden ujj tökéletesen szabad, pl. a galamboknál.

Hasas = 1. az emse, ha *begörgött, be van görgetve*; 2. *pocakos* a nyúl, ha fiat hord.

Hasasodik a vad, ha kezd rajta látszani a terhesség.

Hasított orr, ha az eb orra egy bárázda által két részre oszlik.

Határszarvas (őz), melynek rendes tanyája a vadászterület széle felé van s hol itt, hol idegen területen kószál.

Hátcsík, hátsáv a szőrmés vad nyakától farkáig a gerincen végighúzóódó sötétebb szőrsáv. A szűcsöknél: *girinc*.

Hátkoponyacsont = a legfelső, ki-szögellő pont az eb fején.

Hatos bak, melynek agancsán már elő- (támadó-) és hátsó (védő-) ága van.

Hatos bika. A másodfű bika a villás agancs helyett rendszerint a szemág mellé a közép- vagy királyágot kapja, mely agancs a hatos, viselője pedig hatos bika.

Hátradülő az agancs, ha túlságosan hátrafelé hajlik. Hibás állású agancs.

Hátramaradás, elmaradás, visszamaradás. L. Elmaradás.

Hátsáv. L. Hátcsík.

Hátszél, tarkószél, rossz szél, mely a vadász felől a vad felé viszi a szimatot.

Hátul hajsza (kajsza), far után, hosszanta lőjük a vadat, ha a lövés pillanatában háttal, farral áll felénk.

10. ábra (a héja lába).

Hattyúk. Nálunk ritka vendégek. Költözéskor olykor néhány megpihen vizeinken s így rendszeres vadászatokról beszélni sem lehet, csak vadászszereccse juttathat egy-egy boldog vadászt hozzájuk.

1. *Kis hattyú* (Cygnus bervicki.). H. 100—120 cm. Csőre háromnegyed-részből fekete. Farka 18—20 tollú.

2. *Énekes hattyú* (Cygnus cygnus.). Vadhattyú. H. 140—150 cm. Csőr fele-részből fekete, fele citromsárga, lábak feketék.

3. *Bütykös hattyú* (Cygnus olor.). Szelíd hattyú, púposorrú hattyú, néma hattyú. H. 150—160 cm. A csőr tövén gombszerű bütyök. Csőre narancsvörös, lábai feketék.

Hattyúnyak a Schwanenhals nevezetű német gyártmányú vastör, mely két magas kanyarvasból áll, a végén csuklóval összekötve. A rúgó végei között van a zár és ravasz. Csapóra állításánál nagyon vigyázzunk, mert könnyen igen veszedelmes csonttörést okozhat.

Havasi lile. L. Lülék. 3.

Havasi páva = süketfajd. (Erdély.)

Hebehurgyázni. L. Elbakajántozni.

Hegezett fül = fölfelé álló hegyes fül az ebnél.

Hegyréce. L. Vadrécék. 5.

Héjak (Astur.) Az összecukott szárnyak hegye a fark közepéig ér. Az első evezőtoll a legkisebb, a negyedik leg-hosszabb. A csüd előrése és a lábujjak fölül vértézettek, az ujjak töve, a csüd hátsó része és a marok azonban csak hálózatosak. A középujja leghosszabb. Gyors és ügyes röptű madarak. Prédájukat röptében, ültében, futtában képesek levágni. Mindannyian igen károsak a vadászatra, miért is szorgalmasan üldözendők.

1. *Héja* (Astur palumbarius.) Hejjő, vagy kerra, kurhéja, tyúkhordó kánya, galambász. H. 49—62; Sz. 31—37; F. 24—30; L. 7—9·6; Cs. 2·8—4 cm. Színe hamvasszürke vagy barnásszürke, alul keskeny, keresztbefutó csíkozás. Szeme sárga. Lábak sárgák. 3—4, ritkán 5 halvány zöldeskék, néha ritkasan foltos tojásának H. 56—59; Sz. 43—47 mm. Nem költöző.

2. *Karvaly* (*Accipiter nisus*). Verebésző héja, karoly, karul. *H.* 28—38; *Sz.* 21—24.6; *F.* 14.5—20.5; *L.* 5.5—6.7; *Cs.* 1.4—2.4 cm. Színe sötét palaszürke. Szeme sárga. Lábai sárgák. Csorr kékes szaruszínű. 4—5, ritkán 6—7 meszes vagy zöldesfehér ibolyaszürkén, halvány sárgásbarnán foltzott, pettyezett tojásának *H.* 37—39; *Sz.* 30—22 mm. Egész éven át itt van.

Héjakosár = ragadozó madár fogására alkalmas fogószervezet.

Helyben csaholni, állóra csaholni, rivastani. *L.* *Állóra csahol.*

Helyben marasztalni = úgy lőni a vadat, hogy tovább nem menekülhet.

Helyből megtartani. »Végre Pandur egy hosszú kiszökéssel nyakon, Huszár pedig fülön kapják 's helyből megtartják.« (Ujfalvi. 1812)

Hengergőznek a játszadozó medvebocok.

Hentereg, fetreng, dagonyáz, fertőz, hűtőzik a szarvas a dagonyában.

Here = a szőrmés vadak hímjének magképzője.

Herécsel, hergel, cicerél, benderész, tojóz, bubol, baboz a kakas.

Herezacsó = a magképzők tartója.

Hergel. *L.* *Herécel.*

Heringsirály. *L.* *Sírdílyok.* 2.

Hermelin (*Putorius ermineus*). Hölgyenyét, nagy menyét. Hossza 32—33 cm. Farka 5—6 cm Magyarországon lőttek már 44—48 cm hosszú példányt is. Színe nyáron vörösbarna, alsó teste fehér, télen pedig egészen fehér, csak a fark végső fele fekete. Pacsmagolása március elején történik. A nőtény 4—5 hétre 4—8-at kölykezik. Szép szőrméjeért szorgalmasan irtják, de a vadásznak sem szabad kegyelmezni.

Herreg dühében a menyét.

Herseg, harsol a haris.

Hevederlövés = a fővad középtestét ért lövés.

Heverés, kaparás, fekvés a foglyok éjjelezésének vagy pihenésének helye, hol rendszerint hullatékot és tollakat találunk.

Hibázni, mellélőni, lyukat lőni a levegőbe.

Híd a csúcsos háló egyik alkatrésze.

Himbálozik az erdei szalonna, ha a húzáson lassan repülve közeledik.

Hímzik, párzik tavasszal a madár. (Kassa.)

Hítvány, gyenge bika vagy bak a szarvasnál a nyolcasig, az őznél az erős hatosig.

Híúz (*Felis linx* L.) *Javoz* (a XVI. században). A reá vonatkozó vadász-kifejezések megegyeznek a vadmacskával (l. ott).

Hívnak esténként a foglyok, ha hangosan *cserregve* szólongatják egymást.

Hívó csalsíp = az őz hívó hangját utánzó csalsíp.

Hízási időny a rigyetési időszakot közvetlen megelőző idő, melyben a bikák *húsr*a *vergődnek* s lesz belőlük a *hízott, nyári, teljes, dőhér-, jaggyas szarvas*.

Hízott szarvas. *L.* *Dőhészarvas*.

Hóbagoly. *L.* *Baglyok.* 7.

Hóbortos, kajla, szelekóla a vizsla, ha nekivadulva, árkon-bokron át cél nélkül nyargalászik.

Hód. (*Castor fiber* L.)

A *hím* és *nőtény* egyedeknek külön elnevezése nincs, — a fiatalok: *kölykek*, — párosodása: *pacsmagolás*, — fiadása: *kölykezés*, — hangja: *füttyülés*, — bőre: *bunda*, — kiválasztó mirigye: *hódzacsó*, melynek tartalma a *hódpézsm*a.

Egy vagy egy pár hód lakása: *hód-kunyhó, pandal*, — ahol tömegesen laknak: *hódtanya, hódtelep* s az építmények: *hóddrák*.

Hódkunyhó. *L.* *Hód.*

Hódpandal. *L.* *Hód.*

Hódtelep. *L.* *Hód.*

Hódvas = csaptatóvas, fogó. (Csallóköz)

Hódzacsó a hód hullatója alatt levő kiválasztó mirigy.

Hóka, hold = a szárcsa csőre tövében levő fehér bőrfolt.

Hold. = 1. *L.* *Hóka.* 2. A szarvas és őz hullatója körül lévő világos szőrfolt másként *tükör*. A hold sokkal kifejezőbb, mint a német Spiegel után fordított *tükör*.

Holló. *L.* *Varjak.* 1.

Hólyagosodás = nyúlbetegség, mely a szalagféreg lárvájának hólyagjától ered a májban, tüdőben és hashártyában.

Homlokrózsza = egy fehér csík, mely a szem között a homlokra nyúlik (ebnél.)

Homor. *L. Horpasz.*

Homorlövés, ürös lövés, mely a vadat átüti, de sem csontját, sem nemesebb belső részét nem érinti.

Hönig István vadászati szakíró. *L. Irodalom.*

Horgoló puskás. »Három-négy puskás még a jobboldali csergetők (l. *csergetők*) felé horgolni — küldetett... — az egyik horgoló puskás lövése eldördül « (S. Bíró Géza: Vadászlap 1901. évf. 40 old.)

Horgos vas = felhúzott állapotban egymáshoz simuló 3—4 szigonyos karral, melyek sugarasan nyílnak. Rókát szokás vele fogni. (Krippel)

Horkant a disznó, ha meglepődve valamin *meghököl*.

Horog, kampó a ragadozómadár csorjának horgadt előrésze.

Horpasz, véknya, lágyék, homor = a bordák mögött jobbról, balról levő mélyedés.

Hosszanta lőni, far után lőni a tőlünk egyenesen elfelé siető vadra.

Hosszúcsőrű (a). *L. Erdei szalonka.*

Hosszú kutya = az agár elnevezése Háromszék megyében.

Hosszú póráz, idomító füzér = a vizsla. tanításához szükséges eszköz, melyen a tanítványt nagyobb távolságra lehet *kiereszteni*

Hozzáadja magát, közé elegyül a rigyvetési időszakban a bika, bak a csapathoz.

Hozár. Az apporteur-vizsla elnevezésére csinálták az -ár -ér szócskák

való nyelvújítás korszakában, de époly szerencsétlen szó, mint az agancsár, folyár stb.

Hozzákap a róka azon testrészehez, melyen megsebesült.

Hozzálépés, nyom mellé lépés, egymást takaró csülöklenyomat (l. ott).

Hozzászökni, beugrani, a fajdkakast dörgéskor ugrásszerűleg *belopni*.

Huhog, rikog, üvölt, huhol, vihog, sziszeg, sí, rikolt a bagoly.

Hullat, ganéjoz a vad. Hogy a trágár szavakat a vadász-terminológiából elhagyhassák, vették fel ezen igen jó kifejezést s ennek nyomán a végbélnyílást *hullatónak*, az excrementumot *hullatéknak*.

Hullaték. *L. Hullat.*

Hullató = a vad végbélnyílása.

Hullott agancs, a bika, bak minden évben *lehullatja, leveti, lerakja, elhányja* az agancsait s ez a *hullott agancs*. A bika ilyenkor azt mondják, hogy *lesutult*.

Hullott vad, esett vad, = a saját dögiben elpusztult vad.

Hümzli. *L. Kása göbecs.*

Hurokászat, = hurokkal, cseklyével való madárfogdosás. *L. Cseklye.*

Hüsel az árnyas helyeken megvonult vad

Húsravergődik, gyarapodik, hízik a vad.

Hüvely, termőtest = a nőstény szőrmésvad ivarszerve.

Húzás = némely madár (szalonka, réce. stb.) esti és hajnali ide-oda röpködése.

Húzó = a puska *kakasa, sárkánya*. (Székelyföld)

I.

Ibolya, viola a róka *vitórlájának* (farkának) tövén levő mirigy.

Idei madár. »A' Mesterséges nyelvben az esztendő Madarat, mely t. i. még nem vedlett, idei Madárnak mondják.« (Földi János: Természeti Historia, 1801.)

Idomítás, tanítás = a vadászebek vadászati célra való kiképzése. Van: *játszva-tanítás és kényszer-tanítás.*

Idomító füzér. *L. Hosszú póráz.*

Iklat, hajt, hajszol zaklat (kopó a nyulat). (Székelyföld.)

Illés Nándor vadászati szakíró. *L. Irodalom.*

Imely = a dongó légy petéjéből kikelő nyúv, melytől nyúves kelevény származik a szarvas bőre alatt.

Inában van. »A' kutyák, vadászok és parasztok tsaknem mindig az inában vagynak és úzik « (Fábián József: Természeti Historia. 1799.)

Inalt »noha az éhségtől inalt 's megszorult farkas néha igen vakmerő.« (Pák Dénes: »Vadászattudomány.« II, 91. (1829))

Incselkedik a suta őz, mikor a bak elől folyton menekül. Többször körbe-körbe hajszolja a bak a sutát, miáltal olyanféle körök taposódnak, mint a lovaglótérre s ezek a *boszorkánygyűrűk*.

Indító eb falkavadászaton azon eb, mely először a szarvast futásra készíti, *megindítja*.

Inzellér gúnyneve azon mérnöki tulajdonnal bíró rossz agárnak, mely belátva, hogy a nyulat beérni nem képes, nem fut utána, hanem egy rövidre vágó átmetszési vonalon elébe kerül és csellel ejti meg. (Bérczy.)

Iram (*pace*) képzeleti mérv mindenmű haladás sebességének megítélésére, pl. jó iram = sebes, — iramot csökkenteni = a haladást lassúbbá tenni. (Bérczy.)

Iramodás = a fővad vágatása.

Irha = a kisebb ragadozók (vadmacska, hiúz stb.) gereznája.

Irodalom. Első magyar vadászkönyvünknek — sajnos — csak emlékezete maradt fenn, melyben Nagy Lajos királyunk fő-solymása: *Ladislavus Ungarus* (Magyar László) a vadászat és solymászat mesterségét rendszerint leírta. (Schedius Litterarischer Anzeiger für Ungarn 1799. 65. lap.) Ugyanazon műre utal Toldy: I. Lajos királynak fősolymása Magyar László a solymászatról könyvet írt, melyet Hiefeld Eberhard »Aucupatorium« c. munkájához forrásul felhasznál.

Bérczy Károly 1860-ban megjelent »Vadászműszótár«-ának előszavában két régi kéziratról tesz említést, melyet *Istvánffy Boldizsár* és *Apor Péter* írtak az erdélyi ősvadokról és vadászatokról. Ezek azonban Szentpétervárott elkallódtak.

Meglevő vadászkönyveink között legrégibb *Pákh Dienes* 1829-ben megjelent kétkötetes »Vadászattudomány« c. munkája. Alapossága és szép, magyar nyelve még ma is érdekes olvasmánnyá teszik.

Ugyanezen évben jelent meg *Kovácsnai Kovács István* »Vadászat barátja« c. illusztrált vadászmu is.

1848-ból való *Petényi Salamon* mun-

kája »A sólyomról és solymászatról«. (Ugy tudom, hogy csak kéziratban van, de nem kaphattam kézhez.)

1858-ban jelent meg *Cserszilvászky Ákos* manapság is forgalomban levő »A vadászat mestere« c. praktikus, jó magyar nyelvű könyve.

1860-ban adta ki *Bérczy Károly* magyar-német »Vadászműszótár«-át és több szakmunkáját.

1875-ben »*Egy öreg vadász*« (gróf Forgách) »Vadász műszótár«-a jelent meg, melynek előszavában: »*Afrikai utam*«, — »*Keleti rándulásom*« és »*Állandó vadásznaptár*« című, már előbb megjelent műveiről beszél.

Az újabb szakírók már nagyobb munkásságot fejtenek ki. Felsoroljuk a következőket:

Hönnig István: »Vadászműszótár« és egyéb szakmunkák (1889).

Belházy-Illés-Szécsi: »A vadászati ismeretek kézikönyve« négy kötetben. (1890—1895.)

Lakatos Károly: »A vadász mesterség könyve« — Vadászati és madarászati emlékeimből (1891). — Természeti és vadászkepek (1897). — Vadászhit (1897). — A császármadár és vadászata (1899). — Magyarország orvmadár faunija (1910). — Az erdei szalonka és vadászata.

Diesel-Mika: Az apróvad vadászata. A Mika révén bátran mondható magyar műnek is. Már második bővített kiadásban gyönyörködteti a magyar vadászokat.

Balkay Adolf: A szarvas és vadászata (1903) Fővadunkról egyedül is önálló szép munka.

Rodiczky Jenő: A hazai vadászat multjáról.

Fónagy József: A fácán és fogoly vadászata.

Doroszlóy M.: Vadászat a világtörténelemben.

Schneider Árpád: Vadászati fegyvertan. Igazi szakértő, avatott kézzel megírt munkája.

Ötvös Balázs: A vizsla és tanítása. Szakirodalmunkat élénkíti még néhány főurunk és afrikai vadászunk naplószerű leírása.

Szépirodalmi íróink közül a parnasusi trónt

Bársony István foglalja el. Vadászati művei közül felsoroljuk: Szabad ég alatt (1888), Erdőn-mezőn (1894), Csend (1895), Vig világ (1897), Vadásztörténetek. Magyar természeti és vadászati képek (1900), Magányos órák (1904), Magyar földön (1910), Mulattató vadászrajzok (1905), Róna és az erdő (1902), Szól a puszta és még több száz és száz, szebbnél szebb elbeszélés. Rövid méltatását l. *Bársony* alatt.

Lovag Kerpely Béla: Híres erdélyi vadászokról és vadászatokról (1922).

Szűk helyünk nem engedi meg, hogy sok neves szakíróinkról megemlékezzünk. Talán a második kiadásban arra is sor kerül.

Isztiike tollú, tokos, csonka tollú a madárfiók, ha tollai bújni kezdenek.

Izlandi partfutó. L. *Partfutók.* 2.

Izzad a hidegből meleg helyre vitt puszkacsó.

J.

Jajgat a bibic.

Járó, forgó, váltó. L. *Forgó.*

Járó lábak, ha a mellső, közép és szélső ujjak tövükön össze vannak növe.

Javoz »A hiúz, amit a XVI. században javoznak is hívtak.« (Takáts S.: III., 42.)

Jégág (bog), *vendégág, vendégszemág* rendszerint a tizeságancs képződménye. A *jégág*, mint az Eüssprosse fordítása elhagyandó. A legjobb a vendégszemág.

Jegeshúvár. L. *Búvárok.* 2.

Jeges réce. L. *Vadrécék.* 11.

Jelentkezik a vad, ha hangot adva, elárulja hollétét.

Jelez. = 1. A vad a meglövetés pillanatában egy önkéntelen mozdulatot tesz, melyből a sebesülés minéműségére lehet következtetni. Ekkor *jelez* a vad, *nyugtazza* a lövést. 2. Jelez az uhu is, ha ragadozót lát közeledni.

Jella azon fa, melyen a szarvas, őz az agancsával a kérget lehántotta.

Jelző gally, töret. = Ha a sebesült vad nem marad tűzben, az eliramodás he-

lyére egy letört ágacskaat teszünk, melynek tört része a vad menekülési irányát mutatja. A töret a Bruch szóból készült. Elhagyandó.

Joh a szarvas, őz, belső nemes részei (szív, máj, tüdő együtt).

Jól tart, megfekszik a vad, ha lőtávolba bevarja a vadászt.

József főherceg. A magyar nép szívébe zárta már; eggyé olvadt vele a háború vérzivatarában. Mi, vadászok már régen úgy tekintünk fel Reá, mint az ország első vadászára: az elsőik között a legelsőbbre. Ha gyönyörű nyelvezetű, poétikus vadászírásait olvassuk, lelkünkben önkéntelenül alakul ki az ideális vadász megtestesült képe, mert a vadászat *mestersége* az Ő íásaiban nemes *művészetté* finomul. A magyar néplélek, a napsütötte magyar róna, a bánatot sóhajto magyar erdő Istentől avatott festője.

Jó szája, kapása van az agárnak, ha sok *vágás* nélkül kapja el a nyulat.

K.

Kaba sólyom. L. *Sólymok.*

Kacag a gerle.

Kacagó csér. L. *Csérek.* 2.

Kácsor, szelkő, gácsér a ruca himje.

Kaffog 1. az eb foga, ha a vad után kapdos. 2. a görény, ha feldühösítik, vagy szorultságban van.

Kajesol, kajcsot vág az üregi nyúl, ha gyors futása közben oldalt kitér az eredeti irányból.

Kajcsot vág. L. *Kajcsol.*

Kajdász, lármáz, herseg, harsol, zajog a haris.

Kajla, kajsza, kajmacsos, ferde, görbe, horgas.

Kajmacsos. L. *Kajla.*

Kajsza. L. *Kajla.*

Kajslábú, gacsos, görbe lábú (tacsó).

Kajtárok a tojók költési időszakában csapatba verődött, legényéletet élő gácsér rucák.

Kajtász eb e szóból: kajtatni vagyis fürkészní. (Béreczy.)

Kakabakát zengedező szava »ha vészi eszébe, hogy már alkalmas messze tsaloggatta a' Madarászt az ő fészektől, akkor osztán fel-kél és örvendezvén, nagy messze repül tőle. kinek kakabakát zengedező szavát meghallván tsirkéi, ők is mindegyig utánna repülnek. (Miskolczy Gáspár: »Egy jeles Vadkert«. (1691.)

Kakas = 1. A tyúkrendű madarak hímje 2. *Sárkány, kalapács, húzó* a pusztánál.

Kakashágás = a tojás szeme, csírája.

Kakaskodik, berzenkedik a kakas, ha a tyúk előtt szépeleg.

Kakaszemű tyúk, = az öreg tojóknál gyakran megtörténik (különösen fácánnál), hogy a kakas színesebb tollazatát öltik fel.

Kakatul a fácán, ha esténként *felkap* a fára s *kotyogó* hangon szól.

Kalandoz a vizsla, ha messze távozik, a kopó, ha nem marad nyomon.

Kalapács. L. *Kakas* 2.

Kaláris a gácsér ruca nyakát körül fogó fehér tollgyűrű.

Kalimpál a lövött gém a levegőben. (A Tisza mellett azt mondják: úgy gyütt le, mint a bundadarab)

Kamara a nagyvad mellülege. A Kammerből fordított szó fölösleges, mert magyarul a vad e része: *heveder*.

Kammog, kahog koslatáskor a róka.

Kampó 1. a ragadozó madarak csorrjának horgas vége, 2. a vademse agyara, 3. a zerge fejdísz.

Kan az ebrendű ragadozók, a disznó, a nyúl hímje, sőt sok helyen még a fűrjekakas is. (L. kanfűrj)

Kanalas gém. L. *Gémek*. 9.

Kanalas réce. L. *Vadrécek*. 19.

Kanászó eb, = vaddisznó vadászatra idomított eb.

Kandúr a vadmacska, hiúz hímje.

Kanfűrj a fűrjekakas népies elnevezése.

Kani a vadkan 2—5 éves korig.

Kankot vet = meghal, kimúlik (a madár). (Debrecen.)

Kanoz, párzik a pulyka. (Balatonmellék)

Kantár a madár szájnyílásának meghosszabbítása.

Kányagunyhó, uhukunyhó, bagolykunyhó. (L. ott.)

Kányák. (Milvinae.) = Erős, nagy ragadozók. Fejük aránylag kicsiny és lapos. Szárnyuk hosszú. *Hosszú farkuk rendszerint villás*, amely főismertető jelük Csőrük gyöngye és aránylag kicsiny. A csüd félig gatyás, vértezett. A negyedik evezőtoll a leghosszabb. Mint madárpusztítók károsak. Irtandók.

1. *Vörös kánya* (Milvus milvus), villás-, fecskefarkú-, villásfarkú kánya, csibehordó kánya H. 61—66; Sz. 48—53 cm. Színe élénk rozsdavörös. Szeme kékesszürke. Csorr szaruszürke. Lábak sárgák. 2—4zöldesfehér, rozsdabarna foltos tojásának H. 56—59; Sz. 43—46 mm.

2. *Barna kánya* (Milvus korschun), berki kánya. H. 52—56; Sz. 45—47.5; F. 25.8—27.3; L. 5.5—6; Cs. 3.8—4.2 cm. Színe rozsdabarna. Farka csak kimetszett, de nem villás. Szeme barnászürke. Csorr fekete. Lábak sárgák. 3—4. a vörös kányához hasonló tojásának H. 52—58; Sz. 42—45 mm.

Kápa, sólyom főveg. »Ezeknek a madaraknak az ő Urai fejekbe kápát vonván, szemeiket el szokták fedezni) (Miskolczy Gáspár: »Egy jeles vadkert.« »A madarak fejére kápát vontak, hogy ne láthassanak.« (Takáts: »Rajzok a Török világból.« III. 6)

Kaparás, fekvés, heverés = a fogoly pihenő helyéül kivájt kis gödröske.

Kapargál a tyúkrendi vad, ha élelmet keres a földön.

Kapás, jó kapása van a pusztának, jó kapása van az agárnak. (L. jó szája.)

Kapásból löni, = nem hosszan célozva.

Kapaszkodó láb, ha mind a négy ujj előre áll.

Kapdos a csirke a bogár után.

Kapott! mondja a vadász, ha véleménye szerint a vadat megsebezte.

Kappogás, klappolás, kelepelés a faddkakas dürgésének bevezető része.

Kaptány = két összecsapódó félköralakú vaslemezből álló fogótör. (Csallóköz.) *Kelepece, vastör.*

Kapzsira adni, = vadászrészt kiadni az ebeknek az általuk megtalált vad belső részéből vagy véréből.

Karélyos láb, ha az ujjakat lapos bőrlebens övezi körül (pl. a szárcsánál)

Kar-evezőtollak = másodrendű evezőtollak. Az általánosan bevett evezőtollak (evező-) toll helyett sokkal magyarsabbnak tartom a *sugártoll*, de még jobban a *csapótoll* kifejezést.

Karikára vágott az agár, ha a vágás után a nyúl kénytelen egy egész kört csinálni.

Karikás = az agarászatnál használt hosszú ostor.

Karikás kürt = karikaalakú réz vadászkürt.

Karingósan »táncolnak a darvak, ha felkapják fejüket tánc közben, majd megbólintják magukat«. (Takáts. III. 80.) »... és fejeket nagy magasan felemelik, hol öszve-vonszák, szárnyokat kiterjesztvén nagy krúkogással karingósan tántzolnak.« (Miskolczi Gáspár.)

Karmadár = kézen hordott, pedzésre, solymászatra használt madár.

Karóba húzza a gébics a bogarat.

Karócsapda, oszlophas = kútágasra, fatönkre, oszlopra szerelt ragadozómadár-csapda.

Kárókatona. Nagy, lomha viselkedésű halrablók. Telhetetlen étvágyuk miatt a halgazdaságok rémei s ahol csak lehet, pusztítják őket.

1. *Nagy kárókatona* (Phalacrocorax carbo) Tomolygó, büdösmadár, göte. H. 77—82 cm. Színe barnásszürke, bronzszerűen zománcos. Csőre vörösbe játszó ölomsszürke, lábai feketék. Megjön márciusban. 3—4 zöldes tojásának H. 63—67; Sz. 48—52 mm.

2. *Üstökös kárókatona* (Phalacrocorax graculus.) H. 67—74 cm. Színe feketés-zöld ércfényű. Az öregek homlokán előrehajló bóbita. Nagyon ritka.

3. *Kis kárókatona*. (Phalacrocorax pygmaeus.) H. 54—56 cm. Színe fénylő, zománcosfekete. Csőre, lába fekete. Megjön áprilisban. 5—6 zöldes tojásának H. 43—50; Sz. 25—29 mm.

Karvaly. L. *Héják*.

Karvalybagoly. L. *Baglyok*. 8.

Kásagőbees a legkisebb szemű serét (Dunst), »hümzli«, verébserét, madársérét.

Kata = varjú. (Bars megye.)

Katikárol, párzási füttyöket hallat (a gázlómadár tavasszal). (Szabolcs megye.)

Katlan, teknő a disznókonda fekvőhelye.

Kattog, kaffog a kopó, midőn fogait a vad után csattogtatja.

Káva a madár csőrének száurszerű része. *Alsó és felső káva*.

Kavarog a szél, hogyha hol innen, hol onnan fúj.

Keccel, csütörtököt mond a puska. (Háromszék.)

Kecenés, dürgés, kürregés = a süket-, nyírfajd, fácán párosodása.

Kecske = az őz és zerge nőténye.

Keeskefiú, gedő, gida, gödölye a zerge kicsinye.

Kegyelemdőfés. = A további menekülésre képtelen fővadat további kínjaitól megszabadítandó, a dákossal, handzsárral szívenszúrájk.

Kehelykorona = 16—18-as bikák agancsainál, hol a száresűcs kehelyformára ágazik el.

Kékesőri réce. L. *Vadrécék*. 1.

Kékes rétiheja. L. *Héják*. II.

Kék galamb. L. *Galambok*. 2.

Kék vérese. L. *Vércsek*.

Kelep = a hajtóvadászatnál használatos lármacsináló eszköz.

Kelepee. L. *Kapitány*.

Kelepelés, klappolás, happogás (l. ott).

Keleti marhavész = szarvasbetegség. A fej és nyak lágy részein kemény dagadtatok támadnak.

Kendermagos réce. L. *Vadrécék*. 13.

Kengyeles tör = két egymás felé csapódó kengyel (madárfogáshoz).

Kerceréce. L. *Vadrécék*. 10.

Kerecsensólyom. L. *Sólymok*.

Kéreg, hancs a fejlődő agancs barkás, bojhos burokja

Kereng, kóvályog, örvénylik, a légben köröket ír le a ragadozó madár.

Kereplye = erős madzaggal átkötött s a lábhoz erősített abroncs, mellyel a székelyek a havasokon biztosan járnak. (Bérez.)

Keresztbe áll vagy fut a vad.

Keresztbe vág az agár, mely a nyúltól 2—3 lépésnyire nem a nyúl után egyenes vonalban, hanem a nyúllal párhuzamban szalad s egyszerre keresztbe hajt és derekán átfalva kapja fel a nyulat. (Bérez.)

Keresztes agancs, = hatos őzagancs,

melynél az elő- és hátsó ág egyvonalonban állva, az agancs keresztalakot nyer.

Keresztes nyom. *L. Keresztezés.*

Keresztezés, keresztes nyom. = ha a bika hátsó lábaival az első lábak nyomának melléje és háta mögé lép.

Keresztülésap a vad a nyíláson, vágáson.

Keresztültör az agár, midőn *elhajt* a másik mellett.

Keresztes hálól. *L. Ejtőháló.*

Kergekórság = özbetegség, mikor az őz birkamódra *megkergül, megkábul*. Előidézője a szalagféreg embriója, mely az agyba kerül s ott hólyagokká fejlődik.

Kergelődznek a nyulak bakzáskor; a szalonkák, ha egymásra *vágnak*.

Kergeség. *L. Kergekórság.*

Kerpely Béla lovag, vadászati író. *L. Irodalom.*

Kerreg a sebzett róka

Kerreget a szarka. (Udvarhely.)

Kérődző = Gáti István (1798) szerint *kérőt rágó*.

Kései költés, másodköltés, ha a madár első fészke elpusztul.

Keselyűk (Vulturidae.). Termetre legnagyobb madaraink. A fej csupasz vagy pelyhes, szőrszerű apró tollazattal fedett. Csőrük hosszabb és nem olyan horgas, mint a többi ragadozóé. Lábaik tyúkszerűek. A középső ujj jóval hosszabb, mint a külső és belső ujj. Dög-evők.

1. **Barátkeselyű** (Vultur monachus.). Barna, csuklyás-, kéknyakú keselyű; galléros sas. *H.* 103—107; *Sz.* 75—78; *F.* 37.5—40.5; *L.* 12—13; *Cs.* 8.5—9.5 cm. Színe sötétbarna. Lábai hússzínűek. Csorr feketésszürke. Szemek barnák. 1—2 mészfehér tojásának *H.* 95—101; *Sz.* 55—60 mm.

2. **Fakókeselyű.** (Gyps fulvus.). Szőke-, fehérfejú-, meztelen nyakú-, kopaszfejú-, gyapjasnyakú keselyű; griffmadár. *H.* 102—108; *Sz.* 72—75; *F.* 30—32; *L.* 10—11.7; *Cs.* 8.4—9.5 cm. Színe világos rozsdabarna, fejét és nyakát fehér gyapjas pehely borítja. 1, ritkán 2 piszkos mészfehér tojásának *H.* 85—95; *Sz.* 67—72 mm.

3. **Dögkeselyű.** (Neophron percnopterus.) *H.* 62—65; *Sz.* 48—50; *F.*

25—26.5; *L.* 8—9; *Cs.* 6.7—7.4 cm. Színe szennyes fehér. Lábak sárgás v. hússzínű szürkések. 2 sárgás fehér alapszínű vörösbarna foltos tojásának *H.* 52—74; *Sz.* 43—44 mm.

4. **Saskeselyű.** (Gypaëtus barbatus.) *H.* 102—108; *Sz.* 72—76; *F.* 45—50; *L.* 9.5—10.9; *Cs.* 9—10 cm. Színe feketésszürke. Állán fekete szőrszakáll. Szemei sárgásbarnák. Lábak szürkés kékek. Csorr feketésszürke. 1 piszkos fehér, pettyezett, foltozott tojásának *H.* 78.5—90; *Sz.* 60—70 mm.

Kész = kiképzett, idomított, betanított. »Az karvaly penyg, a ki itt vagon, az nem kész.« Batthyány Boldizsár 1575-ben írja Zalainaki Györgyhöz. (Takáts S. III. 57.)

Kész agancs, = *érett, megérett* agancs, melyről a hancs már lekopott. *V. ö. bog, barkás, bojhos* agancs.

Keszegés, harsítás, köszörülés, csiszolás, gürüzdölés (1. ott)

Keszegoldalt, oldalfélt, harántosan, rézsút áll a vad, ha sem *farra*, sem *szüggyel*, sem *keresztbe* *vállegyenest* áll.

Kétkés = haris (Bereg megye.)

Ketrecháló. *L. Fedeles háló.*

Kettős korona a 18—20-as agancsnál, ha a szárcsúcs két háromágú koronát alkot.

Kettős találás. A *kudubli* (coup double) több más francia kifejezéssel együtt annyira átment a magyar vadásznyelvbe, hogy pl. az itteni hajtógyerek így meséli el vadászélményeit: »A *reméből* (remise) felrepült két fácnay, mingyárt rikkantottam, hogy: *tiró* (tire haute), oszt a tekintetes úr *kudublira* (coup double) mind a kettőt leszedte!« A *kettős találás* bár kifejezi azt, amit akarunk, de a beszéd közben való nehéz kezelése miatt aligha tarthat számot az általános elterjedésre. Mondhatnánk pl.: szép kettőst csináltam.

Kétvéru tenyésztés, amikor az összepárosított egyedek egymással távoli rokonságban vannak.

Kettős villájú korona az oly szarvasagancson, melynek szárcsúcsa 2 kétágú villát képez. Inkább *kétvillás korona*.

Kevejeg = össze-vissza csapkodva repdes a vízimadár. (Chernel.)

Kéz a solymászok nyelvén a *marok*.
Kezes sólyom, mely a pedzés után csálétek nélkül is kézre száll.

Kézhez szoktatott az olyan bagoly (uhu) vagy sólyom, mely a kézen engedelmesen megül.

Kézi evezőtoll, *elsőrendű evezőtoll*. A Handschwingen után készült rossz szó. Van nekünk helyette jó magyar szavunk: a *csapótoll* vagy *sugártoll*.

Kiadja magát, *kiötlök, előötlök* a vad a sűrűség, erdő szélén. Rossz magyar szó. A két utóbbi sokkal magyarosabb.

Kiáll, kifárad az eb a hosszas hajszo-lásba.

Kibelezni, *kikampózni, kihorgozni* = a fogoly, fűj beleit a hullatóján keresztül egy kámpós ággal, vagy horoggal kihúzni.

Kiböklészni, *kiugratni, felszöktetni, felütni* fektéből a nyulat.

Kicsapódás, *külső sebnyílás, sebhát*. A kicsapódás nem eléggé kifejező, sokkal jobb és magyarosabb a másik kettő. Épügy a »becsapódás« helyett a »sebszáj«.

Kiesellen = a vad oldalvást kitér a lövés elől. (Csongrád megye.)

Kiesípni, *kifogni*, pl. ebből az erdő-részből 30 nyulat tudtunk kiesípni, kifogni (kilőni egy vadászat alkalmával).

Kidomborodó, *terebélyes, lombár* az agancs, ha széjjeláll, nagy *nyílása* van.

Kié a vad? Golyólovénál azé, aki először lőtt a vadra s golyója vagy át-ütötte a vadat, vagy benne megtalálható. Serétlovénál azé, akinek a lövésé-nél a vad összerogyott.

Kifogni. L. *Kiesípni*.

Kifüstölni rókát, borzot az odujából. Embertelen vadászati módszer, amely legfeljebb valami sziklába vájt odunál alkalmazható, amelyhez semmi más úton hozzáférközni nem tudunk. A ve-rem összes kijárásait eltömjük a fő-bejárás szádájába tüzet rakunk s mikor a fa izzó lesz, ezt is betömjük. A ben-levők a gázoktól elpusztulnak.

Kigallyazni = a lövés helyén a se-besült vad nyomát egy letört gallyal megjelölni. L. *Jelzőgally*

Kigányolni, *kitatarozni* = hálót meg-foltozni.

Kigördül, *kipenderedik, kiszökik, ki-pattan, felugrik* a nyúl a vackából.

Kigurul, *kisuttyan, kiszökik* a nyúl, mikor vackát elhagyva, majdnem hason-csúszva igyekszik *elszelelni*

Kigyalogolja az agár a nyulat. L. *Gya-logló agár*.

Kígyászölyv. L. *Ölyvek*.

Kihallgatni, *megfűlelni*, hogy merre szól a nagy kakas, hol *riad* (bőg) a bika hol *hívnek* a foglyok.

Kihenteríteni, kilőni a vackában *pis-logó, mereszkedő* nyulat. (Már mint aki-nek passziója az ilyen »vadászat«).

Kihívás. A nyírfajdkakas dürgőénekét két részre osztják. Az első rész a *kihívás* (csihogás, sihogás, sivítás, fújás, csu-hukolás), a második rész a *bugyogás* (hur-rogás, kurrogás, durukolás, bugyboré-kolás).

Kihorgozni. L. *Kibelezni*.

Kihúzódik, *elvdlik, elhasonlik* egy csapatban megsebzett vad a többitől.

Kijáró, *kiszálló* 1. Azon hely, hol a vidra a vízből a szárazra kijár. 2. *Kijáró* az a hely is, hol a szarvas valamely sűrű-ségből vagy erdőrészből *kiváltani* szo-kott.

Kikel a madárfiók a tojásból.

Kikémleni egy területet, hogy meny-nyi és milyenfajta vad van rajta.

Kikezdi, *megszaggatja, megtépi* az eb a lőtt vadat vagy a ragadozó az éjjelre künhagyott vadat.

Kiköcsénmadár = az ölyű XVI. szá-zadbéli elnevezése.

Kikötő = a vidra azon kedvenc helye, ahol pihenés, falatozás, leselkedés, kém-lelés vagy kiürítés végett rendszerint meg-fordul s pár percig tartózkodni szokott. (Lakatos Károly: »Vadászmesterség.« 298)

Kikötött kakas néven nevezik félig tréfából, félig gúnyból az olyan fajt-kakast, melynek dürgési helye előzőleg megállapítottatott s a vadászt azután rá-vezetik.

Kiközdí magát a vaddisznó, ha a *rá-csimpaszkodott* ebeket *lerázza* magáról.

Kilátó, = *kilövő-t* készít magának a vadász a lesen, midőn a bokros, sűrűs helyen a kilátását, kilövését akadályozó ágakat a *vadászkusztorával* lenyesi.

Kileheli páráját, = *kiműlik* és nem megdöglik a hasznos kis szőrmes vad; a szarvas, däm, őz *megdermed, meg-*

cserked; a ragadozó ellenben (különösen a farkas) *meggebed*.

Kilohasodik, meghízik a vadmadár a nyár végén (Sárréti kifejezés.)

Kilóni. L. *Kihenteríteni*.

Kilövő. L. *Kilátó*.

Kimarad a vad a lövésből, ha a serét *kihagyja*.

Kimozdítják az ebek a fekvő vad-disznót

Kimúlik. L. *Külehel páráját*.

Kinézi, *felveszi* a vadász a nyulat, ha vackában ülve messziről meglátja. (Erdély.) Ilyenkor a vasmegyei vadász *megcankózza*, odalopódzva meglepi.

Kinigli. L. *Üregi nyúl*.

Kinyüvesedik a szarvas a dongólégy kukacaitól, ha hátán nyüves kelevény: *imely* támad.

Kiökrendi, *kiöklöndi* a ragadozó madár az emészthetetlen anyagot (szórt, tollat).

Kiöltözködik a fajdkakas, ha a dürgés előtt tollait rendezgeti, tisztogatja.

Kioson, *kisúrran* a róka az odujából, ha a tacsó kergeti.

Kiötlük. L. *Kiadja magát*.

Kipattan. L. *Kigördül*.

Kipeckelni. = 1. Hálót megerősíteni, *kicövekelni* 2 A hurkot *jogóra állítani*.

Kipenderedik. L. *Kigördül*.

Királyág, *középag* = a harmadik év (nagyon gyakran már a második) agancsképződésénél a *hatos* agancs közepén álló ág.

Kirepíti, szárnyra *ereszti* az anyamadar a fészekből a *repülössé*, *röpössé* vált fiókákat.

Kis csér. L. *Cserek*. 4.

Kis goda. L. *Godák*. 1.

Kis hattyú. L. *Hattyúk*. 1.

Kis kárókatona. L. *Kárókatonák*. 3.

Kis lile. L. *Lilék*. 6.

Kis őrgébics. L. *Gébics*. 2.

Kis póling. L. *Pólingok*. 3.

Kis sirály. L. *Sirályok*. 6.

Kis sólyom. L. *Sólymok*.

Kisuttyan. L. *Kigurul*.

Kis vízesibe. L. *Vízesibék*. 2.

Kis vöcsök. L. *Vöcsök*. 5.

Kiszálló. L. *Kijáró*.

Kiszínesedik, *megvedlik*, *leszőrel*, *szóredzik*, *szórt* vált, *vetkőzik* a vad a szórt (toll-) váltás idején.

Kiszökik. L. *Kigurul*.

Kiszöktetni, *felverni*, *felugratni*, *felütni* fektéből a nyulat.

Kitalaskázza a borz hátsó lábaival a kotorékból a földet.

Kitapogatni, *kinyomozni*, *kicsapázni* a vadat. (Pák Dénes.)

Kitatarozni. L. *Kigányolni*.

Kitiporja a vadász a sűrű gatzból a nyulat, ha azt apróra megjárja.

Kitollasodott, = *anyányi* madár, mely már pehelytollait elvesztette.

Kittyent, *cipákol* a szárcsa. (Velenicei tó)

Kiugratja. L. *Kiszöktetni*.

Kiüzi a tacsó a borzot. »Ez kivált a Borznak nagy ellensége, bebúvik annak lyukába és ötöt megöli vagy kiüzi.« (Földi János: »Természeti História.«)

Kivágja magát 1. a csibe a tojásból, 2. a vad a hálóból.

Kivájja a ragadozó madár a prédájának szemét.

Kiválik, *kiváldakozik*, *elhasonlik* a sebzett vad a csapattól.

Kiválik, *kihúzódik* egy agár a többi közül, azokat elhagyja

Kiveri az anyja tolla a madárfiókot, mikor rendes tollai kezdenek fejlődni.

Kizaklatja a vadászmenyét az üregi nyulat a kotorékból.

Kizárni a kint járó rókát, borzot az odujából, mikor az odu szádáját betömjük, hogy a hajtott vad ne menekülhessen bele.

Kizurbolják a göbülőkkel a vizet a vidravadászatnál, hogy a vidrát a *gyalomhálóba* tereljék.

Kizsigerelni a vad beleit, bendőjét kiszedni.

Klappolás. L. *Kappogás*.

Kóborlás = a madarak szűkebb határok közt folyó vándorlása rendszerint bőségre kínálkozó eledel kihasználása céljából.

Kóbormadár, mely egy vidéken rövid időre megjelenik és ismét továbbmegy. L. *Kóborlás*.

Kóbor vad, *kósa vad*, melynek egy vadászterületen sincs állandó tanyája, hanem hol itt, hol amott van. V. ö. *Állandó vad*.

Koca, *göbe*, *eme*, *emse*, *gönne* a vad-disznó nőténye.

Kocapuskás. Pák Dénes szerint : rosszul lövő, vékony, gyenge, újone, fél-szeg, laza puskás; parasztosan: *pipogya, kontár, gézengúz, himpellér, kótyonfitty, pozdorja, salakpuskás*. Ehhez már csak nem kell több magyarázat!

Kocavadász. L. *Kocapuskás*.

Kocog, bakdásol, baktat, epickél, bakókál, bakalász, bagdáncsol (l. ott).

Kódog, kódorog, bolyong, ide-oda jár a vízi vad. (Chernel)

Kőforgató. (Arenaria interpres.) H. 23—24 cm Színe rozsdás dióbarna. Lábai narancssárgák, csőre barnásfekete. Átvonuláskor látható nálunk is.

Kohog, károg a varjú. (Erdély.)

Kolbászt csinál az agár akkor, mikor több fut egymásután, de egyik sem ér a nyulat.

Kollantyú, görgőfa a dorongesapdánál.

Kolokolog. »Mivelhogy szólása közben (a gólya) tsak kolokolog, avagy kelepel, mintha tsak két deszkát vernének össze.« (Miskolczi Gáspár: Egy jeles vadkert. 345)

Kölönc az eb nyakába akasztott fadarab, mely a futásban gátolja.

Koloneos, gubancos, bannyas (l. ott).

Költ, fiasít a madár.

Költőláda a fácaftenyésztésnél a kotlók elhelyezésére, megültetésére.

Költözködés a vándorlásnak azon módja, mely évenként határozott időben és irányban ismétlődik. V. ö. *Kóborlás, vándorlás*.

Költőzömadár, vándormadár. L. *Költözködés*.

Kölykezik, ontozik (Vas megye.) a szőr-més ragadozó. Sokszor olvassuk: *kölyket vet, kölyket dob*, mely mindkettő rossz kifejezés a német »Junge werfen« után.

Kölyök = esztendőskort még el nem ért eb, róka, farkas stb.

Konc, zsákmány, prédá, melyet a ragadozó ejtett.

Konc után jár a ragadozó.

Konda (csürhe) = vaddisznócsapat. Atyamesterünk: Bársony István, e munka megbírálásánál jegyezte meg: »A vaddisznó soha sincs csürhében. Csürhe a falusi farkas disznó, amely mi-

kor hazamegy, szétválík s »kiki« a maga portája felé tart. A vaddisznónak *kondája* van, amely együtt marad.« Mint rendszerint mindenben, ebben is igaza van.

Kondorszörü, = göndör, zsinóros szörzetű (pl. a pudlikutya).

Könnygödör a szarvas szemei alatt levő mélyedés, melyben egy barnás, gyantaszzerű anyag: a *szarvaspézsmá* gyűlik össze.

Könnyt magán, ürít, csunyít, hullat, ganéjóz a vad. Legáltalánosabb és legjobb kifejezés a *hullatás*.

Könnýszalajtású (eresztésű) a puska-szerszám.

Kontyos réce. L. *Vadrécék*. 6.

Kopácsol a harkály.

Kopászat, farkavadászat, parforce-vadászat.

Kopasz-latya, = csupasz madár. (Hajduhadház.)

Köpköd a vadmacska, hiúz, ha megszorítják.

Koppasztja a ragadozó madár a *lecsapott* madarat.

Kóradozó, = elaggott, elerőtlenedett.

Kórászó féreg = farkas. (Erdély.)

Kores, bastard (eb) = a rokonfajok párosodásából létrejött nemzedék.

Kores agancs, rendellenes, abnormis, buga, kukora.

Koresfajd, középfajd a süket- és nyír-fajd keresztezéséből származott fajd.

Korgás, kotyogás.— A dürgő farkkakas este, ha *beszáll* a *dürgőfára*, kotyogó hangot hallat.

Korhol, türrökölődik a szarvasbika, ha a *dagonyából* csajhosan, sárosan ki jövet, a rátapadt sarat, iszapot egy fa törzsén igyekszik magáról letisztítani. Az ilyen fa: *korholt fa, dagonyás fa* (l. ott).

Korholt fa. L. *korhol*.

Kormány = a madár farka.

Kormos szerkő. L. *Szerkők*. 3.

Kórnyad, satnyul, csenevészedik a betegséget átállott vagy rosszul sebzett vad.

Korona az agancs legfelső ágcsoportja, mely legalább 3 ágból áll.

Koronás tízes, = ha a tízes agancs szárcsúsa háromágú, akkor az agancs *koronás*, ha csak két ágú, akkor *villás tízes*.

Korrog az erdei szalonka.

Köröző hajtás, = körvadászat.

Körül kapják az ebek a vadat.

Körülnyomozni egy sűrűséget vagy kisebb erdőrészt s a nyomok alapján megállapítani, hogy hány és milyen vad tartózkodik benne.

Körvadászat, mikor a vadászok és hajtók vegyesen egy kör alakú területet kerítenek be.

Kos a vadjuh (muflon) hímje.

Kosbárány a muflon hímnemű kiscsinye

Koslat, *baklat*, *megforog* 1. az eb s az ebrendi ragadozó; 2. koslat a medve is.

Koslatós, *tüzel* a szuka, ha a nemi ösztön bántja.

Kosorr, = nagyon görbült orr az ebnél.

Kosz, *maró sömör*, = állatbetegség, melynek az Achorion Schönleinii nevű fonálgomba az okozója

Kósza vad. L. *Kóbor vad*.

Koszorú, *rózsza*, az *agancs karimája*. (L. ott.)

Koszorúzat. Pák Dénes 1829-ben írt »Vadásztudomány« c. művében így nevezi az agancsot. (L. ott.)

Köszörülés, *csiszolás*, *keszegés*, *harsítás*, *gürüzdölés*. (L. ott.)

Koszpitolni. L. *Bitolni*.

Kosztonka a toll szárának azon része, mely már nem üres, hanem taplós anyaggal van telítve.

Kötény a suta hüvelyén, *termőtestén* lévő szőresomó.

Kotló, *ülős*, *fiás tyúk*.

Kotlójegy az ülős tyúknak a hosszas üléstől a hastollai lekopnak, kihullanak, miáltal egy csupasz folt támad s ez a *kotlójegy*.

Kotorász a szarvas, mikor eledelet keresve, lábaival az avart szétkaparja.

Kotorék. L. *Állandó kotorék*.

Kötött vagy *összenőtt láb* az oly górláb, melyeknél a három első ujj tövén csekély hártával össze van kötve.

Kotyog. L. *Korgás*.

Kóvályog, *kereng*, *örvénylik* a ragadozó, ha a levegőben köröket ír le.

Kövérség és nem zsír van a szarvason.

Követi a *vonszalékot* a ragadozó, ha a területen keresztül-kasul húzgált nyúl-ból stb szimatján a csalgúnyhóhoz közeledik.

Közé elegyül, *hozzácsap* a bika a csapathoz rigyetéskor.

Középag. L. *Királyág*.

Középfajd. L. *Fajdok*.

Közönséges partfutó. L. *Partfutók* 4.

Közösködik. »A' melly nőténnyel a' hím egyszer közösködik, soha azt el-nem botsátja«. (Miskolci Gáspár: »Egy jeles vadkert« 341.)

Krampaes = kánya (Göcsej)

Krúkol, *krúgat*, *kurjog*, *kurjant*, *szól* a daru.

Kucorog. L. *Ácsorog*.

Kükledez, *felkülik* = a vedlés után kitollasodik a madár.

Kukora, *buga*, rossz állású, silány agancs

Kukózik, *bakzik*, *pepecsel* a nyúl.

Kukra veti a sólyomvadász az *al-madarat* (l. ott), mikor a pedzés után a sólymot visszacsalja.

Kukurú-madár = gerle. (Baranya megye.)

Külekedés, *szarvasviadal*, ha a bikák *összesapnak*. Talán inkább *tülekedés*.

Kullancs a vadnak egyik fő kíznója, mely fejét a vad bőrébe fúrja s vérét szívja

Kullog a csendes ügetésben haladó farkas vagy róka.

Külön szakad »minek utánna meg-folyat a, hím, menten külön szakad az ő Sútájától«. (Miskolci Gáspár: »Egy jeles vadkert« 140.)

Külső sebnyílás, *külső sebszáj*, *sebhát* azon hely, hol a golyó a vadat *átütve*, a testet elhagyta.

Külső sebszáj. L. *Külső sebnyílás*.

Kuresa = két összecsapódó, félkör-alakú vaslemezből álló fogótőr (kaptány). (Brassó megye.)

Kurjant. L. *Krúkol*

Kurjog. L. *Krúkol*

Kurnyasz = vaddisznó. (Rozsnyó környék.)

Kürrögni. L. *Dürögni*.

Kurrog a kakas, ha ragadozó közelít (és mihelyen ellenségeiket feléjük köze-líteni látja, nagy kurrogással azt nékiek hírré teszi». Miskolci Gáspár »Egy jeles vadkert« 365.)

Kurtán keres a vizsla, ha nem mesz-szire gazdája előtt *kirkál*, az ilyen vizslát *szűkfogású*-nak is nevezik.

Kúszó láb, = ha két ujj előre, kettő pedig hátrafelé áll.

Kusztora = vadász bicsak.

Küszvágó csér. L. *Csérek.* 3.

Kutya piszter, = ebtanítással foglalkozó ember. (Komárom.)

Kutyapajta, eből, ebverőce = az ebek elhelyezésére szolgáló helyiség.

Kutya rüh, = ebbetegség a vájó-atkától.

Kuvik. L. *Baglyok.* 10.

Kuvikol a kuvik.

Küzd a vaddisznó az ebekkel, melyek *körülkapták* és *ha lerázta* őket magáról, akkor *kiküzdötte magát*.

L.

Láb elől kelnek a foglyok, ha közelre bevárnak.

Lábhurok, = *lappancs* a föld színére elhelyezett hurok, cseklye.

Lágyék, homor, horpasz, véknya. L. *Horpasz.*

Lágyékseb, bélseb.

Lakatos Károly vadászati szakíró. L. *Irodalom.*

Lakott az az odu, melyben a róka vagy borz lakik és kölykezik.

Lanszálás = ebekkel való terelés.

Lapát = a dámbika agancsa.

Lapátos a dámbika a 4-ik évében.

Lapátos korona, = lapátalakúvá fejlődött korona a szarvasbika agancsán.

Lapocka, vállap = a mellő végtagok függesztője. A »vállap« a Blatt után készült és — sajnos — sok nem is tartja magát úri vadásznak, ha a paraszti lapocka helyett nem »Blatton« lövi a szarvast.

Lappancs. L. *Lábhurok.*

Lappang a róka, ha nesztelen léptekkel *somfordál*.

Lapul, megsunyja magát, megbukik, megbújik a vad.

Leagyalni. L. *Fütlövön* (fültént) *ütni*.

Leáll a bika a rigyetésről, ha kifáradt, vagy a suták már *fiat fogtak*, megtermékenyültek.

Leállott a nyúlról az agár, ha már teljesen kimerítette minden erejét s tovább nem képes hajtani.

Leballag a lelőtt vad a magasból esik le. (Velencei tó.)

Lebeg, szítál, függ, függöget, billeg. (L. ott.)

Lebernyeg, = *nyaklebernyeg* az eb nyakán levő pötyögös bőr.

Lebzel, barlangol a róka, borz az oduban.

Lecibakolni. L. *Ledurrintani.*

Leecsap a ragadozó madár prédájára.

Leecsapódnak szeles időben a foglyok, vagy *felvágódnak*.

Lecsepül, elül este a fogoly.

Lecspidezi a szarvas, őz a fák, bokrok rügyeit.

Lecshúzni, *lesútolni, levetkőztetni,* le húzni a szarvas bőrét (csuháját).

Ledurrintani, leemelni, lekapni, leszedni, lecibakolni, lelőni a szárnyas vadat.

Lefetyel, lepetnyel az eb, ha iszik.

Lefülelik, lefogják az ebek a vaddisznót.

Legyalogolja az agár a nyulat. L. *Gyalogló agár.*

Legyező = a dámvad farka.

Lehámozza, lehántja, letisztítja a szarvasféle fejlődő agancsáról a hancsot.

Lehántja. L. *Lehámozza.*

Leheveredik fekhelyére a szarvas.

Lehullatja, leveti, lerakja, elhányja a szarvasféle az agancsát.

Lejárni az agarat, míg az ki nem merül a sok vadászásban és többé nem is fut.

Lekalimpázik = leesik s esés közben még egyet fordul is a lelőtt szárnyas vad.

Lekapni = repülő vadat lelőni.

Lekéselni. L. *Letarkózni.*

Leledzik a ragadozó a konc után.

Lelövési tervezet. Célja a viszonyokhoz mért vadállomány *fenntartása* vagy *nevelése*. Előbbi esetben csak annyi darabot lövünk, amennyi az évi szaporulat; ha a vadászterületet benépesíteni akarjuk, akkor természetesen kevesebbet, míg ha csökkenteni akarjuk a vadállományt, akkor többet. Ez a szabály csak oly vadaknál érvényes, melynek nagysága számszerűleg meg-

Lesutul a bika, ha agancsait lehullatta.

Leszámlálja az egyik agár a többit, ha elhúz mellettük és ő kerül fel a nyúlhoz.

Leszedni. L. *Ledurrantani*.

Leszárnazni = szárnylövessel lelőni.

Leszőrel, vetkőzik, szőrit hányja, kiszínesedik a vad a tavaszi-őszi szőrváltásnál.

Letarkózni = eredetileg a szarvast, őzet a tarkókéssel gerincen szúrni, de használják általában a *leagyalás, fültövonulás* (nyúlnál), *letollazás* (madár-nál) helyett is.

Leteríteni = lelőni nagy vadat.

11. ábra. A pettyes lile feje.

Letollazni, áttollazni, a kisebb madarat egy *csapótoll* (evező-, sugártoll) csévéjével agybaszúrni.

Leucismus, hókaság = a rendes szín-nél világosabb árnyalatú szőrzet vagy tollazat. V. ö. *Melanismus*.

Leüti 1. a medve a zsákmányát; 2. a ragadozómadár a prédáját; 3. a szarvasféle az agancsát, midőn *elhullatja, elhányja*.

Leüttetni, = sólyommal *pedzetni*.

Levadász, lekaparint. »Félek, hogy a diófán háló tyúkot levadássza a fereg« (a róka). (Somogy megye.)

Levágódik az erdei szalonka a húzáson.

Leveles gyomor, szásrétű gyomor = a kérődző állatok összetett alakú gyomrának egyik része, melynek belsejét kibélelő nyákhártya a könyv leveleihez hasonló.

Levenni a nyomról az ebet, róla elvinni.

Leveti, elhullatja, elhányja a szarvasféle az agancsát.

Levenni, lelőni = a fán ülő madarat.

Lezúdul. »(A fekete holló) a' sűrűben elrejtett dögre távolról lezúdul.« (Földi János: Természeti História)

Liba, zsiba = a vadlúd fiókája.

Liheg, nyelvel az eb a melegben.

Lilék. A lilefélék családjába tartoznak. Gömbölyded fejű, nagyszemű madarak. A hátsó ujjuk hiányzik. Szép fűtyülésükkel élénkítik a tájat.

1. *Ujjas lile.* (Charadrius squatarola) H. 25—29 cm. Színe feketebarna alapon sárgás fehéren pettyezett. Csőre fekete, lábai szürkésfeketék. Csak átvonulóban láthatók nálunk.

2. *Pettyes lile.* (Charadrius pluvialis) Görögysneff, aranylile. H. 25—26 5 cm. Színe a fentebbihez hasonló. Láthatók március-áprilisban. Nálunk nem költ.

3. *Havasi lile* (Charadrius morinellus). H. 21—22 cm. Színe szürkésbarna. Csőre fekete, csüdje zöldesbarna, ujjai feketésszürkék. Néhány pár olykor nálunk is költ.

4. *Parti lile* (Charadrius hiaticola.). A következő két fajt és a kisebb liléket általában cankócsirkéknek, juhászkáknak, csőricsirnek, gyöpmadárnak, fűtyülőknak, sármadaraknak, fővenyfutóknak hívják. H. 18—19 cm. Színe homokszínű barna. Lábai sárgák. Csőre tövén sárga, végén fekete. Csak átvonuló madár.

5. *Széki lile* (Charadrius alexandrinus.). H. 16—17 cm. Színe világosrozsás homokbarna. Csőre és lábai feketék. Néhány pár nálunk is fészkel olykor, különben csak a költőzködéskor látható.

6. *Kis lile* (Charadrius dubius). H. 15 5—16 8 cm. Színe földszínű barna. Csőre fekete, lábai sárgás hússzínűek. Megjön március-áprilisban, elköltözik októberben. 3—4 rozsdássárga, foltozott tojásának H. 28 9—29 2; Sz. 20—22 mm.

7. *Bibic* (Vanellus vanellus.). Bébie, libuc, gébie. Színe ércfényű zöld. H. 32 5—33 6 cm. Megjön február-márciusban, elköltözik novemberben. 4 sárgás, világos olajbarna, foltozott tojásának H. 42—48; Sz. 32—34 mm.

Lilik. L. *Ludak* 2.

Lobácsol, lubickol, csoborog a vadréce.

Lobogó, zászló a tollszár mindkét oldalról kétsorososan elágazó tollsugarak.

Lócsér. L. Csérek. 1.

Loeska, előcsahos az olyan kopó, mely mielőtt a vadat látná vagy érezné, már csaholni kezd.

Lóeszlábú az eb, ha a szökőcsontok befelé vannak fordítva

Lódér = puskába való töltés. (Baranya megye.)

Lódíj, vadbér = a vadászszemélyzetnek az általuk lőtt vagy fogott ragadozók után, vagy a lelőtt összes vad mennyiség után fizetett díj.

Lóding = puskatöltés. (Balatonmellék.) A Ladung szóból.

Lódingtartó, = tölténytartó, patron-táska. (Fertővidék.)

Lóemelvény = *magasleshely*.

Lóg, szítál, libeg, függ, függőget, billeg (1 ott).

Lohad. »Egy farkas csak frissen ki-szökik a bozótból s gyorsan lohad fel az oldalon.« (Ujfalvi. 1812.)

Lohodzani, lohosodni a vadréce szokott, mikor csapó tollait *elvedli*.

Lohog = lassan poroszkál a róka.

Lohos = vedlő réce

Lombár, terebélyes, széjjelálló szarvas-agancs.

Lombjel, magas jel. = A bika, ha az erdőn keresztül megy, agancsaival kisebb ágakat tör le, leveleket fordít meg.

Lomboz, gallyaz a szarvasbika az erdőben, ha agancsai a gallyakhoz koppannak.

Lomol a nyúl, ha csak nagynehezen fut a havon, bozótban vagy nagy fűben. (Szabolcs megye.)

Lomotol a vaddisznókonda.

Lomoz sűrű gazban, nádban a törtető vad.

Lompos, bannyas, koloncos, gubancos a medve, farkas, komondor.

Lopózik, lopakodik, settenkedik a róka.

Lóporadagolás.

Közönséges vadászlőpornál :

12 K.	.....	5½—6	gram
16 »	.....	4½—5	»
20 »	.....	3½—4	»
24 »	.....	3 —3½	»
28 »	.....	2½—3	»

Osztárak I. sz. füstnélk. pornál :

12 K.	.....	2·7 —3	gram
16 »	.....	2·25—2·5	»
20 »	.....	1·8 —2	»
24 »	.....	1·6 —1·8	»

E. C. angol füstnélk. pornál :

12 K.	.....	33	grains*
16 »	.....	28	»
20 »	.....	26	»

Schulze angol füstnélk. pornál :

12 K.	.....	42	grains*
16 »	.....	38	»
20 »	.....	35	»

Haslochi lőpornál :

12 K.	.....	2·6	gram
16 »	.....	2·1	»
20 »	.....	2·00	»

Rotweileri lőpornál :

12 K.	.....	2·2	gram
16 »	.....	1·9	»
20 »	.....	1·5	»

Svéd lőpornál (Normal) :

12 K.	.....	1·82	gram
16 »	.....	1·6	»
20 »	.....	1·3	»

Lószórhurok = *cseklye*.

Lőtávolság = a kezünkben levő fegyver hatásos tüztávolsága.

Lövés. Nagy lövést *elbir* = szívs természetű; *elviszi* a lövést (a vad) = sebesülten elmenekül; *nem messzire viszi* a lövést = nemsokára elesik.

Lövésre csalni, sípra hívni a csalógatási időszakban az őzbakot.

Lövésvágta szőr, sebszőr = a lövedék által a vadról lesodort szőr.

Lővonal, helyesebben puskásvonal = a hajtóvadászatnál a vadászok sorozata.

Lővőcsapda, önlövő tör, melynél a vad egy zsinór megérintésével egy fegyvert sűt el önmagára.

Lubiekol. L. Lobácsol.

Lueskol a szárcsa, ha a víz tetején vergődve, repülve *szántja* a vizet.

Lúd = a vadlúd nősténye.

Ludak. A mi házi lúdaink szürke árnyalatú egyedeiről mindenki könnyen ráismerhet a vadlúdra is. A vízen úszva,

* Egy grains 6 és fél centigram.

magasra nyújtott nyakukról, repülés közben ferde vagy ékalakú repülésükről és gágogásukról könnyen felismerhetők. Vad, elővigyázó állatok, melyeknek megejtése kipróbálja a vadász ravaszságát és türelmét. Olyan helyen, mint nálunk is — a Velencei tó környékén — olyan mennyiségben lepi meg a gyenge vetést, hogy valósággal csapássá kezd válni. Vadászata legsikeresebb az előre elkészített lessgödrökben vagy a beszálló helyeiken, különösen szeles, ködös esténken és hajnalokon.

A vadlúd hímje: *gunár*, a nőtény: *lúd*, — az aprók: *libák* (Bodrogközben: *vízrevitt*), — az egy lúdálja libasereg: *bokor*, egy bokor *liba*, — párzása: *gunádorás*, *gögérezés*, — hangja: *gágogás*, *bésegés*, — ha soká folytatja: *gágároz*, — ha csak egyet szól: *gaggant*. A vadlúd seregben jár: *seregel*; a friss vetést *meglepi*.

1. *Nyári lúd* (Anser anser) Tökelúd, márciusi lúd, szürke lúd, nagy vadlúd. H. 78—84 cm. Színe fakószürke. Csőre

halványsárgás hússzínű, lábai hússzínűek. Megjön február végén, március elején s míg a fagy be nem borítja a tó vizét, ittmarad. 5—10 sárgás fehér-színű tojásának H. 81—89; Sz. 57—59 mm.

2. *Lilik* (Anser albifrons). Lengyel lúd, kis vadlúd, hókás vadlúd, lilik, gyöngyvér. Színe világos hamuszürke. Homlokukon fehér *hóka*. H. 66 cm. Nálunk nem költ. Erre vonatkozik a régi magyar közmondás: majd tojik neked a lilik.

3. *Vetési lúd* (Anser fabalis.) Őszi vagy téli lúd, lazsnaklúd. H. 66—69·8 cm. Színe szürkésbarna. Csőre fekete. Nálunk nem költ. Költőzködésére ismét egy közmondás: jön a fecske — megy a vadlúd; megy a fecske — jön a vadlúd.

Lyukat ló a levegőbe, aki elhibázza a vadat.

Lyuk, barlang, kotorék, szállás, tanya-szállás — a róka, borz földalatti lakóhelye.

M.

Mackó — a medve népies elnevezése.

Maeskabagoly. L. *Baglyok* 6.

Maeskaláb — rövid, gömbölyded lábfej az ebnél.

Madarászárboe. L. *Lépja*.

Madarász- (tyukász-) **kutya**. Canis avicularis, Hühnerhund, Wachtelhund. (Földi János: Természeti História. 1801.) *Vizsla, fűrjész vizsla* (l. ott).

Madarászok — régente királyi hivatásokok (Aucupes regii).

Madarásztanya = madárfogdosáshoz berendezett hely.

Madarásztükör = még abból az időből való vadászeszköz, mikor a pacsirta-fogás dívott.

Madárláb. Áll a *combból*, mely mindig tollas, és áll a *csüd*-ből (Hevesben: *szárazláb*), mely legtöbbnyire csupasz. Ha lecsüngő tollakkal fedett, akkor *gatyás*. A csüd alján vannak a *lábujjak*. Ezek közül a *hátulsó* az *első ujj*, a *belső* a *második*, a *középső* a *harmadik*, a *külső* a *negyedik* ujj. A csüdöt és lábujjakat csak kivételesen borítja apró

tollazat, pehely vagy serte, többnyire szarunemű bőrrel fedvék, mely *hálós*, *vértes*, *pajzsos*, *tablás*. A talpon látható vánkosszerű dudorodások a *talpgumók*. A ragadozó madarak lábát *markónak*, a solymászok *kéznek* is nevezik. A lábujjakon vannak a *karmok*. A tyúkféléknél a hátulsó ujj fölött egy hegyes, szaruval borított tövis van s ez a *sarkantyú*. A lábujjak lehetnek *úszóhártyásak*, *kötőhártyásak* és *karélyosak*, s ha ezek egyike sincs, úgy a lábujjak *szabadok*. Vannak alkatuknál fogva: *úszó*-, *gázló*-, *futó*-, *lépkedő*-, *prédázó*-, *hasadt*-, *kapaszkodó*- és *ugrólábak*.

Maga hajtó. L. *Egyes agár, solo-agár*.

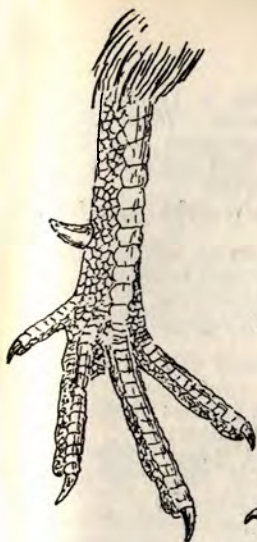
Magához ereszti a (*sárló*), *árjadó* suta a bikát.

Magánykodik, remetéskedik az idősebb bika, bak vagy kan, ha a párosodás befejezte után ismét magányos életre adja magát.

Magasan keres a vizsla, ha keresés közben orrát magasan hordja. V. ö. *Turkálva* (földön) kereső.

Úszóhártya nélkül.

1. Ülő láb.

2. Futó láb.

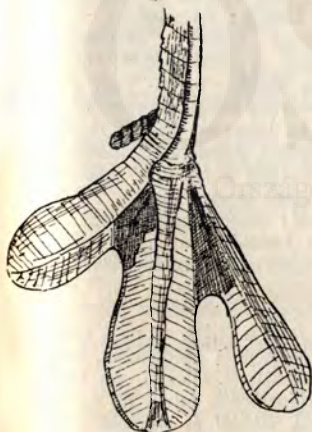

3. Járó láb.

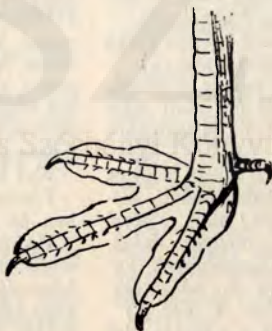

4. Górláb.

Úszóhártyás lábak.

1. Hasadt úszóláb.

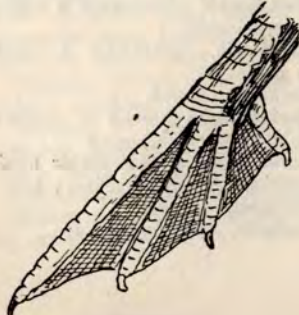
2. Karélyos láb.

3. Úszóláb.

4. Fél úszóláb.

5. Evezőláb.

Magas jel. L. *Lombjel*.

Magas les = a fa koronájára vagy mesterséges állványra szerelt lesőhely.

Magasrőptű vadászat = solymászat magasan repülő vadra (kócsag, gém stb.). V. ö. *Alacsonyrőptű solymászat*.

Mag-vad = tenyésztési célra meghagyott, kikímélt vad

Májmétely. Előidézője a *Distomum*, mely az epevezetéken keresztül a májba jutva, azt megrothasztja

Májrothadás = nyúlbetegség (*Grogorinosis*), a hólyagféregtől a májon mogyorónagságú sárgás göbök támadnak.

Makkol a disznó, ha a makktermés már lehullott.

Makog az erdei szalonka az esteli húzáson.

Mákog, sír, veszékel a nyúl félelmében, fájdalmában, ha az eb *nyeggeti nyaggatja*.

Mál, málja = a madár hasa.

Malacozik, süld az emse vaddisznó. A süld a süldőből csinált rossz, erőltetett magyar szó. Nem használandó.

Málékavaró = a rossz, rozszant puska tréfás elnevezése. (Heves megye.)

Malum a süketfajd barnás, pépszerű, híg ürüleke, mely pár óra alatt megkeményedik, megfeketedik és szurokhoz hasonlónvá válik.

Encelius 1557-ben azt állítja, hogy ez a malum a süketfajdkakas ondója, melyet a tyúk felszededet; amit csőrével nem szed fel, abból gyöngyök, drágakövek lesznek. A javasasszonyok, kuruzlók gyógyszerként is adogatták. (Brehm: »Állatok világa« V. 432. l.)

Manes, cubak, cubók = a medve első lába. A vadmacska, hiúz első lábait is nevezik manesnak.

Mankó, hánydca = az uhu állványa.

Marakodnak, virronganak a ragadozók egymásközt.

Mardalódik, marakodik a disznó. (Vas megye.)

Markó. L. *Marok*.

Markolatalakú korona = kézforma alakulat a szarvasagancson.

Marok = a ragadozó madár ujjai a karmokkal. A solymászoknál: *kéz*.

Marósömör = *kosz*.

Martalék, zsákmány, préda.

Márványos réce. L. *Vadrécék*. 16.

Másodrendű evező = (csapó-, sugártoll) a madár szárnyának ama részén, mely a karnak felel meg s azért *karevezőtoll*-nak is hívják.

Máté = a medve népies elnevezése a Székelyföldön.

Mázla a dagonyázó vaddisznó által bekorholt fa. Erőltetett összetételű rossz fordítása a Mahlbaum-nak. Helyes kifejezés: *korholt fa, dagonyás fa, pamacsfa, türrückölő fa*

Meddő a nőtény vad, ha szaporításra képtelen, vagy bizonyos körülmény folytán az általános üzekedésnél, párzásnál nem termékenyült.

Medve, mackó, talpas, tányértalpú, Máté (Székelyföld), *Szent Péter agara* (Erdély). (*Ursus arctos* L.)

A hím- és nőtényegyedek meghatározására nincs külön elnevezés. A kölyökmedve: *bocs*, — a fiatal medve mindaddig, míg nyakán a világosabb szőrkarika látszik: *örvös medve*, — a kifejlett nagy medve: *gályamedve, bálványmedve*, a fias medve: *anyamedve*. Van azután: *barna- vagy dögmedve, fekete vagy hangyádszmedve, zabosmedve*, és ha hűsévésre kapott rá, akkor *vérmedvének, dúmedvének, mészárosmedvének* nevezik a bannyas, koloncos, *gubancos, kócos, lompos* állatot.

Első lábai: *manes, cubak, cubók*.

Párzása: *koslatás*, s azon idő, melyben az véghezmegy: *medvekoslatás*.

Ha ügyetlenül *cammog* vagy *dör-mögve*, hangos *csámcsogással habzsolja, hamzsolja, falja* a féligérett tejes zabot vagy bogyót, nem is gondolnánk, hogy milyen veszedelmes ellenfél, ha megsebezve, *felágaskodik, talpra áll* és nagyot *bömböl, elbődül* és *megrohanva* a vadászt, *összefogódzik vele, átöleli és agyonszorítja* vagy *fejbőrét lehántja, összekarmolássza, azaz megkápsálja*, szóval alaposan *megcsufolja*.

A vérmedve *ragadja, leüti és elhurcolja* zsákmányát.

Téli szállására: *odujába, barlangjába* *beveri magát* és *szunnyadozva várja* a tavaszt.

A medvekoslatás május-június elejére esik. Január-februárban 1—3 vak bocot ellik. A bocok kifejlődéséhez 6 év kell.

Medvekoslatás = a medve párzási időszaka.

Még a levegőben megpállott = di-
ceskvő vadászmondás, hogy olyan
»Maustod« lőtte.

**Megállítja az eb a vadat és állóra
csa hol, rivaszt.**

**Megbabozza, ciceréli, megbubolja, ben-
dereszi, heréceli, hergeli** a kakas a tojót.

Megbogárizik a szarvasesapat, ha
megdonog a fekete légy (a bögöly) és
nekivadulva száguld, hogy kinzóitól
menékljön.

Megborjazik, ellik, vemhezik a szarvas,
dámsuta

Megbubolja. L. Megbabozza.

Megbukik, meglappan, meglippen,
megsunyja magát a vad, ha gazban, bo-
rozdában meglapul; megbukik a nyúl
az agár előtt, ha hirtelen lelapulva, az
agár keresztülrohan rajta.

**Megeankózni, = odalopódzva meg-
lepni** a vadat. (Vas megye.)

Megcélozni, célbavenni.

Megesapni szokták a kezdő vadászt
az első vadért. L. *Felavatás.*

Megeserked, megdermed a fővad. (Ba-
ranya megye.)

Megesúfolja a medve, vaddisznó a
vadászt, ha közel férközve hozzá, meg-
sebzí.

Megdermed, megcserked és nem meg-
döglik a fővad.

Megdühödés, ádázat, veszettség = eb-
betegség.

Megereszkedik, megnyirkosodik a
puskapor.

**Megfácányosodik, megpállik, meg-
senyved, romlataggá válik, megfűlled,**
megbűdösödik a hús.

Megfejteti, lefejteti, lerántani a ki-
sebb szőrmes vad bundáját.

Megfekszik, jól tart a vad, ha közelre
bevárja a vadászt; megfekszik a taeskö
az oduban a vad előtt.

Megfial, ellik, fiadzik a vad.

Megfogódik a hurokban, törben a vad.

Megfordítja a kopó a rókát, nyulat,
ha azt a vadász felé tereli.

Megforog, bislet, koslat az eb.

Megfűlelni. L. Kihallgatni.

Megfűlled. L. Megfácányosodik.

Meggehed (megdöglik) a kisebb kár-
tékony szőrmes vad.

Meghasasít. »Ennek felette tiszta,
mivel a hím, ha mely nőtényt meg-
hasasított, többször hozzája nősni nem
megyen.« (Apácai Csere János: Ma-
gyar Encyclopedia. 1653.)

Meghatározni, megítélni. E két ki-
fejezéssel akarják pótolni a magyarban
az »ansprechen« német vadász kifeje-
zést, de nem sok sikerrel.

Meghitványkozik. »... minthogy ak-
kor (a rigyetéskor) a bika igen meg-
hitványkodik és meg is erőtlenedik...«
(Miskolci Gáspár: Egy jeles vadkert.)

Meghökken, megtorpan, meghököl a
vad, ha váratlanul valami gyanút fog.

Meghúzódik a vad a gazban, sűrűben.

Megimelyesedik, megnyüvesedik = a
szarvas (őz) hátán a légy csípésétől
nyüves kelevény támad.

Megindítják a falkavadászatnál az
ebek a szarvast. Amelyik ezt megtette,
az az indító eb.

Megítélni. L. Meghatározni.

Megkábul, megkergül, kergekórságba
esik az őz, zerge.

Megkápsálja, megkarmolássza a med-
ve a vadászt. (Székelyföld.)

Megkapta az egészségi lapot, mond-
ják tréfásan arra a vadra, amely el-
hibázva, sértetlenül odébbáll.

Megkergül. L. Megkábul.

Megkölykezik, megfial, ontozik a ki-
sebb szőrmes ragadozó.

Megkötni a puskát = vadászbabona,
a fegyvert úgy megigézni, hogy azzal
vadat találni mindaddig ne lehessen,
míg csövét tisztosfű főtt levével meg
nem mosták. (Bérczy.)

Megküzd a vaddisznó az ebekkel.

Meglappan. L. Megbukik.

Meglapul. L. Megbukik.

Meglepi a vadlúd seregestül a vetést.

Meglippen. »Az apróbb állatokat any-
nyira el-rémítik, hogy előttük holt-
elevenekké lévén, tsak meglippennek.«
(Miskolci Gáspár: Egy jeles vadkert.)

Meglöpni, belöpni, = a vadat észre-
vétlenül megközelíteni.

Megnyom = 1. Meglő, elejt (vadat)
Veszprém megye.). 2. Megnyomja a
róka a fekvő nyulat, elcsípi.

Megollózik, megellik az őz. (Székelyföld.)

Megorrontja a vad a vadászt, szagot
fog, szimatot kap.

Megpállik. L. *Megfácányosodik.*

Megpuskázni, = megsebesíteni, megsejtezni.

Megrivallik. »A' Disznók között harsak egyik meg-rivallik is, a többi menten nagy röhögéssel össze-fut.« (Miskolczy Gáspár: Egy jeles vadkert. 157. l.)

Megroggyan a sebzett nagy vad.

Megrohanja a vaddisznó a vadászt, ebet.

Megronesolni = lövéssel a vadat megsebezni. Rendszerint láblövessel, csontlövessel.

Megsarhudni (megfolyatni). »A, megsarhudás után menten egymástól külön mennek és többször nem közösülnek, hanem csak lappanganak.« (Miskolczy Gáspár: Egy jeles vadkert. 69.)

Megsenyved. L. *Megfácányosodik.*

Megsunya magát. L. *Megbukik.*

Megszabdálja a róka, borz a tacsskót az oduban.

Megszaggatja, megtépi, kikezdi az eb a lőtt vadat.

Megszállófa, rászállófa, ülesztőfa = a bagolykunyhó előtt levő száraz ágazatú fa, hová a ragadozók felgallyazhatnak.

Megtépi. L. *Megszaggatja.*

Megtér tavasszal a vándormadár.

Megtermékenyíti párzáskor a hím a nőtényt.

Megtéved a kopófalka, ha a szimatot elvesztve, nem bír eligazodni.

Megtiporja, meggácsérozza, férceli, tojózza, petézi a gácsérarca a tojót.

Megtorpad a vad a tacsskótól.

Megtorpan = meghökkenve, megijedve megáll.

Megugrás = a csülok azon mélyebb nyoma, mely a lövés okoztaösszerezzetés-kor az első ugrás nyomán keletkezik.

Megülnek, jól tartanak a foglyok, ha a vadászt közelre bevárják.

Megüzetett, borított, folyatott a szarvas-tenén, őzsuta a párosodás alatt.

Megverdik = megosodlik. »... hogy a Sas az ő tollaitól gyakorta megverdik, és ottan-ottan újabb és szebb tollakat nevel.« (Miskolczy Gáspár: Egy jeles vadkert.)

Megveri a kopókat a róka vagy nyúl, ha szimatja félbeszakadván, a kopók többé nem követhetik.

Megvét, elvetél, idétlent szül.

Megvetni a hálót, felállítani.

Megvillan a vad a sűrűben, ha csak egy pillanatra láthatni.

Megvillázni, öklelni = a szarvasbika agancsával a vadászt vagy ebet.

Megzabál a ragadozó, ha sokat fal.

Melanismus = sötétebb színeltérések. V. ö. *Leucismus.*

Mellbojt = bojszterű csomó egyes ebfaajok mellén.

Melleszti 1. a ragadozó madár a lecsapott madarat, 2. *súrolja* a serét a madarat.

Mellig erő szimat, ha oly terjedelmes légréteg tartalmaz szimatot, hogy a kopó elnyújtott fővel is követheti azt, tehát sebesebben, mintha fejét a földszínig leeresztieni kénytelen. (Bérczy.)

Mellyed a tolla a madárnak, ha lövés után hull.

Menedékfolyosó a róka- és borzodunak azon járata, mely nem rendes ki-járatul szolgál s csak szorultság esetén használódik.

Menedékszallás, búvó = a rókának, borznak olyan tanyája, melyet rendszeren nem lakik és csak üzetés alkalmával keres fel, vagy melyet magának szorultságból sebtében kotor.

Menyét (Putorius nivalis) Hosszúsága 22—32 cm. Farka 4—9 cm. Színe vörösesbarna. Alsó teste és torokfoltja fehér. Pacsmagolása márciusban van. A nőtény 5 hét után 3—8-at kölykezik.

Menyétezni = vadászmenyéttel üregi nyulat zaklattatni.

Meredek az agancs, ha nagy szögben áll el a szarvas fejétől.

Mereszkedik, pislog a nyúl a vacokban, ha meglepik.

Mereven, biztosan áll a vizsla.

Mesgyeszarvas. L. *Határszarvas.*

Mészárosmedve. L. *Vérmedve.*

Meszelés. = Azon fa, melyen sas vagy bagoly állandóan megszállni szokott, fehér, meszes ürülékkel van befeckendezve, ez a meszelés.

Mészrevágás, mészéhség. = A szarvasfélék fejlődéséhez szükséges mész megszerzési vágya rendszerint a vadak *kérgézése, kéreghántása,* amennyiben a szükséges meszet némely fa kérgében feltalálják.

Mezei lampos = farkas. (Baranya megve.)

Mező = első, második mezőben van a kölyökeib.

Mika Károly vadászati szakíró. L. *Irodalom.*

Milora. »A még esztendőre ellendő ketskét Milorának szoktuk nevezni.« (Miskolczy Gáspár: Egy jeles vadkert. 222.)

Mindenes vizsla = a német Gebrauchshund után.

Mindent evők, vegyes táplálkozásúak az olyan vadak, melyek növényi és állati táplálékkal vegyesen élnek. A »mindent evők« az »Alles Fresser« után helytelenül fordított szó. Az utóbbi kifejezés jobb.

Mohó (mohos) agár, mely eleinte minden erejét megfeszíti, azután elmarad s végre *felvágja a farkát*, azaz megáll.

Mohosodik, pelyhesedik a tollasodó madárfiók.

Mojhos, bojhos, barkás a bogzó szarvas, őz agancsa.

Mony = tojás. L. *Fúmony* = vadréce-tojás, *fúmonyáz* = vadkacsatojást szed.

Morog a görény a pacsmagolás idejében.

Morotva, fertő, fetrengő, dágvány, dagonya (l. ott).

Móstató. »... hamar szétszedik azt s összeszaggatják e móstató, s pákoz állatok« (agarak). (Pák Dénes: Vadászattudomány. II. 110.)

Mozgó les, vadászvért, vadászpajzs, melyet a vadász maga elé tartva igyekszik a vadat belopni.

Mufflon. (Ovis musimon.) *Vadjuh.*

A him: *kos*, — a nőstény: *anyajuh*, — a kicsiny: *bárány*, neme szerint: *kosbárány* vagy *jerke*.

Párosodása december—január hóban történik. Az anyajuh 21 hétig hordja vemhét és április-májusban 1—2 báránykát ellik.

Mükög, cselleng a sárszalonka.

N.

Nagy cankó. L. *Cankók.* 2.

Nagy goda. L. *Godák.* 2.

Nagy kárókatona. L. *Kárókatonák.* 1.

Nagy odu = olyan róka- vagy borz-odu, melynek több kamrája és esetleg több lakója is van.

Nagy őrgébics. L. *Gébicsék.* 1.

Nagy póling. L. *Pólingok.* 1.

Nagy vadra tölteni = golyóra tölteni.

Nagyvad-vadászat = szarvas-, dám-, zerge-, kőszáli kecske-, vaddisznó-, fajt-, daru-, tűzok-, medve-, farkas-, hiúz-, nemes sas- és uhuvadászat. A többi itt fel nem sorolt vadak a *kisvad-vadászathoz* tartoznak.

Napol, = *tanyáz* a vad.

Nászruha a madarak tavaszi tollazata, mely a párzási időszakra rendszerint a legdíszesebb.

Négy boka jele, = ha egy nyomban négy boka lenyomata látszik.

Nehéz eresztésű, nehéz szalajtsú a puskaszerszám.

Nehézkas a rőt vad, midőn ellése (olló-zása) közeledvén, vemhét már nehezen viszi.

Nekiagyarkodik = dühösen nekitámad (a vaddisznó).

Nekibiztatni = uszítani medvére, vaddisznóra az ebet.

Nekikerekedik az eb vagy vad a futásnak.

Nekiszegezi a vadász az őt megrohanó vaddisznónak a dárdát.

Némán követi, hangtalanul, csaholás nélkül az eb a vadat.

Nemesítés = a fajta célzatos javítása az ebtenyésztésnél.

Nemes kócsag. L. *Gémek.* 7.

Német vizslák. Változatai: a rövid-, hosszú- és szállkásszőrű vizslák.

Nemi düh. = Némely őzbak exaltált állapota, hogy nemcsak a sutákat, hanem a fiatalabb bakokat is üldözi s ezáltal a suták megborítását is akadályozza.

Nemzőképesség = a fiatal hím vad, midőn utódok előállítására képes.

Neszal a vad, midőn három főörzékével: látásával, hallásával, szaglásával egyszerre igyekszik meggyőződni valamely gyanús körülményről.

Neszelő. Vitatkoztak már rajta, hogy orr-e vagy fül-e ez a csodabogár szó. A vad »szimatot kap«, »megorront«, »szagot fog« az orrával és »neszt fog«, »megneszel« a fülével. Tehát a *neszelő* tulajdonképpen fül lenne, de ebből sem kérünk.

Neszt fog, *megneszel*. L. *Neszelő*.

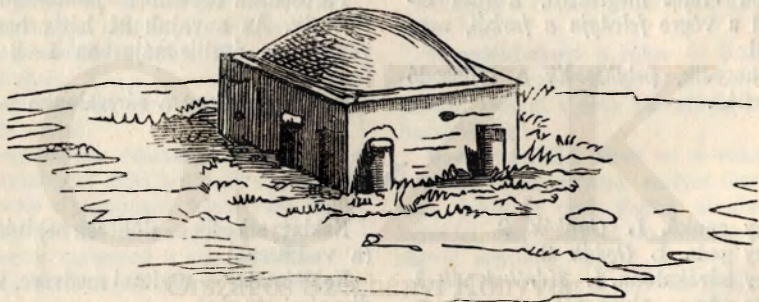
Neszessé válik, *felneszel*, = figyelni kezd a vad.

Nógatni kell a rossz ebet a keresésre, hajszolásra.

Nőzés. »Szent András havában leginkább kívánja a nőzést, mivel akkor legmelegebb és legkövérebb.« (Apácai Csere János. 206. l.)

Nőzési kívánság (üzekedési vágy).
»...mivel akkor nőzési kívánságtól

kes talaj) nem találja meg, ott a szükséges sót a vadnak külön kell nyújtani. Erre valók a nyalatók. Kb. 1 méter négyszögű, 30 cm mélységű ládába, teljesen *homok- és kavicsmentes* agyag közé 5 kiló vízben oldott kősót (annyi vízben, amennyiben éppen felolvad), 5 kg cseregolyót (Gallus aleppo) keverünk. Ezt a pépet a ládába púposan tetőzzük, felületét sűrű sólével leöntjük s ibolyagyökérpórral meghintjük. Más recept: 5 kg őrlött só, 1 kg édes kömény, 1 kg ánizs, fél kg ibolyagyökér porrá törve. Használunk még koriandert, szegfűborsot, mochosdiót stb., de ezek főleg praktikusak. Vaddisznóknak száraz helyre darabos konyhasót adunk.

13. ábra (nyalatók).

csiklandoztatván» (220. lap), vagy »ha ki megeszi, benne nőzési kívánságot indít.« (Apácai Csere János. 220. lap.)

Nyagattja, nyeggeti az eb az elfogott nyulat.

Nyáj. = zergecsapat.

Nyakas, fejes, akaratos, = nehezen szoktatható, nem kezes eb.

Nyakát szegi az őz, ha vad iramodtában fának szalad neki.

Nyakkaloda, mely az átbúvó borzot megfojtja.

Nyaklehneryeg = a nyakról ráncosan lelógó bőr az ebnél.

Nyakló = nyakravaló.

Nyalatók (sózók). Az állati organizmus fentartására elkerülhetetlenül szükséges a só. Ahol a kérődző ezt a sómennyiséget a talaj összetételében (szí-

Nyalatóvályog. L. *Nyalatók*.

Nyári szarvas, jaggyas-, teljes-, hízott-, dőhészarvas (l. ott).

Nyári vadlúd. L. *Ludak*. 1.

Nyárjadás, zár, gyűrődás (l. ott).

Nyársas az olyan bika vagy bak, melynek agancscsapja már agancstövön képződik s *koszorúja* (rózsája, karimája) van.

Nyefeg, szortyog a sárszalonka a szárnyrakelésnél.

Nyeggeti. L. *Nyagattja*.

Nyék a vadaskert régi elnevezése. (Révai grammatikája.)

Nyele van a farkasnak és nem farka. (Egy öreg vadász: Vadászmujszótár. 1875.) Maradjunk csak a faroknál.

Nyeles háló. L. *Lepőháló*.

Nyelvel az eb, ha melege van (L-

Arany »Toldi«-jában: »Nyelvel a kувasz is földre hengeredve.«)

Nyére (Putorius lutreola.) = Vidra-nyest, vidramenyét. Hosszúsága 70 cm (ebből a farokra 28 cm esik). Színe fényes fahéjbarna. Nálunk már igen ritka.

Nyereg. = 1. Hegyesvégű vaseszköz, melyet a szeles vizsla derekára csatolnak, hogy sebes mozgás közben szurkálja s ezáltal higgadtabb menésre szoktassa 2. A mufflon oldalán levő négyszögletes világos folt.

Nyeregbe szorult az agár, ha elfáradván, a paripához visszatér.

Nyereghát = gömbölyű hát az ebnél.

Nyereghez szoktatni = az agarat a ló mellett való járásra betanítani.

Nyerít a szárcsa, a vöcsök.

Nyest (Mustela foina) A menyétfélék családjához tartozó ragadozó. Hosszúsága kb. 70 cm (ennek egyharmada a farokra esik). Bundája szürkésbarna színű, torokfoltja fehér. Emberlakta helyek közelében, régi épületekben, nagyobb farakásokban fészkel. Február végén kezdődő pacsomagolása a menyéteknél szokásos fűjás, prűszkölés között történik, miközben átható pézsmaszagot terjesztenek. Április-májusban a nőstény 3—5-öt kölykezik. Mint vérszomjas baromfi- és vadpusztító, kíméletet nem érdemel.

Nyi, vinnyog, szűkül, nyúszit, nyúszöl az eb.

Nyifeg-nyafog, rázendít a hajtani kezdő kopó.

Nyiffantás, ciholás a kopó hangja, midőn vadra talál és ennek nyomát jelzi.

Nyihog a vidra, 1. ha jól érzi magát. 2. *Vercseg, sivit* a vércse.

Nyiladec a nádba vágott út, *vágás*. (Velencei tó.)

Nyilfarkú réce. L. *Vadrécék*. 20.

Nyiretés. »Főképpen a' Medve fark nevű tsillag feltámadása, azaz Egyed nap tájban; a mikor igen fene-is szokott lenni és olyankor sűrűen hangos nyiretéssel is bizonyítja mind szerelme gerjedését.« (Miskolci Gáspár: Egy jeles vadkert. 140. lap.)

Nyírfajd. L. *Fajdok*.

Nyögdel, nyögögél a gerle.

Nyolcas = normálisan az az agancs, melyen *szemág, királyág* van, a *szár-*

csúcs pedig kétfelé vált. Viselője *nyolcas bika*.

Nyom = a vad csülkének, talpának egyszeri lenyomata a talajban.

Nyomhagyó, nyomtartó hó, helytelenül *csapahó* (l. ott).

Nyomisme.

A szarvas nyomának megismerésére és meghatározására ma már egész irodalom van, az ú. n. *nyomisme*. Számtalan *nyomjelet* állapított meg a — sokszor túlzott — német alaposság, ezekből azonban csak a *megbízható nyomjeleket* vettem fel, névszerint megjegyezvén, hogy minden egyes jelet röviden a betűsoros jegyzékben magyarázom meg. 1. A *szélesztés* (terpesztés cságatás), 2. A *lépés* hossza, 3. A *nyom mellé lépés* (hozzálépés, egymást takaró csülöklenyomat), 4. A *gyűrődás* (a zár, a nyárjadás) 6. a hátramaradás (elmaradás, visszamaradás a lépésben) 7. A keresztezés (keresztes nyom). 8. Az álllépés (tüllépés, előzés, túlsietés) 9. A bokák jele (a négy boka jele). 10. a kifelé álló csülök nyoma 11. A család (csalóka nyom, vakítás) 12. A *fatyúcsülkők* lenyomata, 13. A *csülkők tompasága* 14. A *csülökköz* (az él) 15. A *zöldnyom* (füvesztés, gázlat, vágás) 16. *Csülöksár* (bockor, pecsét) 17. *csiptetés* 18. A *felszedelőzködő* (feltápaszkodó) szarvas nyoma 19. *Csaljárás* (forduló, cselvető csapás, csalicsel) 20. A *vizelés nyoma*. 21. *Magas jel* (égi jel). 22. *Lombjel*. 23. *Hullaték* 24. *Ömjel*.

A *dámvad* nyománál csak két jelet: a *szélesztés* (terpesztés, cságatás) és a *lépés* hosszát vehetjük figyelembe.

Nyomja a kopó a vadat, ha kitartóan a sarkában van.

Nyom mellé lépés, hozzálépés, egymást takaró csülöklenyomat (l. ott).

Nyomméretek. A szarvas csülkének lenyomatából s a nyom nagyságából a gyakorlott vadász igen gyakran megállapítja, hogy milyen nemű és milyen nagyságú vad jár előtte. Vidékenként más és más ugyan — a szarvasok nagyságához mérten — a nyomok mérete, mégis egy átlagméretet közlünk a »Vadászok zsebnaptára« 1888. évfolyamából:

	Első láb	Hátsó láb
Borjú nyáron körülbelül	34 mm	32 mm
»	38 »	35 »
Ünő	46 »	43 »
Csapos	48 »	45 »
Villás bika v. öreg suta	51 »	48 »
Hatos bika körülbelül	55 »	51 »
Nyolcas »	57 »	53 »
Tízes »	59 »	55 »
12-es »	62 »	57 »
14-es »	64 »	59 »
16-os »	67 »	61 »

Lépés hosszúsága alatt l. a többi méreteket.

Nyomozni, csapázní = a vadat a nyoma után követni.

Nyom ránca, dudorodás, dudor (l. ott).

Nyomtartó hó. L. *Csapahó*.

Nyugtázza a lövést = jelez a vad (l. ott).

Nyúlka = kis nyúl (Palócság), *fiannyúl, nyúlfiú*.

Nyúl. (*Lepus timidus*.) *Nyuszi, tapsifüles, Bence*

A kifejlődött hím: *kan*, — a nőnemű: *nöstény, anyanyúl*, — a fiatal, a felfejlődés koráig: *fiannyúl, nyúlfiú, nyúlka*, — míg nem párosodik: *süldő, südő, sütkönyúl*.

Tartózkodási helye szerint van: *mezei, erdei, homoki, mocsári, lápi, hegyi nyúl*.

A szőre: *gyapjú*, — a bőre *gyapjas*: *bunda*, — a felső ajkán levő szőrszálak: *bajusz*, — a füle: *tapsi*, — hátsó lábai: *ugrók*, — farka: *bokréta*, — excrementuma: *gumó, mogyoró, bogyó*, — ha metszőfogai a szájból kiállanak, azok az *agyaras nyulak*, — a gyakran előforduló világos szín-

eltérés: *leucismus, hókaság*, — a sötét-színű eltérés: a *melanismus*.

Amint a zord tél egy kissé enged, a buja kanok szerelmesen *hajszoľják* a szemérmetes nöstényt. Soká *kergetőznek*, míg az enged a nagy csábításnak s megkezdődik a *pepecselés, bakzás, kukózás*, miközben a lovagiatlan kanok *megettépik, megbannnyazzák* a nöstényt. A nász után a nöstény *pocakos, pocos* lesz s egy kis *vackot kapar*, hol apró nyúlfiakat *fiadzik*.

Este felé a nyúl *legelőre vonul*, legelés közben *kocog, baktat, bakdácsol, epickél, bakalász, bakókál, csúszkál* és reggelig legelészgetve, — miután több oldal-ugrással *cselt vet, viszik* — *vacokra megy* és a *vackában, fekvésében*: *elül, elvackolja magát, vacokba ül*.

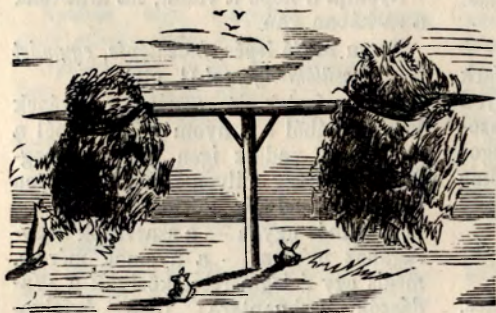
Ha valami *neszt vesz*, akkor hátsó lábára állva, *szemlét tart, ágaskodik, ácsorog, kucorog, cöveket üt, bakágast üt*, s ha semmi veszély nincs, *dobol* az első lábaival a tapsiján és újra *vacokba ül*.

Ha vizslával vagy anélkül, keresve vadásszuk, akkor *bokrászunk (busírozunk, berkezőnk)*.

Ilyenkor a nyúl, ha közel bevárja a vadászt, akkor *jól tart*, ha pedig már lőtávolon kívül *kipattan, felugrik, kipenderedik, kiszökik, feladja magát, felöltik, kigördül* a vackából, akkor *éber, ugrós, rosszul tart*.

A vacokból a vadász *kiugratja, felszökteti, felüti*, az eb *felveri, felszuklatja*; mikor a *gaszt*, melyben a nyúl meglapul, *megsunyja magát, meglappan, meglippen*, a vadász apróra megjárja, akkor *kitiporja, kiböklészi*, és ha a vackából majdnem hason csúszva iramodik egy barázdában, akkor *kisuttyan, elcsellen*. Gazban, bokros sűrűben *lomol*, és ha csak itt-ott egy pillanatra látható, akkor *megvilan* Sáros szántásban *bocskort húz, megbocskorosodik, bocskort köt*.

Szántásban, tarlón gyakran már messziről meglátja, azaz *kinézi, felveszi* a vadász a nyulat és a jó pecsenyevadász ilyenkor oda-lópózdva, meglepi: *megcankózza, megnyomja* a vacokban *pislogó, mereszkedő tapsifülest, sebes ültiben kilövi, kihenteríti* a vacokból.

14. ábra (nyulétetek).

Ha fejbe- vagy előhajszaán, kupán lövik, akkor felbukik, buk fencezik; ha egyik lábát ellövik, akkor csonton szalad, mikor is az eb utána veselkedik és hiába cselez, cicázik vele, rövidesen bekorcolja és elcsípi, nyeggeti, nyaggatja egy darabig, miközben keservesen vesékel, mákog, sir, és ha még életben kerül a vadász kezébe, akkor hátsó lábainál fogva lelógatva, leagyalják, fültövon (fültént) ütik, két hátsó lábát befűzik, átlábazák, odahaza a belit kidobják, a bundáját lerántják.

Nyúlálló, szulárd, nyúltisza (?) a vizsla, mely nem nyúlhajszó (l. ott).

Nyúlaprólék = a nyúl szíve, mája, tüdeje, bordái és előrsze.

Nyúlászni = nyúlra vadászni (vizslával bokrászni).

Nyúletetők. A nyulak nyári étetéséhez szükséges alkalmatosságokat mutatjuk itt be a Diezel-Mika »Az apró vad vadászata« c. könyv nyomán:

A **takarmánycölöp** (l. 14. ábrát) egy méter hosszú, s körülbelül 3—4 cm vastag cölöpöket megfelelő helyeken úgy kell a földbe beverni, hogy azok 50—60 cm-re a földből kiálljanak. Minden ilyen cölöpre egy, mind a két végén kihegyezett, 1 m hosszú lécet kell jó erősen rászegezni és ennek kihegyezett végeinél a két takarmánycsomót úgy kell ráhúzni, hogy a földet ne érhék, de a nyulak kényelmesen elérhessék.

A **takarmányfedél** (l. 15. ábrát) 3—4 darab $1\frac{1}{2}$ méter hosszú, 3 cm vastag karóból áll, melyet egymástól 50 cm-nyire rézsútosan úgy verünk a földbe, hogy szabad végeik összehajolva sodronnyal összeköthetők legyenek. A jól összekötözött takarmánycsomót, mely a karók közét kitölti, az állvány közé ismét sodronnyal úgy kötjük fel, hogy az a földtől 20—25 cm-nyire legyen s azután az állvány felső részét zsuppszalmával jól befödjük, hogy az alatta levő takarmányt a hó vagy eső ne érje.

Nyúlfiú, fiangyul, nyúka (l. ott).

Nyúlhajszó az eb, mely beugrik a nyúl után. V. ö. **Nyúlálló.**

Nyúlláb = hosszú, keskeny lábfej az ebnél.

Nyúltisza = a Hasenrein szolgálai for-

15. ábra (nyúletetők).

dítása. Sokkal helyesebb ennél a *nyúl-álló* vagy *szilárd*.

Nyuszi = a nyúl becéző elnevezése.

Nyuszká = csupasz madárfiók. (Nógrád megye.)

Nyuszt. (*Mustela martes.*) A menyét-félék családjába tartozó ragadozó. Testhossza mintegy 55 cm, farkhossza 30 cm. Bundája sötétbarna színű, torka és nyakaalja világossárga, a pacsmagolás idejében szép narancssárga. Erdőkben tartózkodik, hol elhagyott ragadozó madár- vagy mókusfészkekben, fadukban, sziklahasadékokban fészkel. Pacsmagolása január végén, február elején kezdődik nagy prüszkölés, morgás, fújás, köpködés közepette. A nőstény 9 heti vemhesség után, március végén,

április elején 3—4 nyusztfiat kölykedzik. A vadászterületnek néhány nyuszt valószínűsége átká lehet, mert az őzigadtól kezdve minden kisebb élőlényt megtámad és megöl. Irtani eredményesen csak csapóvassal lehet. Többször tapasztalták már, hogy a csalogatási időszakban az őzhívó hangjára ő is megjelent. A fogáshoz szükséges leírást lásd *Szimatcsaló szerek és Csalogatatok* alatt.

Nyűgbe vetni (sólymot). »Szemeiket el szokták fedezni, hogy a' repeső madárkákat ne szemlélhessék, lábukat pedig nyűgbe vetik és sínóron kötik.« (Miskolci Gáspár: Egy jeles vadkert. 390 lap.)

Nyühelődik a vad, ha féreg bántja.

O.

Odafüstölni, odapörkölni, odagyújtani, odalőni.

Odagyújtani. L. *Odafüstölni.*

Odakap, faldos az emsedisznó; a kan *víg* az agyarával.

Odalbahó = farkas. (Brassó megye.)

Odaossan. »A tarlókra éjszakánként odaossanó öreg és fiatal vadludakat

meglessék.« (Pákh Dienes: »Vadászat-tudomány.« II. 126.)

Odapörkölni. L. *Odafüstölni.*

Odaszolgál = odahord, visz a puská.

Odébb állt, elinalt, vagy mint tréfásan mondják: *megkapta az egészségi lapot* az elhibázott vad.

Odu. L. *Allandó kotorék.*

Ögyeleg = ide-oda járkál a vad.

Öklel, öklelődik, türkölődik a szarvasbika, őzbak

Ölálkodik a farkas az ól vagy karám körül.

Oldalfélt áll a vad, midőn keresztbe áll.

Oldalog 1. az eb, mikor hátulsó lábaival az elsőtől eltérőleg haladva, farát félszakosan viszi. 2. Oldalog a párba állott réce, midőn magányos pocsolványokra vonul.

Öllik, vedlik, lohosodik, lohodik, verdik, foszlik a réce. (Drávamellék.)

Öllös vagy *fecskéjark*, ha a szélső kormánytollak a belsőknél hosszabbak.

Öllözni = elleni (öz); öllő = özgida.

Öltő = a kérődzők gyomrának egyik része, mely a gyomornedvet választja ki.

Ölyvek. (*Buteoninae*) Vastag, gömbölyű fej, aránylag gyenge csorr. Orrlyukak félholdalakúak. Az első evezőtoll igen rövid. A negyedik a leghosszabb. Csüdjük rövid, erős, hátul egészen

16. ábra (Ölyv láb).

szen csupasz, elől a csüd feléig gatyás. Zsákmányukat csak ültében vagy szaladtában ragadják. Lomha, gunnyasztó ragadozók. Röptük nem gyors.

1. *Egerészölyv* (*Buteo buteo*. L). *Népies nevei*: parlagi- vagy tarlókánya, nyávogó-, sikoltó-, síó-, sívókánya, ölyű, ülyű, huszársas. *H.* 52—58; *Sz.* 37—41; *F.* 23—27; *L.* 7.5—8.4; *Cs.* 3—4 cm. Színe sötétbarna, a mell sárgás, fehéresen harántfoltos. Szeme barna vagy szürkés, fehéres és barnássárga, lábai sárgák, csőre kékesfekete. Megjön márciusban, költözik szeptember-októberben. 3—4 zöldes, vörösbarna foltos tojást rak, melynek *H.* 54—57; *Sz.* 44—47 mm. Általában hasznos.

2. *Fehérjarkú ölyv* (*Buteo ferox*. Gm.) *H.* 58—62; *Sz.* 40—54; *F.* 25—26; *L.* 9—9.2 (ebből 5 cm csupasz); *Cs.* 3.5—4.5. Színe rozsdásbarna, fehéres tarkázattal. Szeme sárgásbarna vagy okkersárga. Lábai sárgák. Csőre hamvaskék, fekete kampóval. Fő ismertető jele: rozsdás árnyalatú *egyszínű fehér farka*. Vándorlási ideje bizonytalan. Nálunk igen ritka.

3. *Gatyás ölyv*. (*Archibuteo lagopus*. Br.) Őszkánya, fehér kánya, téli kánya. *H.* 50—65; *Sz.* 43—48; *F.* 24—25; *L.* 7.5—8.1; *Cs.* 3.5—3.7. Színe nagyon változó. A majd egész fehértől a rozsdabarnán át a sötétbarnáig. Legfőbb ismertetője, hogy csüdjé a *lábfejig gatyás*. Szeme barna, lábak sárgák, csőr hamvaskék, kampója fekete. Nálunk ritkán fészkel. Legtöbbnyire késő ősszel jön és tavasszal újra eltávozik.

4. *Kigyászölyv* (*Circaetus gallicus*. Gm.) *H.* 65—80; *Sz.* 48—54; *F.* 28—30; *L.* 9.8—10.4, ebből 7 cm csupasz; *Cs.* 4.6—5.5 cm. Színe csokoládébarna és fakóbarna. Alsó test fehér alapon világosbarna harántszalagokkal. Lábai világoskékesekek. Nagy bagolyszemei sárgák. Megjön április elején, elköltözik október vagy november elején. 1—2, ritkán 3 szürkés kékes vagy zöldesfehér tojást rak, melynek *H.* 72—74.5, *Sz.* 58—59 mm. Káros.

5. *Darászölyv* (*Pernis apivorus*). *H.* 57—64; *Sz.* 36—41.5; *F.* 22.5—27.5; *L.* 4.5—5.5; *Cs.* 3—3.5 cm. Színe

rozsdabarna. Minden más ragadozómadártól abban különbözik, hogy a csőr tövén nem szőrszerű, hanem apró pikkelyes tollazata van. Lábak sárgák. Szem szürkésbarna, sárga, vörösesbarna. Csőr fekete. 2, ritkán 3 vörösbarnás, sárgásfehér, barna foltos tojásának *H.* 55—57; *Sz.* 44—47.2 mm. Káros. Egérbő esztendőben azonban mint jó egérpusztítót, megtűrhetjük.

Önjel = (nyomjel), midőn a bika vagy suta csülkeinek élet — illetve a csülök külső alakját — a sziklán lépésével mintegy lerajzolja.

Ontozik = megkölykezik. (Vas megye.)

Ordas = farkas.

Öreg kan = a teljesen kifejlett, kaptális vadkan.

Öreg szatyma, fickó, posta.

Orgonál, ordít, üvölt a farkas. (Háromszék megye.)

Örömszöld, örömág, cserág, sikerág, örömgally, zöldág és még egy csomó más kifejezéssel próbálkoztak már, hogy mi legyen a neve annak az ágnak, melyet a szerencsés szarvaslövő büszkén a kalapja mellé tűzhet. Míg valami elfogadható kifejezést nem találunk, addig legjobbnak tartom egy vadásztársam javaslatát, hogy a vadász *kitűzött*.

17. Ábra (a gatyás ölyv lába).

Orr a vadásznyelvben nemcsak a testrészt jelenti, hanem a szaglást is, pl. *jó orra van*.

Orrán viszi, *orozza* a nyulat az agár, mely nem éri, nem fordít ugyan a nyúl, de jó darabig közvetlen nyomában van. Az ilyen agarat *piszkáló, srófoló, taszigáló* agárnak is nevezik.

Orr- és garatféreg (Cephanomia).

Orrmány = a vaddisznó orra.

Orrozza, L. *Orrán viszi*.

Őrszem = a zergenyáj figyelő tagja, mely veszedelem esetén *jüttjenty* egyet, mire az egész csapat eliramodik. Darvaknál, vadlibáknál szintén.

Orvállat = ragadozó.

Örvénylik, *kereng, körözik, kóvályog* a ragadozómadár, ha a levegőben köröket ír le.

Örvköröm = a ragadozó madár lábán. Használatosabb a *karom*.

Örvmadár = ragadozó madár.

Örvölöz a felzúdult vízimadárság.

Örvös galamb, L. *Galambok*. 3.

Örvös medve = fiatal medve, melynek nyakán még a világosabb színezetű gyűrűje van.

Ősreütés, *visszaütés, atavismus*, ha az utódok jobban hasonlítanak régiebb elődeikre, mint a szüleikre.

Őstorhegyre hord, *összehord, sűrűn vág* a puská, mely a sérétet nem *teríti, borítja, szórja*.

Őstoros (Piqueur) a falkavadászatnál az ebek összetartója.

Őszlopvas = ragadozómadár fogó készülék, melyet kútágásra, fatörzsre stb. szerelnek.

Ősszeakaskodik, *elbonyolódik, egymásba akad, összekulcsolódik* a küzdő bikák agancsa.

Ősszeáll, *falkába áll, csapatba verődik, falkába csavarodik, összecsap* a vad.

Ősszeesap két bika a rigyetés időszakában. (L. *Ősszeáll*)

Ősszefogódzik a medve a vadással, ha átöleli és megkapsálja.

Ősszekulesolódik, L. *Ősszeakaskodik*.

Ősszekürtöltni a vadászokat, ebeket a hajtás után. »A pecézer ajakán' a szarv megbödüle.« (Gyöngyösi)

Őssenősztetni. »A' régiek az Oktalan állatokat fele-más állatokkal ekképen

őszve-nősztetették.« (Miskolci Gáspár. 280. 1)

Ősszeröffen a vaddisznókonda, ha valami gyanús zaj üti meg a fülét vagy szimatot kap.

Ősszesarhudás. »Az Őszvér pedig a' Lónak avagy Bikanak a' Szamárral való őszve-sarhudásából származik.« (Miskolci Gáspár. 280. 1)

Ősztör, L. *Árbócsa*.

Ősztövé = *satnya*, sovány.

Ősztövéreül, *meghíványkozik, elgyatru*, = *lesoványkodik*.

Ötvös Balázs vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Óvás = a vad ápolása, téli étetése, kímélés, vadorzók, ragadozók elleni védelme.

Őz, (*Cervus capreolus*) *Vadkecske* (Szolnok-Doboka).

A hím: *bak, őzbak, őzcáp*, — a nőstény: *suta, kecske* (?). — a fiatal: *őzgida, gedó, őzolló, gödölye, zera, őzfi*. A kecskegidából *ünő* lesz, a bakgödölyéből pedig *csapos, villás, hatagos, derék, erős, kapitális bak*, — a fiat nem fogott suta: *meddő suta*.

A rigyetési időszakban (melyet csalogatási időszaknak is szoktunk nevezni), a suta, ha a nemi ösztön bántja, azaz: *árjad*, hosszas *incselkedés* után, mely alatt a bak *úzi-hajtja*, körbe-körbe *hajszolja, boszorkánygyűrűt* csinálnak, a suta aggodalmasan *sipít*, míg végre *magához ereszti* a bakot. Ha már *nehézes* lesz, *elkülönödik* a csapattól és *megborjazik, ollik, ollózik, vemhezik*. Kis *gedőit, vemheit* szoptatja, *vezetgeti*, védelmezi, s ha ragadozó akarna hozzájuk férközni, azt mellső lábaival *levágja*, vagy ha más veszedelem fenyegeti őket, akkor karcsú lábaival *toppant* egyet, mire a kicsinyek engedelmesen *meglapulnak*. Ha a gidák már oly erősek, hogy anyjukat követni tudják, úgy a kis család csapathoz tart, hol az apró jószág *felserdül, felidül*.

Ha a sűrűben *tanyázó* pihenő őz fülét valami zaj üti meg, akkor *felneszel, neszessé válik*, s ha gyanúja nem oszlik, mintha acélrugók mozgatnák, úgy *fel-szökik* fektéből, *riadoz, riaszt, bőfög, bőffen, bakog, bekeg* néhányat s *bakázva* tovább *poroszkál*. Ha azonban ez a

zargatás, abajgatás többször ismétlődik, egészen elpártol a területtől.

Az őzet vadásszák *cserkésze* (l. ott) *fütykésze* vagy *barkácsolva*, épúgy mint a szarvast, van azonban egy speciális vadászati módja: a *csalogatás*, *sípra hívás*, *sípra csalás*, *sípvadászat*. A vadász falevéllal, vagy a *riasztó*- vagy a *hívó-csalsíp*pal hangot ad, melyre a bak *beugrik*, de nagyon vigyázni kell, nehogy a vadász egy könnyelmű mozdulattal *elbakajántozza*, *elhebehurgyázza*.

A megdermedt, megcserkedt őzet *feltörlik*, *kizsigerelek*, azután *bakba kötik* és *hazaviszik*. (Testrészeit l. *Szarvasnál*.)

A megsebzett őz viselkedése a sebesü-

legkevésbé kétséges esetben is tarkózzuk le vagy egy nyaklövessel biztosítsuk zsákmányunkat.

Ha az őz a lövés pillanatában erősen összerázkódik és utána vad iramban menekül, úgy a golyó rendszerint jól talált s rövid távolságra halljuk az őzet összerogyni.

Ha az őz a lövésre felszökellik és első lábaival a levegőben kapálózik, a golyó elől, jól ütött be. Ha a hátsó lábaival

18. ábra (őz).

lős pillanatában csaknem ugyanaz, ami a szarvasé. Ha az őz a lövésre összerogy, siessünk oda azonnal, hogy szükség esetén a kegyelemdöfést vagy a kegyelmlövést megadhassuk, mert gyakran megtörtént már, hogy a golyó ütésétől elkabult őz rövid idő alatt újra lábra kapott s továbbállt. A Traun folyó ligeteiben velem is megesett, hogy egy fejbőlött őzbakot, mely véleményem szerint az utolsót rúgta, otthagytam a helyén és egy óra múlva a baknak csak hült helyét találtam. Rá egy hétre ugyanott ez az őzbak terítékre került s akkor megállapítottuk, hogy csak könnyű fejsebet kapott. Azért tehát a

magasan kirúg, vagy meggömbült derékkal csendesen menekül, akkor az őz vagy belsebet vagy comblövést kapott.

Ha a vad az első lábaira előrerogy, de rögtön talpraáll és gyors ütemben menekül, akkor minden valószínűség szerint nyak- (begye-) lövést kapott, de csontsérülés nélkül, mert ha a golyó nyakcsigolyát talált, az őz tűzben marad.

Láblövéseknél rendszerint látjuk az ellőtt lábat kalimpálni, vagy a vadat erősen sántítani.

Hibázásnál az őz megrázkódik ugyan a lövés zajára, nagy ugrásokkal menekül, de neszelve meg-megáll s olykor még haragosan bakog is.

18/a. ábra. Az egyéves őz agancs-alakulatai.

18/b. ábra. Agancsalakulások a második évben.

Az itt leírt jelzések természetesen nem minden egyes esetben így folynak le, s azért ne mulasszuk el soha a le-adott lövés után a sebjelek, cserkészjelek után nézni.

Az őz sebesüléseit (miként a szarvasét is) a golyóvágtat testrészt után jelöljük meg. Van tehát szív-, tüdő- és májlövés, lép- és veselövés, bállövés, fej-, nyak- és hátlövés, lapocka- (váll-lap-, Blatt- (?), comb- (copák-) és bordalövés, tövis-, nyujtványlövés, horzslövés, lábszárlövés, súrolólövés, keszeglövés, szüglövés stb.

Diezel-Mika »Az apróvad vadászata« c. könyvből vesszük át a mellékelt 18. sz. ábrát, melyhez a következő magyarázatot adjuk:

a = középlapocka- (szív-) lövés, —
 a^1 = mélylapockalövés, — a^1 = magas lapockalövés.

$b-b-b$ = tüdőlövés (rossz lapockalövés).

$c-c$ = a rekeszizom vonala.

$d-d$ = májlövés.

$e-e^1$ = bendő- vagy bállövés.

f = comb- (copák-) lövés.

$g-g-g$ = horzslövés (gerincnyujtvány).

$h-h$ = gerinelövés.

$i-i$ = nyakesigolyalövés.

$k-k$ = gégelövés.

l = nyak- (de üres) lövés.

$m-n$ = fejlövés.

$p-p-p$ = felső lábszárlövés.

$r-r$ = alsó lábszárlövés.

$ó$ = szüglövés.

A vérjeleket, sebjeleket a Szarvas-nál közöljük.

Őzaganes fejlődése a következő: Az őzgida homlokcsontja kb. 5 hónapos korában dudorodni kezd s az ebből származó

gombot január-februárban elhányja. Tavasszal fejlődik a csap, melyet május-júniusban a hancstól megtisztít, lehánt. A csapat decemberben ismét leveti, lehullatja s március táján már mint villásbak jelenik meg. Novemberben a villás agancsot is lerakja és tavasszal hatos agancsot kap. Ennek az agancskának van elő- (támadó-) és hátsó (védő-) ága, van agancstőve, agancstörzse (agancs-, szára), koszorúja (rózsája). Díszei az őzaganesnek is a gyöngyök és rovatok. Ha az elő- és hátsó ágak majdnem egy vonalba esnek, miáltal az agancs keresztfarmájú lesz, az a keresztes agancs, melynek ritkasága folytán nagy értéke van.

Miként a szarvasagancsnál, itt is vannak rendellenes, abnormis alakulatok s akkor az őzaganes is kores, torz, dancsos, buga, kukora, finta, kajsza. Egy abnormitás az őzeknél gyakrabban előforduló parókás agancs is.

Az őzaganes fejlődési fázisait mellékelt táblázatunk mutatja be.

Őzborjú. Helytelen kifejezésnek tartom, mert amint az őzsutára valósággal fáj azt mondani, hogy »tehén«, épúgy erre a graciózus, kedves, törekeny kis jószágra sem illik a »borjú« kifejezés. Jobb a gida, gedő, olló, zera, őzfi.

Őzecáp = őzbek. (Székelyföld)

Őzesapat = hármon felüli őz együtt.

Őzdongólégy. (Oestrus stimulator.)

Őzfi. L. Őzborjú.

Őzgida. L. Őzborjú.

Őzkecske = őzsuta a kifejlődött s már ollózott (ellett) nőstény őz. Helytelen kifejezés, mert az őz nősténye suta.

Őzolló. L. Őzborjú.

Őzsuta. L. Őzkecske.

Őzüsző = helyesebben őzüdő a már rigyetett, de még nem ellett őz.

P.

Pacsmagol = párzik az apróbb szőrmés ragadozó (vadmacska, vidra, menyét stb.).

Pagony = vadászterület.

Pajzánkodik, dévajkodik a szarvasféle, ha jókedvűből agancsaival a földet hánnya vagy a hangyabolyt széttúrja.

Pajzsos cankó. L. Cankók. 8.

Pákh Dienes vadászati szakíró. L. Irodalom.

Pákosztos, pákosz az eb, mely nem elégszik meg a maga kosztjával, hanem más tilalmas eledelhez is hozzányúl.

Pamaes, eset a szarvasfélék csökén levő hosszabb szőresomó.

Pamacsa. L. *Dagonyás ja.*

Panaszkodik = 1 *béget, sír az őz fáj-*
dalmában; 2. *veszékel, mákog* a nyúl,
ha az eb *nyeggeti*; 3. általában min-
den vad fájdalmában kiadott siránkozó
hangja

Páncél = 1 a vaddisznó oldalán a gyan-
tából, sárból képződött vastag, ke-
mény kéreg; 2. a fogolykakas málján
levő patkóalakú barna folt (1. a követ-
kező szót).

Páncélosodik, patkósodik, színesedik,
címeresedik a kis fogolykakas, hamar mel-
lén a patkóalakú barna folt látszani kezd.

Pandal = üreges, öblös vízpart, hol
a vidra tanyázni szokott.

Pangó, csenevész, sinevész, görhe,
lependék stb. L. *Csenevész*

Páradzik, pázrik (a galamb). (Szeged
vidéke.)

Páratlan az agancs, ha egyik agancs-
törzsön több ág van, mint a másikon.
Lesz tehát páratlan 10-es, 12-es stb.

Parlagi sas. L. *Sasok.*

Parókás agancs = torzalakulat a
nedvek túltengése folytán, rendszerint
heresérülés vagy a fejlődő agancs meg-
sértése után.

Párokra szakad tavasszal a fogoly-
csapat.

Páros az agancs, ha mindkét agancs
törzsén egyforma számú ágai vannak.

Párosodik, pázrik, páradzik, hímszik,
fajzik a madár.

Partfutók. A lilefélék családjához tar-
toznak ezek a fürge, örökké nyüzsgő,
szaladgáló, villámgyors repülésű, ked-
vesen fütyörésző kis madárkák. Leg-
nagyobbikja is alig rigónagyságú, a leg-
kisebbje pedig akkora, mint egy veréb.
Csőrük, mely $1\frac{1}{2}$ — $3\frac{1}{2}$ cm között vál-
takozik, szalonkaszerű, puha, vékony,
hajlékony, a végük kemény. A hím és
nőstény egyedei egyforma tollazatúak,
de nyári és téli öltözetük nagyon külön-
böző színű.

1. *Tengeri partfutó.* (Tringa mari-
tima.) H. 20—23 cm. Színe barnás-
fekete, zománccfénnel. Lábai sárgák,
csőre sötétbarna. Nálunk csak elvétve
jelenik meg.

2. *Izlandi partfutó.* (Tringa canutus.)
H. 23—25 5 cm. Színe feketés barna és
sárgás szürke. Igen ritka.

3. *Sarlós partfutó.* (Tringa subarcuata.)
Paprikasneff, vörös partisneff. Színe
vörösbarna. Csőre ívesen lehajló. H.
18·8—21 cm. Nálunk csak költőzködés-
kor látható.

4. *Közönséges partfutó.* (Tringa
alpina.) Parti-, szőke-, székisneff. H.
20—21·5 cm. Színe fekete, sárgásan
szegett tollakkal. Láb és csőr fekete.

5. *Apró partfutó.* (Tringa minuta.)
Apró partisneff. H. 13—14·5 cm. Láb és
csőr fekete. Színe barnásfekete.

6. *Temminck partfutója.* (Tringa tem-
mincki.) H. 13·3—14 cm. Színe hamu-
barnás. Csőre barnásfekete, lábai bar-
násszürkék.

Parti lile. L. *Lilek.* 4.

Partra száll a vidra.

Pásztázni hagyni = a vizslát messzire
ereszteni.

Pásztázó hajtás, ahol a vadászok a
hajtókkal egy vonalban állnak fel és
ezen alapvonal két szélén szintén egy
hajtóvonal halad (stráfvadászat). ┘-ű
vadászat.

Patkó, címer, pajzs, vért = a fogoly-
kakas málján levő barna folt.

Patying = a szarvaskés hordózsínörja,
melyet jobb vállon keresztülvetve hord-
tak.

Pecér, pözér, ebalkás, ebgonдозó. Régi
jelentőségét veszített s a hajdanitól ma
már egészen különböző értelemben
használt szó. Krónikákban olvassuk,
hogy Rákóczi Zsigmond felsővadászi
udvarához egy *főpecér*, két *kutyapecér*,
hat *kutyafiú* és egy *kutyaszakács* tarto-
zott; gróf Csáky István szendrői ud-
varában pedig *lovaspecérek* is tartattak.
E kifejezések, melyek akkor *hunts-*
mant, *valet de limiert*, *Jägerburschot*,
kennelsmant és *whip*-et jelentettek, ké-
sőbb elavultak, részint mert az 1729. évi
XXII. t.-c. a vadászatokat szűkebb kor-
látok közé szorította, részint mert az
akkor és később egyre sűrűbben alkal-
mazott német és cseh erdészek a magyar
vadászszavak helyett idegen szava-
kat honosítottak meg. Később a pecé-
rek kizárólag cigányok voltak s az
udvarban a legalárendeltebb állást fog-
lalták el, és ez lehet részben oka annak,
hogy foglalkozásukra később egyre ke-
vesebb vállalkozó akadt s e szó a hajda-

nitől egészen különböző értelmű lett. (Bérczy.)

Pecsenyés agár, mely különösen őszszel, míg a nyúl gyöngre, egyre-másra — később pedig válogatva s a javát eleresztve — hord pecsenyét a konyhára.

Peesét, *csülöksár, bocskor* (l. ott).

Pedzeni = 1. Sóllyal vadászni, solymászni. 2. *Pedzi, lecsapja* a ragadozó madár a prédáját.

Pelyhesedik, *L. Mohosodik.*

Pepecsel, *bakzik, kukózik, párzik* a nyúl.

Pete, *mony* = tojás; innen *petézni*.

Petézi, *gácsérozza, jérceli, megtiporja* a gácsér a tojót.

Pettyes lile, *L. Lilék.* 2.

Pettyes orr = sötétebb színnel pontozott orr az ebnél.

csibéi; 2. pityeg a tojó is, ha csibéit összehívja

Pitypalattyoz a fűrj.

Pitypiritty = fűrj. (Bodrogek.)

Pittyeg, *cipákol, kittient, sipákol* a szárcsa. (Velencei tó.)

Pocakos, *pocos*, — hasas a nyúl.

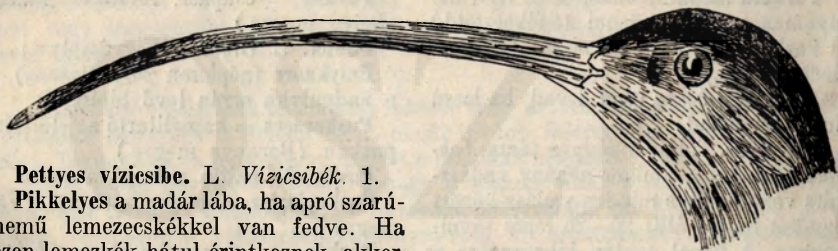
Pocgém, *L. Gémek.* 3.

Pocos, *L. Pocakos.*

Pofazaeszkő = ürgénél, gödénynél az élelem időleges elhelyezésére szolgáló bõriszák.

Pofoz, *rúg, taszít, lök* a fegyver, mely túlerõsen van töltve, vagy tölténykamrája van megtárgulva.

Pointer = rövidszőrű angol vizsla. Ha 30 kg-nál súlyosabb, akkor: *nehéz*; ha 20—30 kg-ot nyom: *közepes*; ha súlya 20 kg-on alul van: *könnyű*.

19. ábra (a nagy poling feje).

Pettyes vízicsibe, *L. Vízicsibék.* 1.

Pikkelyes a madár lába, ha apró szarúnemű lemezecskékkel van fedve. Ha ezen lemezek hátul érintkeznek, akkor a madár *csizmát visel*.

Píp = a szárnyasok egy betegsége. A nyelv hegye és a légzőcső felszíne megkeményszik, táplálkozni nem tud és elpusztul.

Pipe, *pizse, pizselle, pislen, csire, csibe*, *csirke* = a tyúkrendi madarak porontya.

Pirók róka, *szeg-, sárga-, vörös róka*, melynek hátbõre egyenlõ világossárga szõrű, májja pedig fehér, fakó vagy piros szegéllyel.

Pirosládú cankó, *L. Cankók.* 6.

Pislog, *mereszkedik* a nyúl a vacokban, ha a vadász meglepi.

Piszeg vagy *nyihog* a vidra, ha jól érzését akarja kifejezni.

Piskáló agár, *L. Orrán viszi.*

Piszlék az eb felsõ ajkairól lelógó ajkak.

Pisszeg az erdei szalonka húzásakor.

Pitvar = a róka- vagy borzodu elõcsarnoka, melybõl a *katlan, teknõ, kamra* nyílik.

Pityegnek 1. a tyúkrendi madarak

Pólingok. A *lilefélék* családjába tartozó, igen hosszú, sarlósan meghajtott csőrű, természetes, szalonkafele madarak. Lábuk magas, elõrészén pajzsos, hátsó részén azonban csak hálózott. A magyar pusztá kedves madarai ezek. Tilinkószavukkal a pusztá mélabús csendjét felvidítják. Vadászatuk igen nehéz, mert szerfõlött szemfüles jószágok. Nálunk három fajtája fordul meg az õszi tavaszi vándorlaskor, de egyik sem költ.

1. **Nagy póling** (Numenius arcuatus.) Gojzad, hujtó, szélkiáltó, pólic, külíc, tócsmadár, tócsér, tócs-tócs. Színe pacsirtaszerű. *H.* 53—62; *Sz.* 29—31; *F.* 12—14 2; *L.* 7—8 3; *Cs.* 13 5—16 5 cm. Megjön márciusban és április közepéig marad, augusztusban újra halatja fuvolázó hangját egész novemberrig, sõt akad olyan is, amelyik gyenge télben el sem megy.

2. *Vékonycsőrű póling* (Numenius tenuirostris). Jóval kisebb, mint a nagy póling, hosszúsága csak 38—44 cm. Nálunk igen ritkán fordul elő.

3. *Kis póling* (Numenius phaeopus). Kis szélkiáltó, tutucska. Hossza: 42—46.5. Lábai kékes olomszínűek, szemei feketésbarnák, csőre feketés barna. Költőzködésének ideje egybeesik a nagy pólingéval.

Póráz, melyre az agarakat, kopókat fűzik.

Egy póráz agár, melyek együvé vannak fűzve.

Pórázos agár, pórázhoz szoktatott, mely már jól jár a pórázon, nem ficánkol, hanem egyenletesen, békességben halad fűzértársával.

Porka, *friss hó, szűz hó* (és nem csapahó)

Porkára menni, *porkászni*, = friss hónyomon vadászni menni. (Székelyföld)

Porkászni. L. *Porkára menni*. (Háromszék megye.)

Poroszkál, *kocog, üget a vad*, ha lassú futásban halad.

Portyázás. Tulajdonképpen társas *bokrászás, berkezés*, amikor néhány vadásztárs vonalba áll s minden vadász között egy-két hajtót állít 20—25 lépés távolságban. A vonal azután kihasználva a terep és a pagony jobban vadászható, vaddúsabb részeit, levadássza azokat s a hajtók a lőtt vadat mingyárt fel is szedik s magukkal viszik. Ősztájt, mikor a foglyoknak »aranyosodik a tolla«, a nyúl is ugrósabb, a vonal két szárnyát ajánlatos egy kissé előbbre küldeni. Több alkalommal leírtam már, de itt sem mulasztom el vadásztársaim figyel-

mét felhívni, hogy a közvetlen láb elől kigördülő vagy pláne a vonal háta mögött elsuttyanni akaró nyulat lehetőleg kíméljék, mert azok majdnem bizonyosan anyanyulak, akik kora ősszel még gyakran nyúlfiakat hordoznak vagy szoptatnak. Az ilyen nyúlban a vadásznak sincs öröme, a vadállomány is érzékenyen károsodik, mert a nyúl ivararánya amúgy is abnormis a sok kan és kevés nőstény miatt.

Pöszér. L. *Ölyvek*. (Darázsölyv.)

Pötyögösen, *hasasan áll a háló*, ha nincs kifeszítve.

Prédál (a sas). »... hanem hússal élő, ragadozó, prédálásban gyönyörködő, magánanya lakó, minden Madaraknak pestise.« (Miskolczi Gáspár. 285. l.)

Pucér, *cibák, pucos* a pelyhetlen, csupasz madárfióka.

Pucos = csupasz, tollatlan madár. (Bereg megye)

Pühök. L. *Ölyvek*. (Kigyászölyv.)

Pulykaorr (népiesen *pulykatalakony*) = a vadpulyka orrán levő bibircsók.

Puskasecs = kapszlitartó az előltöltő puskán. (Baranya megye.)

Puska elé hajtja a kopó a vadat.

Puskapiszter = puskatisztogató. (Vas megye)

Puskás = cserkésző vadász. (Zemplén megye.)

Puskásvonal a vadászok vonala a hajtóvadászatnál.

Puskavégre kapni, *lövésre kapni*.

Puskázik azon agár, mely a nyúl kiugrásánál nem egyenesen a nyúl után, hanem oldalra veszi futását. Rendszerint megerőltetett, öreg agárral szokott megtörténni.

R.

Rácserszent. »Alig pár öl távolságról rácserszent, de fegyvere nem vesz tüzet.« (Ujfalvi.)

Ráduplázni = a másik csővel is löni.

Ráfüstölni, *rápörkölni*, = rálöni.

Ragadja zsákmányát a ragadozó.

Ragadmány, *maritalék, konc, préda* = a ragadozó zsákmánya.

Ragadozó madarak, *erőszakos madarak, prédáló madarak, orvmadarak*.

A *hím* elnevezésére nincs külön kifejezés, — a nőstény: *tojó*. (Szatmár megyében a madarak hímjét *apjók*, nőstényét *anyók*-nak hívják.) Az aprók: *fiókák*.

Csőre: *csorr*, — a csorr görbe vége: *horog, kampó*, — a sólyomfélék szemeitől kezdve a pofákon végighúzódo fekete vonal: *barkó*, — a baglyok szemei körül az arcot sugárszerűen fedő tol-

lak: a *fátyol*, — lábuk: *csüd*, — a körmei: *karmok*, *orvkörmök*, — az ujjak a körmökkel: *marok*, *markó*, — ugyanez a solymászoknál: *kéz*, — ha a pikkelyek a csüd hátulján összeérnek, akkor: *csizmát visel*, — ha csüdjei tollal fedvék: *gatyás*, *gatyók*, — híg, fehér ürülékével a fát, bokrot: *bemeszeli*.

A ragadozó madár *hímzik*, *tojózkodik*, utána *költ*, *fiasít*. Meztelen: *puckos*, *cibak*, *pucér*, *csőré* fiókái eddelét a szájában *összecsócsálja* s ezzel a *csócsával* táplálja. A tehetetlen porontyok azután *mohosodnak*, később *feltollasodnak*, *kitollasodnak*, *kiveri* az anyjuk tolla, *felcseperednek*, egy ideig szárnyukat próbálják: *repegnek*, míg végre *röppössé*, *repülössé* lesznek s akkor *kirepülnek*, *szárnyra kelnek*, az anyjuk *kirepíti*, *repingeti*, *röpdösteti*, *röpitgeti*, *szárnyra bocsátja* őket. A legutoljára kelt vagy leggyengébb fióka a *fészekfentő*, *jentér*.

A ragadozó madár korán reggel *prédára* indul. Egy nagy területet *levadász*, *lecirkál*; *úszik* a levegőben s nagy köröket írva a levegőben: *kereng*, *kóvályog*, *örvénylik*, *köröz*, s ha valamit a földön jobban szemügyre akar venni, akkor — mintha láthatatlan fonálra lenne fűzve — *lebeg*, *függ*, *szitál*, *függöget*, *lóg*, *sátorozik*, s ha valami préda akad, akkor összekapott szárnyakkal zuhan rá, *nyílalva* vágódik és *pedzi*, *elüti*, *lerúgja* áldozatát, azután *koppasztja*, *mellezi* és *felfalja*, az emészthetetlen szőrt, tollat pedig *kiökrendi*, *kiöklöndi*.

Jóllakva, egy határkövön *gubbaszkodik*, *ácsorog*, *tollászkodik*, *begyészke-dik*, s ha megemésztett: lomhán *fel-rúgja* magát s új vadászatra indul. Este *elül*.

A sas *vijong*, *vijog*, *sívít*, — a vércse *vercseg*, *nyihog*, — a héja *girigol*, — a bagoly *huhog*, *rikog*, *üvölt*, *si*, *rikolt*, *huhol*, *vihog*.

Ragadozó madaraink felismerése sokszor még az ornitológiával behatóbban foglalkozó embernek is gondot okoz, annál inkább »hétpécésertes könyv« a laikus előtt. Tekintve azt a fontosságot, melyet e madarak némelyike mezőgazdaságunkra — hasznossága folytán — betölt, nehogy a hasznos állat a másik, horgas orrú csirkefogó bűneiért bűnhődjék, — felvettem könyvembe dr. Schöff Ernő híres német ornitológus »Madarász-zsebkönyv«-éből az orvmadarak meghatározását megkönnyítő táblázatot.

Használatánál legelőször a római számokkal megjegyzett rubrikákat nézzük, amíg a madár jellegzetessége alapján a megfelelő megtaláltuk. A többit azon rovatnál már könnyen megállapíthatjuk.

I. Fej és nyak a kifejlődött példányoknál részben csupasz, vagy pehellyel borított: a keselyűk ismertető jele.

A) Testhosszúság kb 120 cm.

1. Tollazat sötétbarna .....

2. Tollazat nagyrészt fakó, világos barnásszürke .....

B) Testhosszúság kb. 70-cm .....

II. Ha egy ragadozó madárnak a csorr felső káváján a kampók mögött egy fogszerű kicsipkéződés, s az alsó káván ezen *fog*-nak megfelelő kivájás van, akkor az a nemes sólymokhoz tartozik.

A) Testhosszúság 40—64 cm.

1. Az összecsucott szárnyak hegye a fark végéig ér. Külső lábujja a karommal együtt valamivel hosszabb, mint a belső lábujj karommal .....

2. A fark néhány cm-nyire kiáll az összecsucott szárnyak alól. Belső és külső ujj karommal együtt kb. egyforma.

a) Fark sötét, világos rozsdabarna keresztfolttokkal:

barátkeselyű.

fakókeselyű.

dögkeselyű.

vándorsólyom.

kerecsensólyom.

b) Farok fehér vagy fehéres, sötét harántfoltokkal.

A csüd felső része (kb. $\frac{1}{3}$) gatyás .....

vadászsólyom.

B) Testhosszúság 28—35 cm.

1. Sárga lábak fekete karmokkal:

a) Határozott vonalú fekete barkó. A hát sötét pala-szürke vagy szürkésbarna. Szárnyhegyek a farok végéig vagy még hosszabban érnek .....

kabasólyom.

b) A barkó határozatlanabb vonalú. A hát vörösbarna, többé-kevésbé sötétebb foltokkal és sávolyozással. Szárnyhegyek 2—3 cm-rel a farok vége előtt

vörös vérese.

c) Homályos barkó. A hát kékesszürke, fekete harántfoltokkal. Szárnyhegy 3 cm-rel a farkvég előtt..

kis sólyom.

2. Sárga lábak, szarűfehér karmokkal. Tollazat a vörös vércséhez hasonló .....

fehérkörmű vérese.

3. Lábak minium- vagy sárgászörösek, fehéres karmokkal. A háttollazat színe sohasem barnás alapszínű ..

kék vérese,

III. Ha a csüd az ujjakig gatyás, úgy az vagy sas, vagy gatyás ölyv.

a

b

20. ábra. a) A parlagi sas feje. b) A szirti sas feje.

A) A csüd hátsó oldalán kb. fél cm. széles csupasz sáv van, mely azonban csak úgy látszik, ha a tollazatot szét-simítjuk .....

gatyás ölyv.

B) A csüd hátsó oldalán nincs ez a csupasz sáv:

1. Szárnyhosszúság több mint 60 cm.

a) A szájjug a szemek alatt túl a szemeken ér. A középujjon 5 nagy pajzs. Szárnyak a fark hegyéig érnek (l. 20. ábrát) .....

parlagi sas.

b) A szájjug csak a szem elejéig ér. A középujjon 3—4 pajzs. A szárnyhegy nem éri el a fark hegyét (l. 20. ábra b) .....

szirti sas.

2. Szárnyhosszúság rövidebb mint 55 cm.

a) Testhosszúság 55 cm-nél nagyobb.

aa) A csorr a viaszhártától a csorr hegyéig egyenes vonalban mérve 3·4—3·6 cm hosszú. Csüd 10 cm-nél hosszabb. Szárnyhegyek a farkon túl érnek .....

nagy békászósas.

bb) A csorr a viaszhártáig elejétől a csorr végéig egyenes vonalban mérve 3·3 cm és annál kevesebb. A szárnyhegy nem ér a fark végéig

kis békászósas.

b) Testhosszúság 45—52 cm. Alak karesú .....

törpesas.

IV. Ha egy igen nagy ragadozó madár feje és nyaka tollas, ha csüdjei *csak félig* gatyásak, szárnyhosszúsága több mint 60 cm, akkor ez a ragadozó . . . . .

rétisas.

V. Ha egy ragadozónak szürkés-kék lábai vannak és nincs fogazat a csorrján, úgy az vagy ráró, vagy kigyászölyv.

A) Csüd kb. 5 cm, a marok szemesés, érdes, külső ujj vetélő (előre és hátra nyújtható) . . . . .

ráró.

B) Csüd kb. 10 cm hosszú, külső és belső lábujjak hártáival összekötve . . . . .

kigyászölyv.

VI. Villásfarkú ragadozó: vagy vörös-, vagy barna kánya. (A fiataloknál a fark kivágása nagyon csekély, a középtollak alig valamivel rövidebbek a külső farktollaknál.)

A) A fedőtollak alapszíne rozsdabarna. Ugyanilyen a fark is, melynek külső tollai kifejelett példányoknál 6 cm-rel hosszabbak a középtollaknál. . . . .

vörös kánya.

B) Alapszín komor sötétbarna. Kifejlődött példányok külső farktollai csak 2-5 cm-rel hosszabbak a legbelsőbbeknél

barna kánya.

VII. Ha egy közép nagyságú orvmadárnál a csorr tövén nem szőrszerű, hanem pikkelyes apró tollak vannak, úgy az

darászölyv.

VIII. Az összecukott szárnyak hegye csak a fark közepéig ér. A fark végig szélesen csíkozott. A csorron nincs fog-szerű csipke (mint a sólymoknál), csak a kampó előtt hullámosan kivágott.

A) Testhosszúság 50—60 cm. Szárnyhosszúság több mint 28 cm

héja.

B) Testhosszúság 30—40 cm. Szárnyhosszúság kevesebb, mint 26 cm . . . . .

karvaly.

IX. Alkat feltűnően nyúlánk. Szárnyak és csüd igen hosszú, a szemek körül bagolyszerű fátyoltollak. A réti héják ismertető jelei.

A) Testhosszúság 52—56, csüd 9—10 cm. . . . .

barna réti héja.

B) Testhosszúság 43—48, csüd 6—8 cm:

1. A három első evezőtoll belső zászlaja, a négy első evezőtoll külső zászlaja szögletesen szűkített. Az első evezőtoll kivágásának kezdete

a) 2—4 cm-nyire kinyúlik a szárnyfedők végei alól (21. ábra c) . . . . .

lamvas réti héja.

b) Az első evezőtoll belső kivágásának kezdete alig, vagy nem is nyúlik ki a szárnyfedők végei alól (21. ábra b) . . . . .

fakó réti héja.

2. Az első evezőtoll kivágásának kezdete *nem* nyúlik ki a szárnyfedők alól, az 5-ik evezőtoll külső felén szűkített (21. ábra a) . . . . .

kékes réti héja.

X. Az eddigi kilenc római szám alatt levő ismertetőjelek egyike sem megfelelő, úgy az bizonyára ölyv.

A) Farktollak nagyrészt számos sötét haránt sávollyal:

1. Tollazat vörösbarna szín nélkül, legfeljebb egy kis árnyalat a farktollakon és gatyán . . . . .

egerészölyv.

2. Határozott vörösbarna szín . . . . .

pusztai ölyv.

B) Fark egyszínű fehér, rozsdás árnyalattal, magasabb, erősebb csüdű, mint a fentebbiek . . . . .

fehérfarkú ölyv.

Ragadozó láb — ha az ülő- vagy hasadt lábak erős, sarlóídomú és hegyes karmokkal vannak ellátva.

Ráhajlik a nyúl a második agárra, ha az első vágott rajta s a nyúl futásának irányát a második agár felé veszi.

Ráhibázott = mondják tréfásan a rossz lövőre, ha véletlenül vadat lőtt.

Rájár a dögre a ragadozó.

Rápörkölni. L. *Rájüstölni.*

Ráró. L. *Sasok.*

Rászalad. »De más napon bezzeg, kiki ráakada, — Gróf Bercsényire is

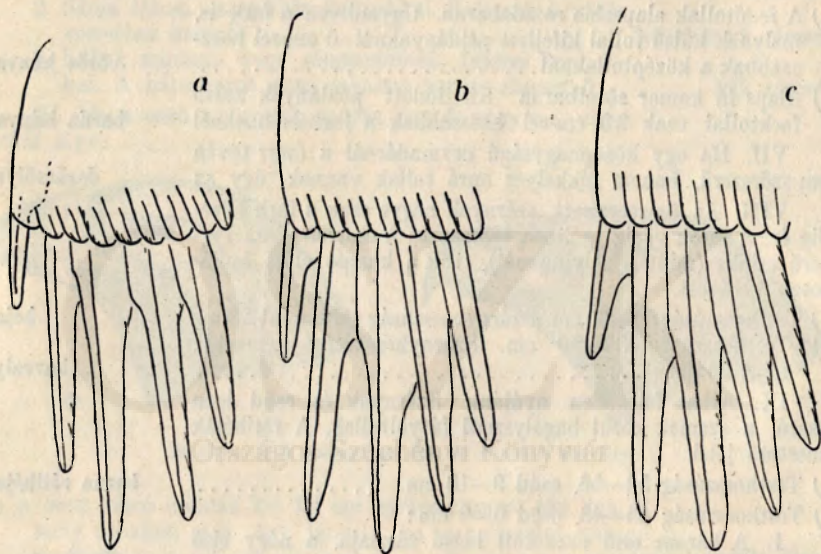
Recézni = a hálót zsákalakúra *korcolni.*

Rémcafát. Nem tudom, hogy honnan terjedt el a magyar vadásznyelvben ez a balladaszerűen borzalmas szó, de úgy összetételére, mint jelentőségére nézve is rossz. Helyesebb a *riasztózsineg*, mely lehet *toll* és *rongy*.

Remek = a hátsó lapockák hátrésze a szarvasféléknél.

Remek szarvas = különösen kifejlődött, kapitális szarvasbika.

Remete = a csapattól különvált,

21. ábra. a) A kékes réti héja; b) A fakó réti héja, c) A hamvas réti héja szárnya.

két medve szalada. — Kik közül egyiknek stucz-golyóbist ada... » (Kőszeghy Pál: Bercsényi házassága. 1695. III. rész.)

Ravasz állat = róka. (Kalotaszeg.)

Rebbenékeny, rebbenős, nem tart a fogoly, fácán, ha lőtávolon kívül menekül, szóval *aranyos a tolla*.

Réce, ruca, kacs.

Recés gyomor, lépes gyomor = a kérdő állatok összetett gyomrának egy része, mely nevét nyálkahártyájának recéitől kapta.

Recészsák, borzzsák, borzókötő = a borzodu szádájára alkalmazott háló, melybe a borz, ha odujának kijáratát használni akarja, *belebomlik*.

magánykodó idős öz-, zergebak, vadkan.

Remeteskedik, magánykodik. L. *Remete.*

Repít, repinget, röpdöstet, röpitget az anyamadár, ha fiókáit fészkeből ki-repíti. (Csongrád)

Reppog = szárnyát próbálgatja, repülni próbál a madárfiók. (Alföld.)

Reptibe löni = repülés közben löni.

Réti cankó. L. *Cankók.* 3.

Réti fülesbagoly. L. *Baglyok.* 3.

Réti héják. (Circus.) A szemek körül bagolyszerű fátyoltollak. Szárnyaik, farkuk, esüdjek hosszúak. A lábujjak aránytalanul rövidek. Az első evezőtoll rövid, a 3. a leghosszabb. A legveszedel-

mesebb fészekráblók. Mindannyi földön fészkel. Az erdőt kerülük.

1. *Hamvas réti héja*. (*Circus pygargus*.) Bagolyfejű kánya, réti kánya, bagolyhéja. *H.* 46—48; *Sz.* 33—38; *F.* 19—23; *L.* 4·5—5·7; *Cs.* 2·9—3·1 cm. Színe hamvasszürke. Szemei sárgák. Lábak sárgák. Csorr fekete. 4—6 kékes-fehér tojást rak.

2. *Fakó réti héja*. (*Circus macrurus*.) *H.* 44—46; *Sz.* 33·2—36·8; *F.* 21—25; *L.* 6—7; *Cs.* 2—3 cm. Színe halvány kékesszürke, alteste fehér. Szeme sárga. Lábai sárgák. Csorr feketés, kékesszürke. 4—6 zöldesen áttetsző, petytyes, foltos tojást rak.

3. *Kékes réti héja* (*Circus cyaneus*.) Fehér kánya, fehér héja. *H.* 53—56; *Sz.* 37—39; *F.* 22—28; *L.* 7·4—8·1; *Cs.* 3·3—4 cm. Színe világos, kékes hamvasszürke. Lábak, szemek sárgák. Csorr szürkésfekete. 5—6 kékesen áttetsző fehér tojásának *H.* 40—46; *Sz.* 32—36 mm.

4. *Barna réti héja* (*Circus aeruginosus*.) Nádi-, tavi-, mocsári kánya vagy sas, vízi ölyv. *H.* 53—58; *Sz.* 39—43·5; *F.* 23—26; *L.* 8·3—9; *Cs.* 3·5—4·7 cm. Színe sötétbarna. *A farkok egyszínű és nem csíkos* (erről különböztethető meg a többi réti héjától) Lábak, viaszhártya, szemek sárgák. 3—6 kékes, zöldesfehér, meszes tojásának *H.* 47—52; *Sz.* 35—38 mm.

Réti sas. *L. Sasok.*

Reteszt mond (vet) = csütörtököt mond a puska.

Reznek (*Otis tetrax*). Kis tűzok, törpe tűzok. *H.* 47—49 cm. Színe vörössesárga, homokszínű. Költözködő madár. Nálunk meglehetősen ritka.

Rezget, ropogtat a szarvasféle, ha az erdőn áthaladva, csülkei alatt az avar, száraz gally ropog.

Rí, svaalkodik, visít a vadmalac.

Riadás, barcázás, bögés, riasztás, barcogás, nyiretés. *L. Barcázás.*

Riaszt, bakog, bekeg, böffen, bőfög, riadoz az őz, ha valami gyanús dolgot észlel.

Riasztó-csalsíp az őz riasztó hangját utánzó csalsíp.

Riasztózsineg. *L. Rémcafat.*

Rigyetés, üzekedés, sarhudás, nőzés, börcölés = a szarvasfélék párosodása.

Rigyetési folt, nászfolt a bika hasán a kilövelt ondótól származó bűzös, barna folt.

Rigyetési időszak = a szarvas üzekedési ideje, amit a vadászok egyszerűen *bögésnek*, helyesebben *szarvasriadásnak* hívnak.

Rigyetőhely, üzekedőhely, folyárhely (?) (1 ott).

Rigyetőránc = az agancsnélküli rőt-vadnál (tehén, borjúnál) a rózsató helyén dudorodó ránc.

Rigyetőrózsa. *L. Nászfolt.*

Rikácsol a vidra és a menyét dühében vagy fájdalmában.

22. ábra. Egy réti héja feje.

Rikog, üvölt, huhog, sí a bagoly.

Rimánkodik a csér.

Rivaszt, állóra csahol az eb, ha a vadat megállította s ezt hangos csaholással adja tudtul gazdájának.

Rőtög, rőffen a vaddisznó, a konda összerőffen.

Réka (*Canis vulpes*.) *Ravaszt állat* (Kalotaszeg), *féreg* (Somogy), tréfásan *csalavér*.

A hím: *kan*, — a nőnemű: *nőstény, szuka, emse*, — az aprók: *kölykek*, — az egy fiadzból eredő kölykek: *egyalmi, egyhási, egyvacki, egyalom róka-kölyök*, — fiadzása: *kölykezés, ontozás*, — a szuka róka, ha a nemzési inger bántja: *tüzel, koslat, bislet, koslatós*, — ha párosodik: *megforog, vegyül, koslat, baklat*.

Szemfogai: *agarak*, — a hím ivarszerve: *bille*, — a nőstényé: *hüvely*, —

farka: *vitorla*, — a vitorla vége: *bokréta*, — búzmirigye: *ibolya*, — bőre: *bunda*, — hasbőre: *rókamál*.

Ha *vedlik*, *szőrét* *hányja*, *vetkőzik*, akkor *condor*, *rongyos*.

Színe szerint van: *pirók*-, *szeg*-, *sárga*, *vörös*, *kék*, *szürke*, *fekete róka*, *tüzes*, *zsarátos*, *üszkös*, *szenes róka*.

Földalatti lakása: *rókalyuk*, *odu*, *barlang*, *kotorék*, *rókaszállás*, *tanyaszállás*.

Az *odu* bejárata: *száda*, — előcsarnoka: *pitvar*, — a lakás: *katlan*, *teknő*, *tömlő*, *várda*, — az ehhez vezető járatok: a *folyosók*, *ágak*, melyek céljuk szerint *menedékágak* vagy *szelelőfolyosók*.

Amely lakását rendszeren lakja, az az *dillandó kotorék*, melyet csak sebtiben kórt magának vagy szorultságból használ fel: *menedékszállás*, *búvó*. Amely *odu*-t használja, az *lakott kotorék*.

Ha megéhezett, *kikukkant* a szállásból. s ha tiszta a levegő, azaz semmi veszély nincs, akkor elindul *egerészni*, *bagarászni*, de ha útközben más valami *könc*, *ragadmány* akad, azt sem veti meg. Az *ólat* is *meqlátogatja*, és ha lehet, *eliktatja* a *baromfit* s *széttépve felfalja*.

Ha *könc* után jár, azaz *portyázik*, akkor *csipertes járással sompolyog*, *lopózik*, *lappang*, — a nádban, gazban: *lomo*z, — ha gyorsabban jár: *lohog*, *kullog*, *sullog*, *üget*, *poroszkál*, de ha valami gyanút sejt, akkor *ellődül*, *elillan*, *elvarrant*, *elpárolog*, *elcsellen*.

A koslatási időszakban ugató hangot ad: *kammog*, — ha megszorítják: *morog*, — fájdalmában: *kerreg*, — jókedvében pedig *csekeg*, *kahol*, *csehel*, *kohog*.

A *vonszalékot* követi, — a *csalétket*, *csalfalatot*: *felveszi*, — a *dögre*: *rájár*, s ha vigyázatlan: *törbe hág* és *megfogódik*.

Az *odujába* a róka *becsúszik*, *besurran*, *besiklik*, *besuttyan*, onnan *kioson*.

Ha a *tacskó* az *oduban szorongatja*, akkor vagy *bédsakozik*, *furakozik*, *eltorlaszolja magát*, vagy *szembeszáll* vele, *megszabdálja* és *visszaveri*.

Ha a *kopó sarkalja*, *inalja*, akkor — hiába *hadarász* nagylopú *vitorlájával* — *feldönti*, *elcsípi* s *addig torkolja*, *torkolássza*, míg *végez vele* és *beszámol* az *irhájával*.

Az *ásatásnál* előbb *megfülelik*, *kihallgatják*, hogy hol *fejszik* előtte, hol *tartja* a *kopó*, ott *aknát* *ásnak*, és ha *feltárták* az *aknát*, akkor *kiemelik* és *orron csapva kivégzik*, azután *bundáját lerántják*, *megfejtik* vagy *tömlőre nyúzzák*.

Ha a *lövés* valamely *hátsó testrészt* éri, akkor *hozzákup*, *kapkod* a *sebhez*.

Betegségei: a *sorvadás*, *veszettség* (*áddzat*), *marósmör*, *kosz* stb.

A koslatás ideje február. A szuka *áprilisban* 4—7-et *kölykezik*. A *rókafiak* már 10 hónapos korukban *nemzőképesek*.

Rókalyuk, *rókaszállás*, *barlang*, *kotorék*, *tanyaszállás*, *odu* a róka földalatti lakása.

Rókamál = a róka hasbőre.

Rókaszállás. L. *Rókalyuk*.

Rókaugratás = a lyukban levő róka *tacskóval* való *kizavartatása*.

Romlatag, *romlásnak indult*, *megsenyvedt*, *megpállott*, *megfülelt*, *megfáncányosodott* (l. ott).

Ronesolni. L. *Megroncsolni*.

Rongyos, *condor*, *condra* a róka, mikor *nyáron* a *szőrét* *hányja*.

Röpént = anyányi madár, melynek már *kinőtt* a *szárnya* (Zala megye.)

Ropogtat. L. *Rezget*.

Röptet = *repülni tanítja* *fiait* az *anyamadar*. (Zala megye.)

Rosszul tart, *éber*, *ugrós* a *nyúl*, ha *messziről felugrik*, *kipattan*, *kipenderedik*, *kiszökik*, *feladja magát*, *felötlik*, *ki-gördül* *vacakából*.

Rőt vad = a *gím*- és *dámszarvas*, valamint az *öz* *gyűjtőneve*.

Róvátok = az *agancs* *gyöngyei* *közt* *elnyúló mélyedések*.

Rövidíteni = a *kopók* *fülét*, a *fülek* *hegyeit* *karikába elvágni*, *többsnyire* *rókakopóknál*.

Rövidkél = *aláhord*, *rövidre lő* a *golyvó* *fegyver*.

Rózsá, *koszorú* az *agancs* *karimája* (l. ott).

Rózsás gödény (*Pelecanus onocrotalus*.) *Pelikán*. H. 129—167 cm. Főszínük *fehér*, a *vállakon rózsásan árnyalt*. Csőre *vörös*, *lábai* *hússzínűek*. *Tojásainak* H. 80—95; Sz. 57—60 mm. A régi szép *lápvilágnak* az *ősmadara*

ma már keveset jár hozzánk, halászaink, halgazdaságaink igaz örömére.

Rózsató, tüllöktő, agancstő (l. ott).

Ruca, réce, kacs.

Rucatükör = a vadkacsa másodrendű evező- (sugár-, csapó-) tollain levő fém-szerűen ragyogó sáv.

Rucázni = vadkacsára vadászni.

Rúg, taszít, lök, pofoz a puska.

Rüh a bőratkától, mely a vad bőrében élősöködik.

Rühet, bűg, görget, zűg a vaddisznó párosodáskor.

Rusznýúl. L. *Üregi nyúl.*

S.

Sállik, sárlík, sárhoszik a párosodni vágyó suta Régi vadász- és zoológiai írók munkájában találtam e kifejezéseket, de használatba vételüket nem tartanám helyesnek, egyrészt azért, mert az évszázadokon át e kifejezés a ló, illetve kanca nemi felgerjedésének vulgaris kifejezésévé vált, másrészt szép régi kifejezésünk van, hogy: *árjad*. A vadásznyelvben a szükségszerű, de trágár értelmű kifejezések pótlásáról gondoskodnunk kell, de nem a magyar nyelv rovására.

Sámozni = golyót mintázni. (Pákh Dénes: »Vadásztudomány«.)

Sanyevész. L. *Csenevész.*

Sápag, hápag a réce.

Sárga róka. L. *Pirók róka.*

Sárljó (*Limicola platyrhyncha*). *H.* 15—168 cm. Színe feketésbarna, szürkés tarkázattal. Csőr sötétbarna, lábak zöldesfeketék. Nálunk csak ritkán fordul elő.

Sarló szárny, fiók szárny. »A' szárnyhegyen a' hüvelyben vagynak mintegy három, vagy öt merőtollak, melyet sarjú vagy fiókszárnynak neveznek«. (Földi János: Természeti História)

Sarhudni. »Idegenekkel nem sarhudnak... hanem ha mikor nemzésnek okáért meg-sarhudnak.« (Miskolczi Gáspár: Egy jeles vadkert 32. old.)

Sarló költés, kései költés, másodköltés.

Sarkalni (szorítani) »két agarász és öt agar sarkalják most a vitéz vadat«. (a farkast). Ujfalvi.

Sarki bűvár. L. *Bűvárok* 1.

Sarkos, saroklartó, sarokpuskás a pásztázó hajtásnál (hívják még U vadászhatnak, vagy jó magyar vadászosan »Stráf«-nak is) a puskásvonal két széleire állított — rendszeren jó — puskák.

Sarlós partfutó. L. *Partfutók* 3.

Sarlós réce. L. *Vadrécék* 15.

Sarokfog. L. *Gyöngyfog* (gránli).

Sarokpuskás. L. *Sarkos.*

Saroktartó. L. *Sarkos.*

Sárszalonka (kis). L. *Szalonkák.*

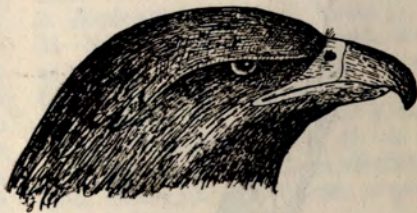
Sárszalonka (közép). L. *Szalonkák.*

Sárszalonka (nagy). L. *Szalonkák.*

Saskeselyű. L. *Keselyűk.*

Sasok (*Aquilae*) A ragadozók nemzetiségének arisztokratái. Az erős csüd egész a markóig gatyás. A csorr, tövénél egyenes, azután erősen hajlott, hosszú kampóval. Orrlyukak kerekerek vagy tojásalakúak, részsút vagy keresztbeállók. Szemeik kicsinyek s a szemöldökkel takartak, miáltal tekintetük sötét. A tarkón és nyakoldalon merev, lándzsaszerű tollak. Karmok rendkívül erősek és élesek. Szárnyuk hosszú és széles, 27 evezőtollal.

1. *Szírti sas* (*Aquila chrysaetus*). Parlagi-, bérci-, sárga-, kőszáli sas. *H.* 81—90; *Sz.* 60—69; *F.* 32—33; *L.* 95—102; *Cs.* 64—7 cm. Színe sötétbarna, de világosabb változatokban

23. ábra. A szirti sas feje.

is van. Szemei fiatalabb korban barnák, idősebb korban vöröses aranybarnák. A középső ujj felső részén 3—4 szarunemű »pajzs«. Március második felében 2, ritkán 3 zöldesfehér, pettyekkel, foltokkal tarkázott tojást rak, melynek *H.* 70—80; *Sz.* 55—60 mm. Káros.

2. *Parlagi sas* (*Aquila melanaëtus*). Pusztai-, határsas. *H.* 75—87; *Sz.* 57—65; *F.* 29—33; *L.* 9·2—10; *Cs.* 6·7—7·4 cm. Színe sötétbarna. Vállain nagy fehér foltok, fejteteje sárgás. *A középujj felső ízén 5 vért* vagy *pajzs*. Szemei barnák, öregeknél sárgásszürkék. Csorr hamvasszürke, kampója fekete. Lábai sárgák. 2, ritkán 3, igen változó színű tojásainak *H.* 67—74; *Sz.* 53—59 mm. Káros.

3. *Békászó sas* (*Aquila maculata pomarina*). *H.* 54—60; *Sz.* 45—50; *F.* 22·3—23·5; *L.* 9—9·4; *Cs.* 4—4·2 cm. Színe földszínű barna. Szemei barnák, idősebb korban sárgás. Csorr hamvasszürke, kampója fekete. Csüd sárga. 2 piszkos mészfehér, ibolyaszürkés, rozsdaszínű foltokkal tarkázott tojásainak *H.* 57—68; *Sz.* 47—54 mm. Káros.

4. *Nagy békászó sas* (*Aquila maculata clanga*). *H.* 65—73; *Sz.* 52—54; *F.* 25·5—26·5; *L.* 10—11·8; *Cs.* 5·3—5·9 cm. Színe feketésbarna. Szeme dióbarna, idősebb korban sárgásbarna. Csüd sárga.

5. *Törpesas* (*Aquila pennata*). *H.* 45—52; *Sz.* 35·4—36·7; *F.* 20—21; *L.* 6·3—9·5; *Cs.* 3·2—3·4 cm. Színe sötétbarna. Szemei sárgásbarnák. Lábujjak sárgák. Csorr hamvasszürke, kampója fekete. 2 zöldesfehér alapszínű vörösesbarna vagy vörösseszürke foltos tojásának *H.* 53—60; *Sz.* 42—46 mm. Káros.

6. *Réti sas*. (*Haliaëtus albicilla*).

25. ábra. A réti sas lába.

Halászsas, tavi sas, bese. *H.* 83—98; *Sz.* 100—109; *F.* 37—38·5; *L.* 10—11; *Cs.* 7·9—8·7 cm. Színe földszínű barna. Különös ismertető jele, hogy csüdjé csak *félig* gatyás és farka hófehér. Szeme sárga, a fiatalabbé barna. Csorr sárga (fiataloké fekete), a csüd és lábujjak sárgák. 2—3 szennyes fehér egyszínű, vagy ritkás rozsdaszínűen foltozott tojásának *H.* 68—72; *Sz.* 53—66 mm.

7. *Ráró* (*Pandion haliaëtus*). Halvágó sas, kéklábú halászsas. *H.* 57—62; *Sz.* 49—52; *F.* 22—24·5; *L.* 5·5—6·3; *Cs.* 4·5—5·1 cm. Színe sötét feketésbarna. Szeme sárga. Csüd világos szürkés-kék, Csorr fekete. 2 változó színű tojásának *H.* 62—68; *Sz.* 44—52 mm. Halgazdaság közelében igen káros.

Sátorháló, fogoly befogáshoz.

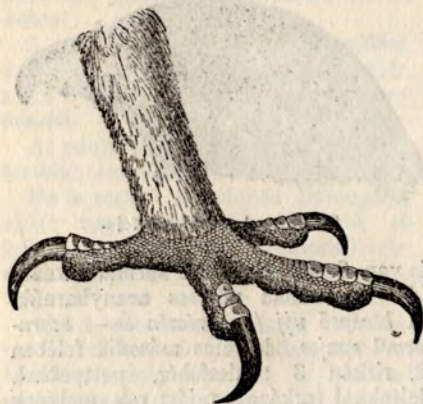
Sátoroz a kakas, ha a tyúk előtt szépeleg.

Sátorozik, szítál, libeg, lebeg, függ, függöget a ragadozó madár. *L. Billeg.*

Schneider Árpád vadászati szakíró. *L. Irodalom.*

Sebbe ejteni, megsebezni. (Pákh-Dénes: »Vadásztudomány«.)

Sebbe esni. — 1. »Ha mikor a vadászat közben, sebbe esnek, mindjárt Áloesnek tsepegését vagy más egyéb hasznos füvet keresnek. (Miskolczi: Egy jeles vadkert) 2. »Pattanék az alatt az puská egyhelyben. — De a miatt az vad nem

24. ábra (a szirti sas lába).

esheték sebben. — Nagy erdőrontással szalad az sűrűkben»... (Kőszeghy Pál: »Bercsényi házassága« (1695. III. rész, 9. versszak)

Sebben eldült »a vett sebben eldült vadat meg ne szaggassa«. (Pákh Dénes: »Vadásztudomány«. I., 68.)

Sebes ültibe löni a vadat tréfás gúnyolódás az olyan vadász ellen, ki a foglyot, nyulat ültében is meglövi.

Sebhát. L. *Külső sebnyílás*.

Sebjel. L. *Cserkészjel*.

Sebszáj az a hely, ahol a golyó, göbees a vad testébe bevágott és nem »be-csapódás«.

Sebször. L. *Lövés vágta ször*.

Sebzett a vad, ha olyan lövést kapott, mely nem tette a továbbmenekülésre képtelenné.

Segítő agár, amely a nálánál jobb agárnak legalább egy-két fordítást viszsza tud adni.

Senyvedő, *senyveteg*. L. *Csenevész*.

Sereg, *csapat*, *fort* = nagyobb számú vadréce vagy vadlúd.

Seregel, seregbe jár (madár).

Sereghajtó a falkából elmaradt eb.

Serte, *sörte* = a vaddisznó szőre.

Sertésvész, üszkös tüdőgyulladás és bélfekélyesedés.

Settenkedik, *ólálkodik* a farkas, róka az ól körül.

Setter = hosszú szőrű angol vizsla. Ismertebb fajtái az angol setter, a skót vagy Gordon setter és az ír setter.

Sí, *rikoll*, *huhog* a bagoly.

Sífter = puskaműves. (Tolna megye.)

Sikít, *jajgat* a bíbic.

Sindevész. L. *Csenevész*.

Sinkorán (chien courant). Angol sze-lindek fajú, sebes futású vadászeb. A vele való vadászatot az 1729. évi XXII. t.-c. eltiltotta. — ... »et duo canes Gallici, vulgo Schinkurant« (Bercsényi Miklós javainak összeírásában. 1701.) Takáts: »Rajzok a Törökvilágból.« III. 71. »A nálunk divatos vizsláktól mindig megkülönböztetik a gall vagy francia vizslát, melyet sinkuránnak (chien courant) hívnak. (Takáts Sándor: »Rajzok a Törökvilágból.« III. k. 67. l.)

Sinkurántázni. »Április 21. 1708. Eő Felsége korán reggel kiment, sinkurán-

tázott ebédig, ebéd után pedig esmét estélig mulatott.«

Április 23, 25, 30. »Eő Felsége ebéd után pro distractione sinkurántázni kiment és estvélig mulatott«. (Beniczky Gáspár: II. Rákóczi Ferenc titkárának naplója. Bolyky.)

Sípít a suta őz, ha a bak a rigyetesí időszakban *hajszolja*.

Sípolás a császármadár hívó hangja.

Sípra csalni »vagy, mikor madarász léppel rak ágakat. — Sípra nem csalhatja mind a madarakat. (Murányi: Venus, II. rész.)

Sípra hívás, *sípra család*, *sípvadászat*, *csalogatás* = az őzbaknak a rigyetesí (csalogatási) időszakban a *hívó csalsíp*-pal való csalogatása.

Sípvadászat. L. *Síprahívás*.

Sír, *veszékél*, *mákok* = a nyúl fájdalom-ban. 2. Sír a csüllő, sirály, halászska.

Sirályok. Ezek a lenge, könnyű, himbálózó repülésű madarak oly ismereteseik, hogy leírásukat mellőzhetjük. Síró, sivalkodó, rikácsoló, kacagó szavuk élénkíti a tóság csendjét. Nekünk, tavi vadászoknak nem nagy barátjaink, mert örökös jajgatásukkal s fölöttünk való csoportosulásukkal oly alkalmatlanná válnak, hogy sokszor türelmünket veszítve, kénytelenek vagyunk közibük durrantani.

1. *Ezüstös sirály* (Larus argentatus). Nagysirály, lósirály, lócsér, lószemű sirály. H. 57—60 cm. Színe halvány-szürke, alsóteste fehér. Csőre citrom-sárga, lábak testszínűek. Nálunk ritkább.

2. *Heringsirály* (Larus fuscus). H. 51—53 cm. Színe a hátan palaszürke, egyébként fehér, csőre, lábai sárgák. Csak átvonuláskor látható.

3. *Viharsirály* (Larus canus.) Kétlábú sirály, őszi halászmadár. H. 41—43 cm. Színe halványszürke. Csőre sárgászöld, lábai kénsárgák. Márciusban, szeptember—októberben látható.

4. *Dankasirály* (Larus ridibundus). Csüllő, vizigalamb, nagy halászmadár, hógalamb, kacagó-, nevetősirály. H. 39—41 cm. Feje csokoládébarna, háta halvány hamuszürke. Megjön márciusban 2—4 aranyárgás, foltos tojásának H. 48—56; Sz. 36—38 mm.

5. *Szerecsensirály* (*Larus melanocephalus*). H. 35—37 cm. Színe világos-szürke és fehér. Csőre vörös, lábak barnás hússzínűek.

6. *Kissirály* (*Larus minutus*). H. 26—28 cm. Feje fekete, színe halvány fehéresszürke. Lába rákvörös, csőre barnásfekete. Április hóban és szeptemberben mutatkozik.

Síró csalsíp = a nyúl veszékelő hangját utánzó csalsíp.

Sivalkodik, sivit, ri, a vadmalac.

Sivit, verceseg, nyihog a vércse.

Sívítás, csihogás, csuhukolás a nyír-fajd dürgés közben kiadott hangja.

Sólo agár, maga hajtó, egyes agár, egyes fogó agár, mely egymaga minden segítség nélkül elfogja a nyulat.

Solymár tarsoly = a sólyomvadászathoz való kellékeket tartalmazó táská.

Solymászat. Az ősi vadászatok legszébb módja kétségtelenül a solymászat volt. Hogy e szép vadászat ős magyar kifejezései veszendőbe ne menjenek: esokorba kötöm őket.

A királyi madarászok élén a *solymászkok ispánja* (*Comes falconarium*) állt, ki rangban még a fővadászmesternél is föllebb volt. Utána a *sólymok gondviselője* (*Procurator falconum*) következett, ki a *sólymosok, solymárok, madarászok, ebfalkások, pecérek* főnöke volt. Ő tartotta számon a sólyomfészkeket, ő irányította a sólymok kiképzését. Egy-egy helyen egész falura való madarász-népség összegyűlt s ez volt a *sólymosok földje, a sólyomtanya*. (Pl. Solymár vára, melyet Mátyás király solymászaí és sólymai részére építtetett.)

A solymászatra használt madarakat két részre osztották: a *nemes madarakra* (sólyom), mellyel csak nemes ember vadászhatott és *paraszt madarakra* (ölyv, kánya, héja), mellyel a városi polgárok vadásztak.

A vadászat szintén kétféle volt: a *magasrólptű* (kőcsagra, gémre, darura, szóval magasan repülő szárnyasokra) és *alacsonyrólptű* (prűcskésző) *vadászat*, nyúlra, fácánra, fogolyra, fűjre, apróbb madarakra. Az előbbire kizárólag a nemes sólymot, utóbbira a héját, karvalyt, sőt kisebb madarakra még a vércset is használták.

A kivonulás egy-egy királyi vagy főúri vadászatra a legnagyobb pompával történt. A sólymok felszerelése is fényűző volt. A fejükre húzott *sapka, sisak, sólyomkápa, főveg, fejkötő* karmazsin bőrből, selyemből, bársonyból készült, sőt a kedvenceké még arannyal, drágakövel is ki volt rakva. Még a sólyom lábán levő *bőrbéklyó* és a *lábzsínór* és *póráz* is díszes volt, mint azt Balassa Bálint írja:

Immár sólymoeskádat

Kedves madárkádat,

Kit karodon hordoztál;

Klárissokkal rakott,

Skófiummal varrott,

Lábzsínóron tartottál —

Bocsásd el békével...

A solymárok, pecérek, ebfalkások hada nyitotta meg a menetet. A solymárok vitték a *solymártargoncát*, melyen a *lesívegezett* tartalék sólymok ülték. Oldalukon a *solymártarsoly* lógott, melyben a vadászathoz való kellékek voltak.

A vadászterületre érve, amint a távoli dombokra kiállított pecérek a gémet vagy kőcsagot jelezték, a kápát levették a sólyom fejéről, s amint a vad láthatóvá lett: *elígazították, utána dobták*. A sólyom szemre vette, szembe kapta áldozatát, *utána vetette magát, üldözőbe vette, üzte, vagdosott rá, pedzette*, míg végre *levágta*. Ekkor vad irammal megindult a vadásztársaság, hogy idejekorán odaérjen, mielőtt a sólyom a gémet *kivégezte* és *kikezdte*.

A *kezes sólyom* ilyenkor ismét *ökölre szállt*, de a *csalétkes sólyomnak* az *al-madarat* kellett *kukra vetni*, hogy kézre kaphassák.

A már repülő korbán szerzett sólyom a *befogott sólyom*; a fészkekből szedett a *kézből nevelt*. Betanítás szerint volt *daru-, gém-, kőcsagsólyom*.

Solymászkok (*falconarii*) — régente királyi hivatalnokok, kik a sólymokat *pedzésre*, solymászatra idomították.

Sólymok (*Falconinae*) Legfőbb ismertető jelük, hogy a csőr felső kávjának élei a kampó előtt *fogszerűen* ki-nyúlnak s ennek megfelelően az alsó káva élein kivágás van. Szemeik barnák

(sohasem sárgák). A szemek körül egy csupasz gyűrű, mely a viaszhártával egyszínű. Orrlyukak kerekék. A 2. evezőtoll rendszerint a leghosszabb, azután az 1., 3., 4. stb. Szárnyaik hosszúságú, hegyesek, 23—25 evezőtollal. A csüd felső része körskörül tollas, a csupasz rész durván hálózott. A kormány részben egyenes, részben lekerekített. Valamennyi kitünő repülő. Prédájukat röptiben pedzik.

1. *Kerecsensólyom*. (Falco sacer. Lanarius.) H. 50—55; Sz. 40—41; F. 19—22 L. 5·8—6·4; Cs. 2·8—3·2 cm. Színe barna, némi hamvas árnyalattal, minden toll rozsdásan szegélyezett. Szemei sötétbarnák Csőr kékesszürke, kampójánál már majdnem fekete. Lábai világos kékesek, az öregebbeknél vörössárgásba színeződnek. Megjön márciusban, költözik október-novemberben. 3—4 barnássárga alapszínű foltozott, pettyezett tojásának H. 50—57; Sz. 40—43·5 mm. Káros.

2. *Vándorsólyom* (Falco peregrinus.) Hegyesszárnyú kánya, galambfogó héja. H. 38—44; Sz. 33—37·5; F. 18—20; L. 5·5—6·3; Cs. 3—3·2 cm. Szárnyuk a fark végét éri. Az öregek palaszürkék, a fiatalok rozsdásbarnák, alsótestük

rozsdás árnyalattal. Csüdje sárga, szemei barnák. Nálunk fölöttébb ritka. Káros.

4. *Kabasólyom* (Falco subbuteo.). Herjoka, feketevércse, szakállasvércse. H. 29—34; Sz. 24·5—27; F. 13—15·2; L. 3·3—4; Cs. 1·7—1·9 cm. Felső teste barnás palaszínű, kékes hamvazattal, alsótest sárgásfehér alapon feketén hosszantoltos Szemei sötétbarnák, lábai szürkessárgák. Csőr töben sárgás, azután kékesszürke, kampója fekete. Megjön márciusban, elköltözik szeptember-október hóban, 3—5 sárgás alapszínű, rozsdavörösen fröccsentett tojásainak H. 36—42; Sz. 29·5—33 mm. Káros.

5. *Kissólyom* (Falco merillus) Törpe sólyom, téli sólyom. H. 25·5—29·6; Sz. 20—22·4; F. 11·5—14; L. 3·5—4; Cs. 1·6—1·9 cm. Háta kékesszürke, harántfoltokkal, alsótest fehéres alapszínen barnán hosszantoltos Szemei barnák, lábak sárgák, csőre szaruszürke. Nálunk ritka, nem költ. Káros.

Sólymok gondviselője (procurator falconum), akik a vadászsólymokat gondozták.

Sólymos v. madarász, solymár.

Sólyomkápa = főköttő, melyet a vadászsólyom fejébe húztak.

Sompolyog, lopakodik a róka, ha kőne után jár.

Sörtetollak a ragadozó madár szájzögleténél.

Sörtevad = a vaddisznó.

Sorvadás = rókabetegség.

Sóvárog, bernyázkodik, üzget a kandúr a pacsomagolás idején

Szóók. L. Nyalatók.

Srófoló agár. L. Orrán viszi.

Strázsát álló agár, védő agár, zsákmánymentő, mely a többi — a nyulat meg-
tépni hajlandó — agarat elmarja

Sugártoll, csapótoll, lendítőtoll, evedzőtoll (l. ott).

Súgó = vadmalac. (Veszprém.)

Sújtja, vágja, tőri a golyó, göbecs a vadat.

Süketfajd. L. Fajdok.

Süket hely, ahol a közeli hang sem hallik.

Süld, malacozik az emsedisznó. Rossz magyar szó. Elhagyandó.

26. ábra. A vándorsólyom feje.

sárgásfehér. Csőr kékesszürke. Szemei barnák. Csüd zöldeskék. Megjön márciusban, elköltözik október-november hóban. 2—4 barnássárga, rozsdavörös, sűrűn foltozott tojásainak H. 47—56; Sz. 37—43 mm. Igen káros.

3. *Feldegg sólyma* (Falco feldeggii.). H. 44—49; Sz. 36·2—38; F. 18—21; L. 4·6—5·6; Cs. 2·7—3·2 cm. Háta hamvasszürke, alsótest sárgásfehér,

Sörénagyságok a különböző államokban.

Magyarország		Németország		Angolország	
Jelzése	Egy szem sörét nagysága mm-ben	Jelzése	Egy szem sörét nagysága mm-ben	Jelzése	Hány szem sörét meg egy unciaára*
PP	5'90	000	4'75	AAAA	30
P	5'68	00	4'50	AAA	35
00	5'46	0	4'25	AA	40
0	5'24	1	4'00	A	45
1	5'02	2	3'75	BBB	50
2	4'80	3	3'50	BB	58
3	4'68	4	3'25	B	75
4	4'46	5	3'00	1	80
5	4'14	6	2'75	2	115
6	3'92	7	2'50	3	135
7	3'70	8	2'25	4	175
8	3'48	9	2'00	5	220

* 1 uncia = 28'3 gr. (Dombrowski után).

Magyarország		Németország		Angolország	
Jelzése	Egy szem sörét nagysága mm-ben	Jelzése	Egy szem sörét nagysága mm-ben	Jelzése	Hány szem sörét meg egy unciaára*
9	3'26	10	1'75	6	285
10	3'04	11	1'50	7	340
11	2'82	12	1'25	8	462
12	2'60			9	568
13	2'38			10	985
14	2'16			kása göbece)	1672
15	1'94				
16	1'72				
17	1'50				
18	1'28				
19	1'17				
20	1'06				

Süldő. 1. *süldő, sütkő* a nyúl fiú, míg fej lődését be nem fejezte; 2. süldő a vadmalac 2 éves korig.

Sullog, kullog a farkas, róka csendes ügetésben.

Sulyok. L. *Kölönc*.

Sulyzós hurok menyétek fogására. A csalétek megérintésénél a hurokra kötött súly felszabadul és a hurkot összehúzza

Sündörög, sendereg, sürög-forog az apróbb madár.

Súrolja, melleszti a lövés a madarat, ha annak tolla hull.

Sűrűn keres a vad. A német, ha azt akarja kifejezni, hogy egy hajtásban valamelyik vadász felé sok nyúl szaladt, azt mondja, hogy: »Er hat Heute guten Anlauf gehabt.« Ezt úgy akarják a magyarban visszaadni, hogy »ma sűrűn keresett a vad«. Szerintem helytelen. Bár nem teljesen korrekt, de mégis magyarosabb, ha azt mondjuk, hogy »ma jól jött rám a vad«.

Sűrűn vágja. L. *Ostorhegyre hord*.

Suta = a szarvasfélék nőténye.

Sütkölődzik, sütkérezik, napol a napon melegedő, heverő vad.

Sütkő nyúl = süldő. (Halas.)

Süvölt a császármadár.

Szabados nyúllátók (nyulászok). Somlyó 1594. évi összeírása.

Száda, szájadék = a róka-, borzodu bejárata

Szapot kap. L. *Szelet fog*.

Szájadék. L. *Száda*.

Száj- és körömfájás. A szájban és a csülök lágy részein hólyagok keletkeznek, melyekből gennyes sebek támadnak.

Szajkó. (*Garrulus glandarius*) Mátyásmadár. *H.* 32 4—35 2 cm. Főszíne barnászürke. Szárnyán a nagyvezetők fedői égszínké harántsávolyosak, 5—7 sárgásfehér, tarkázott tojásának *H.* 28 6—34; *Sz.* 21—23.5 mm. Mint szorgalmas fészekpusztítót, ahol csak lehet, lőjjük.

Szakás szigony vidravadászathoz.

Szálkás agár = kemény serteszőrű, tartós, többnyire erős, mérges és sebes-agár.

Szállás, tanyaszállás, kotorék, odu, barlang, lyuk = a borz, róka lakása.

Szálláscsináló erdei szalonkának nevezik a kékes lábú, valamivel korábban érkező fajt (változatot).

Szalonkák. A lileszerű madarak rendjébe, a lilefélék családjába tartoznak ezek a kedves kis madárkák, melyek nekünk vadászoknak oly sok gyönyörűséget szereznek. Mint öreg ornitológus, ma már belenyugodtam és belátom a szükségszerűségét, hogy a rendszer ked-

véért más-más elnevezést kell adni a különféle alkatú madaraknak, de sohasem felejttem el azt a gyermekkori keserű csalódást, melyet akkor éreztem, mikor először madártani munkát vettem a kezembe. Mint afféle víz mellett felnőtt gyerekeknek, legkedvesebb madaraim voltak a szépen füttyөгő, nyílalva repülő »sneffek«. Ismertem valamennyit, hangjáról, repüléséről. Mikor

magasabb tudomány! Ne avatkozzunk bele!

1. *Erdei szalonka* (*Scolopax rusticola*). Annyira ismeretes, hogy leírását bátran elhagyhatom. Megérkezésének országos középnapja: március 20. Április második felében, magasabb vidéken május közepe táján négy sárgás, rozsdás foltos tojást rak, melynek *H.* 41—42; *Sz.* 31—32 mm.

27. ábra (szalonkák).

a könyvet kézhez kaptam s lelkenedezve már előre örültem, hogy milyen szépet olvasok én most az én kedves szőke sneffemről, galamsneffemről, füttyөгő sneffemről, cigány-, fecske-, piros lábú, kendermagos, lotyó-, dupla-, mór- és még tudja Isten hányféle sneffemről, s ahelyett találtam »godá«-t, »cankó«-t, »partfutó«-t, — hát gyerekéssel el nem tudtam képzelni (sokszor még ma sem), hogy miért kell eme madárkáknak olyan elnevezést adni, amit senki nem ismer, senki nem használ. No de hát ez

A hím madár elnevezésére nincs külön kifejezés (hacsak el nem fogadjuk a szatmármegyei tájszólást, ahol a hím madár: *apjók*, a nőstény: *anyók*). A nőstény madár általában: *tojó* (tyúkrendieknl: *tyúk*).

Kétféle változatot különböztetnek meg: a kékes lábú *szálláscsináló* és a sárgalábú *bagolyfejű* erdei szalonkát.

A tavasz első lehelletére megjelennek a várva-várt hosszúsőrűek és megkezdődik a *szalonkahúzás*. A csendes, hullongó esőben lassan repülve *himbá-*

lőznak, szeles időben cikáznak és korrogva, varcogva, makogva, pisszegve, szípegve dürognék, kergetőznek, egymásra vágának vagy szótlanul húznak.

Hajtásban szívesen *fekve marad*, de ha felkelt is, hamar *levágódik*, *levágja magát*.

Az iszapba *lyukat szúr*, körbe-körbe forogva *dörömböl*, *férgész* s a férget *kiemeli*.

A boldog szalonkalövő büszkén tűzi ki kalapjához kis szárnytollát, melyet *ecsetnek* hívnak.

2. *Nagy sárszalonka* (Gallinago major) Duplasneff, nagy mórnsneff, néma sneff, nagy mocsári szalonka. Hosszúsága 21—25 cm. Háttollai nem ércfényűek, a három legszélső farktoll végső fele fehér. Nálunk nem költ.

3. *Közép sárszalonka* (Gallinago gallinago) Mórnsneff, ácssneff, báránsneff, benekecske, sártyúk, báránybégető. Hasonló az előbbihez, de csak a legszélső farktoll hegye fehér 4 olajsárga foltos tojásának H. 38—41; Sz. 27—29 mm.

4. *Kis sárszalonka* (Gallinago gallinula) Szórszalonka, kis mocsári szalonka. Hosszúsága 16—18 cm. Hátán ércfényű tollakkal. Megjön márciusban. Nálunk nem költ.

Szánt, túr a vaddisznó. A borozda, melyet túr, az a *túrás*, *turány*, *turadék*.

Szaporázás, trillázás a süketfajd dürgő énekének második része, melynek vége a *végcsattanás*, *fűcsattintás*.

Szár, kosztzonka, — a toll gerincének *zászlós*, (lobogós) része

Száraz láb a madárláb hústalan alsórésze. (Heves megye.)

Száresa (Fulica atra) *Szacskó*, *hóda*, *tikhódas*, *jú* — (Több zoológiai munkában a *jú* elnevezést a récére, néhányban a szárcsára, majd mások valamely vízityúk-féle madárra alkalmazzák.)

A *hím* elnevezésére nincs külön kifejezés, — a *nőstény*: *tojó*, — az *aprók*: *csírkék*, — a csőre tövén levő fehér bőrfolt: *hókája*, *holdja*, — lábai *evezők*.

Alighogy a rianás megroppantja a tő jégkérget, megjelennek a szárcsák s a vízben hangos élet kezdődik *Csikorog*-nak (vagy mint a velenceitavi halász mondja: *tolják a talicskát, talicskáznak*), *pittyegnek*, *kittyentenek*, *kittyegnek*, *cipákolnak*, *sipákolnak*, *csattognak*, a vizen vagy a vízparton *totyognak*, a vízben *csobognak*, ha kergetik: *szántják* egy ideig a vizet, *lucskolnak*, azután nehézségen repülve *felkapnak*.

Ha az idő már keményebbre fordul, akkor csapatba verődnek, *csuportoznak* és megindulnak hosszú vándorútjukra.

A szárcsa H. 36—37.5 cm Színe fekete, lábai sötétzöldek. 6—15 testszínű tojásának H. 48—56; Sz. 34—37 mm. Inkább káros, különösen ott, ahol nagy tömegben fordul elő.

Szárcsúcs — az agancstörzs vége, mely ha kétágú, akkor *villás*; ha három- vagy többágú, akkor *koronás*.

Szárítódeszka (feszítőfa) a róka-vagy vidrabőrök kiszáritására szolgál. A bőrt kifordított állapotban (tehát az irharész van kívül s a szőrös gerezna belül) szárítás végett simára gyalult nyár- vagy jegenyefadeszkára húzzuk. A deszka szélesebb vége 20—24, a lekeskenyített végén 4—5 cm, hossza $1\frac{1}{4}$ — $1\frac{1}{2}$ méter, vastagsága kb. 2 cm. (L. 28. ábrát; Diezel-Mika.)

Szarka. L. *Varjak*. 5.

Szárnya alá gyűjti a tyúk a csibéit. Nem tudom elhinni, hogy a magyar nyelv nagy kifejezőképességét ismerve, ne lenne erre a cselekményre jó és találó kifejezés, de eddig nem találtam. Más változatban: *szárnya alá szedi*. Hallottam már: *beborítja*, de még ez sem az igazi.

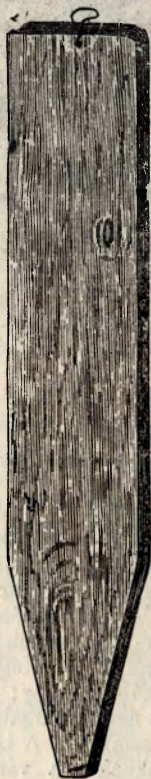
Szárnyasra dobni — a sólymot repülő vad után eresztetni.

Szárnyas vasa — a vidravadá-szathoz használatos háló.

Szárnyazni — szárnyon sebesíteni.

Szárnyazott, béna, *gyalogfogoly*.

Szárnyra bocsátja, *repít* az anyamadar, ha fiókáit a fészekből *ki-*
repíti.

28. ábra.

(szárító deszka).

Szárnyra kap, szárnyra kel, a repülössé, röpössé vált madárfiók

Szárnyra kel. L. *Szárnyra kap.*

Szárnytavolság = a madár kiterjesztett szárnyainak mérete az egyik szárny hegyétől a másik szárny hegyéig.

Szarv. Szarvat viselő vadjaink közül egyedül a mufflon fejékét nevezzük e néven. A szarvasféléké: *agancs*, a zergéé: *kampó*.

Szarva, löportülök, puskaportartó. (Vas megye.)

A szarvas (*Cervus elaphus*.) *Gím-szarvas, fővad, rőt vad* A kifejlődött hímszarvas: *bika* A már borított (rigyett) és leborjazott nőtényszarvas: *suta, tehén* A fiatal szarvas első életévében *borjú*, neme szerint *bikaborjú, buga* vagy *üsző, üszkeborjú* Az üszőborjú féléves korától mindaddig, míg nem rigyett: *üsző, ünő*, a rigyettéstől a borjazásig (ellésig) *előhasi*, azután: *suta*. A bikaborjú, ha már *felagancsolt*, aszerint, amint *csapot, dárdát, nyársat* agancsol fel, a nyolcasig: *gyenge, hűvány bika*, onnantól *derék bika, agancsos*, s az ereje teljes kifejtettségében levő: *remek, kapitális szarvas*.

Testrészei.

A szemei alatt levő mélyedés a *könnygödör*, amelyben felgyülemlik a *szarvaspézsma* Az agancsnélküli rőt vadnál (sutáknál és borjaknál) az agancstő (rózsató) helyén dudorodó ránc: *rigyetránc*. Légsőve: *gége*, — ennek felső része *gégefő*, — a nyaka: *begy*, — eleje: *szügy*, — a mellő végtagok függesztője: *lapocka, váll-lap*, — bellei: *zsigerek, béltelek*, — a nemes belső részek együtt: a *joh*, — a hím ivarszerve: *csők*, — magképzője: *here*, — a magképzők tartója: *herezacskó*, — a csökhöz levő szőresomó: *ecset, pamacs*, — a suta ivarszerve: *hüvely, termőtest*, — a hüvelyen levő hosszabb szőrzet: *kötény*, — a bordák mögötti mélyedés: *horpasz, vékonya, lágyék, homor*, — a gerincen húzódó sötét szőrsáv: a *hátsík, hátsáv*, — a hátsó végtagok felső része: *comb, copák*, — a két comb közötti rész: *medence*, — ennek felső része: a *remek*, — a végbél

nyílása: *hullató*, — a hullató körüli világos szőrfolt: *hold, tükrő*, — a farka: *billegény*, — a belsőrészek (beleken) levő zsiradék: *jaggyú*, — a bőr alatt levő zsiradék: *kővérség*, — a bőre: *csuha*, — ürüléke: *hullaték*, — hugyozása: *vizelés*, — a lábujjakat borító szaruállomány: *csülök*, — a csülkök fölött levő szarunemű ki-

29. ábra. A szarvas csülke.

A) fattyúcsülök (alcsülök, fiók k röm, csülök köröm); B) csülökboka; C) csülök_él; csülök öbe.

növés: *fattyúcsülök, álcslök, fiók-köröm, csülökköröm, fűköröm*, — a csülök alsó lapján levő kiemelkedés: *a csülökboka*, — a homorú rész: *a csülököbe, csülökvápa*. (L. 29. sz. ábrát.)

Életmódja.

Alkonyatkor a szarvas a sűrűségből, ahol magának *almot vert, almot kapart, aljazott* s ebben az *alomban, fekvés-ben tanyázott, hűselt: felszedelőzködik és felkerekedve, az erdőszél felé igyekszik.*

Az erdőszélhez közel megáll és *neszel, biztosítja magát (?) és ha szelet kap, szagot fog, szimatot kap, akkor elugrik, megugrik, de ha semmi gyanúsát nem vett észre, az erdőből kilép, kiöltik, kiadja magát, előöltik és legelőre vonul.*

A vetésre, tisztásra, vigályosra érve *legel, táplálkozik, tápot vesz.*

Az út, melyet jövet-menet rendszerint betart: *forgó, járó, váltó*. Hajnali szürkületkor: *erdőbe vonul, templomba megy, hol menetközben a rügyeket, hajtásokat lecsipkedi, lecsípdesi, jókedvében agancsaival a földet, hangyabolyt széthányja, azaz dévajkodik, pajzánkodik, azután a sűrűbe húzódva, leheveredik, letelepedik.*

A szúnyogok, legyek, bögölyök nyaranta nagyon kínozzák. Tudja, hogy mily fájdalmas, ha azok petéiből *ímely támad a hátán, mely kinyűvesedik, mindenképpen védekezik: nyűhelődik* hát s ha már más nem használ, akkor vad iramban igyekszik megszökni kínozóitól, azaz *megbogarzik; felkeresi a pocsolyás, mocsaras helyet, melyet fertő, fetrengő, dagonya, dágvány, morotvának nevezünk, ebben azután fetreng, fertőz, dagonyáz, hűtözik.*

A dagonyából kijövet a ráragadt iszapot, sarat egy fa törzsén igyekszik letisztítani, azaz: *korhol, türrökölődik; az ilyen sárral bekent fa: korholt fa, türrökölőfa, dagonyásfa (pamacsfja).*

Ha a szarvast rendes fekvéséből kizavarják, akkor *lábba kél, ide-oda ügyele, ámolmog, bódorog, ténfereg*, szóval *tanyát cserél* s az új pihenőhelyen *fekhelyet* (nem almot vagy fekvést) készít magának.

Ha a gally ropog a lába alatt, akkor

rezget, ropogtat, eleséget keresve a lábával *kotorász*, ha agancsaival a fákat, gallyakat *verdesi*, akkor *lomboz, gallyaz.*

A szarvas lassú futása: *ügetés, poroszkálás*, gyors ütemben *iramodik, törve vágat*, mikor is *dübörög* a föld lábai alatt, azaz *döngöl*. Ha megállás nélkül átfut egy erdőrészen, úgy: *átméri az erdőt, árkon, bokron, kerítésen átdobja, átveti magát, átrepül, átugrik.*

Ha több szarvas egy csoportban van, azt mondjuk: *összeállt, falkába állt, csapatba verődött, falkába csavarodott*. Az ilyen csapat vezetője egy idős suta: *a vezérsuta (vezértehén).*

Amely szarvas állandóan egy vadászterületen tanyáz: *állandó vad*, de ha sokat *zaklatják, zargatják, abajgatják*, az is *elpártol*; amelyik pedig hol itt, hol amott van: *kóbor vad, kósza vad*. A vadászterület széle felé tanyázó szarvas: *határszarvas, mesgyeszarvas.*

Az idegen területre a szarvas *el látogat, elköszdél*

Ha szörét változtatja: *kiszínesedik, szőredzik, szőrt vált, velkőzik, leszörel.*

Ha *húsrá vergődik*, akkor *hízott, dőhér*, s az ilyen szarvas *hízott, faggyas, dőhér, teljes, nyári szarvas*. Az idő, melyben a szarvas ilyen állapotban van: *hízási időny*. A rosszbőrben levő: *csekély, hitvány, ösztövr.*

Ősz táján, mikor a bika az *üzekedni vágyó, sárló, sárhoszó, árjadó, megindult* suták felől, melyeknek *bikhatnékjuk van*, szimatot fog, felgerjed benne a fajfentartási ösztön: az *üzekedési vágy*, az *üzdüh* s akkor földön járó orral, nyugtalanul keresi a sutákat. Ha megtalálja őket, *hozzáadja magát* a csapat-hoz, *közé elegyül*, egy bizonyos számú sutát *összeterel, összehajt* s ez az ő háreme.

Párosodása: *rigyetés, üzekedés, sarhúadás, nőszés, börcölés*, maga a párosodás aktusa: *borítás, folytatás*, mikor is a suta *magához eresztí és felveszi* a bikát.

Az erős bika, mely a háremet összetartja: *törzsbika, győztes bika*, az a gyengébb bika pedig, melyet a háremúr maga mellett megtűr: *a vendégbika, kíséző bika.*

Az üzekedés idejében az erős bikák *leromlanak, elnyűvődnek, meghitványko-*

nak, megösztvérülnek s ilyenkor azt mondják: *a bika leállott*

A bika hasán a kilóvelt ondótól származó bűzös, barna folt: *rigyetesí folt, nápszí folt, rigyetörőzsa* s a bika ilyenkor *bakszagú, bakbűzös*

Az elággott, *kórhadt* vagy üzekedésre képtelen bika *elmagtalanul*, azaz *tenyészbéna* lesz.

A rigyetés időszakában a bika felgerjedtségének öblös hangon ad kifejezést s ezt a mi vadászaink *bőgsnek, barcázásnak, riadásnak, riasztásnak, barcogásnak, nyiretésnek* hívják.

Ha a bika gyanút fog, neszel egy ideig, közben többször *riadoz, böffent*; ha pedig meglepetés éri, akkor *vakkant* egyet és *megugrik*. A suta különös orrhangon sír; a borjú, ha az anyját keresi, akkor *hivogat*.

Ha a hárem felé egy másik erős bika közeledik, a törzsbika dacos riadást hallat, agancsával *szántja* a földet, fejét szügybe vágja és vad rohammal megkezdődik a *szarvasviadal* *Összeütnek, összecsapnak* és nagy *agancscsörtölés* közepette *tülekednek, öklelődnek, türkölöznek*. Egyik a másikat *felöklelni* (*megvillázn*) akarja, míg az egyik a másikat *leküzd*, *elveri*.

A suta 40—41 hétig *hozdozza vemhét* s ez alatt az idő alatt *vemhes*. Mikor már *hasasodik*, azaz *nehézkés* lesz, *elkülönödik, különszakad* a csapattól s a sűrűségben *megborjazik, ellik, vemhezik* s ilyenkor — vagy ha *elzüllik, elapad* a teje — *elrúgja a borját*, melyet az előző évben ellet, azután *borjával, vemhével* ismét a csapathoz tart.

A rendes időn kívül eső vagy meddő rigyetés az *ál-* vagy *fattyúüzekedés*.

A betegséget átállott vagy nyomorékra sebzett szarvas: *csenevész, górnnyadozó, lependék, satnya, kórnyadt, sanyevész, görhe, pangó, sinevész, mecsevész, kóradozó, senyveteg*

Ha a betegségbe, saját dögibe, szóval nem vadászkeztől pusztul el: *elhull, döggé válik* s az ilyen vad: *hullott vad, esett vad*.

(A szarvasra vonatkozó kifejezéseket lásd még *Agancs, Cserkészet, Nyomisme, Vérjelek* alatt, a lövésjelzéseket az *Őz-nél*.)

Szarvasbögöly. (Hypoderma Dianna és Acteon.)

Szarvasgyilok, szarvaskés, handzsár, dákos, szarvastör, mellyel a *kegyelem-dőfést* adjuk vagy a lapocka mögött, vagy előlről a szívgyödörnél (szügyénél).

Szarvaskés. L. *Szarvasgyilok*.

Szarvaspézma = a szarvas könnygödreiben felgyülemlett barna, gyantászerű anyag.

Szarvaspíp (*hívó*) = a bika bögő (riadó) hangját utánzó csalsíp

Szarvastehén = rendszerint az idős suta elnevezése. Szeretném azonban, ha az egész vadászirodalomból a »*stehén*« kifejezés eltűnne. A nőstény szarvasféle: *suta*.

Szarvastetű (Lipoptena cervi).

Szarvastör. L. *Szarvasgyilok*.

Szatyma, futó, fickó = a göbecs legnagyobb neme.

Százrétű gyomor. L. *Leveles gyomor*.

Szécsi Zsigmond vadászati szakíró. L. *Irodalom*.

Összedet a tyúkféle.

Szeges nyakló = az eb parforce-idoimitásához.

Szegróka = barnapiros szőrű és feketemálú.

Szegődl az olyan eb, mely más vadászhoz is hozzásegődik.

Széjjelzaholja = szétkergeti a farkas a juhnyáját. (Udvarhely megye.)

Széki csér (Glareola pratineola) Széki csire, pirpió. H. 24—25 cm. Főszíne földszínű barna Csőre piros, lábai feketék. Megjön áprilisban, elköltözik augusztusban. 3—4 agyagsárga foltozott tojásának H. 28—32; Sz. 21.5—24.8 mm.

Széki lile. L. *Lilek*. 5.

Szekundál az egyik vizsla a másiknak.

Szél alá, szél ellen, jó széllel megyünk, ha a szél a vad felől fúj.

Szelekóla, hóbortos, szeles a vizsla. L. *Hóbortos*.

Szelektől fajzott, széltől fogant (atott) (agár) »Különösen nagyra tartották a strázsát álló, meg a szelektől fajzott török agarat.« (Takáts Sándor: Rajzok a török világból. III. r. 68. l.)

Szelelőfolyosó a borz- és rókaodunak elágazása, mely csak a levegő bebocsátására szolgál.

Szélengező. »A vaddisznó meglopás...

Oly helyeken történhetik, hol makkos és gyümölcsfák alatt szélengező vad-disznókat lelhetni.» (Pákh Dénes: »Vadászattudomány«.)

Szeles. L. *Szelekóla*.

Szélesre áll = a »breit stehen« szolgai fordítása. A vad, ha egész oldalát mutatja: kereszbe, vállgyenest, oldalfelt és nem »szélesre« áll.

Szélesztés. L. *Cságotás*.

Szelet fog, szimatot fog, szagot kap az eb, midőn a vadat megérzi.

Szélfogó pászták a vad telettetéséhez.

Szelkő, gácsér, kácsor = a vadréce hímje.

Szélvágás az, midőn az agár pillanat alatt szélsébesen felrohanva vágja meg a nyulat.

Szemág = a szarvasagancs legalsó ága.

Szembeáll, szembeszáll a vaddisznó a vadással, ebbel.

Szembehajtás. Ha a puskások egy tereprészen felállanak, a hajtók pedig távolról közeledve, a vadat a puskás-vonal felé hajtják vagy irányítják, ez a *szembehajtás*. Ezen vadászat lehet: egyszerű szembehajtás, terelés, zsákhajtás. Az egyszerű szembehajtás lényege a fentebbi definíció. A terelésnél néhány vadász egy előre megbeszélt terv szerint csendesen »nyomja« a vadat egy bizonyos pont felé, hol a vad forgóját egy vadász elállotta. Hegyes területen a pagony és a vadváltók feltétlen biztos ismerete szükséges ehhez a vadászathoz, mely a maga csendes nyugodtságával sok élvezetet szerezhet a teljes összhangban dolgozó társaságnak. A *zsákhajtás* inkább nagyúri passzió, ahol egy-két vadász akar minden vadat lelőni. A hajtók szűkülő zsákalakban állanak fel a zsák szűkülete felé hajtják a vadat, hol a kiváltságos vadászok azután halomra lövik. A *francia hajtás*, hol a megvadászandó terület két végén állnak fel a hajtók, a vadászok pedig a középen. Először az egyik hajtóvonal indul el s mikor az a vadászvonalhoz ér, akkor a másik hajtóvonal indul meg. Nálunk nem dívik.

Szemel a vad, ha valami gyanús dolgot merően, gyanakodva néz. L. *Neszel*.

Szemen tartani = a vadat telente szemes takarmánnyal táplálni.

Szemes, szemfüles, vigyázó, éber.

Szemet hinteni = a vadnak szemes takarmányt adni. A kihintett mag a szórat.

Szemfüles. L. *Szemes*.

Szemkeret. L. *Szemrózsa*.

Szemközt vágja = »Egy szakadás alatt guggoló pecér hangos „haj! haj!“ kiáltással szemközt vágja agaraival« (a farkast). (Ujfalvi. 1812.)

Szemre hajt az agár és nem szimatra, mint a kopó, mert nem nyomon követi a vadat, hanem csak azt hajtja, amit lát.

Szemre veszi az agár a kigördülő nyulat, mert az agár »szemre« és nem »szimatra« hajt.

Szemrózsa, szemkeret a tyúkfélék szeme körül levő élénk piros színű bíbires bőr.

Szemszeglet = a szem sarkában levő piros kis húsdudor (ebnél).

Szemügyre venni. L. *Szemelni*.

Szenes róka, üszkös, tüzes, zsarátos róka, = sötétebb színárnyalatú.

Szent Péter agara = a medve tréfás elnevezése. (Erdély.)

Szépeleg, berzenkedik, kakaskodik a kakas dürgéskor.

Szerecsen sirály. L. *Sirályok*. 5.

Szerkők = apró fecskeszerű vízi madarak. Népünk találóan nevezi őket lápi fecskének.

1. *Fattyú szerkő* (Hydrochelidon hybrida) H. 23.5—25.5 cm Színe hamuszürke Csőre és lábai karminpirosak. Átvonuláskor láthatók. Néhány pár költ is.

2. *Fehérszárnyú szerkő* (Hydrochelidon leucoptera) H. 21—22 cm. Főszínük fekete és fehér. Csőre feketés karminszínű, lábai rákvörösek. Ritka.

3. *Kormos szerkő* (Hydrochelidon nigra.) Sörje, kis fekete halászmadár, cigánycsér, halászka, halász-, lápi fecske. H. 21.5—22 cm Színe kékes hamuszürke. Megjön áprilisban. 2—3 sárgásbarna, foltozott tojásának H. 33—37 mm.

Szertyeg a sárszalonna.

Szesélyes (launés) agár az, mely, ha kedve van, a legszebben fut, de háninc, komondorként kullog.

Széthord, terít, borít, szór a puska.

Szétmarcangolja a ragadozó a zsákmányát.

Szétrebbenteni, szétszórni egy csapat foglyot, rendszerint a vezérkakas kilövése által, mikor is a csapat nem együtt száll le ismét, hanem egyik itt, másik ott, Az ilyen csapatot azután könnyen *összeszedhetjük*, vagy mint Cs'korszáiban mondják: *lesorjázhadjuk*.

Szétszórni. L. *Szétrebbenteni*.

Szigony. L. *Szakás szigony*.

Szikra = a farkas, hiúz szeme.

Szilárd, nyúlálló a vizsla, ha a nyúl után nem ugrik be. L. *Nyúltszeta*.

Szimat az a gőzkör, melyet a vad maga után hagy, vagy léptei nyomán marad.

Szimatesaló szerek. A fogókészülékekkel, csapdákkal való vadfogásnál különösen figyelemmel kell lennünk arra, hogy a fogószerkezetekről az emberi kéz szimatját eltüntessük, mert a legtöbb vadnak remek szaglása van s az olyan kelepécét, melyen az ember szag csak legkevesbé is megszimatozható, messze elkerüli. Ezen szerekkel ajánlatos a csapdák felállítása alkalmával a cipőtalpat, kezeinket, a fogószerszámot, sőt magát a csalfalatot is bekenni. Majdnem minden vadásznak, ki ezzel a mesterséggel foglalkozik, van valami külön praktikája, melyet az egyedül csalahatatlannak tart és rá esküszik, azért itt csak az általánosan ismert, rég bevált szereket soroljuk fel.

Rókafogó eszközöknél. Libazsír, foenum graecummal, vagy solanummal keverve, — rákvaj, libazsírral, violagyökérrel, ánizsszal, — sótlan vaj, mirrhával, kámforral, — heringlé, — ganéjlé.

Menyétek fogásához szükséges eszközökhöz: mosusz, ánizsolaj, beléndekolaj keverve, vagy: ámbra, bizsam, hódony, kámfor keverve, vagy: libazsír fehérhagymával, kámforral, stb.

Vadmacskánál. Libazsír, vagy vajban nárdusfű, violagyökér, hódony, csucsorhéj és kámforkeverék.

Vidrándl. Disznózsír, apróra vágott, félig sült hal és kámforkeverék. Legjobb azonban a friss vidraganéj.

Farkasnál ugyanazok, melyek a rókanál.

Figyeljünk még arra is, hogy a csapóvasak felállításakor ne dohányozunk és a szeszes italok élvezetét ez időre fügesszük föl.

Szimatol, szamoklál, bűzlet, szaglász az eb, a vad.

Szimatol hajt a kopó, vizsla. V. ö. szemre hajt.

Szimatot fog. L. *Szelet fog*.

Szimattalanítani. L. *Szimatsaló szer*.

Szimattartó a föld vagy a levegő, ha a vad szimatját hosszabb ideig tartja.

Színesedik, pajzsosodik, vértessedik, címeresedik a fogolykakas, ha mellén a patkóalakú barna folt látszani kezd.

Szipeg. *pisszeg* az erdei szalonka húzásakor.

Szíronyos hó, amelynek felsőrése megolvadt és az újabb hideg folytán kéreggé fagyott.

Szirtigalamb. L. *Galambok*. 1.

Szirti sas. L. *Sasok*.

Sziszeg a görény a pacsmagolás idejében.

Szítál, libeg, függ a ragadozómadár, midőn egyhelyben lebegve kémlel.

Szívkereszt = a szarvasbika szívében képződött 2—3 cm. nagyságú csontcska.

Szívós = kitarító eb.

Szöldécsel a menyét, nyest futása közben.

Szól 1. a puska, 2. a daru, 3. a nagy kakas dürgéskor. Általában a vad *jelentkezése*.

Szöldolog, krúkog, krúgat a daru. »Mindennap jó reggel ezen repültök el szöldologván darvaimek«. (Balassa Bálint.)

Szopornyica, zsigora = ebbettség, a nyálkahártyák fertőző gyuladása.

Szór, borít, terít, széthord a puska.

Szórát = vadtlapláléknak elhintett szemestakarmány.

Szóra tartó, engedelmes az eb, melyre a mi vadászaink azt mondják, hogy: jó appellje van (!)

Szőredzik, szőrt vált, kiszínesedik, vedlik, verdik, szőrihánnya a vad a tavaszi, őszi szőrváltáskor.

Szorítja a tacsó a kotorékba a borzot, rókát, ha azt hátrálásra kényszeríti.

Szőrit hánnya. L. *Szőredzik*.

Szőrhurok. L. *Cseklye*.

Szőrme = a vidra bőre. Általánosság-

ban a kisebb ragadozók kikészített bundája.

Szóró = vadétető, melyben szemes-takarmány van.

Szorongatja »A festői látvány alig végződik, már száguld más vonalon, ahol egy más farkas fickósan szorongatja az agarakat.« (Ujfalvi 1812-ben.)

Szoros fül = előrecsüngő és a fülüreget eltakaró fül az ebnél.

Szortyog. L. *Nyereg* a sárszalonka.

Szótlanul híz, *némán híz* az erdei szalonka, ha nem *pisszeg* és *korrog*.

Szügy = a rőt vad mellének előrésze.

Szügybe vágja a fejét a szarvasbika, támadás előtt.

Szügyelni, vértelen löni, előhajszán löni a szemközt álló vagy futó vadat.

Szuka. Méhely Lajos: Az állatok világa, II. k., 32. l. erről a szóról többek közt a következőket írja: »Ujabb vadászati irodalmunk a kutyafélék (kutya, farkas, róka) nőtényét »szuka« néven emlegeti, amely azonban nem más, mint a nőtény kutyának csaknem az összes szláv nyelvekben, de különösen a lengyelben és tótban mostanság is ugyanebben az alakban használatos megjelölése... A régibb magyar nyelvben a szuka szó teljességgel ismeretlen.

Az Akadémia »Tájszótára«-ban is csak egy helyet. Hajdúszovátát említi meg, hol ezen szó használatos. A szuka szó tehát nyelvünk tisztaságának rovására került irodalmunkba. Ehelyett sokkal megfelelőbb az ősmagyar *emse*, melyet tiszta magyar vidékeken nemcsak a koca helyett, hanem a »Magyar Tájszótár« tanúsága szerint Tolna és Zala megyékben, sőt a palócság közt is mindenféle nőnemű állat (szamar, madár, nyúl) megjelölésére használnak.

Igazat kell adnunk Méhely Lajosnak, de ha nyelvünket meg akarnók tisztítani a szláv eredetű szavaktól — sajnos — igen nagy söprést kellene véghez vinnünk.

Szűk az agancs, ha a két agancstörzs száresúcsai közel esnek egymáshoz. V. ö. *Lombár*.

Szűkfogású a közel kereső vizsla.

Szűkül, nyüszít, vinnyog, nyí, nyüszöl a pórázon nyugtalankodó eb.

Szunnyadozik a medve télen a barlangjában.

Szúr, férgészik az erdei szalonka, ha hosszú csőrét az iszapba dugva gilisztát keres.

Szürkegém. L. *Gémek*. 5.

Szuszogó a borz.

T.

Tajtékzik az agyarkodó, agyarátt *jenő* vadkan.

Takarmánycölöp. L. *Nyületető*k.

Takarmány fedél. L. *Nyületető*k.

Takkanás, csattanás, végsattanás, főcsattintás. L. *Csattanás*.

Talpas, mackó, tányértalpu = a medve népies, becéző elnevezése.

Talpastyúk (Syrhaptés paradoxus.). = Ürgelábú-, höresöglábú-, tatártyúk. H. 36—39 cm. Főszíne agyagsárgás homokszínű. Olykor-olykor csoportosan jelenik meg hazánkban, de rövid idő múlva ismét hosszú időre búcsút mond.

Talponjárók azon szőrmés állatok, melyek egész talpukkal lépnek a földre. V. ö. *Ujjonjárók*.

Tanítás, idomítás = az eb betanítása vadásatra.

Tanyaszállás. L. *Szállás*.

Tanyát cserél a rendes fekhelyéből kizavart szarvas.

Tanyáz a sűrűségben az őz.

Tányérvas (tányéros kaptány), a szőrmés ragadozók fogására leginkább alkalmazott fogóeszköz. A tányérvas áll a *rügóból*, a *nyakló*- vagy *kanyarvasból*, a *ravaszból* és a *billentyűből*. Felállításánál a földet 10—12 cm. mélyen kiemeljük a tányérvas formájára s ezen kis mélyedésbe helyezük el. A *szimatesaló szerek* leírását l. e címen.

Tapsi = a nyúl füle.

Tapsifüles, nyúka, bence = a ny tréfás elnevezései.

Tarkókés = a nagyobb vad *letarkózás*hoz használt vadászkesz.

Tarkószél, hátszél = rossz szél, mely a vadász felől a vad felé fúj.

Tarlósömör, pikkely var = ebbetegség.

Tartja a nyomot az eb, ha nem tér le a felvett nyomról.

Taszigáló agár. L. *Orrán viszi.*

Tavi cankó. L. *Cankók. 1.*

Tehén, suta a már borjazott nőtény-szarvas. A dām és őz nőténye: *suta, kecske.* (Lásd megjegyzést a *szarvas-tekénél.*)

Tekereg, csavarog a vadmacska, hiúz.

Tekeregve, kóvályogva repül a fűrj, nem egyenes irányban.

Teknő = 1. a disznókonda heverő helye, 2. a lakás a róka-, borzoduban.

Telettetőkamra = a befogott vad át-telettetéséhez szükséges alkottmány.

Telettetőkert. L. *Telettetőkamra.*

Telettetőláda. L. *Telettetőkamra.*

Telezabálja magát az eb, a ragadozó.

Teljesszarvas. L. *Dőhérszarvas.*

Temetnek a varjak. = Csoportban repülnek. (Csik megye.)

Temminck partfutója. L. *Partfutók. 6.*

Templomba megy a szarvasbika, ha reggel a legelőről csendesen ballagva erdőre vonul.

Tengeri nyúl. L. *Üregi nyúl.*

Tengeri partfutó. L. *Partfutók. 1.*

Tengődik a vad télen, ha nincs elég eledele.

Tenyeres (lapátos). »Szarvai majd ágasbogosok, lapossak, teteje tenyeres«. (Földi János: Természeti História.)

Tenyézfajta = az ember céltudatos befolyása, illetve kiválasztása által keletkezett fajta (ebnél).

Tépázza, tépi a vadat a rossz szokású eb.

Terelés. L. *Szembehajtás.*

Terelővadászat. L. *Terelés.*

Terhesedik (fogamzik, teherbe esik). »A' Menyét is a' szerint terhesedik, a' szerint is kölykezik, a' mint más egyéb állatok-is.« (Miskolczy Gáspár: Egy jeles vadkert. 243. old.)

Terít, borít, szór a puska.

Teríték. = Nagyobb vadászatok után a lőtt vadakat vadnemek szerint külön sorba rakják. Ez a *teríték.*

Terítékre hozni, elejteni a vadat.

Terítgetni, terelni. L. *Terelés.*

Terítőháló. L. *Borítóhálók.*

Természetes tenyésztés = ha a vad fiai a szabadban szülnék, illetve anyjuk gondozása alatt nőnek fel. V. ö. *Mesterséges tenyésztés.*

Termőtest = nemzőrés. (Csallóköz.)

Terpeszuji = össze nem nőtt, egymástól elálló ujjak az ebnél.

Terpesztés. L. *Csáгатás.*

Tesény. »Pif-paf, — szól az puska imitt is, amott is, — Csattan az tesény, stucz csakhamar másutt is, — Négy nagy öreg medve az hol elhullott is, — Medvére mindenik, mert akkor kapott is...« (Tersényi (tescheni) puska neve. (Kőszeghy Pál: »Bercsényi házassága« 1659. III. rész.)

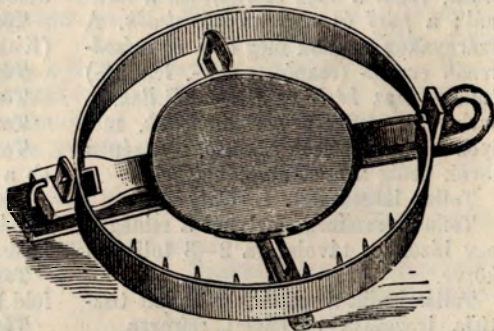
Tesinka. L. *Tesény.* »Polyák Jankó is jön egy jó tesinkával, — Mondván: annak kised gömbölyű lyukával, — Egy medve oldalát átfúrta ólmával...« Tehát kis öbű, Teschenben gyártott golyós puska elnevezése tótos, kicsinyítő szóképzéssel. (Kőszeghy Pál: »Bercsényi házassága« 1695. III. rész.)

Tilalmi idő, melyben egy bizonyos vadnemre vadászni törvény szerint tilos. L. *Vadásznaptár.*

Tízes az agancs akkor, ha szemága, vendégszemága és királyága van, a szárcsúcs pedig két ágra nyílik s ez a villás tízes; ha pedig a vendégszemág helyett a szárcsúcs háromágú, akkor koronás tízes.

Tőgy = a szarvasfélék sutájának tejképző, tápláló szerve.

Tőgyűszkösödés. = A szoptatós suta erős kihevülés (hosszas iramodó futás) folytán kaphatja.

A tányérvás.

Tojátókeret, fácan tenyésztésnél.

Tojni = tojást rakni.

Tojó, vagy mint Szatmár megyében mondják: *anyók*, a madarak nőténye.

Tojóidény = a madarak általános tojásrakási időszaka.

Tojókafürj = a fürj tojó népies elnevezése.

Tojózkodik, párosodik a szárnyas állat. (Zemplén megye.)

Toka (kalapáló) = hajtókereplő.

Tóka, *vadtóka* = vadkacsa. (Tolna megye.)

Tökés réce. L. *Vadrécék*. 12.

Tokos, *csonka*, *isztiketollú* a tollasodó madárfiók.

Tökös, *pucér*, *cibak* a csupasz madárfiók.

Tolja a talicskát, *csikorog* a szárcsa. (Velencei tó.)

Toll. Bár szorosan véve nem tartozik a vadásznyelvhez, — a precíz kifejezések emlékezetbe hozatala végett — mégis szükségesnek tartottam, hogy a madár testét fedő toll alkatrészeit s a testen való elhelyezkedés szerinti elnevezéseit együttesen felsoroljam. A toll áll: *gerincből* és *zászlóból* (*lobogóból*). A gerinc azon hengeres, üres alsó része, mely a bőrbe szolgál: a *cséve*; a cséve fölött a toll gerince már szögletessé válik és taplószerű anyaggal van tele, s ez a rész a *szár* (kosztonka). A csévében fölül és alul odanöve egy összezsugorodott sejtes hártya van, mely a tollat élteti s ez a *toll lelke* (*bele*). Az elhelyezkedés szerint vannak: *fedőtollak*, és pedig a szárnyon: a vállnál a *kis szárnyfedők*, lejjebb a *közép szárnyfedők*, végül a *nagy szárnyfedők* a farknál: a *felső* és *alsó kormányfedők*. A szárnyakon vannak még *első*- és *másodrendű evedző*- (csapó-, sugár-, lendítő-) tollak, azaz *kézi*- és *kar-evezőtollak*, a farktollak pedig a *kormánytollak*, melyek közül a szélsők a *külső*, a közepen levők pedig a *belső kormánytollak*.

Tollas lábszárúak. L. *Gatyás*.

Tollas rémzsineg, melynél a zsinegen egy bizonyos távolságra 2—3 toll van kötve.

Tollázkodik a madár, ha tollait tisztítja, igazgatja, egyengeti, zsírozza.

Tollázza egyik madár a másikat, ha

a tollai közül az élősdiakat kiszedi. (Szabadka.)

Tollkötők. »A (daru-) tollak kötésével külön mesterek foglalkoztak, akiket tollkötőknek hívtak.« (Takáts: Rajzok a török világból. III. 82.)

Toll lelke = a csévében fölül és alul odanöve összezsugorodott sejtes hártya, mely a tollat élteti.

Tollra fűzni. L. *Áttollazni*.

Tolltok, *forgó*. »Az, mit én vetettem zálogba anno 1569: az öregbik skófiát tolltokostul.« (Zay.) (Takáts: Rajzok a török világból. III. 82.)

Tollváltás, *vedlés*, *lohosodás* = a madarak tollcseréje.

Tolvajpuskás = *orvvadász*.

Tömlő = a kan róka és a meddón maradt szuka lakása, melynek teknőjéből ellenkező irányban két vezeték szolgál. (Bérczy.)

Tömlőre fejteni = a vad bőrét hátulsó lábainál kezdve, anélkül, hogy hasán kihasztatnék, egészen lehúzni.

Tönkös tőr. L. *Oszlopvas*.

Toportyánféreg. L. *Farkas*.

Toppant első lábaival az özsuta, ha gidáit valami veszedelem fenyegeti s azt akarja, hogy azok meglapuljanak.

Toprong a farkas szorultságában. (Pákh Dénes: »Vadászattudomány.« II. 90.)

Törbe esik, *megfogózik* a vad.

Törbe hág a vad

Törbe keríteni (ejteni), megfogni a vadat.

Törbontó falat a fogókészülék billentyűjére elhelyezett csalétek, melynek megérintésével a csapószerkezet működésbe jön, felcsapódik.

Törész = dróthurokkal nyulat fog. (Kiskúnhalas.)

Töret. L. *Jelzőgally*.

Töretelni. L. *Kigallyazni*.

Torkolássza. L. *Torkolja*.

Torkolja, *torkolássza*, fojtogatja az eb a vadat.

Torokgyík, a vaddisznó gyakori betegsége, a torok nyákhártyáinak gyuladása.

Torongy = szárnyas állat bele. (Alföld.)

Törözés, *törvetés*. A vadorzásnak egy nagyon veszedelmes neve s hurkok,

török felállítás. Különösen olyan helyen, ahol őrszemélyzet van s a vad-
 orzónak félnie kell, hogy a »málékavaró«
 vagy »disznóláb« eldurranása után meg-
 jelenik a vadőr, ott a tulajdonosnak és
 személyzetnek éber figyelemmel kell
 lennie a kirakott törökre, mert ezek
 hihetetlen nagy kárt tudnak tenni a
 vadállományban. A hurkokkal minden-
 féle nagyságú vadat el lehet fogni.
 A vadorzó kitapasztalja a vad váltóját,
 vagy kisebb vadra a vadjárta mes-
 gyékre, barázdákba rakja a töröket, —
 és hozzá még milyen mennyiségben!
 Egyszer két szőlődarab között levő
 szántáson a középborozdában menve,
 hatalmasan elvágódtam. A puska né-
 hány méternyire repült tőlem s leesve,
 elsült. A hurkot a lábamról nagynehezen
 lefejtettem s végignézve a barázdán,
 kb. 400 lépés hosszúságban 18 le-
 cövekelte tört szedtem fel. Legsikere-
 sebb a nyúlra és őzre állított hurok.
 A nyúl járását, különösen hóban nagyon
 könnyű megállapítani, az őz pedig a
 sűrűségekbe való beváltás alkalmával
 úgyszólván egy és ugyanazon nyomon
 halad. A tulajdonos és személyzet tehát
 az ilyen helyeket jól tartsa szemmel s a
 töröket tegye ártalmatlanná, mielőtt a
 vadban kárt tehetne.

Törpe kukik. *L. Baglyok.* 11.

Törpe sas. *L. Sasok.*

Törpe vízesibe. *L. Vízicsibék.* 3.

Törve vágat az erdőn iramodásban
 levő szarvas.

Törvetés = fogókészülék felállítása.

Törzs = valamely fajtának azon
 egyedei, melyek bizonyos sajátos tulaj-
 donságot állandóan átörökölnék anél-
 kül, hogy fajtatulajdonságaikat el-
 vesztenék.

Törzsbika, győztes bika, mely a rigye-
 tés idejében bizonyos számú sutát össze-
 terel s azok mellől a vetélytársakat elveri.

Törzsel a golyó, ha fatörzsbe, gallyba
 ütődve nagyot koppan.

**Törzsszár, agancstörzs, agancsszár, tü-
 lök.** *L. Agancsszár.*

Totyog a szárcsa, bűvár a szárazon.

Tövisszúró gébics. *L. Gébicsek.* 4.

Trillázás. *L. Szaporázás.*

Trityeg a fűrj tojó.

Tüdőféreg (*Strongylus*) a szarvas-
 félék betegsége.

Tüdőpenész = előidézője egy gomba,
 mely porral, penészes takarmánnyal ke-
 rül a vad tüdejébe.

Tükrösen kötni a hálót, azaz egy
 szemmel kezdve.

Tülekedik, türkölődik a bika vagy bak.

Tüllépés. *L. Előzés.*

Tüllöktő. *L. Agancstő.*

Tülsietés. *L. Előzés.*

Turadék. *L. Turjány.*

Turbékol a galamb.

Turjány, turadék, szántás = a barázda,
 melyet a vaddisznó orrmányával feltúr.

Turkálva keres az eb, ha orra állan-
 dóan a földön van.

Türkölődés. »És viszont a Bonasius,
 kinek serényes és vissza-horgadt szarvai
 vannak, mely miatt a' türkölődésre is
 alkalmatlan.« (*Miskolczy Gáspár.* 123.
 old.)

Túr, szánt a vaddisznó.

Túrt táp = táplálék, melyet a vad-
 disznó a földből kitúr. Rossz magyar szó
 és fölösleges is. A német »Erdmast« ki-
 fejezést nem kell nekünk okvetlenül
 átmagyarosítani.

Türrückölődik, korhol a szarvas, ha
 a dagonyából kijövet, a rátapadt sarat
 egy fatörzsről lesúrolja.

Türrückölőfa, dagonyásfa, korholt fa.
L. Türrückölődik.

Tüszörüh = ebbetegség a szőrtüsző-
 atkától.

Tutul = ordít a farkas. (*Kemenesalja.*)

Tüzel, koslat, koslatós a szuka, ha a
 nemi inger bántja.

Tüzes róka, zsaratós, szenes róka (l.
 ott).

Túzok (*Otis tarda*). Vadpóka, túzi.
H. 100—108 cm. Színe rozsdasárga,
 barna. Tojásának *H.* 73—77; *Sz.*
 56—58 cm. A mi legnagyobb mada-
 runk, a mi struccmadarunk. Vadásszuk
 lesen, esetleg hajtva. Ólmos esőben,
 mikor szárnyuk összefagy, lóhátról is.

Tyrasz = borítóháló.

Tyúk = tojó a tyúkreudi madarak nős-
 ténye.

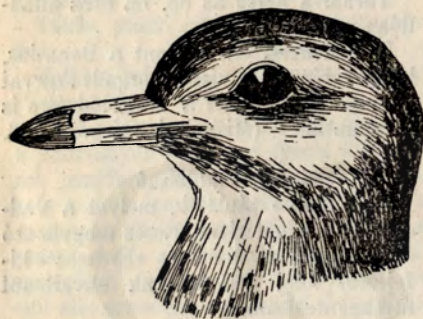
Tyúkászkutya. *L. Madarászkutya.*

Tyúkkolera = madárbetegség, mely
 egy gombától ered.

U.

Udvarol a vadászsólyom gazdája, mikor neki nyers máj- vagy szívdarabbal kedveskedik.

Ugartyúk. (*Oedinemus oedinemus*.) Tűzoksneff, tűzoklile, bagolyfejű lile, bagolyszemű sneff, furkófejű-, parlagi-, homoksneff, rezneklile. *H.* 37—39 cm. Színe föld- vagy homokszínű barna. Megjön április elején, elköltözik szeptember végén, október elején. Májusban 1—2 agyagsárgás, foltozott tojást tojik, melynek *H.* 46·5—53 ; *Sz.* 35—37·4 mm.

31. ábra. Az ugartyúk feje.

Üget, *poroszkál* a vad, ha lassú trabban fut.

Ugrásos megközelítés, *belopás, begugrás* = a süketfajdkakas megközelítése a dürgés alatt.

Ugrók = a nyúl hátsó lábai.

Ugrós, *rosszúl tart, éber* a nyúl, ha már lőtávolon kívül *kigördül* vackából, szóval a vadászt nem várja be.

Ugró út a dürgő fajdkakas dürgőállításához vezető cserkészút.

Uhu állvány, *hányáca, sulyok, mankó* = a bagolykunyhó elé kitett uhu állófája.

Ujjas lile. *L. Lilék.* 1.

Ujjonjárók azon állatok, melyek csak ujjakkal lépnek a földre. V. ö. *Talponjárók.*

Ükülődik a fajdkakas az esti beszéláslnál, midőn nyakát nyújtogatja. *L. Begyez.*

Ülesztő fa, *megszálló fa* a bagolykunyhó mellett, hová a ragadozók felgallyazhatnak.

Ülő láb, ha a mellsőujjak tövükön kis bőr által összevannak kötve.

Ülős a kotlótyúk, ha tojásait üli.

Ünő, *üsző, üszke* a suta szarvasféle addig, míg nem ellett (ollózott).

Unszolni, bízgatni ebet a keresésre, támadásra.

Urali bagoly. *L. Baglyok.* 5.

Üreg az üregi nyúl földalatti lakása.

Üregi nyúl (*Lepus cuniculus*.) *Kínigli, rusznyúl, tengeri nyúl, bosnyáknyúl, patkánynyúl.*

A nemre és testalkatra vonatkozó kifejezések ugyanazok, melyeket a nyúlnál felsoroltunk.

Az üregi nyúl *üregbe, kotórékokban* lakik.

Jellemző mozdulata, hogy futás közben villámgyorsasággal oldalmozdulatot tesz, azaz *kajcsol, kajcsot vág.* Fájdalmában nem veszékel, hanem *fütyül.*

Speciális vadászati módja a *menyétetés*, mikor is a vadászmenyét *kizaklatja* az üregből.

Az üregi nyúl *bakzása, pepecselése* ugyanazon időre esik, mint a mezei nyulé. Ha az idő nem túlságosan zord, már január végén bakzanak. 4 hét múlva a nőstény 6—10 vak apróságot *fiadzik.* Szeptemberig ezt majdnem minden öt hétben megismétli, amiből következtethetünk óriási szaporaságára.

Ürit, *hullat,* ganéjoz az eb.

Ürös lövés, *homorlövés,* azon lövés, mely a vadat átüti, de sem nemesebb belső részt, sem csontot nem ér.

Üstökösgém. *L. Gémeek.* 4.

Üstökös kárókatona. *L. Kárókatónák.* 2.

Üstökös réce. *L. Vadrécék.* 8.

Üstörce, az a fa, melyre a madarász a lépesvesszőket kirakja. (Vác.) *L. Lépfá, árboefa, ösztör.*

Üszik a sas a levegőben.

Üszke. *L. Ünő.*

Üszkös róka, melynek málja szürkés, végtagjai feketések.

Üszó a vidra lába.

Üsző. *L. Ünő.*

Usszólabak, ha a mellsőujjak egész hegyükig összevannak kötve hártáival, pl. a recéké.

Üstökötollú. L. *Csonkatollú*.

Utánaeresztteni 1. az ebet a sebzett vad után, 2. még egy lövést.

Utánafacsarodik a medve a vadásznak, ha kitér útjából.

Utánarepíteni (dobni) a sólymot a lepedzendő vadnak.

Utánarugaskodik az eb a vadnak.

Üvölt, *huhog, rikog, sí* 1. a bagoly, 2. *üvölt* a farkas.

Üzekedés, *rigyetés, sarhudás, nőszés, börcölés* = a szarvasfélék párosodása.

Üzekedőhely. L. *Rigyedőhely*.

Üzekszenek a vadrécék, ha egy tojót két-három gácsér követ.

Üzget = párosodik a macska. (Borsod.)

Üzi-hajtja, *hajszolja* az őzbak rigyetéskor a sutát.

Üzőbeveszi a ragadozó a vadat.

V.

Vackot kapar magának a nyúl, fogoly.

Vackot túr a vaddisznó.

Vacok a vaddisznó, nyúl fekvőhelye.

Vacokba heveredik a vaddisznó.

Vacokból kilőni, *kihenteríteni* a nyulat.

Vadállomány = egy vadászterületen tartózkodó vadmennység.

Vadarász, motoz, kutat, keres a kacsát a vízben.

Vadas, *vadaskert*.

Vadaskert. L. *Vadas*.

Vadászati jog. Történeti emlékeink szerint a legrégibb időkben Magyarországon a nagyvad vadászata a király és a főnemesség előjoga volt, kisvadra azonban minden nemesember szabadon vadászhatott. A vadászat mikénti gyakorlására törvényt nem találunk. I. László (I. könyv, 12. §) a vasárnapi napon eltiltotta a vadászt, Kun László pedig 1279-ben eltiltotta a szerzeteseket a vadásztól és solymásztól. A vegyesházbeli királyok alatt a vadászat szintén a király, a főnemesség és nemesség joga volt, de már a városi polgároknak, a soltészségeknek és kenézségeknek is volt joguk saját határaikon belül vadászni. A jobbágságnak és parasztságnak nemcsak a vadászat, hanem még a vadászegek tartása is tilos volt.

A magyar vadászati jogot legelőször III. Károly és I. Ferenc kodifikálta, eltiltván egyidejűleg a falkavadászatokat is. Az 1729. évi 22. t.-c. tiltja meg a »sinkorán« kutyákkal való vadászt is.

II. József császár rendelte el először (1786-ban), hogy a városi területek

árverés útján bérbeadassanak. Ugyanez rendeli el a vadkárok megtérítését, a kóbor kutyák lelövését. Ez minősíti a vadorzást lopásnak.

1802-ben Ferenc király megengedte, hogy a földesurak földbirtokaik fel részén a vadászatot eltilthatták. Uradalmakat egészben is lehetett tilalmazni.

A vadászati jogot újabb időben az 1872: V. t.-c. jelenleg pedig az 1883. évi XX. t.-c. szabályozza, de ezen 40 éves törvény sok tekintetben már elavult s új törvény hozatala lenne szükséges.

Vadászcenk = vadászinas, vadász-apród.

Vadászkés. L. *Dákos*.

Vadászláz = az izgalomokozta hevülés, mely legtöbb vadászt a vad megjelene sekor, vagy a várakozás alatt elfogja.

Vadászmenyét = üregi nyúl vadászatra használt menyét, mely az üregi nyulakat kotorékaikból *kizaklatja*.

Vadászok ispánja = a királyi vadászok élén álló magasrangú hivatalnok (comes venatorum).

Vadászpajzs, *vadászvért*, melyet a vadász maga elé tartva, igyekszik a vadat megközelíteni.

Vadászpecsét. A régi magyar királyoknak különös pecsétjük volt, mellyel »a vadászkürtök harsogása és vadászlárma közt is feltekintvén a közjóra, híveiknek pecsétes leveleket osztogattak.« (Pákh Dénes, I. k. X.)

Vadászrész a szarvasnál, őznél a *joh* (szív, máj, tüdő), nyúlánál az aprólék.

Vadászrészt kiadni. L. *Kapszira adni*.

Vadászára ütni, *avatni*. L. ott.

ÚJ VADÁSZNAPTÁR.

A vad megnevezése	Január	Február	Március	Április	Május	Junius	Julius	Augusztus	Szeptember	Október	November	December
Szarvasbika												
Dámbika												
Szarvas és dámtehén és borju												
Őzbak												
Őzsuta												
Őzgida												
Zerge												
Zergegida												
Mufflonkos												
Mufflonjuh és bárány												
Európai bölény												
Mezei nyúl												
Siket- és nyir fajdkakas												
Siket és nyir fajdtojó és jérce												
Fácán												
Fogoly, fűrj és haris												
Tuzok kakas												
Tuzok tojó és jérce												
Császármadár												
Erdei szalonka												
Vizi madár												
Éneklő madár, kócsag, üstökös gém, vad pulyka, kardos gém, bibic, kék vércse, bagoly, sirály												

A fekete mezők a legújabb kéméleti időt jelzik, a 85000/1925 F. M. számú rendelet szerint.

Vadászszabályok. A vadász-tízparancsolat: 1. Ha ember közelében vagy, *puskád csövét tartsd felfelé.* 2. Hajtás után, vagy állásod elhagyása előtt a *töltényt szedd ki a puskából.* 3. Töltött fegyverrel *kocsira ne ülj!* 4. Puskádat csak akkor töltsd meg, ha *állásodat elfoglaltad.* 5. Állásodat *el ne hagyd.* 6. Archoz kapott puskádat a hajtó-, vagy puskásvonalon *át ne húzsd* (ne vonalozz). 7. Körvadászaton ne *csinálj zsdokot.* 8. Golyós fegyveren a *rögtönzött idő előtt ne feszítsd meg* (ne »schnellerezz»). 9. Állásodra érve, *szomszédjaidat értesítsd!* 10. Jel után a *körbe ne löjj.*

Vadásztarisznya a vadász kellékek részére.

Vadászvért. L. *Vadászpajzs.*

Vadbefogás = a vad élve elfogása telepítés, szaporítás, telettetés céljára.

Vadbér. L. *Lődíj.*

Vadesibe = fogoly. (Baranya megye.)

Vaddisznó (*Sus scrofa.*). *Vadsértés*, *sertevad*, *erdei*, *bakonyi*, *kurnyasz*. (Rozsnyó vidéke).

A kifejlődött hím: *kan. vadkan* (*veper*); 2—5 éves koráig: *kani*, azután: *agyaras*, végül *öreg kan*, *remete*. — A nőstény: *emse*, *koca*, *göbe*, *eme*, *gönne*: a fiatal: *malac*, *vadmalac*, *súgó*; később: *süldő*, *süldő*.

Az orra: *ormány*; a kan ebfogai: *agyarak*; az emséiéi: *kampók*; a hím ivarszerve: *csök*; magképzője: *here*; szőre: *serte*; párosodása: *búgás*, *görgés*, *rühetés*, *zúgás*. Ha falkába csavarodott: *konda*. Ha az emse párosodott: *begörgött*, *be van búgatva* s az ilyen: *hasas emse*. Az emse malacozik, *süldő*.

A búgás idejében az erős kan, mely eddig magában *csatangolt*, *remetéskedett*, *magánykodott*; *csatlakozik* a kondához, melyből a gyengébb kanokat *elűzi*, *elveri*.

A disznó *vakot tűr*, *fekvést ver*, magának, *fekvésbe veri magát* és *vacokba heveredik*, azaz *vacok* benne. A konda *fekvőhelye*: *katlan*, *teknő*.

Miként házi rokonai, ők is szeretnek a sárba dőzsölni s akkor *jetrengenek*, *dagonyáznak*, *henteregnek*. A dagonyából *csajhosan* kijövet, a sarat egy fa törzsén *igyekeznek letisztítani*, azaz a *fát bemázolják*, *bekorholják*. Az így bekent fa: a *dagonyás fa*.

Ormányával *túrja*, *szántja* a földet s az így feltúrt föld a *túrjány*, *turadék*, *szántás*. A kitúrt eledelt jóízű *csamcsogással* elfogyasztja. Ha az erdőn eleget *makkolt* a konda, *lomtólva* tovább halad, közben *mardalódik* egyik a másikkal.

A vaddisznó *rőfög*, *horkan*, *felherren*, a konda *összeröffen*, ha valami gyanúsat vesz észre. A malac *visít*, *szivalkodik*, *ri s ha* valamelyik *megrivallik*, *elrijja magát*, úgy az egész konda *összefut*.

Ha ebek támadják meg és *körülkapják*, akkor *szembeszáll* velük, *fart vet* és ha *felbőszítik*, akkor *felborzolja*, *felborzongatja* a sertéit, csattogatva *jeni az agyaráit*, *agyarkodik*, *tajtékzik*, nagyokat *fúj*, *küzd* az ebekkel, *vagdalkozik* agyaraival és ha *lerázta* magáról a *belecsimpaszkodott*, *belecsimpajkózott* ebeket, melyek *lefűlenni*, *lefogni* akarták, akkor *kiküzdötte magát*.

A vadászt *megrohanja*, a kan agyaraival *vág*, az emse *oda kap*, *faldos* s ha közelébe fér ebnek, vadásznak, bizony *belét ontja*, *megcsúfolja*.

Régi jó virtuos vadászaink *kanászó* ebekkel *hajszoltatták*, *tereltették* s ha ezek *kimozdították*, a vadász *térdenállva fogadta* s a dárdát, *gerelyt neki-szegezve* — *felfogta*, *rászalajtotta* és *felnyársalta* a dárdába *belerohant* agyarást.

A búgás november második felétől egész januárig tart. A begörgött emse 16—18 hét mulva 4—12-t malacozik.

Vaddisznótőr, *gerely*.

Vadjuh = mufflon.

Vadkaesa. L. *Vadréce*.

Vadkan, *öreg kan*, *agyaras* a teljesen kifejlődött hímnemű vaddisznó.

Vadkanhajtó eb. L. *Kanászó eb*.

Vadkecske = őz. (Szolnokdoboka megye.)

Vadles = *hiúz*. (Udvarhely megye.)

Vadmaeska (*Felis catus*).

A hím: *kandúr*; a nőnemű: *nőstény*; a fiatalok: *kölykek*; *fiadzása*: *kölykezés*, *ontozás*; ha *párosodik*: *pacsma* *gol*, *üzget*, de ezt megelőzőleg éktelen hangokon *sóvárrog*, *bernyászkodik*.

Mellő lábai: *mancsok*, melyen *karmok* (nem körmök) vannak; fogai: *élek*; bőre: *irha*.

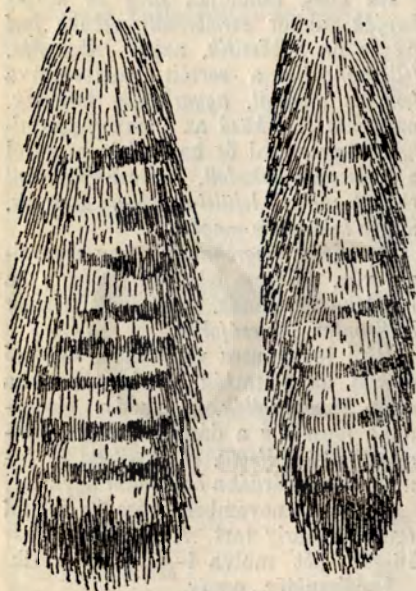
A vadmaeska *tekeregve jár*, *rabol*,

egerészik, bogarászik, attyafiaival marakodván: virrong, ha megszorítják: nyávog, fúj, köpköd.

A pacsmagolás sűrű *virnyogás* és köpködés közepette február—márciusban történik. A nőtény májusban 3—6 vak macskafiat kölykezik.

Igen sok vita folyik olykor egy-egy lőtt vadmacskapéldányon, hogy tényleg vadmacska-e az, vagy elvadult házi cirmos, pedig a vad- és házi macskának oly éles megkülönböztető jelei vannak,

32. ábra. A vadmacska, a házi macska farka. — A vadmacska, a házi macska mancsa.

amik egyszerre fölőselegessé tesznek minden vitát. A mellékelt ábrák oly karakterisztikusak, hogy bővebb magyarázatot nem igényelnek.

Vadmalac = a vaddisznó az első esztendőben, Veszprém megyében: *súgó-Vadréce, vadkacsa, vadruca, fú, vad-tóka.*

A hím: *gácsér, szelkő, kácsor*; a nőtény: *tojó*; az aprók: *kacsafiak*, a Bodrogközben: *vizrevitt.*

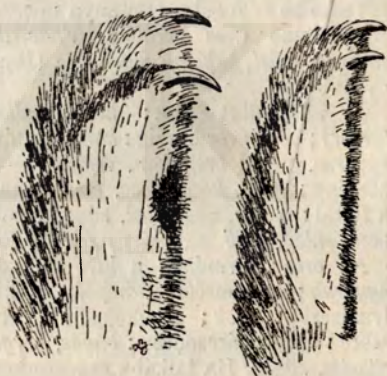
Másodrendű (kar-) evezőtollain levő ércfényű sáv: *rucatükör, pajzs*; lábai: *evezők*, farka: *kormány*; némely rucafaj gácsérjának nyakán levő fehér

gyűrű: *kaláris*. Párzása: *petézés, férceles, gácsérozás, megtiprás.*

A kacsza is *fészekhagyó* lévén, a kacsafiak kikelésük után azonnal követik anyjukat, későbbben *csonka, tokos, isztike tolliak* lesznek és ha *feltollasodnak, kiltollasodnak: repülössé, röpössé* lesznek.

Az időszakos tollcsere alkalmával *lohosodik, lohodik, verdik, vedlik, ollik, foszlik* s ilyenkor *lohos réce, veretett réce* a neve; hogyha pedig a tollcserét befejezte, azaz *elvedlett*, akkor *kiüklendez, felküklöklik* és meghízik: *külohasodik.*

A tó környékén reggelenként hangos az élet. Érdes *hápgogás, sápgogás* közben fürdözik: *lobácsol, lubickol, csoborog, csobog, lucskol* az étkes *rucasereg, folt*; néhánynak csak a hátulja és kapálózó evezői látszanak, azok *görgicsélnek, bukácsolnak, bukdoznak*, majd a cső-

rükkel hangosan lögybölnek, bugyogtatják a vizet, azaz *viribelnék, vadarásznak, fityfirikelnék*; a tó mellett egy kis tocsogóban egy szerelmes pár *oldalog, bujdosik*, a tó partján néhány réce szárnya alá dugott fejfel *gunnyaszt*, a tó felett pedig a legényéletem élő gácsérok: a *kajtárok*, körbe-körbe repkednek, azután *ereszkekednek, bocsátkoznak*, míg végre himbálózva: *golyázva* nagy *csobbandással beszállanak*. Az idilli életnek egy vén gácsér vészjelző *hápgogása* véget vet, mire az egész sereg *felzúrran.*

Ha a kacsafiak már *repülösek*, megkezdődik az estéli-reggeli kóborlás: a

récehúzás és ezzel egyidejűleg a *rudzás-fúvás* (fú = vadréce, fúvás = vad, récére vadászik, fúmony = vadréce-tojás, fumonyaz = vadréce-tojást szed).

Ha a magasban, sebesen repülve *meglódult* réce *veszélyes* (halálos) lövést kapott, *leballag* a magasból és a víz színén *felhenteredik*, de ha *rosszul* kapott, akkor a nádba *beharapódzik*, *beharapja* magát.

Vadrécék. A könyv terjedelme — sajnos — nem engedi meg, hogy a sokféle récefajjal külön-külön behatóbban foglalkozzunk, azért csak rövid jellegzetességeit iktatjuk ide tájékoztatás végett, hogy annak alapján egy nagyobb ornitológiai műben utánanézhessünk.

1. *Kécsőrű réce* (*Erismatura leucocephala*). Púposorrú, fehérfejű, kékorru, bikafejű, buksifejű réce. Főszíne rozsdabarna. sűrű feketebarna csíkokkal. Farka sajátságos, hosszú, keskeny tollakból, feltűnően erős, rugalmas halcsontszerű szárral. Megjön március—áprilisban. Nálunk ritkán költ.

2. *Dunna réce* (*Somateria mollissima*). Fejtető fényes, fekete. Felsőtest fehér. Csőr sárgászöld, evezők (lábak) barnássárga, szemei sárgásak. Nálunk nagyon ritka.

3. *Füstös réce* (*Oedemia fusca*). Fekete réce. Színe egész fekete, a tükör fehér. Csőr sárgászöld, evezők vörösek. Október—november hónapban látogat el hozzánk.

4. *Fekete réce* (*Oedemia nigra*). A homlok elején feltűnő csőrbütykők. Színe fekete Csőr fekete. Evezők zöldes-feketék. Nálunk nagyon ritka.

5. *Hegyű réce* (*Fuligula marila*). Főszíne fehér alapon finoman feketés csíkozott. Csőre ólommék, szeme citromsárga, evezői kékesfeketék. Megjön március—áprilisban. Nálunk nem költ.

6. *Kontyos réce* (*Fuligula fuligula*). Búbos, bóbítás, bébic, tarajos ruca,

bugár. A homlokon bóbíta. Csőre kék, szem citromsárga, evezők ólommékések. Látható nálunk október, március és április hónapban. Nem költ.

7. *Barátréce* (*Fuligula ferina*). Vörös, hamvas- vagy vörösféjű réce, cigánykacsa, bunkófejű vagy törökkacsa. Feje rozsdavörösbarna. A hát szürke alapon

33. ábra (vadrécék).

feketén csíkozott. Szeme tűzpiros, csőre világos szürkés-kék, evezők kékes-szürkék. Megjön márciusban, költözik októberben. 8—12 kékes-zöldes tojást rak.

8. *Üstökös réce* (*Fuligula rufigula*). Fején rozsdaszínű üstök. Háta szürkésbarna. Csőr karminvörös, evezők sárgák. Március—áprilisban, majd október—november hónapban láthatók.

9. *Cigányréce* (*Fuligula nyroca*).

Csokoládé réce, muérréce, bagóréce, bukdácsoló-, fehérszemű réce. Szárnytükör fehér. Hátrész sötétbarna. Evezők kékeszürkék, csőr sötét ólomszürke. Megjön márciusban, elköltözik novemberben. 7—12 zöldes barnás-sárga tojást rak.

10. *Kerce réce* (*Fuligula clangula*). Jegesréce, bujárréce, buksi-, deres-, bikafejű réce, lármás kacska, bugárkacska. Színe a fehér és fekete változata. Evezők sárgák, szeme arany-sárga, csőr feketés. Októbertől áprilisig jégmentes vizeinken található.

11. *Jeges réce* (*Harelda hyemalis*). Színe fehér szürkébarna tarkázott. Csőr vöröses sárga, evezők fekete-barnák, szemei sárgák. Télen láthatók.

12. *Tőkés réce* (*Anas boscas*). Zöld-fejű-, törzsök-, öreg-, dunai réce, nagykacska. Sokkal ismertebb, mintsem hogy leírni kellene. Mindaddig, míg nyílt vizet talál, itt marad. 8—14 kékeszöld tojást rak.

13. *Kendermagos réce* (*Anas strepera*). Kergőréce, hápogőréce, tükrőruca. Színe szürkésbarna. Csőr fekete, evezők sárgások, szemei sötétbarnák. 6—12 olajzöldes színű tojást rak. Megjön márciusban, költözik októberben.

14. *Fütyülő réce* (*Anas penelope*). Sípuló-, síposréce. Feje és nyaka gesztenyevörös, háta fehéren és feketén finoman haránt csíkozott. Csőre szürkés-kék, szeme barna, evezők ólomkékek. Október—novemberben, március—áprilisban óriási csapatokban láthatók. Nálunk nem költ.

15. *Sarlós réce* (*Anas falcata*). A gácsér öt válltolla sarlósan meghosszabbodott. Farka 16 tollból áll. Evezők hússzínűek, szemei sötétbarnák, csőre fekete. Nálunk igen-igen ritka.

16. *Márványos réce* (*Anas marmarata*). Színe szürkésbarna foltos. Evezők olajzöldek, csőr fekete. Hozzánk csak olykor-olykor rendszertelenül jön meg.

17. *Bőjtű réce* (*Anas querquedula*). Makkrúca, telelőréce, pergő-, csörgőréce. Szárnytükör barnászürke, középső tollai zöld ércfényűek. Fark 14 tollú. Fejtető fekete-barna. Csőre

kékesfekete, evezők sötét ólomszürkék, szermei sárgászürkék. Megjön márciusban, költözik októberben. 9—12 sárgás fehér, zöld árnyalatú tojást tojik.

18. *Apró réce* (*Anas crecca*). Parti ruca, trifkóruca, veszekedő réce, fecskeréce, ezres kacska, figeréce, sívókacska, kis pergőréce. Feje gesztenyevörös. Szárnytükre kőrisbogarzóld. Háta világos szürkésfehér. Evezők ólomszürkék, csőr fekete.

19. *Kanalas réce* (*Spatula clypeata*). Lapátorrú réce, fogas ruca, konálorrú réce. Színe fényes feketés zöldesszürke. Csőr kékesfekete, szemei sárgák, evezők sárgászörösek. Megjön március—áprilisban, költözik augusztus—szeptemberben. 7—13 rozsdás sárgafehér színű tojást rak.

20. *Nyíl-farkú réce* (*Dafila acuta*). Gémnyakú kacska, orsó-farkú ruca, villás kacska, fácán-farkú réce, fecskefarkú, nyárs-farkú kacska. A faroknál a közep-tollak erősen meghosszabbodottak. Megjön márciusban és 8—12 szürkészöld tojást rak.

Vadsértés = vaddisznó.

Vág a vadkan az agyarával, az emse odakap.

Vágás. L. *Füvesztés*.

Vágást ad vágásra az agár a nyúl-nak.

Vagdácsol (kopácsol) a harkály.

Vagdalkozik a vadkan az agyaraival.

Vág rajta egyet, az agár a nyúl-nak.

Vakítás, *csalóka nyom*, *csalás* (l. ott).

Vakkant = 1. a szarvasbika, ha valami meglepetés éri s rögtön eliramodik; 2. egyszer elcsahintja magát a kopó.

Vakon ütött a vad, ha nyakán vagy hátgerincén kapott lövésre összerogy, de aztán felocsudik és csülokra kap.

Vaktába löni, = *találomra* odalöni.

Vaktöltés golyó vagy göbees nélkül.

Váll-lap. L. *Lapocka*.

Váll-laplövés. L. *Lapockalövés*.

Vállegyenest, *kereszbe*, *oldalfélt* áll a vad, ha egyik oldalát mutatja.

Valló! = vaddisznó közeledtét jelző kiáltás. Repülővadnál: *tíró*! — nyúl-nál: *harró*!

Válóeska = vidra, róka, borz, nyest és egyéb kártékony vadak fogására használt nyaktilóforma szerkezet.

Váltak a kopók, ha hajtás közben más vadra találunk s az eddig követett nyomot elhagyják.

Váltó. L. *Forgó*.

Változat (ebeknél), melyeknél a természeti viszonyok folytán különös jelleg léptek fel.

Vándorfogoly = csak a neve az; tulajdonképen nem külön faj; néha több csapat fogoly verődik össze és más vidékre húzódik, biológiai okoknál fogva.

Ilyenkor mondják vándorfogolynak.

Vándorlás = a madár oly helycseréje, melyet a szükség parancsol, tehát sem bizonyos időhöz, sem irányhoz kötve nincs.

Vándormadár. L. *Vándorlás*. V. ö. *Költöző madár, állandó madár*.

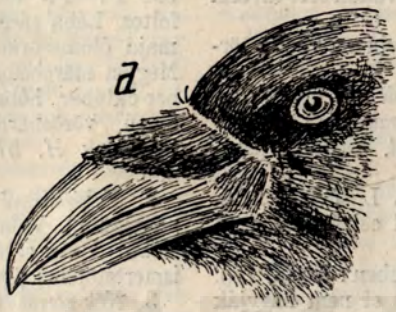
rint — a dolmányos varjú mint madár és tojáspusztító, feltétlenül káros s azért szorgalmasan pusztítani kell.

1. *Holló* (*Corvus corax*). H. 59–63 cm. Színe fekete. 4–6 zöldes, foltozott tojásának H. 46–53; Sz. 35 mm.

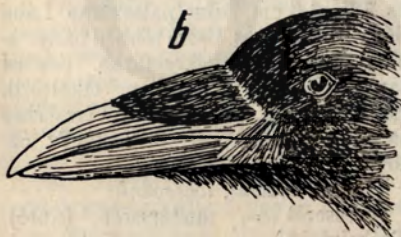
2. *Dolmányos varjú* (*Corvus cornix*). Hamvas, tarka, szürkedolmányos, ködménhátú, kálomista, szürke varjú, Vas megyében kánya H. 42–44 cm. Melle, hasa, nyaka, háta,

hamvasszürke, a többi része fekete. 4–6 halványzöldes, pettyezett tojásának H. 36–46; Sz. 27–32 mm.

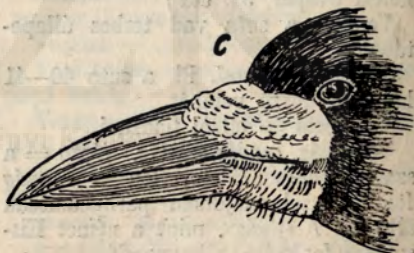
3. *Vetési varjú* (*Corvus frugilegus*). Fekete, teleki, pápista varjú vagy kánya. H. 41–44 cm. Színe zománcos fekete. 4–5 halványzöldes,

34. ábra. A holló feje.

35. ábra. A dolmányos varjú feje.

36. ábra. A vetési varjú feje.

Vándorsólyom. L. *Sólymok*.

Vankuj = gém, bakesó.

Vánszorog a súlyosan sebzett vad.

Varcog, *dorombol, korrog* az erdei szalonka.

Várda = *pítvar* a róka-, borzoduban.

Varjak. Régi és sokszor elkeseredett vita folyik az ornitológusok között a varjak hasznosságáról és károosságáról. A vetési varjú tekintetében nincsenek megegyezve. A varjúcsalád többi tagja: a holló, a szürke (dolmányos) varjú és a szarka határozottan kártékonyak. A holló oly ritka, hogy Mátyás király címeres madarának bátran pardont adhatunk. Vadászatilag — az eddigi megállapítás sze-

foltozott tojásának H. 35.7–44; Sz. 25–29.5 mm. Hasznos.

4. *Csóka* (*Colaeus monedula*). Csakli, himodi galamb. H. 33–34 cm. A varjútól már termete és szürkésfekete alsóteste is megkülönböztetik. 5 tojásának H. 32–38; Sz. 20–25 mm. Hasznos.

5. *Szarka* (*Pica pica*). Rudas madár. H. 41–45 cm. Színe eléggé ismeretes. 4–7 szürkészöld, foltozott tojásának H. 31–37.4; Sz. 20–24.7 mm. Ahol éljük! löjjük!

Többször megesk, hogy a varjakat csak a levágott fejeik alapján kell megítélnünk, miért is a holló, a dolmányos.

és a vetési varjú fejeinek rajzát szükségnek véltem leközelíteni.

Vassulyom = horgonszerű görbe vas, melyet a törre erősítünk.

Vavából a fürjkakas.

Váz-zsineg, rémszineg, riasztózsineg (l. ott).

Veckend, fetreng az elesett vad.

Vederni, iklatni, hajtani, zavarni a vadat.

Vedlés, vetközés = a vadak őszi-tavaszi szőr- és tollváltása.

Vedlési időszak, melyben a vedlés történik.

Védőágár. L. *Strázsát álló agár*.

Végesattanás. L. *Csattanás*.

Vegyül, koslat, bislet, megforog párosodáskor az eb.

Vékonyesőrű póling. L. *Pólingok*. 2.

Vele vinni a vaddal célzás közben a puskát.

Vemhe (régí értelemben: borja, fia). »Az ő Vemheket soha el nem hagyják és az ő életektől könnyebben megválnak, mint az ő vemhektől.« (Miskolci Gáspár. 32. old.)

Vemhes a suta vad terhes állapotában.

Vemhet hordozni. Pl. a suta 40—41 hétig hordozza vemhét.

Vemhezni = elleni fiadzani.

Vendégág, vendég szemág, jégág = a szarvasagancson, közvetlen a szemág fölött, ezzel majdnem párhuzamosan álló ág. A »jégág«, mint a német Eis-sprosse fordítása, elhagyandó.

Vendégzsáras tollak = a nagy tollak tövéből gyakran oldalhajtásként egy másik, többnyire jóval kisebb toll ágazik el.

Vendég szemág. L. *Vendégág*.

Vendégzarvas. A rigyetés idejében a törzsbika egy gyengébb, fejletlenebb bikát megtűr maga mellett s ez a V.

Veper = vadkan. (Csángóság.)

Ver a fürj.

Vérárek a kardon, vadászkésen, dárda-hegyen az oldalakon levő mélyedés.

Vereseg, nyihog, sivit a vércse.

Véresék (Tinnunculus). Eredetileg a sólymoknál kellett volna róluk írni, de a könnyebb áttekintés és keresés szempontjából különvettem őket. Termetük kisebb a sólymokénál, tollazatuk lazább,

csüdjük valamivel hosszabb. Mint Chernel István megjegyzi, ők a sólymok parasztjai. Rovarevők, egérpusztítók. Prédájakat leve, a levegőben »szitálnak«, lebegnek, libegnek, sátoroznak, függnek, függögetnek, billegnek. Hangjuk vercesegés, vihogás, nyihogás, sivitás.

1. **Vörös vércse** (Tinnunculus tinnunculus.). Szélleljátszó. H. 32—35; Sz. 23.3—26; F. 15.5—17; L. 4—4.6; Cs. 1.7—1.9 cm. Színe rozsdabarna foltos. Lába sárga, csőre többen sárgás, majd ólomszürke, szemei sötétbarnák. Megjön márciusban, elköltözik szeptember-október hóban. 5—6 sárgásfehér alapú, vörösbarnán foltos, gömbölyű tojásának H. 37—43.3; Sz. 30—32.5 mm.

2. **Fehérkarmú vércse** (Tinnunculus naumanni.). Valamivel kisebb, mint az előbbi. Háta sötétebb és egyszínű. Fő ismertetőjele: *fehér karmai*.

3. **Kék vércse** (Tinnunculus vespertinus.). Hamvas vagy szürke vércse, palavöröslábú, papagályvércse. H. 26—30; Sz. 23—25; F. 11.7—13.8; L. 2.8—3; Cs. 1.7—1.8 cm. Színe palaszürke. Lába élénk sárgászöld. Csőre többen narancssárga, kampója kékeszürke. Szemei barnák. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 4—5 vörös, a vércsééhez hasonló tojásának H. 36.7—38.7; Sz. 26.3—31.7 mm. Hasznos.

Verdeni, vedleni, lohosodni.

Vérébsérét = madársérét (apró). (Székelyföld.)

Véres fekvés, betegfekvés, sebfekvés a sebben eldült nagyvad fekvőhelye.

Veretett réce. L. *Lohos*. (Fertőmellék.)

Vérfertőző tenyésztés az olyan rokontenyésztés, amelynél a párzó ebek már igen közeli vérrokonságban vannak.

Vérfestékvizelés = nyúlbetegség a Pirosuma nevű egysejtű állattól.

Vergődik, csapkod az anyafogoly, ha fiai védelmére az ember vagy eb előtt le-le vágja magát.

Vérhas = vadbetegség.

Vérhát. »Csak egyes kiváló részei, mint a fültő, vérhát, szív, vese és vékonyka sebhelyek.«

Veríték. A sebvér helyett akarja némely vadászati írónk a Schweiss szó után a magyarba átesempészni. Maradjon ez

a szó továbbra is a munkásember homlokáról lepergő gyöngyszemek elnevezéséül.

Vérjelek. A megsebesült vad nyomán található vér színéből és elhelyezéséből igen sokszor megállapíthatjuk, hogy a golyó a vad mely testrészét ütötte át. Az utánkeresésnél nagy szolgálatot tehet ez a megállapítás.

Ha a felszőkellés nyomától *balra*, körülbelül ott, ahol az első lábak csülkei mély nyomot hagytak, vérvörös, nagyobb mennyiségű vér található, úgy abból *lapocka-lövés*re (váll-lap, Blatt ?) következtethetünk. Olykor a vér ez esetben is csak a második, harmadik szőkellés nyomán látható.

Világos vörös, buborékos vér, mely leginkább a jobboldalon szétlőve található, feltétlen *tüdőlövés*. Aki egyszer ilyen vért látott, soha többet nem tévesztheti.

Sötétvörös vér, melyet az első felszőkellés nyomán vagy közvetlen utána cseppekben a nyom mellett találunk, *majdlövés*re vall.

A *bélsebes* vad körül hol kisebb, hol nagyobb cseppekben kilövelt vért találunk, mely vércseppekben gyakran *zöldes, barnás béltartalom* van. Az ilyen vadat hagyjuk 5—6 óra hosszat békében s csak akkor kezdjük követni.

Ha *közönséges színű* vért találunk egyes, nagyobb cseppekben a hátsó csülök nyoma mellett, úgy az *comblövés*. Az utánkeresés ez esetben a legnagyobb elővigyázatot igényli.

Ha csontszilánkokat találunk, legvalószínűbb, hogy *láblovést* kapott a vad. A golyó éles csattanásából is gyaníthatjuk.

Szügylővénél, ha a golyó jobbról vágott be, akkor világosvörös tüdővért; ha balról hatolt be, akkor vérvörös vért találunk. Ha a szügylővést már végképpen nem kerülhetjük el, úgy minden esetben hagyjunk elég időt a vadnak, hogy elfekhesen s a vérvesztésében kénytelen legyen legyengülhessen.

Ha az első lábak nyomai előtt közönséges színű vért találunk, úgy *nyaklövés* történt. Ha a golyó üteret sértett, úgy a vad hamarosan megkerül; de ha a vérzés rövidesen eláll, úgy közönséges

húslövés volt. Ez esetben a követés fáradságát megspórolhatjuk.

Vérmedve = hűvéssre kapott, rendszerint idősebb medve. L. *Dümedve*.

Vermés a hely, hol a szárnyas vad csoportosan költ. (Bérczy.)

Vérőce = körülpalánkolt hely eleven vad fogásához.

Vérten löni. L. *Szügyelni*.

Verte a nyulat = általános kifejezése annak, hogy az agár érte, derekalta, fordította, billentette, vágta a nyulat.

Vértessedik. L. *Cimeressedik*.

Verzik. L. *Verdik*. (Hajdú megye.)

Veszékel, mákog, sir a nyúl, ha az eb megfogja.

Veszélyes lövés = halálos lövés. (Veleencei tó.)

Vetelő ujj némely madárláb hátsó ujj, mely tetszés szerint előre és hátra vethető, pl. a baglyoknál.

Vetési lúd. L. *Ludak*. 3.

Vetési varjú. L. *Varjak*. 3.

Vetközlik, leszórel, szöredzik a szörmés vad a szőrváltáskor.

Vetközletetni, lesütolni, lecsuházni, = a szarvas, őz csuháját lehúzni.

Vezéreb = a farkában legelől jár.

Vezérkakas = egy csapat foglyot vezető kakas.

Vezérkecske = egy zergecsapatot vezető idősebb nőstény.

Vezérsuta = egy szarvascsapatot vezető idősebb szarvassuta.

Vezeték, póráz, corka.

Vezetéken jár a pórázra fűzött eb.

Viaskodnak a bikák a rigyetési időszakban.

Vicog a szalonka gyorsrúptú párzó mozdulatai alkalmával. (Székelyföld.)

Viesorog az eb, ha fogait barátságatlanul mutogatja.

A vidra (*Lutra vulgaris*). *Vízikutya* (Zemplén megye.)

A *hím* és *nőstény* egyedek elnevezésére nincs külön kifejezés.

Lábai: *úszók*, — bőre: *szörme, vidrabőr*, — fiadzása: *kölykezés*, — párosodása: *pacsmagolás*.

Hívó vagy figyelmeztető hangja: *fütytyentés*, — ha jól érzi magát: *nyihog*, — dühében, fájdalmában *rikácsol, pisszent*.

Ha a vízből kijön: *partra száll*, —

ahol ezt tenni szokta, az a *kijáró, kiszálló*, — a vízben levő zátony vagy fatönk, hol csak pár percig tartózkodik: a *kikötő*. A vízbe beveti magát vagy *becsúszik*, s ahol becsúszni szokott, az a *csúszó, csúszkáló*. Ha egyik víztől a másikhoz megy, akkor *szárazon jár*.

Vadászzák *lesen* vagy *szárnyas varsával, farkashálóval*, amikor is a vadász *szigonynal, dárda-szigonynal, szakás szigonynal megszigonyozza*.

A pacsmagolás ideje február. Májusban a nőtény 2—4-et kölykezik. A fiatalok két éves korukban érik el az ivarérettséget.

Vidrafarkú a tacsó, ha egyenes, többén vastag farka van.

Viharsirály. L. *Sírdlyok*. 3.

Vijjong a ragadozó madár.

Villás 1. a bika (bak), mely villás agancsot visel; 2. apró fogoly, melynek farktollai már fecskeformára villásak.

Villong. »A malac-sikoltást halló farkas többnyire nagy villongással 's kiváncsisággal jön elő.« (Pákh Dénes: »Vadásztudomány.«)

Vinnyog, *nyüszít, szűkül* az eb.

Viola. L. *Ibolya*.

Viribel, bugyborékol, bugyogtatja a csőrével a réce a vizet. (Dunántúl.)

Virrong (marakodik). »Virrongtok, valamint az ebek.« (Baróti Szabó Dávid.)

Visít, *sivalkodik, ri* a vadmalac; *visít* a nőtény borz is fájalmában, szorultságában.

Viszlik = félreugrándoz, a nyomát visszajárja, cselugrásokat csinál a nyúl, mielőtt vacokba fekszik. (Székelyföld.) L. *Cselt vet*.

Visszacsap, *visszatör, kitör* a vad, ha nem a puskás vonal felé, hanem a hajtóvonalon keresztül menekül.

Visszahőköl, *megtorpan* a vad, ha váratlanul friss emberi nyomra akad, vagy szimatot kap.

Visszamaradás a lépésben. L. *Elmaradás*.

Vissza rak. A »zurücksetzen« szolgai fordításaként vadászati íróink előszeretettel használják ezt a kifejezést, holott a bika, ha egy évben kevesebb ágú agancsot hord, mint az előbbiben,

akkor *ágot vesz, visszavet, ágot fogyaszt, hanyatlík* s az ilyen agancs is *hanyatlott, ágavesztett* agancs lesz.

Visszatör. L. *Visszacsap*.

Visszaütés. L. *Ősreütés*.

Visszaveri a róka, borz a kotorékban a támadó tacsót.

Visszavet. L. *Ágot vesz*.

Vitorla a róka farka.

Víziesibék. Ezek az ügyes mozgású, mindig foglalatoskodó, pittyegő madárkák kedves jelenségei a mocsárvilágnak. Hasznuk, káruk semmi.

1. *Pettyes vízesibe* (Ortygometra porzana) Babos nádi tyúk, nádi esibe. H. 22—23 cm. Színe olajbarna, csőre zöldessárga, lábai élénkzöldek. Megjön március végén, április elején, elköltözik szeptember-októberben. 8—10 rozdsárga tojást rak, amelynek H. 32·5—35; Sz. 23—35 mm.

2. *Kis vízesibe* (Ortygometra parva.). Kis nádi esibe. H. 17—18 cm. Színe barnásfekete, csőre, lábai zöldek. Megjön áprilisban, elköltözik szeptemberben. 8—10 barnássárga, foltos tojásának H. 30—33; Sz. 21—22 mm.

3. *Törpe vízesibe* (Ortygometra pusilla). H. 17—18 cm. Színe a fentebbihez hasonló. Nálunk igen ritka.

Vízi guvat (Rallus aquaticus.). H. 26·2—28 cm. Színe olajbarna, az alsótest palaszürke, csőre feketebarna, lábai barnás hússzínűek. Megjön márciusban. 6—10 zöldes fehér foltozott tojásának H. 34·7—39; Sz. 24—26 mm. Sem káros, sem hasznos: közömbös madár.

Vízityúk (Gallinula chloropus.). H. 31—32 cm. Színe sötétzöldes olajbarna, lábai zöldek, csőre zöldessárga, hókája piros. Megjön március végén, április elején, elköltözik szeptember-októberben. 7—10 testszínű tojásának H. 40—46; Sz. 28—32 mm. Közömbös, inkább hasznos madár.

Vízi vadászat = vadászat vízi szárnyasokra.

Vízrevitt = tojásból kikelt pelyhes vadkacsa vagy vadliba. (Bodroghöz.)

Víztaposó (Phalaropus lobatus.). Úszósneff. H. 18—19 cm. Színe sötét hamuszürke, csőre fekete, láb sárgásszürke. Költözködéskor megfordul gyakrabban, de nem költ.

Vizsla mellett löni, bokrászva vadászni.

Vizslatás = vizslával való vadászás.

Vöcskök. Tóságaink, víztükrös mocsaraink jellemző madarai ezek a kacsúnyakú, örökké mozgékony, korrogó hangú halcsiszárok. Miként a bűvárok, ezek is nehezen repülnek fel, inkább bukdozva menekülnek. Prémyszerű hasrésze igen szép női ruhadíszet szolgáltat.

1. *Búbos vöcsök* (*Colymbus cristatus*). Öreg bujár, királyvöcsök, szakállas szárcsa, bódorka, dáré vöcsök, kontyos, bóbítás-, nagy vöcsök. *H.* 52—55 cm. Színe fekete barnásszürke, feje tetején két szarvszerű tollpamat, alatta tollgallér. Megjön márciusban, elköltözik szeptember-november hóban. 4 piskos, sárgásfehér tojásának *H.* 54—57; *Sz.* 33—36 mm. Ahol tömegesen van, mint nagy halpusztító, irtandó.

2. *Vörösnakú vöcsök* (*Colymbus grisigena*). Dunai bujár, bűvár vöcsök. *H.* 45—48 cm. Tollbóbítája nem kétágú s gallérja sincs. Manapság már ritka nálunk.

3. *Füles vöcsök* (*Colymbus auritus*). *H.* 32·5 cm. Színe feketésszürke, begye gesztenyevörös. Ritka.

4. *Feketenyakú vöcsök* (*Colymbus*

nigricollis.) Füttyülő-, csicseri-, kis bujár. *H.* 28—31 cm. Felsőteste fekete, alsótest rozsdabarna. Megjön áprilisban. Tojásainak *H.* 43—55; *Sz.* 29—32 mm.

5. *Kis vöcsök* (*Colymbus fluvialis*). Apró-, gombóc-, öklöm-, bűtök bujár vagy vöcsök. *H.* 23—24 cm. Színe a háton feketésbarna, hasrésze szürkésfehér. Megjön márciusban. Tojásainak *H.* 36—37; *Sz.* 23—24 mm.

Volier = fáciantenyésztő-kert.

Vonalozás az, mikor a fegyelmetlen puskás már a körben elkezd a puskájával célozva kísérni a körből kiiegyekvő nyulat s így a töltött puskacsövet végig vezeti a hajtókon, vadászokon is. (Bárony I.)

Vonszalék. Hogy a törbe csalandó dúvadat a dögtérhez, vagy csapóvashoz vezessük, valami erős szimatú csalószert (nyúlbél, sült macska, hering, stb.) egy zsinegre kötve a földön magunk után húzunk s ez a *vonszalék*.

Vörösfejű gébics. *L. Gébicsek.* 3.

Vörösgém. *L. Gémek.* 6.

Vöröskánya. *L. Kányák.*

Vörösnakú vöcsök. *L. Vöcskök.* 2.

Vörös róka. *L. Pirók róka.*

Vörös vérese. *L. Vérsék.*

Z.

Zabos medve = növényi táplálékon élő medve.

Zakatul, ver a fűrj. (Erdély.)

Zár. *L. Gyűrődás.*

Zargatni, zavarni, háborgatni, nyugtalanítani (a vadat).

Zászló = 1. az eb farka végén levő szőrbojt. 2. A tollszár mindkét oldaláról kétszerosan elágazó tollsugarak.

Zera, őzfi, őzolló, őzgida, gödölye.

Zerge. (*Antilope rupicapra*.) A hím: bak, zergebak, zergecáp; a nőténye: kecske; a kicsinyek: gidák, gedők, gödölyék, ollók.

A zergecsapatot: nyádat egy idősebb vezérkecske vezeti, legelés közben pedig egy őrszem őrzi, mely ha vészt sejt, egy éleset füttyent.

Az öreg bak a párzási idő elmúltával elkülönödik a nyájtól és lesz belőle

remete (*gallybak*), melynek meghosszabbodott hátszőre a *zergeszakáll*.

A bak üzekedés idején *barcogó*, *rőfögő* torokhangokat hallat.

Fejdisze: *kampó*, *zergekampó*, melyen a harántfutó sávok az *évgyűrűk*.

A gyomrában gombóccá keményedett fakéreg, gyanta, stb. a *zergegolyó*.

Üzekedése novemberben kezdődik. A kecske április-májusban 1—2 gidát ellik. A gödölyék *kampóképződése* három hónapos korban kezdődik.

Zergegolyó a zerge gyomrában emésztetetlen anyagokból (fakéreg, fenyőszurok stb.) összeállott labdaforma gombóc.

Zergekampó = zergeszarv. A rajta harántfutó sávok az *évgyűrűk*.

Zöldesapa. *L. Fűvesztés.*

Zöldnyom. *L. Fűvesztés.*

Zúg, *rühét*, *görög*, *búg* a disznó.

Zsákba fejteni. L. *Tömlőre fejteni.*

Zsákhajtás, melyben a hajtók a pus-
kások felé szűkülő zsákalakban állanak
fel és a zsák szűkülete felé hajtanak.

Zsákháló, receháló.

Zsákmánymentő. L. *Védőagár, strázsát
álló agár.*

Zsákmányrész. L. *Vadászrész.*

Zsarátos róka, veres szőrű, hamvas
málú.

Zsiger = bél (nagyvadnál).

Zsigora. L. *Szopornyica.*

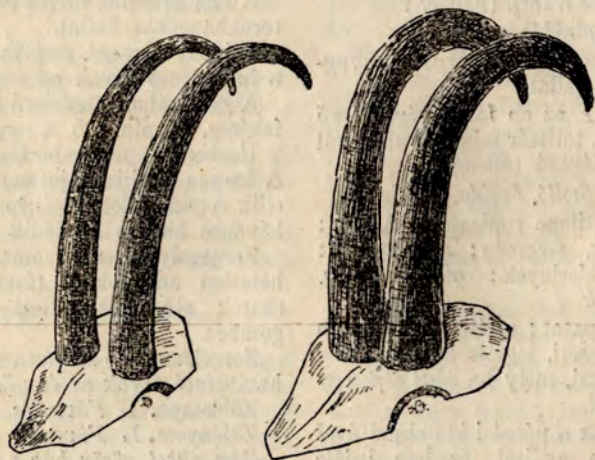
Zsinatol csapatban a seregély.

Zsinórba kapja el az agár a nyulat,
mikor anélkül, hogy *jordítana* rajta, egye-
nes vonalban, mint a labdát felkapja.

Zsirgödör = a borz farktövéénél levő
mirigytartó (melyről a régiek azt tar-
tották, hogy a borz telente abból táp-
lálkozik).

37. ábra.

38. ábra. A zerge-kecske karpója.

Egy remete-bak karpója.

OSZK

Central Library of the University of Toronto

OSZK

Országos Széchényi Könyvtár